

მ. ხ. მ. მ. მ. მ.

მ ა მ

ქართული და
ქართული

121.866
3
K

გ ა მ მ მ მ მ მ მ მ მ მ
„საბჭოთა საქართველო“
თბილისი
1966

899 . 962 . 1 . 092 [არაგვისპირელი,
ზ 276

წინამდებარე ნაშრომში მკითხველი გაეცნობა მეცხრამეტე საუკუნის გამოჩენილი ქართველი მწერლის შიო არაგვისპირელის ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

ცნობილი მასალების გვერდით მონოგრაფიაში გამოყენებულია დღემდე უცნობი საარქივო დოკუმენტებიც.

I. შიო არაგვისპირელის ცხოვრების გზა

მე-19 საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიაში შიო არაგვისპირელს თვალსაჩინო და მიმზიდველი ადგილი უჭირავს. მან სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე ფართო მკითხველი საზოგადოების დიდი ყურადღება და მოწონება დაიმსახურა. თვით ჩვენი მწერლობის კორიფეები ილ. ჭავჭავაძე და აკ. წერეთელი დიდი აღფრთოვანებითა და თანაგრძნობით შეხვდნენ მის სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლას. აკ. წერეთელი 90-იანი წლების დასაწყისში ეუბნება: „კვალში“ კმაყოფილებით აღნიშნავდა ჩვენი ლიტერატურის ასპარეზზე ახალგაზრდა მწერლების გამოჩენას. ის წერდა: „ვიტყვი გულწრფელად, ნამდვილი განთიადი ხელოვნებისა მხოლოდ ამ უკანასკნელ ხანებში დგება. ამას გვიმტკიცებენ ახალგაზრდა მწერლები თავის პატარ-პატარა ფსიქოლოგიური ეტიუდებით, რომელთა რიცხვში პირველი ადგილი უჭირავს შიო არაგვისპირელს“¹.

ამ გარემოებით ნასიამოვნები აკ. წერეთელი 1896 წელს ახალგაზრდა მწერალს ლექსსაც უძღვნის — „არაგვისპირელს“:

როდესაც ჩვენში მწერლობა
თანდათან იშრებოდა,
შენ მოგელოდი „ხედ-წმინდად“
და ნახვა მენატრებოდა.

მოხველ თავმდაბლად და აპბობ:

„გიახველ ახალ-დვრიტადო!“
და მეც რას გეტყვი, მოხუცი,
თუ არა: კეშმარიატადო?!“

ახალგაზრდა შიო არაგვისპირელის სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლას ასევე თანაგრძნობით შეხვდა ნიჭიერი კრიტიკოსი

¹ აკ. წერეთელი, განთიადი, ეუბნ. „კვალში“, 1896 წ., № 18.

ს. წულუკიძე. ისწერდა: „ამ ბოლო დროს ხშირად გაისმის სამ-
დურავი ჩვენს მწერლობაზე, მის დაწვრილმანებაზე; მას დაკ-
ნინებას, უშინაარსობას სწამობენ... გაკვრით ვიტყვი მხოლოდ,
რომ ეს ბრალდება სიმართლეს მოკლებულია... მოვიგონოთ
უკანასკნელი წლების მოთხრობები ე. ნინოშვილისა, მელანია-
სი, დ. ერისთავისა, დ. კლდიაშვილისა, შ. არაგვისპირელისა და
სხვათა, გავიხსენოთ რა სინამდვილით და ზოგი რა ხელოვნუ-
რად ხატავს ცხოვრების სურათებს, რა სიმარტივით და ნათ-
ლად აღნიშნავს დიდმნიშვნელოვან ფაქტს“¹. ასეთივე თა-
ნაგრძნობით შეხვდნენ შიო არაგვისპირელის სამწერლო მოღვა-
წეობის დასაწყისს ჩვენი იმდროინდელი სხვა ახალგაზრდა კრი-
ტიკოსებიც: ივ. გომართელი, ილ. ნაკაშიძე, კ. აბაშიძე და ა. შ.
„მე არა მგონია, — სიამოვნებითა და თითქოს ახალგაზრდა
შიოს გასამხნეველად წერდა კიტა აბაშიძე, — რომ შიო არა-
გვისპირელის ურწმუნო და უნდო გონება ამ ქვეყნად მოპოე-
ბულს „სახელს“ დიდ ფასსა სდებდეს. ყოველს შემთხვევაში
მაინც არ შეიძლება ახალგაზრდა ავტორი მადლიერი არ დარ-
ჩეს საზოგადოებისა და ლიტერატურის იმ ყურადღებისათვის
რომელიც მან სავსებით დაიმსახურა“².

ქართველ ფართო მკითხველთა ყურადღება და თანაგრძნობა
შიო არაგვისპირელისადმი, უდავოდ, გამოწვეული იყო მწერ-
ლის ნიჭისა და შემოქმედების თავისებურებით: შიო არაგვის-
პირელი ჩვენი ლიტერატურის სარბიელზე დასაბამიდანვე გა-
მოდის თავისი ხმით, შემოქმედების ახალი მოტივებით, იგი-გა-
მოირჩევა წერის ახალი მანერით — აზრის გამოხატვის მხატ-
ვრული სისადავით, სიზუსტით, სიღრმით, სიმკვეთრით და სი-
ტყვის თუ ფრაზის ლაკონიურობით. ის ბრწყინვალე დამამკვიდ-
რებელია ჩვენს მწერლობაში მცირე ფორმის, მაგრამ რთული
და ღრმა სოციალურ-ფსიქოლოგიური შინაარსის მოთხრობა-
ნოველისა.

შიო არაგვისპირელი XIX საუკუნის ქართულ ლიტერატუ-
რაში კრიტიკული რეალიზმის განვითარების, უდავოდ, ბუნებ-

1 ს. წულუკიძე, თხზ., 1943 წ., გვ. 11.

2 კ. აბაშიძე, „ეტიუდები“, ტ. II, გვ. 251.

რივი და შესამჩნევი რგოლია. მისი შემოქმედებითი ნიჭი დაიბადა, დავაჟაკადა და შეივსო (პირველ რიგში) ქართული მწერლობის კორიფეების საბუღარში — იქნება ეს ძველი ქართული მწერლობა, თუ XIX საუკუნის თერგდალულ მწერალთა სადა, ნათელი, ღრმა აზრებითა და ძარღვიანი სიტყვით დახვეწილი ლექსი თუ პროზა; თუ ხალხოსან მწერალთა მშრომელი, გაწრიოკებული, უფლებააყრილი გლეხობის ცხოვრებისადმი ღრმა, მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის შეგნებით დამოკიდებულება; თუ ვაჟა-ფშაველა-ყაზბეგის მომხიბვლელი განსახიერება ჩვენი ქვეყნის დოვლათიანი ბუნებისა და ფსიქოლოგიური ოსტატობით გაღრმავებული ადამიანის გრძნობიერებისა და მორალის შორს წვდომა. ყველა ამ თანხლებურების თუ ნიშნების ფსიქოლოგიურად შეთავსებულს შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში მკითხველი მკაფიოდ, თავისთავად და მიმზიდველად განიცდის.

დიდი რუსი კრიტიკოსი ბ. ბელინსკი წერდა: „თუ არსებობს დროების იდეალები, მაშასადამე არსებობს დროების ფორმებიც“. ცხადია, შიო არაგვისპირელის შემოქმედების თავისებურება თუ სიახლე 90-იანი წლების ქართულ ლიტერატურაში რეალისტური ხელოვნების ახალი სახის გამოვლინება იყო, რაც დრომ და გარემოებამ მოითხოვა.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ახალი თუ განახლებული უანრი (ნოველა, ესკიზი, ეტიუდი, სურათი) — რეალური გარემოს გამოხატვის ახალი საშუალებაა, რომელიც არა მარტო ობიექტურ სამყაროში არსებული წინააღმდეგობებით გამახვილებული მოვლენების ასახვას იძლეოდა, არამედ თვით ავტორის — შიო არაგვისპირელის წინააღმდეგობით საესე, მაგრამ ყოველთვის ფაქიზი, პათოსანი ბუნების, თავისებური მსოფლმხედველობის, მისწრაფებების განსახიერებასაც. შიო არაგვისპირელის მორალური, ფილოსოფიური და ესთეტიკური შეხედულებები ზედმიწევნითი დამაჯერებლობით გამოვლინდა მისი წერის ახალ, მხატვრულ მანერაში. შიო არაგვისპირელის შემოქმედება — დახვეწილი პროზაა, მწერლის ნატიფი ლირიზმით გაქვენთილი.

მეტად საგულისხმოა შიო არაგვისპირელის გულწრფელი თვითდახასიათება, დაოჯახების ზღვარზე მომავალ ცოლთან — მარიაშ ბაქრაძესთან მიწერილი. „თუ გახსოვს, — წერდა შიო თავის მომავალ ცოლს, — კოჯორში გითხარა, ბუნება მღევნის-მეთქი. როდესაც კი ვიტყვი: აი, ეხლა კი მეშველა და ცოტათი თუ ბევრად ვიცხოვრებ, სწორედ მაშინ უცნაურად რაიმე გამომიტყვრება და თავს ბრუს დაგხვევს. შენ შენ თავზე წინააღმდეგი სთქვი და თანაც მანუგეშე, რომ იქნება შენთან სიახლოვის დროს აღარა მღევნოს. ეხლა ხომ დარწმუნდი, რომ მართალი ვიყავი. მე ყოველ წამს მოველი თავბრუდამხვევ ამბებს და უეჭველია შენც მონაწილე იქნებდე შემდეგში. ჯერ არ მახსოვს, ისე დამეწყო ცხოვრება, როგორც მე მინდა. არა. ყოველთვის გარემოებანი წინამიდგებიან. თუ არ გეშინიან, ამგვარ ღვენილ კაცთან კავშირი დაიჭირო, მოდი და, ვიმეორებ, ერთად ვჭიმოთ ჭაპანი. ეს კი უნდა გაზომილი გქონდეს, რომ უკანასკნელ ტანჯვას არ მაკმარებს; იქნება ბევრი უარესი დაგვმართოს.

მაშ ეგრე, ჩემო მარო, ეხლა შენ იცი. პირადად მე საშინლად გავუბრბოდი ვინმე მონაწილე გამეხადა ჩემი ტანჯვისა. ამისათვის იყო, რომ გავუბრბოდი სიყვარულს და „მეზარებას“-ს ვიძახოდი. და ძალიანაც დავაშავე, რომ შენც ჩაგრიე ტანჯვაში და უკანასკნელი შემთხვევით უნებური ტანჯვა მოგაყენე.

ვიმეორებ, ჩემო მარო, ჩამოდი, თუ არ გეშინიან ჩემთან ცხოვრებისა.

მარად შენი. შიო¹.

ამიტომ, სანამ შიო არაგვისპირელის შემოქმედების განხილვას შევუდგებოდეთ, ზედმეტი არ იქნება ზოგად ხაზებში მინც გავიცნოთ შიო არაგვისპირელის, მართლაც წინააღმდეგობებით სავსე ცხოვრების გზა.

¹ შიო არაგვისპირელის წერილი მომავალ მეუღლესთან, მწერალთა მუზეუმი, № 15958-ბ.

შიო არაგვისპირელი დაიბადა 1867 წელს ყოფილი დუშეთის მაზრის, არაგვის ხეობაში. დაბა ანანურის მახლობლად მდებარე სოფ. ქაისხევში. იქ შიოს მამა ზაქარია დედაბაბაშვილი მღვდლად მსახურობდა. ზაქარია დედაბაბაშვილს რვა შვილი ჰყავდა — ხუთი ვაჟი და სამი ქალი. ვაჟების სახელებია: ია, გიორგი, შიო, ვანო, კოლა; ქალიშვილებისა: ოლღა, მამო, ანეტა. შიო ზაქარიას მეექვსე შვილი იყო. პატარა შიო 6 წლამდე სოფ. ქაისხევში მშობლებთან ცხოვრობდა. „დუშეთის მაზრაში, — ვადმოგვცემს თავის ავტობიოგრაფიაში შიო არაგვისპირელი, — ანანურის ახლო, ს. ქაისხევი თავისი მთიანი ადგილებით არის ჩემი სამშობლო“. მთის გარემომ, სოფლის ბავშვებთან ურთიერთობამ, თავისებური კვალი დააჩნია როგორც შიოს პიროვნებას, ისე მის მხატვრულ შემოქმედებასაც.

1873 წელს ზაქარია გადაიყვანეს სოფლის მღვდლის თანამდებობაზე არაგვის ხეობაშივე — სოფ. წილკანში, ახლანდელ მცხეთის რაიონში. ზაქარიას ცოლი, სოფიო ჩილინდრიშვილი, სოფ. წილკანიდან იყო. და საბოლოოდ ზაქარიას ოჯახმაც ბუდე ამ სოფელში დაიდო.

ზაქარია მღვდელს კარგად ჰქონია გავებული და გათვალისწინებული სწავლის მიღების აუცილებლობა. მიუხედავად მრავალრიცხოვანი ოჯახისა და ეკონომიურად ხელმოკლეობისა, მან შიო და მასზე უფროსი ვაჟიშვილი — გიორგი დუშეთში წაიყვანა და იქ სამოქალაქო სკოლაში მიაბარა, ბინადკი მამიდაშვილთან მოათავსა. ზაქარია მალე გარდაიცვალა და ოჯახი დედის — სოფიოს ანაბარა დარჩა. მამიდაშვილი ბავშვებს „ზომაზე მეტად სასტიკად ექცეოდა“ და სათანადოდაც არ უვლიდა. შიო და მისი ძმა იძულებული შეიქნენ „ერთ გაზაფხულის დღეს გაპარულიყვნენ“¹.

გონიერი, ენერგიული და მშრომელი შიოს დედა არ და-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

იბნა. მან შიო და მისი ძმა იმავე წლის შემოდგომაზე მიაღებინა თბილისის სასულიერო სასწავლებლის პანსიონში, როგორც მღვდლის ობოლი შვილი. ამ სასწავლებელში შიოს უკეთესი პირობები შეექმნა. მალე მან ხალისით დაიწყო სწავლა. ამ პერიოდის ცხოვრების შესახებ მწერალი თავის „ავტობიოგრაფიაში“ აი რა ცნობას გვაძლევს: „თბილისში ისეთი მასწავლებლები მყვანდა, რომელთაც მშობლიურად შემაყვარეს სწავლა. ეს მასწავლებლები გახლდნენ: ვ. ბ ა რ ნ ო ვ ი, შემდეგში ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი (იგულისხმება ცნობილი ქართველოლოგი მოსე ჯანაშვილი — მ. ზ.). ამის შემდეგ სწავლაში არ წამიბოროძიენია“¹.

მალე შიოს დედამ მოინდომა სასულიერო სასწავლებლის პანსიონში შიოს მომღვენო ძმაც მიეღებინებინა. მაგრამ მკვლამე ძმა პანსიონში არ მიიღეს, რადგან ორი ძმა სახელმწიფო ხარჯზე პანსიონში უკვე ცხოვრობდნენ. შიოს ძმას სასწავლებელში სიარული გარედან მოუხდა. შიო რამდენიმე წლის მანძილზე თავისი სადილისა და ვახშმის პურსა და ხორცს ძმას უნაწილებდა და ისე გამოიყვანა („ავტობიოგრაფია“). სასულიერო სასწავლებელი შიომ ასეთ პირობებში დაამთავრა.

მიუხედავად მძიმე პირობებისა სწავლისა და ცოდნის მიღების სურვილი შიოში ძლიერი იყო. სწავლის გაგრძელება მისთვის შესაძლებელი გახდა მხოლოდ სასულიერო სემინარიაში და შიომაც მას მიაშურა. აქ შიო მეცადინეობას უფრო მეტი შეგნებითა და მონდომებით იწყებს, თუმცა აზრიანი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის მას ხელსაყრელი პირობები არც აქ კქონდა. აი, სასულიერო სემინარიაში არსებულ პირობებს თვითონ შიო როგორ ახასიათებს: „მამას ძალიან ვუყვარდი, ძალიან ღვთისმოყვარე იყო და მეც გადამედო ეს თვისება... საშინელი ღვთისმოყვარე ვიყავი, ვოცნებობდი მღვდლობაზე...“

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

ღვთისმოყვარეობა ამ სასაწვლებლამდის (სასულიერო სემინარიამდე — მ. ზ.) მომყვია... აქ კი ძირიან-ფესვიანად იმსხვრევა... რაღაც ჯოჯოხეთური პირობები იყო მაშინ; მასწავლებლები მხეცებს ჰგვანდნენ. ბერძნული, ლათინური კვირაში ცხრაცხრა გაკვეთილი გვქონდა... ამ ენების მასწავლებლები ყოველად შეუწყნარებელნი, ნამეტნავად ბერძნულისა მტკნარი გიჟი იყო... გაჩაღებული იყო სემინარიაში ყოველი საზიზღრობა: ჯაშუშობა, ფლიდობა, ძალმომრეობა, უსამართლობა, ავსულობა და სხვა მრავალი. ამას ჰქმნიდნენ უფროსები და შიგ მოწაფეები იხრჩობოდნენ“...¹

სასულიერო სემინარიაში გაბატონებულ სწავლა-აღზრდის ანტიპედაგოგიურ მეთოდებს ცნობილი მწერალი, შიოს სემინარიის ამხანაგი, ი ა ე კ ა ლ ა ძ ე ასეთსავე მუქ ფერებში ახასიათებს. ის, შიო არაგვისპირელის მსგავსად, სემინარიის რეჟიმს ასე აგვიწერს: „ტფილისის სასულიერო სემინარიაში უფროსები — არქიელი, ბერი ინსპექტორები და სუბინსპექტორები სწორედ ანაფორაში გახვეული ჟანდარმები იყვნენ. ყოველი ქართველური ჭირივით ჰძულდათ. ყოველი ქართველი და ნამეტნავად შეგნებული მოწაფე პირად მტრად მიაჩნდათ და, მოწაფეთა აღზრდა-განვითარების ნაცვლად, მხოლოდ მათ ერთმანეთისაგან გათიშვას ცდილობდნენ... ვერავითარი თვალთმაქცობა, ვერავითარი რეპრესიები სემინარიელებს ვერ აშინებდა. პირიქით, უფრო აბრაზებდა მათ და საბრძოლველად რაზმავდა“². თბილისის სასულიერო სემინარიაში ასეთი გაბატონებული მავნე, ბნელი რეჟიმი საკმარისი სიმკვეთრითა და სისრულითაა გაშუქებული ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში (მიხ. ასათიანის „მე და ონისიმე“, სოფ. მგალობლიშვილის — „მოგონებანი“, შაქროს (ზაქ. გულისაშვილი) „განთიადი“ და სხვ.), რასაც მოსწავლეთა ჯანსაღი ელემენტი ვერ ურიგდებოდა, ებრძოდა.

როგორც ბიოგრაფიული მასალიდან ირკვევა, შიოც მებრ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

² ი ა ე კ ა ლ ა ძ ე, „შიო არაგვისპირელის გავლენა მაშინდელ სემინარიაში სალიტერატურო წრეზე“, მწერალთა მუზეუმი, № 7007-ბ.

ძოლ, ოპოზიციურად განწყობილ სემინარიელთა ჯგუფს ეკუთვნოდა. ის იმ დროს დაინტერესებული იყო საზოგადოებრივ-სოციალური და პოლიტიკური საკითხებით; ბევრს კითხულობდა, მჭიდრო კავშირში იყო გამოფხიზლებულ, არსებული წყობილებით უკმაყოფილო სემინარიელებთან. ამის შესახებ თვითონ შიოც თავის „ავტობიოგრაფიაში“ გარკვევით გვეუბნება: „სემინარიაში ჩუმი წრეებიც გვექონდა, სადაც ქართულს და აღკვეთილ წიგნებს ვკითხულობდით“¹.

მიხეილ ასათიანის რომანი „მე და ონი სიმე“ მოწინავე-მოაზროვნე სემინარიელთა შესახებ საგულისხმო ცნობას გვაძლევს: დაინტერესებული სემინარიელები მარტო სიტყვით, კამათით არ კმაყოფილდებოდნენ. ისინი თავიანთ თავზე დიდ მუშაობას ეწეოდნენ, ამ მიზნისათვის მათ არაღეგალური ბიბლიოთეკაც ჰქონდათ შექმნილი. ყოველი წლის დასაწყისში კაცზე თითო მანეთს კრეფდნენ და თავიანთ ბიბლიოთეკას ასე ამდიდრებდნენ. „მივადექით, — გადმოგვცემს მიხ. ასათიანი, — ამ წიგნების კითხვას და ისე და ისე დავიხვიპენით მათგან ცოდნით, რომ ზოგიერთ მასწავლებელთაგანს ეშინოდა ჩვენი პირში შებმა. ცნობილია, 70-იანი წლებიდან ჩვენი სემინარიელები თანამშრომლობდნენ მაშინდელ პერიოდულ გამოცემებში, ზოგი თარგმნებით, ზოგი კორესპონდენციებით და ორიგინალურ ნაწარმოებებითაც (მაგ. ნ. ლომოური, სოფ. მგალობლიშვილი, ნ. ხიზანაშვილი და სხვ.). მიხ. ასათიანი გვიმოწმებს, რომ შიგნით, სემინარიაშიც ხელიდან ხელში გადადიოდა რამდენიმე ხელნაწერი თვით სემინარიელების ლექსებისა. მაგრამ ავტორი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ხელნაწერ უფრანლს „ხმა უდაბნოდან“, რომელშიც ავტორის სიტყვით, „გამოხეთქა სემინარიელთა ტვინის ძალამ“.

ცხადია, ასეთი განწყობილების ახალგაზრდობა გატაცებით დაუწყებდა თვალყურის დევნებას იმ აფორიაქებული, ატეხილი ცხოვრების ნაკადს, რომელიც 60-იანი წლებიდან მძლავრ ქარტეხილსავით იჭრებოდა რუსეთის დახვესებულ საზოგადო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

ებრივ ცხოვრებაში და იქიდან ჩვენ ცხოვრებასაც ახალი გზით მიმართვის შესაძლებლობას უხსნიდა.

ამ წრეებში შიო არაგვისპირელზე შეგნებულად მუშაობდა, რითაც მისი თვალი და ყური მახვილდებოდა, გონება ფართოვდებოდა და ღრმავდებოდა, გული უფრო მგრძობიარე ხდებოდა. ოპოზიციურად განწყობილ, გათვითცნობიერებულ სემინარიელთა ამ წრეების შესახებ მწერალი ია ეკალაძე შემდეგს მოგვითხრობს: „მთელი მოწაფეობა დაყოფილი იყო ჯგუფებად, წრეებად... გარეგნულად შებოჭილ-დამონებულ მოწაფეთა შორის მუდამ ცეცხლი ტრიალებდა, მუდამ დუღდა საერთო გულისწყრომა და არც ერთი თავხედობა არ უპატიებიათ თავისი უფროსებისათვის... აქ ეძლეოდა იგი (სემინარიელი მოწინავე ახალგაზრდობა — მ. ზ.) თვითგანვითარებას და სამოღვაწეოდ მომზადებას. აქ არსებობდა წრეები: საბუნებისმეტყველო, სამეცნიერო-საზოგადო, წრეები სოციალისტებისა, წრეები ეროვნებისა, წრეები თვითგანვითარებისა, წრეები ლიტერატურული და სხვ. ვაგლახად ითვლებოდა ის მოწაფე, ამა თუ იმ წრეს თუ არ ეკუთვნოდა... მათ შორის შიო არაგვისპირელი ერთი უპირველესი, ერთი რჩეულთაგანი იყო“¹.

შიოს ასეთი ქცევისა და მოქმედების შედეგი იყო 1889 წ. მისი სემინარიიდან გარიცხვა. თვითონ შიო ამ ფაქტს თავის „ავტობიოგრაფიაში“ ასე გადმოგვცემს: „მეექვსე კლასში ვიყავი, როცა რექტორმა პანსიონიდან გარეთ შუა ზამთარში გამომიძახა. ჩვენი კლასი ძალიან გაათხელეს. სულ 22 კაცი დაგვითხოვეს. მე ვასილ ბარნოვმა გადამარჩინა... მაინც გამორიცხვა არ ამცდა“². შიო თავის ავტობიოგრაფიაში იძლევა მისი ბუნების კიდევ ერთ მეტად დამახასიათებელ ხაზს — ხასიათის სიმტკიცეს, პრინციპულობას, რაც მას მთელი სიცოცხლის მანძილზე გაჰყვა. „ხუთჯერ მომიგზავნა რექტორმა ხან ამხანაგები, ხან მასწავლებლები, რომ ბოლიში მომეხადნა და

¹ ია ეკალაძე, „შიო არაგვისპირელის გავლენა მაშინდელ სემინარიელთა სალიტერატურო წრეზე“, მწერალთა მუზეუმი, № 7 007-ბ.

² შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

ისევ უკან მიღებას მპირდებოდა, მაგრამ ერთსა და იმავე პასუხს ვაძლევდი... „მითხრას, რა დავაშავე და მაშინ მოვიხდი ბოდიშს... ნუთუ დანაშაულად მითვლის, რომ მე ამხანაგების დავალებით მოწიწებით წავდექე წინ და საქმის გარემოება გავუმარტე?“¹

ეკონომიურად შევიწროებული, სწავლის გაგრძელებას მოწყურებული ჭაბუკი შიო დიდი ცდითა და გაჭირვებით, განსაკუთრებით კი სემინარიის მასწავლებლის, ცნობილი მწერლის ვასილ ბარნოვის ენერგიული დახმარებით, 1890 წელს სემინარიას ამთავრებს.

სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ შიოს, და საერთოდ, ასეთ მდგომარეობაში მყოფი ახალგაზრდობის წინაშე ბუნებრივად მეტად სასიცოცხლო პრობლემა დაისვა — დამოუკიდებელ ცხოვრებაში ის რა გზით უნდა წავიდეს? თვითონ მწერალი თავის იმდროინდელ სულიერ განწყობილებას ასე გვამცნობს: „დიდი ვაება განვიცადე, როცა სემინარია გავათავე და ცხოვრების წინ დავდეგ... არაფრისათვის მომზადებული. თითქოს ღვდლად უნდა წავსულიყავი, მაგრამ როგორ, როდესაც სრულიად შიშველი მყევს, მამის გადმონაცემიც კი წამართვეს და ეხლა ღვდლად?! რა მღვდელი უნდა ვყოფილიყავი, როდესაც ნატამალი რწმენისა აღარა დამრჩენიყორა. არა, ეს უსინდისობა იქნებოდა ჩემი მხრივ. ისევ სიკვდილი მირჩევნია, ვიდრე ასეთი საზიზღრობა ჩამედინა. მეტყუებინა სხვები და ჩემი თავიც, თუმცა შინაური გარემოება მიკარნახებდა, რომ უეჭველად მღვდლობა მეკისრა“².

შიომ საბოლოოდ უარყო მღვდლის კარიერა. მას, ხალხის ღვიძლ შვილს, მისი ცხოვრების კარგ მცოდნეს, სწყუროდა ზალხისათვის სასარგებლო კაცი ყოფილიყო; ამისათვის მან გადაწყვიტა სწავლის გაგრძელება უმაღლეს სასწავლებელში,

1. შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16066-ბ.

2 იქვე.

შეიარაღება სპეციალური ცოდნით, რომელიც ხალხს, პირველ რიგში, მდაბიო ხალხს, სარგებლობას მოუტანდა, მისი ცხოვრების წინ წაწევას ხელს შეუწყობდა. მაგრამ როგორ, რა საშუალებით? შიოს ოჯახი მეტად უმწეო მდგომარეობაში იყო (ის მას ვერ დაეხმარებოდა).

შიო ცდილობს რაიმე სამსახური იშოვოს, უმაღლესი ცოდნის მისაღებად ფული შეაგროვოს. მაგრამ მისი ბუნების თავისებურება აბრკოლებდა მას, რასაც მახვილად ახასიათებს შიოს კლასის მეგობარი დ. არონი შიძე. „მან (შიომ — მ. ზ.) არ იცოდა სხვისთვის გუნდრუქის კმევა და მულამ მთლიანი იყო თავის აზრებსა და საქმიანობაში. წყნარი და ამაყი, როგორც ყოველი მთიელი, როცა საქმე მის ადამიანური ღირსებისა და პატივისცემის დაცვას შეეხებოდა“¹. ამასთან, როგორც თვითონ შიოც გვიხასიათებს თავის თავს — „ბავშვობიდანვე მოკრძალებული და გაუბედავი“ („ავტობიოგრაფია“) გზას ვერ პოულობდა. ამის შესახებ ერთგვარი გულისტკივილით შიო არაგვისპირელი თავის „ავტობიოგრაფიაში“ წერს: „ამავე ჩემმა თვისებამ ვერა მაშოვნინა რა... მასწავლებლობა მინდოდა სამრევლო სკოლაში მაინც, მაგრამ ვერას გავხდი... ჩემზე უფრო ნაკლებად მომზადებულებმა მიიღეს... მე კი გარეშე დავრჩი... სათავადაზნაურო სკოლაში აღმზრდელის ადგილი იყო. იქ მიემართე. მაგრამ იქაც უარი მითხრეს. იმან (ვინც მიიღეს — მ. ზ.) ჩემთან ერთად გაათავა და ნიშნებით მე უკეთეს მოწაფედ ვითვლებოდი... იმან ჩემ შემდეგ ითხოვა: წერილიც მიეტანა ბიძისაგან და მიიღეს“.

ერთი ამხანაგის საშუალებით შიომ ძლივს იშოვა რკინაგზის კანტორაში. პატარა მოხელის ადგილი, მაგრამ ისიც დროებით.

მიუხედავად ასეთი არახელსაყრელი პირობებისა, შიომ მალეც გადაწყვიტა სწავლის გაგრძელება. ვინაიდან სემინარიელებს მხოლოდ ვარშავისა და ტომსკის უმაღლეს სასწავლებლებში იღებდნენ, შიომ გადაწყვიტა ვარშავის საბეთლო ინს-

¹ დ. არონიშძე, „შიო არაგვისპირელი, როგორც მოღვაწე“, მწერალთა მუზეუმი, № 16091-ბ.

ეტიუტში შესულიყო. ვარშავის საბეითლო ინსტიტუტში მას
წყავდა მეგობარი გიორგი მრეველიშვილი.

1890 წლის ოქტომბრის ბოლოს შიო ვარშავაში გაემგზავ-
რა. მის სულიერ განწყობილებას შიო თავის „ავტობიოგრა-
ფიაში“ ასე აგვიწერს: ეს რაღაც ოცნება იყო ჩემთვის... დღე-
ღაღამ გემის ბაქანს არ ვშორდებოდი. საშინელი დღევა იყო.
ბაქანზე ადამიანი არავინ ჩანდა. ვიდრე მარტოკა, მოაჯირზე
შაგრად ხელჩაქედილი და ვუყურობდი აგორებულ ტალღებს
და ვისმენდი ჯოჯოხეთურ ღრიალს... ამ დროს ვიღაცამ კისერ-
ში ხელი ჩამავლო და ყურში ჩამყვირა: „გაგიჟდი თუ რა
არის?!“. მოვიხედე და დავინახე კაპიტანი. სასტიკად მეწეო-
და. ძალით შემეიყვანა ოთახში და დამჭყივლა: „ეხლავე ვუბ-
რძანებ მეზღვაურებს და ზღვაში გადაგადებ“... უკაცრავად,
არ ვიცოდი, თუ ბაქანზე დგომა აკრძალულია, თორემ არ გა-
ვიდოდი!.. „სულელო, რა აკრძალვა გინდოდა?.. თითონ ბუ-
ნება გიკრძალავს გარეთ გამოსვლას და შენ რაღაც არცოდნას
პეუბნები“... თქვენო კეთილშობილებავე, ბუნება, პირიქით,
ნებას მაძლევს... მეუბნება, მო, ნახე, რა ძლიერი ვარ შენთან
შედარებითო“.

ეს ფაქტი ზედმიწევნით ცოცხალადა და მკაფიოდ გამოხა-
ტავს, ერთი მხრივ, შოვალეობის, პასუხისმგებლობის შემგნებ-
მზრუნველ კაპიტნის სახეს, ხოლო, მეორე მხრივ, ახალ-
გაზრდა შიოს ბუნების შინაგან, იღუმალ, ნაზ, მაგრამ ამასთა-
ნავე ბოზოქარ განწყობილებას.

იმავე 1890 წელს შიო ვარშავის საბეითლო ინსტიტუტში
შევიდა. შიოს ოჯახი, როგორც ზევითაც მოვიხსენიეთ, ეკო-
ნომიურად ძლიერ შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფე-
ბოდა, მას დახმარებას ვერ უწევდა. სამაგიეროდ, შიოს
თედო სახოკიას სახით (შემდეგში ცნობილი უჩ-
წიკვლო საზოგადო მოღვაწე და მწერალი) მეცენატი გამო-
უჩნდა. მართალია, თვითონ თედო სახოკიაც ფრიად ხელმოკ-

ლედ იყო, მხოლოდ თავისი შრომით ცხოვრობდა, მაგრამ შიოსს, თურმე, ერთგულადა და დროზე, თვეში 30 მანეთს უგზავნიდა, სანამ თვითონ შიომ არ შეძლო თავისი შრომით (მწერლობით) 1893 წლიდან, როგორც ვახ. „ივერიის“ თანამშრომელს, ცხოვრების სახსარი მოეპოვებინა.

ცნობილი პედაგოგი ალ. მიქაბერიძე, რომელიც ვარშავაში სწავლის პერიოდში შიოსთან ერთად ცხოვრობდა, თავის მოგონებაში შიოს შესახებ საგულისხმო ბიოგრაფიულ ცნობებს გვაძლევს. ის წერს: „შიოს ნივთიერი მდგომარეობა მეტად უნუგეშო იქნებოდა, რომ თედო სახოკიას შიო სტუდენტობის დროს არ უზრუნველყო ნივთიერად. ნათქვამია: „ყვავს რა ჰქონდა, ჩხიკვს გაჰქონდაო“, მაგრამ თედო სახოკიამ, მისდა სასახლოდ უნდა ითქვას, ეს ბრძნული თქმულება დასძლია და შიოს სტუდენტობის დროს ძმური ხელი გაუწოდა, რასაც შიო არასოდეს არ ივიწყებდა და კიდევ ვერ დაივიწყებდა“¹.

ამავე მოგონებაში მიქაბერიძე გვჩხისათებს შიოს ეკონომიურად მეტად ანგარიშიან, მოთხოვნილებაზეზღუდულ ცხოვრებას. სამაგიეროდ, შიო მუყაითად მუშაობდა როგორც ვეტერინარულ ინსტიტუტში სპეციალობის გაღრმავების, მდიდარი ლიტერატურის საფუძველზე თავის განვითარება-გათვითცნობიერების, ისე საზოგადოებრივი საქმიანობის გაღვივების მიმართულებით.

ამ დროისათვის ქ. ვარშავის სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში თავი მოიყარა ქართველმა ახალგაზრდობამ. ცნობილია, სამშობლოს დაშორება ყველა ქვეყნის მოქალაქეს საგრძნობლად უღვიძებს სამშობლოსადმი სიყვარულს, ლტოლვას. ეს თვისება განსაკუთრებით ქართველთ ახასიათებს. ასეთი განწყობილებით, როგორც ირკვევა (შიოს „ავტობიოგრაფია“, ალ. მიქაბერიძის „მოგონება“ და სხვ.), ვარშავაში მყოფი ქართველი ახალგაზრდებიც გამოირჩეოდნენ.

ამის შესახებ შიო თავის „ავტობიოგრაფიაში“ აი რაა წერს: „სამშობლოს სიყვარული ვარშავაში სიგიჟემდე მივიღა... იქ შეეკმენით ერთგვარი წრე ქართველთა შორის, „ლი-

¹ ალ. მიქაბერიძე, „შიო არაგვისპირელი“ (მოგონების სახით), მწერალთა მუზეუმი, № 13147-ბ.

გა საქართველოს თავისუფლებისა“, შევიმუშავეთ წესდება და შევუდგით ამის გავრცელებას“¹. ამ გარემოების შესახებ ალ. მიქაბერიძე თავის „მოგონებაში“ შემდეგს გადმოგვცემს: „ფილიპე მახარაძემ, ნოე ჟორდანიამ, შიო არაგვისპირელმა და სხვა ახლად ჩამოსულმა სემინარიელებმა პირველყოვლისა, ვარშავაში უმაღლეს სასწავლებელში ქართველ სტუდენტთა წრე: ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო ჩამოაყალიბეს. ამ წრეს, თანახმად შემუშავებული წესდებისა, მიზნად ჰქონდა დასახული წრის წევრთა თვითგანვითარება, წრეში სისტემატურად მეცადინეობის სახით“².

ალ. მიქაბერიძის ცნობით, წრემ შეიძინა საინტერესო წიგნები, გაიწერა საქართველოდან ჟურნალ-გაზეთები, შექმნა ბიბლიოთეკა და დასახული მიზნის მიხედვით საინტერესო წუშაობას ეწეოდა მოხსენებისა და დისპუტების სახით. აგრეთვე, სისტემატურად იმართებოდა სხდომები, სჯა-ბაასი სხვადასხვა საჭირბოროტო საკითხების შესახებ. როგორც ჩანს, ვარშავაში მყოფი ქართველი ახალგაზრდობის ეს სხდომები და დისპუტები ხელისუფლებისაგან აკრძალული იყო, რადგანაც ალ. მიქაბერიძე აღნიშნულ მოგონებაში დიდ მადლიერებას გამოსთქვამს პოლონელი დიასპოსისის, პ ა ნ ი ი ა გ ი ლ ს კ ა ი ა ს მიმართ, რომელიც მათ წრეს სხდომებისა და კამათის დროს იცავდა.

ალ. მიქაბერიძის მოსაზრება. სიმაართლეს არაა მოკლებული, რომ 1892 წელს ვარშაველი ქართველი სტუდენტების მიერ „საქართველოს განთავისუფლების ლიგის“ ჩამოყალიბებას ხელი შეუწყო XIX საუკუნის 90-იან წლებში სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლების ქართველ სტუდენტებში დაწყებული ეროვნულმა მოძრაობამ. ცნობილია, რომ რუსეთის უმაღლეს სასწავლებელში ქართველმა მოსწავლემ ახალგაზრდობამ ერთიმეორესთან მჭიდრო კავშირის დაჭერა მოინდომა.

1 შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16 066-ბ.

2 ალ. მიქაბერიძე, „შიო არაგვისპირელი“ (მოგონების სახით), მწერალთა მუზეუმი, № 13 147-ბ.

ამ მიზნით გადაწყვეტილი იყო წარმომადგენლების საშუალებით მათი ქ. თბილისში შეხვედრა, მაგრამ ეს შეხვედრა მოხდა 1892 წლის 26 ივნისს ქ. ქუთაისში მიხეილ ხელთუბნიშვილის ბინაზე. ქუთაისის კრებას დაუდგენია — ერთ-ერთი მიზანი ახალგაზრდობისა არის საქართველოს რუსეთის მონარქიის ბრწყალეებისაგან განთავისუფლება¹.

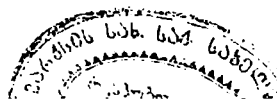
იმავე 1892 წელს ვარშავის სათვისტომოს გასაცნობად, როგორც ალ. მიქაბერიძე გვიმოწმებს, ნოე ყორდანიას ფილიპე მახარაძისათვის გაუგზავნია თავისი მოხსენება „ქართველ ნაციონალ-დემოკრატების პროგრამა“. ამ ორი მასალის საფუძველზე — ქუთაისის კრების დადგენილებისა და ნოე ყორდანიას მოხსენებისა — მიხეილ მირიანაშვილის ბინაზე ვარშაველ ქართველ ახალგაზრდებს დისკუტი გაუმართათ. „კამათში, — გადმოგვცემს ალ. მიქაბერიძე, — თავი იჩინა ორმა მიმართულებამ — ნაციონალურმა და კლასობრივმა“². ასე, 1892 წელს ვარშავის ქართველი ახალგაზრდობის წრეში ჩამოყალიბდა „საქართველოს განთავისუფლების ლიგა“. შიო — ამ საზოგადოების ერთ-ერთი სულის ჩამდგმელი და წამყვანი ყოფილა.

შიოს მახლობლებისაგან ცნობილია, რომ მას ხშირად განმარტოვება უყვარდა; ის მუდამ გარეგნულად მშვიდი, მორიდებული კაცი იყო, მაგრამ ამასთან ერთად მას საზოგადოებაში ყოფნაც ძალიან უყვარდა.

შიოს უახლოესი მეგობარი და ქართველ ვარშაველთა საზოგადოების წევრი ალ. მიქაბერიძე ასე ახასიათებს შიოს: „მუდამ ჩუმი, მუდამ-წყნარი, მუდამ თავაზიანი შიო, როცა საზოგადოებაში მოხვდებოდა. ერთიანად გამოიცივლებოდა. საზოგადოებაში ყოფნა, საზოგადოებაში ტრიალი შიოს სიამოვნებდა და კიდევაც საჭიროდაც მიაჩნდა. შიოს გონივრული, მოფიქრებული და მუდამ დამშვიდებული ლაპარაკი ყველას ხიბლავდა და ატყევევებდა... ყველა მის აზრსა და შეხე-

1. ალ. მიქაბერიძე; „შიო არაგვისპირელი“ (მოგონების სახით), მწერალთა მუზეუმი, № 13147-ბ.

2. იქვე...

დულებას ანგარიშს უწევდა... შიომ საკითხისადმი სწორი და პირუთენელი მიდგომით ამხანაგთა შორის დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა“¹. ასეთ აქტიურ, შეგნებულ მუშაობაში მიმდინარეობდა შიოს ცხოვრება და საქმიანობა ვარშავის სავეტერინარო ინსტიტუტში სწავლის დროს.

1894 წელს შიომ ვარშავის სავეტერინარო ინსტიტუტი დაამთავრა, მაგრამ, როცა მას უკანასკნელი საგანი უნდა ჩაებარებინა, ის დააპატიმრეს და პასუხისგებაში მისცეს ვარშაველ ქართველ სტუდენტთა საქმის — „საქართველოს განთავისუფლების ლიგის“ — მოქმედების გამო. შიოს გარდა, ამ საქმეზე პასუხისგებაში მიცემული იყვნენ: ფილიპე მახარაძე, ნიკო შენგელია, ალექსანდრე მიქაბერიძე, ანტონ გელაზერაშვილი, მინხილ მირიანაშვილი, სერაპიონ მიქაძე, ნიკო მელიქიშვილი და სხვ. მათ ბრალად ედებოდათ საიდუმლო საზოგადოების შედგენა და ძველი რუსეთის არსებული წეს-წყობილების დანგრევა, რა მიზნითაც მათ პოლიტიკური პროგრამით შეადგინეს საზოგადოება „საქართველოს განთავისუფლების ლიგა“.

ამ შემთხვევის გამო შიო ცხრა თვე იჯდა ვარშავის ციხეში საშინელ მძიმე პირობებში. აი როგორ გადმოგვცემს შიოს ნაპირობს ანა გიორგის ასული ხახუტაშვილი, მთარგმნელ ივანე ახალშენიშვილის მეუღლე: „ვარშავაში დაპატიმრებული რომ იყო, იმ დროის ამბები შიომ ასე მომიყვა: „დიდ ტანჯვას განვიცდიდი. ხელმწიფის ოხრანკა ციხეში მაწამებდა ფიზიკურად და მორალურად: ხან მცემდნენ, ხან თავს ელექტრონებს მიმადებინებდნენ. მე მეშინოდა, ვაითუ სულის სისუსტე დამემართოს და გავცე ამხანაგები. ამიტომ გადავწყვიტე თავის მოკვლა, მაგრამ როგორ და რითი? დიდი გაჭირვებით გავტეხე ბალიან სქელი შუშა და პირაღმა მის წვეტზე დავწივი, ისე რომ გული გამეხვრიტა. გული წამივიდა და ბევრი სისხლი დავკარგე. სანამ მომესწრო საშველი. იმის მერე დამეწყო ხველა, რომელიც დღესაც არ მშორდება“².

შიო თავიან „ავტობიოგრაფიაში“ ამ ფაქტს ასევე მწვავედ

1 ალ. მიქაბერიძე, „შიო არაგვისპირელი“ (მოგონების სახით), მწერალთა მუზეუმი, № 13147-ბ.

2 ანა ხახუტაშვილი, „მოგონება“, მწერალთა მუზეუმი, № 20554-ბ.

იგონებს: „ ცხრა თვე ვიყავი მარტოობაში... მაშინ ბევრი ხელ-
ნაწერი წაიღეს. აუარებელი ჩონჩხი მქონდა (ნაწარმოებთა —
მ. ზ.), ყველა დამეკარგა. 1894 წელმა ჩანთა 1886 წლიდან
განზრახული და ჩონჩხად ჩამოსხმული მოთხრობები“...¹

გარდა აღნიშნული დანაკლისისა, ამ დაპატიმრების გამო
შიომ ერთი წელიწადი დაკარგა და მხოლოდ 1895 წელს მოა-
ხერხა ინსტიტუტის დამთავრების დიპლომის მიღება.

სავეტერინარო ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ შიომ
თავის სამშობლოს მოატანა. აქეთ მოიწვედა მისი გული და გო-
ნება. აქ ეძებდა დამშვიდებას, დაკმაყოფილებას მისი მუდამ
მაძიებელი, მდიდარი ბუნება. აქ ეძებდა სამოღვაწეო ასპა-
რეზს, გაჭირვებული, ყოველი მხრიდან შევიწროებული მშრო-
მელი მოძმისადმი სასიკეთოდ ამოძრავებელი მისი ფაქიზი
გული და მისწრაფება.

1895 წლის 1 ივლისს შიო ქ. თბილისის თვითმმართველო-
ბის სამსახურში სასაქლავოს უფროსის თანაშემწის თანამდე-
ბობაზე დაინიშნა. მაგრამ შიოს მართალი, პრინციპული, სიმ-
რუდესა და სიყალბეს შეურიგებელი სპეტაკი ბუნება ვერ ით-
მენდა დაწესებულებაში არსებულ უმსგავსოებას, ხალხისათ-
ვის მავნე მოქმედებას. ცხადია, შიო ასეთს პირობებს ვერა და
არ შეეგუებოდა; იქ დიდხანს ვერ გაჩერდებოდა. და აკი, მარ-
თლაც, ის მალე აითვალისწუნა სასაქლავოს უფროსმა, რო-
მელსაც მხარი მისცეს თბილისის თვითმმართველობის მამებმა.
შიო იძულებული შეიქნა სამსახურისათვის თავი მიენებებინა.

აქედან იწყება შიოს სამსახური ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა
კუთხეში. 1897 წლის 15 იანვარს თბილისის გუბერნატორის
მიერ შიო დანიშნული იქნა თბილისის გუბერნიის შტატგარე-
შე ვეტექიმის თანამდებობაზე: 1902 წელს კი ახალციხის მაზ-
რის შტატის ვეტექიმად იქნა დანიშნული.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი,
№ 16 066-ბ.

1897—1907 წლებში შიო ჩაბმულია საქონლის ჭირთან ბრძოლის საქმეში თბილისის გუბერნიაში; სადაც კი ჭირი გაჩნდებოდა, შიო იქ გაჩნდებოდა და დიდი დაკვირვებით, მონაწილეობითა და წარმატებით ებრძოდა ჭირს.

ხალხის შეილს, ხალხის — გლეხკაცობის ძალის, ნიჭისა და უნარის კარგ მცოდნეს და ღირსეულად დამფასებელს, შიოს, გლეხთა ცხოვრებისათვის ნათლად ჰქონდა გათვალისწინებული თავისი მუშაობის დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა. მას სწამდა და ხედავდა კიდევ, რომ მისი მუშაობა გლეხკაცობას შემწეობასა და დახმარებას უწევდა. ეს გარემოება მას აკმაყოფილებდა, ახასიათებდა; ამიტომ შიო არ ზოგავდა არც დროსა და არც ენერჯიას. შიო ამ საქმეში დაუღალავი და შეუღარებელი იყო. „შიოს მუშაობა ამ ასპარეზზე, — წერს შიოს ახლო მეგობარი, ვეტეჟიმი მიხეილი მირიანაშვილი, — მეტად ნაყოფიერი აღმოჩნდა და ამიტომ ის დიდ ზნეობრივ კმაყოფილებას განიცდიდა. თბილისის გუბერნიის გლეხობაც, სადაც კი მას უმუშავნია, დიდის პატივისცემით და სიყვარულით იხსენიებს შიოს“¹.

მიუხედავად იმისა, რომ შიო თავის საქმის იშვიათი მცოდნე იყო, მუშაობაში მუყაითი, კეთილსინდისიერი და უანგარო, მაინც ქალაქის მამები მას არ აწინაურებდნენ. მას გამუდმებით უხდებოდა მუშაობა პროვინციებში, ოჯახისაგან მოშორებით, თავისი მოწოდების — მწერლობისათვის არახელსაყრელ, ხელისშემშლელ პირობებში.

*
*
*

1902 წელს შიო არაგვისპირელი დაოჯახდა. ცოლად შეირთო ექიმი მარიამ ბაქრაძე. როგორც ირკვევა, შიო არაგვისპირელი მარიამ ბაქრაძეზე დაქორწინებამდე ადრე გატაცებული ყოფილა ვინმე ელისაბედ (ვეტა) ყიფიძე-

¹ მიხეილ მირიანაშვილი, „შიო არაგვისპირელი, როგორც ვეტერინარი“, მწერალთა მუზეუმი, № 16121-ხ.

ნ ი თ, რასაც მისთვის სრული იმედის გაცრუებით ჩაუვლია რომანი დაწყებულა და დამთავრებულა 1898 წელს. დაბა სურამში. შემონახული წერილები იშვიათი სიმძაფრით გვიხატავენ როგორც შიო არაგვისპირელის ჭეშმარიტად ღრმა გატაცებას, მის შინაგან დუდილს, ისე მისი ხასიათის სიმტკიცესა და ფაქიზ, თავმოყვარე პირდაპირ ბუნებას, რომელიც მიუხედავად დიდი მორიდებულობისა, არ გაურბის არც გრძნობის გამოხატვას, ადვილად ხვდება პირად შეცდომასაც და თავისი თავიც ხელში აპყავს.

ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ იქნება პკითხველისათვის შიო არაგვისპირელის ცხოვრების ამ უცნობი ფურცლების გაცნობა. ამიტომ თვით წერილებს ავამეტყველებთ. ეს რომანი არაჩვეულებრივი სისწრაფით გამომქლავნდა და ასევე სწრაფად დასრულდა.

შიო არაგვისპირელი 1898 წლის 9 სექტემბერს ელისაბედ ყიფიანს სწერს შემდეგ წერილს: „იქნება, პატივცემულო ელისაბედ, ბევრი ვინანო ამ წერილის გამოგზავნის შემდეგ, თავბედი ვიწყევლო, მაგრამ უკიდურესობამდის მივიდა ჩემი მოთხოვნა. აი მიზეზი, რატომ ეხლა გავბედე და წერილს მივმართე. პირადად მინდოდა, მაგრამ ვერ მოვახერხე, არ ვიცი რად, რისთვის?... პირველ ნახვაზევე მოვიხიბლე და იღუმალი ხმა დღემუდამ ჩამჩურჩულებს მას შემდეგ ერთსა და იგივეს: „ეგ არის, რომელსაც შეუძლიან ჭირი და სიხარული გავიშალოს“. მრწამს, გეფიცებით, ელისაბედ, მრწამს ამ სიტყვების სინამდვილე. მაგრამ ეს სულ მეტია. მიყვარხართ!..

აი პირველი და უკანასკნელი სიტყვა, რომელსაც ყოველთვის მოისმენთ ჩემგან. მგონი ეს საკმარისია თქვენთვის, მიძახვდეთ, რის თქმაც ასე მიძნელდებოდა აქნობამდის. მხოლოდ ერთსა გთხოვთ: არავითარ გარემოებას ყურადღება არ მიექციოთ და ისე, თქვენი გულისთქმა მიპასუხოთ. ხომ კარგად იცით ცალმხრივობა არავითარ შემთხვევაში არ ვარგა, და მიო უმეტესად ამ შემთხვევაში. გაფიცებთ ყოველივე წმინდას, თუკი წმინდათ მიგაჩნიათ რამ, არ შემიბრალოთ და პირდაპირ მიპასუხოთ სინამდვილე. დრო არის, მგონი, თქვენც დამეთანხმებით, რომ ოცნებას ფრთები შევაკვეცო და სინამდვილეს და-

ვებრუნდე... მაშ ეგრე. მოუთმენლად ველი თქვენგან პასუხს.
მარად თქვენი ერთგული შ ი ო დ ე დ ა ბ რ ი შ ვ ი ლ ი¹.

შიო არაგვისპირელის ასეთ მგრძნობიარე წერილზე, როგორც ჩანს, ელისაბედ ყიფიანს დროზე ვერ მოუფიქრებია თუ ვერ მოუხერხებია პასუხის გაცემა. შიო არაგვისპირელი პირველი წერილის გაგზავნის მეცხრე დღეს, 1898 წლის 18 სექტემბერს, ელისაბედს კვლავ წერს განმეორებით წერილს.

„არ მოველოდი თქვენგან, ქ-ნო ელისაბედ, პასუხის გაუცემლობას. გთხოვდით, მიპასუხეთ-მეთქი, მაგრამ თქვენ, არ ვიცო, რას მივაწერო, პასუხის ღირსად არ გამხადეთ. იქნება შეურაცხყოფადაც მიიღეთ ჩემი სულელური წერილი?! თუ აგრეა, ვნანობ, მოტყევებას გთხოვ!

ამასაც კი ვფიქრობ: ვაითუ არ მიიღეთ წერილი. ეს თხოვნა მაინც შემისრულეთ: მიიღეთ ჩემი წერილი, თუ არა? მაცნობეთ ერთი სიტყვით: „მივიღე“, რომ გამოვერკვიო. მაშ ამისრულებთ ამ თხოვნას მაინც. გიგზავნით ამასთანავე ფოსტის ბარათს.

მარად თქვენი ერთგული შ. დ ე დ ა ბ რ ი შ ვ ი ლ ი.

წ. კ. კიდევ და კიდევ პატიებას გთხოვთ. პირველი და უკანასკნელი იქნება ეს წერილი. აღარ შეგაწუხებთ წერილებით კი არა, ჩემის ხილვითაც. იმედია, თუკი პასუხის ღირსად არ გამხადეთ, ჩემი ნახვაც არ გესიამოვნებათ.

მშვიდობით! იყავით ბედნიერი. გისურვებთ ყოველგვარ ბედნიერებას.

შ. დ.²

როგორც ჩანს, ელისაბედმა ახლაც დაუგვიანა შიოს პასუხი. გრძნობამორეული, მდგომარეობის გაურკვეველობით შემფოთებული, თავმოყვარეობაშელახული, დაეჭვებული შიო მეორე წერილის გაგზავნის მეხუთე დღეს, 1898 წლის 23 სექტემბერს, კვლავ სწერს ელისაბედს უკანასკნელ წერილს:

„მეორე წერილში გეხვეწებოდით: ერთი სიტყვით მიპა-

1 მწერალთა მუზეუმი, № 16 023-ბ.

2 მწერალთა მუზეუმი, № 13019-ბ.

სუხეთ: „მივიღე“ და ამით გაათავეთ ყველაფერი. მეც ამის შემდეგ მეორე წერილს პირველ და უკანასკნელად ჩავთვლიდი. მეტად აღარ შეგაწუხებდით. მაგრამ თქვენ არც ეს უბრალო თხოვნა შეიწყნარეთ; ისე გაამაყებულხართ, რომ... ეჰ! რაღაც გაწუხებთ?!..

იცო, ვეტა, რა ტკბილი, ნეტარი ოცნება შემერყვა, შემემუსრა თქვენის სიამაყის წყალობით?.. ვფიქრობდი: „არის ისეთი ქალი, რომელიც შეიძლება სათაყვანებელი იყვეს, რომელიც შეიძლება თითოთ აჩვენო და უთხრა: „აი თუ ქართველობას რიგიანი ქალი არა გვყავს. მაშე ქართველი არ არის? ვის შეეძლო ჩემთან ეთქვა: ჩვენ უცხო ტომის ქალს მეგობრებად ვარჩევთ იმისათვის, რომ ქართველებს სამეგობრო ქალები არა გვყავსო. თქვენით ვამაყობდი, თქვენ მყავდით თითოთ საჩვენებელი და თქვენით ვაჩუმებდი. მაგრამ ესლა თქვენი სიამაყის წყალობით უიარალო ლამის არის შევიქმნე. ლამის არის ვამართლო ის ყმაწვილები, ვინც ზემომოყვანილ სიტყვებს გაიძახის.

ჩემი პირველი წერილი იმას კი არ ნიშნავს, უეჭველად ჩემი ცხოვრების თანაზიარად ჰყოფილიყავით. რასაკვირველია, ეს ჩემთვის სანეტარო არის და იქნება, მაგრამ ძალად ვინ გაკისრებინებთ, ვინ? ეგ თქვენ ხელთაა. ჩემთან იქნებოდით, თუ სხვას აირჩევდით, მაინც სათაყვანებელი იქნებოდით, მაინც თითოთ საჩვენებელი, რომ მაგრე კადნიერად, მაგრე მასხარად არ გაგეხადათ ის, რაც არ არის მასხრობის ღირსი, რაც ყოველ ადამიანში საპატივცემულოა. თქვენ წინ მოიტანეს წმინდა მსხვერპლი სამსხვერპლოთი. ეგ თქვენ ხელთაა, შეიწირავთ, თუ არა. მაგის უფლებას ვერავინ წაგართმევთ, მაგრამ სამასხაროდ, სანაგვედ არავინ არავის გაახდევინებს. ყველას მოსთხოვენ პატივისცემით მოეპყრას ამ წმინდა გრძნობას. ყველას მოეთხოვება, ვისაც კი ადამიანის სახე აქვს, ვისაც კი ადამიანის გონება აქვს. მხოლოდ უგუნურს, ბრიყვს ეპატივება.

მე არ მინდა თქვენზე აზრი შევიცვალო; არ მინდა ვიფიქრო ის, რაც ამ გარემოების შემდეგ დაებადება კაცს.

ვერ წარმომიდგენია, ვეტამ ზიზლით შეჰხედოს ამ წმინდა

გრძნობას და წამოიძახოს: „ვიღაც უგვარტომოს. გაუბედნია სიყვარულის გამოცხადებამ!“ არა, არა და არა!.. ეს ყოვლად შეუძლებელია. ვეტა ამას არ ჩაიდენდა. თუ ეს მართალია, თუ ეს ასეა, მაშინ... არ ვიცი... თუკი, რომელიც საუკეთესო აღა-
მიანად მიგვაჩნია, ის ასეთ უღირსობას გამოიჩინს, მაშინ დანარჩენებზე რაღა უნდა იფიქროს კაცმა, მაშინ დანარჩენებს რაღა თვალით უნდა უმზიროს, ან კიდევ რაღა გუ-
ლით ემსახუროს თუნდა სამშობლოს. ჩვენი სამშობლო ჩვენი ძმები და დები არიან... ასეთ დებს და ძმებს?...

რასაკვირველია, ამის საწინააღმდეგოდ ბევრი რამ ითქმის, ბევრი რამ დაიწერება, მაგრამ ეხლა ამისათვის არა მცალიან და არც მინდა მეტად შეგაწუხო. ესეც საკმარისია, იმნაირი ამბანური ჭეშმარიტებაა, რომ თქვენ უკეთ უწყით. მე მხო-
ლოდ მოგაგონეთ...

მე მაინც იმედს არ ვიტეხ. მაინც იმას ვფიქრობ, რომ არ მიგიღიათ წერილები. ან თუ მიიღეთ, ჰფიქრობთ, რა მიპასუ-
ხოთ. მაგრამ უარს ფიქრი არ უნდა. თქვით უარი. ეს უფრო ადვილი ასატანია, ვიდრე უპასუხოდ დატოვება და ამით გა-
მოწვეული სასოწარკვეთილება.

პირველ ოქტომბერს ქაიხოსრო აპირებს მცხეთაში ჩამოს-
ვლას... მეც მეწვევა, მაგრამ არ წამოვალ, რომ თქვენ არ შე-
გაწუხოთ. ჩემის ხილვით. საქმეს მოვიმიზეზებ და ამით მოვი-
შორებ ქაიხოსროს.

მამ ველი წერილს. გევედრებით, ნუ ჩაიდენთ იმას, რაც ადამიანს არ ეპატიება.

მარად თქვენი პატივისმცემელი და...

შ. დ.“.

როგორც ჩანს; შიო არაგვისპირელი უხვად მოწოლილ გრძნობებს ვერ ერევა და ერთგვარი თავშეუჯავებლობით გა-
ნაგრძობს მათ გამოაშკარავებას:

„ვაპირებდი ამით დათავებას, მაგრამ ნახევარი საათის შემ-
დეგ კიდევ ხელი მოვკიდე კალამს. ვიფიქრე: „რაკი აქნობამ-
დის მივედი, დეე. ვაუწყებ ყველაფერს. იქნება ამით ისარ-
გებლოს თავის ცენზის ასაწევად, გასაფართოვებლად“... მე
ამათ გუნდს არ გაკუთნებდით. ხომ მრავალია ისეთი ქალები.

რომელთაც მიზნად გაუხდიათ მეტი თაყვანისმცემელი ჰყავდეთ?... დამეთანხმებით, იქნება თქვენც ეკუთვნოდეთ და აჰა, საბუთს გაძლევთ, რომ თქვენს ტოლს და ამხანაგს გაუზიაროთ ჩემი სულისკვეთება, სასიქადულოდ გქონდეთ.

მივიღებ თქვენგან წერილს, თუ არა, ესლა ჩემთვის სულერთია. ეს წერილი უკანასკნელი იქნება. მხოლოდ ერთს გისურვებთ: ოდესმე თქვენც ჩამდგარიყავით ჩემს გარემოებაში და მაშინ, მხოლოდ მაშინ მიჰხედვებით, რა საზიზღრობასაც ესლა თქვენ სჩადით ჩემს შესახებ... მაგრამ არა... არა... არა!.. მე ამას არ გისურვებთ. იქნება თქვენ ეს გარემოება ვერ აიტანოთ და ხომ ჩემთვის დიდი უბედურება იქნება.

დავანებოთ ამას თავი.

მსურს ცოტაოდენი მოგიტხროთ თქვენდა სასიქადულოდ, რომლითაც თქვენ შეგეძლოთ დაკვებნა, როგორც იცის ქალთა წრემ (მე არ მინდა ამ წრეს მიგასაკუთროთ, მაგრამ, რა ვქნა, როდესაც თქვენი საქციელი ძალას მატანს)..

ნეტავი არ მენახევით! გნახევით და იმ დღიდან თქვენი სახე მოსვენებას აღარ მაძლევდა. თქვენი სახე სულის სიდიადით, გონების მუშაობით იყო აღბეჭდილი და, აი, ამან მომხიბლა. გეხსომებათ, პირველად დემურისას ქვრივთან რომ გაგიცანით. არ ვიცნობდი მაშოს. მაგრამ უცნობ ოჯახში მივედი, მხოლოდ იმისთვის, რომ თქვენ გამეცანით, რომ თქვენთვის შემზირა. ამავე დროს ვგრძნობდი ჩემს თავს დამნაშავედ. ქურდად. ხომ ქურდულად გათვალეირებდით? ყოველ თქვენს სიტყვას, ნაბიჯს, მიხვრა-მოხვრას ვიპარავდი. ამასვე ვგრძნობდი შემდეგშიაც. ამასვე ვგრძნობდი მცხეთაში და წლეულ ქვიშხეთშიაც. მინდოდა ყოველ წუთს თქვენს სიახლოვეს ვყოფილიყავ. მაგრამ, როდესაც კი დავაპირებდი თქვენს ნახვას, ფეხები უკან მრჩებოდა. ვკიცხავდი ჩემს თავს. ასე ქურდულად გექცეოდით. მინდოდა გადამეხსნა თქვენთვის ჩემი გული, მაგრამ ვერ ვბედავდი. ესლა გავბედე, და, აი, რა მოჰყვა შედეგად. თითქო ვგრძნობდი ამას, რომ ეს ასე იქნებოდა. ნეტავი ხელი მომტეხოდა და კალმისთვის ხელი არ მომეკიდნა. მაშინ ხომ კიდევ ისე ქურდულად მაინც შემეძლებოდა თქვენი ხილვა. ენით კი, პირადად, დარწმუნებული ვარ, ვერ

გაგიბედავდით, რადგანაც ჩემი ენა თქვენს ნახვაზე დამბლავ-
დებოდა და ლაპარაკსაც კი ვეღარ ვახერხებდი. გინდაც სულ
სხვა საგანზე მდომნოდეს ბაასი. აი ამისათვის გწერდით პირ-
ველ ჩემს წერილში: „იქნება ჩემი თავი ვლანძლო-მეთქი?
ვლანძლავ კიდევ, რომ მე თვითონ მოვსპე საშუალება თქვე-
ნის ხილვისა. რომ არ მომეწერა, ხომ მექნებოდა კიდევ. სა-
შუალება მენახევით ხანდახან. ეხლა კი... სამუდამოდ უნდა
გამოვესალმო ამ ნუგეშს...

კიდევ მოგწერთ?

აგერ მეორე ფურცელს ვათავებ და ჯერ მეათასე ნაწილი
არ მითქვამს. ჩემს თავს რომ ნება მივცე, მთელი ერთი თვეც
რომ ვწერო, არ მომწყინდება. მაგრამ თქვენ?.. თქვენ ხომ
გეწყინებათ, რომ „ვიღაც დედაბრიშვილი გიბე-
დავთ ამის მოწერას“.

მაშ დავდუმდები საუკუნოდ და თქვენ, ვეცდები, აღარ
შეგაწუხოთ წერილით.

მე პასუხს აღარა გთხოვთ, ხვეწნა მეტია. ეს კი, თუ გინ-
დათ, თქვენის ცენზის, როგორც ზევით გწერთ, ასაწევად გა-
მოიყენეთ.

მშვიდობით, მშვიდობით იყავით, ჩემო(?) ვეტა (გიბედავთ
უკანასკნელად).

დ. სურამი. შ. დ.¹.

ვგრძნობთ, შიო არაგვისპირელის სამიჯნურო წერილების
მოყვანა მთელი სისრულით მოგვიხდა. ვშიშობთ, ხომ არ
დავტვირთეთ მწერლის ცხოვრების გზის გადმოცემა. მაგრამ
ეს წერილები იმდენად საგულისხმოა, იმდენად ზედმიწევნით
კარგად ამჟღავნებს შიო არაგვისპირელის ჩვეულებრივ, და-
ფარულ, მიმზიდველ ბუნებას და ამასთან ისეთი დიდი უშუა-
ლობით, რომ ისინი მხატვრული შემოქმედების ხასიათს იღე-
ბენ. ამიტომ გაგვიჭირდა მათი შეკვეცა. ისინი ან მთლიანად
უნდა გაგვეცნო მკითხველისათვის, ან მათთვის სრულიად არ
უნდა გვეხლო ხელი, არამედ ჩუმად აგვევლო გვერდი; პირ-
ველი ვამჯობინეთ.

¹ მწერალთა მუზეუმი, № 16025-ხ.

შიო არაგვისპირელის მოტანილი წერილების გაცნობის შემდეგ ბუნებრივად აღგვეძრა დიდი სურვილი, გაგვეგო ბოლოს და ბოლოს, ელისაბედ ყიფიანმა საჭიროდ სცნო თუ არა, პასუხი გაეცა მწერლის ასეთ ღრმა გრძნობაზე. გულმოდგინე ძიების შემდეგ მწერალთა მუზეუმის არქივში ამ წერილსაც მივაგენით, რომელმაც, როგორც იტყვიან ხოლმე, ცივი წყალი გადაგვასხა, უფრო მეტიც, დაგვსუსხა არა მარტო თავისი დაუფასებლობით ამ ნიჭიერი, კეთილშობილი კაცისა, არამედ პრიმიტიული შინაარსითა და არასწორი ქართული ენით. ვფიქრობთ, მკითხველისთვისაც არ იქნება ის ინტერესს მოკლებული. ამიტომ ისიც სრულად მოგვაქვს:

„ბოდიშს ვიხდი, პატივცემულო ბატონო შიო. რომ აქამდინ ვერ მოგწერეთ პასუხი და ამით კინალამ გაფიქრებინეთ, რომ განგებ არ მოვიწერე, ვითომ არ გაგხადეთ ღირსი პასუხისა. ეს ჩემი გაჩუმება აქამდინ მოხდა ბევრ მიზეზების გამო და არა უნდომელობით. გიპასუხებთ პირდაპირ იმაზე, რაზედაც მკითხავთ: თქვენთან ვგრძნობ ისეთ სიმპატიას, როგორსაც ყველა ჩემს ნაცნობებთან და ეს მე ვფიქრობ ცოტა არ არის. როგორც თქვენ ბრძანეთ, არ ვარგა, რომ ერთი და იგივე გრძნობა არ სუფევდეს იმათში, ვისაც უნდათ ერთად გასწიონ სიცოცხლის უღელი და არა მეტ-ნაკლები, თქვენ ჩემთვის ბრძანდებით და იქნებით პატივსაცემი და სიმპატიური ნაცნობი.

ვრჩები თქვენი მარად პატივისმცემელი

ე ლ ი ს ა ბ ე დ ყ ი ფ ი ა ნ ი .

„უკაცრავად გახლავართ ამნაირი ქართული ენისათვის, მაგრამ ჩემს პასუხს გაიგებდით და ვარჩიე ამ ენაზე მომეწერა.“
ე. ყ.“¹.

ასეთი სულიერი კატასტროფის შემდეგ ადვილი გასაგებია შიო არაგვისპირელის ჩივილით სავსე წერილი თავის მომა-

¹ მწერალთა მუზეუმი, № 16 040-ბ.

ვალ მეუღლესთან მარიამ ბაქრაძესთან: „თუ ვახსოვს, კოჯორში ვითხარი, ბუნება მდევნის-მეთქი, როდესაც-კი ვიტყვი: აი, ეხლა მეშველა და ცოტად თუ ბევრად ვიცხოვრებ, სწორედ მაშინ უცნაურად რაიმე გამომიტყვერება და თავს ბრუს დაგხვევს... ჭერ არ მახსოვს, ისე დამეწყო ცხოვრება, როგორც მე შინდა... არა. ყოველთვის გარემოებანი წინამიდგებიან... ამისათვის იყო, რომ გავურბოდი სიყვარულს და „მეზარებას“ ვიძახდი... თუ არ გეშინიან ამგვარ დევნილ კაცთან კავშირი დაიჭირო, მადი და, ვიმეორებ, ერთად ვჭიმოთ ჭაპანი“¹.

შესაძლებელია, ელისაბედ ყიფიანთან რომანის კატასტროფამ შიო არაგვისპირელის ხასიათს სამუდამოდ თავისებური კვალი დაამჩნია, აი, რას გადმოგვცემს მისი ქალიშვილი ნუნუ: „ალბათ, ცხოვრების პირობებმა გამოიმუშავეს მამაში ის საშინელი ეჭვიანობა და უნდობლობა, რაც ახასიათებდა მას. მამას ლაპარაკი არ უყვარდა; გულჩათხრობილი იყო, მაგრამ მისი ჭკუა ყველაფერში და ყოველთვის იგრძნობოდა. ზოგჯერ ისე დადამებდა, რომ ერთ სიტყვასაც არ იტყოდა. სამაგიეროდ სხვისაგან მოყოლილ ამბავს დიდი სიამოვნებით ისმენდა“².

შიო არაგვისპირელის კერძო წერილებიდან შეუღლისადმი შეიძლება დავასკვნათ, მას დაქორწინების სათანადო ხალისი და აღტყინება არ ჰქონდა. მწერალი ამ მიმართულებით გულგრილი იყო. დაოჯახებას ის გონებით სჯიდა მხოლოდ, მას იღებდა როგორც აუცილებელ და საჭირო მოვალეობას. თუმცა ის მეუღლისადმი ყურადღებასა და პატივისცემას, ხოლო შვილებისადმი დიდ სიყვარულსა და მზრუნველობას იჩენდა. მწერლის ქალიშვილი ნუნუ დედაბრიშვილი გადმოგვცემს: „შვილებისათვის მამა მეტად ზრუნავდა... შვილებისათვის ჩუმი ზრუნვა იცოდა. რაც უნდა ჩაგვედინა, არაფერი არ გამოეპარებოდა, თითქოს არ გვამჩნევდა, მაგრამ ჩვენი ნამოქმედარი ყველაფერი იცოდა“³.

¹ შ. არაგვისპირელის წერილი მომავალ ცოლთან, მწერალთა მუზეუმი, № 15 958-ბ.

² ნუნუ დედაბრიშვილი, „მოგონება“, მწერალთა მუზეუმი, № 13 341-ბ.

³ იქვე.

დაქორწინების შემდეგ შიო არაგვისპირელი მალე დაწვრილშვილდა, ზედიზედ მიეცა ოთხი შვილი — ორი ვაჟი — ბიძინა და შოთა, და ორი ქალი — ნათელა და ნუნუ.

სამსახურებრივი მდგომარეობა კი ისევ ისე მძიმე რჩებოდა. სუსტი აგებულების, ავადმყოფ შიოს 1907—1913 წლებში მოღვაწეობა საქართველოს სხვადასხვა მივარდნილ კუთხეებში და მძიმე პირობებში უხდებოდა. შიო მაინც არც მუყაითობასა და არც ინტერესს საქმისადმი არ ანელებდა. 1912—1913 წლებში შიო გაგზავნილი იყო ბათუმის ოლქის სოფლებში ვეტერინარული მდგომარეობის მოსაწესრიგებლად. თუ რა პირობებში უხდებოდა მას მუშაობა და როგორი შეგნებით ეკიდებოდა ის თავის მოვალეობას, მშვენივრად ჩანს მისი წერილებიდან მეუღლისადმი.

1912 წელს ნოემბრის 23-ს შიო ბათუმიდან მეუღლეს სწერს: „გუშინ დილით, ექვს საათზე, მიველი ბათუმში და ცხრა საათზე კი ისევ „პუნქტზე“ წავედი დასათვალიერებლად (14 ვერსზეა ბათუმიდან). მხოლოდ საღამოთი დავბრუნდი და მაშინვე დაქანცული დავწექი. აი ეხლავა ავდექი, 8 საათია, და წერილს გწერ. ჯერ კანცელარიაში არ ვყოფილვარ. ხვალ დილით წავალ და იქ გავიგებ ფულის შესახებ და დაწვრილებით მოგწერ... წერილებს „გოსტ. „ვერსალში“ გამომიგზავნი. თუ აქედან ამბარავს, მაშინ ისევ კანცელარიაზე, როგორც წინათ, მოგწერ ყველაფერს“¹.

ხშირად დაუზოგველად, მოუტირდებლად „აპბარგავდნენ“ ხოლმე შიოს და ისიც ძალაუხებურად ნებდებოდა ბედსა, თუ ხელისუფლების უსამართლო წარმომადგენლებს, რადგანაც ის ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ ბეჩავი ხალხის მძიმე მდგომარეობის შემსუბუქებას, მის უკეთეს მომავალს ემსახურებოდა.

1913 წლის სექტემბრის 21-ს შიო თავის მოღვაწეობის ახალ ადგილს მეუღლეს ასე ატყობინებდა: „ჩვიდმეტ ამ თვიდან უკვე შევუდექი მუშაობას, თუმცა ტიმაფევეი ჯერაც არ

¹ შ. არაგვისპირელის წერილი ცოლთან, 23. XI, 12 წ., მწერალთა მუზეუმი, № 15 976-ბ.

მინახავს. სულ 14 ვერსით ვარ დაშორებული ბათუმს. შუა ზღვაა. ნავით შეიძლება მისვლა. არის მეორე გზაც ხმელეთით. მაგრამ, ჯერ ერთი, მხოლოდ რვა ვერსის მანძილია გზატკეცილით, თორმეტი ვერსი კი სულ საზიზღარი საცალფეხო გზაა; მეორე კიდევ, რომ მდინარე ჭოროხი უნდა გაიარო, მხოლოდ ნავით შეიძლება გავლა. ეხლა ის მტკვარზე დიდია“¹.

ასეთ მძიმე პირობებში უზღებოდა ფიზიკურად სუსტი აგებულების შიოს სამსახური. ცხოვრების ასეთი მძიმე პირობები ლუკმაპურის საშოვნელად დამახასიათებელია თითქმის ყველა ჩვენი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწისათვის მე-19 საუკუნეში. მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც ვეტექიმი მიხეილ მირიანაშვილი გვიდასტურებს, „შიოს დიდი პატივისცემა და სიყვარული ჰქონდა მოპოვებული თავის პროფესიის ამხანაგებში (და ხალხში, ვისაც ის ემსახურებოდა — მ. ზ.), როგორც იშვიათი ხასიათის პიროვნებას: მშვიდს, უწყინარს, პატიოსანს, მცოდნეს და უანგაროს“².

შიოს მხოლოდ სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში მიეცა ოჯახის ახლოს სამსახური, თბილისის სადგურის ვეტერინარის თანამდებობაზე.

შიოს პირადი ღირსებით აიხსნება, რომ 1917 წელს 12 ივლისს რევოლუციური გადატრიალების შემდეგ, როდესაც ხალხს აზრის გამოთქმისა და კაცის დაფასების თავისუფლება მიეცა, შიო პირველი იქნა არჩეული კავკასიის ფრონტისა და ზურგის ვეტექიმთა და ვეტფერშალთა ყრილობის მიერ მთავარ სავეტერინარო საბჭოს წევრად ლენინგრადში, როგორც კავკასიის სავეტერინარო ორგანიზაციების წარმომადგენელი.

შიოს, მიუხედავად მისი მორიდებულობისა, როგორც აღვნიშნეთ, საზოგადოება და საზოგადოებრივი საკითხები სემინარიის სკამიდანვე ძალზედ იზიდავდა. ის საზოგადოებრივ

¹ შ. არაგვისპირელის წერილი ცოლთან, 21, IX, 13 წ., მწერალთა მუზეუმში, № 15 980-ბ.

² მიხეილ მირიანაშვილი, „შიო არაგვისპირელი, როგორც ვეტერინარი“, მწერალთა მუზეუმში, № 16 121-ბ.

მოვლენებს მუდამ მხურვალედ ეხმაურებოდა, როგორც კალმით — მხატვრული სიტყვით, ისე პრაქტიკული საქმიანობით. როგორც სამსახურებრივი მოვალეობის კეთილსინდისიერი შესრულებით, აგრეთვე თავისი გონიერი, აზრიანი მოღვაწეობით ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრად ყოფნისას, რომლის გამგეობის წევრადაც არაერთხელ იყო არჩეული.

ცხოვრების მძიმე სოციალური და პოლიტიკური პირობები შიოში გამუდმებით მწვავე რეაგირებას იწვევდა; ბუნებრივმა კეთილშობილებამ და მოქალაქეობრივი მოვალეობის შეგნებამ, მრავალრიცხოვან ოჯახზე მზრუნველობამ, სამსახურებრივ სარბიელზე მუდმივმა ბრძოლამ და უსამართლობასა და ძალმომრეობასთან შეურიგებლობამ სახელმძღვანელო მწერალი შიო არაგვისპირელი დროზე ადრე დააბერა და დააძაბუნა. „უკანასკნელ ხანებში, — გაღმოგვცემს მისი ქალიშვილი ნუნუ, — მამა არსად არ დადიოდა, სულ სახლში იყო ჩუმად. წყნარი სახე ჰქონდა, იშვიათად იცინოდა“¹.

შიო დასნეულდა და გულის ავადმყოფობით გარდაიცვალა 1926 წლის 2 იანვარს ქ. თბილისში. ისევ თბილისის რკინიგზის სადგურის პუნქტის ვეტეჟიმის თანამდებობაზე, თვეში 90 მან. ჯამაგირით.

შიო არაგვისპირელი დასათვლავებულია ქართველ მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში.

1 ნუნუ დედაბრიშვილი, „მოგონება“, მწერალთა მუზეუმი, № 20 557-ბ.

II. შიო არაგვისპირელი უამრავების იღუპრ-თემატური განხილვა

შიო არაგვისპირელი თავის „ავტობიოგრაფიაში“ ერთგვარი გულისტკივილითა და მორიდებით წერს: „წერა დავიწყე აღრე (1886 წლიდან — მ. ზ.), მაგრამ მოკრძალებული ვიყავი და ვერ ვამჟღავნებდი. 1889 წელს ერთ ჩემ ნაცნობს მივეცი, ვთხოვე, მიეტანა რედაქციაში და, თუ ცნობდნენ ღირსად, დაბეჭდათ. ფსევდონიმიც მხოლოდ იმისთვის გამოვიგონე, რომ ვინაობის გამოამჟღავნება არ მინდოდა“¹.

ასეთი მოკრძალება და მორიდებულობა შიოს შეიძლება მეტნაკლებად, მაგრამ მაინც მთელი ცხოვრების მანძილზე შერჩა. ამით აიხსნება, რომ მისი ნაწერების ბეჭდვა მოგვიანებით, 1890 წლიდან დაიწყო საბავშვო ჟურნალ „ჯეჯილში“. მისი პირველი დაბეჭდილი ნაწარმოები „ჯეჯილში“ იყო „მოგონება“. 1889 წელს შიოს დაწერილი ჰქონია რამდენიმე ეტიუდი, „ჯეჯილში“ სხვისი ხელით დასაბეჭდად გადაცემული, მაგრამ აქედან ორი დაკარგულა: ერთი — „ესაა ჩვენი ცხოვრება!“.. დაბეჭდილია, ხოლო „ჩემო შვინდავ!“ რედაქციას უკან დაუბრუნებია, როგორც „უვარგისი“..

ფართო სამწერლო გზაზე, ისიც მისთვის დამახასიათებელი კრძალვითა და მორიდებით, შიო 1891 წლიდან გაზ. „ივერიის“ ფურცლებზე გამოდის ეტიუდით „ახალწლის დამეს“. მას ზედიზედ მოჰყვა რამდენიმე ნაწარმოები: „სოფლად“ (სურათი ყმაწვილების ცხოვრებისა), „აზრეშუმის ცხვირსახოცი“, „ჩემო შვინდავ!“ (სურათი), „ჰარამ-ხანის სურათი“ (ფსიქოლოგიური ეტიუდი) და სხვ.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, მწერალთა მუზეუმი, № 16 066-ბ.

შიო არაგვისპირელის სამწერლო ასპარეზზე გამოჩენას, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ჩვენი წამყვანი მწერლები და მკითხველი საზოგადოება დიდი თანაგრძნობით შეხვდნენ.

შიო არაგვისპირელი ქართულ მწერლობაში შემოდის საკუთარი ხმით, შემოქმედების თავისებური სტილით, შემოქმედების ახალი ქანრით — ნოველით. მას მთელი მოღვაწეობის მანძილზე განუხრელად ნოველა აქვს გამოყენებული. ის ნოველისტია. შიო არაგვისპირელის მიერ ნოველის ქანრის გამოყენება-განვითარება შეიძლება აიხსნას ძველი ქართული ლიტერატურის (სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუისას“) გავლენით, აგრეთვე გამორიცხული არ არის დიდი რუსი ნოველისტის ანტონ ჩეხოვის გავლენა.

ნოველის ცნება, შიოს გაგებით, თავისში ითავსებს სხვადასხვა სახის პატარა მოცულობის ქანრებს, როგორცაა — ეტიუდი, ესკიზი, სურათი, წერილი, ამბავი, მონოლოგი და აგრეთვე მჯთი, ნოველის სხვადასხვა ნიუანსის გამომხატველი ქვესათაურებით. როგორცაა წერილის ნაგლეჯები, ფსიქოლოგიური ესკიზი, ფსიქოლოგიური ეტიუდი, საახალწლო ეტიუდი, ნამდვილი ამბავი, გაგონილი ამბავი და ა. შ. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს პატარა მოცულობის ამბავში, რასაც ნოველა ადვილად და მოხდენილად გადმოსცემს, შიო არაგვისპირელი მახვილ ინტრიგას ეძებდა და საბოლოო გამოხსნას პოულობდა.

შემოქმედების ეს ქანრი ეპოქის მაჯისცემას, განწყობილებას, როგორც ჩანს, პასუხობდა, შეეფერებოდა. 90-იანი წლების ლიტერატურისათვის ნოველა დამახასიათებელი იყო; ამით აიხსნება, რომ შიოს ქართულ მწერლობაში უმალ გაუჩნდნენ მიმდევრები, როგორიც იყვნენ: თ. ხუსკივაძე, ა. დეკანოზიშვილი, ილ. ელფთერიძე, ივ. ზურაბიშვილი, ნატო და სხვ.

შიო არაგვისპირელი აღიზარდა ქართველ თერგდალეულთა და ხალხოსან მოღვაწეთა საბუდარში და აგრეთვე რუსეთის 60—80-იანი წლების ლიტერატურის კლასიკოსთა შემოქმედებაზე. მან ზედმიწევნით კარგად აითვისა ამ მწერლების ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებანი და მოღვაწეობის

დასაბამიდანვე კრიტიკული რეალიზმის პრინციპებზე მტკიცედ დადგა. თავის „უბის წიგნაკში“ შიო მწერლობის დანიშნულებას ასე განმარტავს: „უტყუარი სურათი ცხოვრების უნდა აიწეროს, ადამიანის ჩვეულებრივი ყოველდღიური ცხოვრება“¹.

ერთ-ერთ თავის ეტიუდში „გრძნეული ციხე“ შიო თავის გმირს ბესოს, „გრძნეულ ციხესთან“ მიახლოვებით გამოწვეული ხილვით განცვიფრებულს, შეხედულებას ხელოვნებაზე და ხელოვანზე ასე გამოახატვინებს: „ახ, უდიდესი ხელოვნის, ესე იგი, გენიის ენა, მჭევრ-მეტყველის ნიჭი უნდა მქონდეს, რომ ისე ნათლად, ისე მკაფიოდ გადმოვცე, როგორც ვნახე. ან კი იყო ასეთი ხელოვანი ოდესმე ქვეყნიერებაზე რომ ისე ნათლად გადმოეცეს, ისე ხელოვნურად, როგორც უნახავს; ან შექმნას ისეთი სურათი, როგორსაც ჰქმნის ბუნება?! არა მგონია!.. მაშ, ჩემო კარგო, გაკვირით ავიწერ, რაც ჩემმა თვალებმა იხილეს, და შენ კი შენს ფანტაზიას ძალდაატანე სურათის შესაესებად“².

აქედან, ცხადია, სინამდვილე, გარემო ცხოვრება, შიოს გაგებით, ხელოვნების დაუსრეტელი წყაროა. ხელოვანი, მწერალი, მეტ-ნაკლები ნიჭის მიხედვით, მხოლოდ მიახლოვებით ახერხებს სინამდვილის განსახიერებას და რომ სინამდვილე უფრო სრულყოფილად განიცადოს, მკითხველმაც ხელოვნის შემოქმედებას თავისი ფანტაზიაც უნდა მიაშველოს, ამოქმედოს. აქ გარკვეულად იგრძნობა ჩვენი და 60—80 წლების მწერლობის, კერძოდ, დიდი რუსი მოაზროვნე-თეორეტიკოსის ნ. გ. ჩერნიშევსკის გავლენა შიოზე.

შიო არაგვისპირელის რეალისტური მიმართულების ძირითადი პრინციპია, გამოხატოს ყოველდღიური ცხოვრების ჩვეულებრივი მოვლენები, ჩვეულებრივი ადამიანები, ჩვეულებრივი ხასიათითა და ქცევით, სადად, მოკლედ, რეალისტურად. მწერალი ამ სინამდვილეს ისე ხატავს, თითქოს მოცემულ სუ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „უბის წიგნაკი“, მწერალთა მუზეუმი, № 16 082-ბ.

² შ. არაგვისპირელი, „გრძნეული ციხე“ (ფანტასტიური ეტიუდი), ტ., II, გვ. 84, 1947 წ.; ყველგან ამ წლის გამოცემით ესარგებლობთ.

რათში თუ მოვლენაში არაფერია ღირსშესანიშნავი, მაგრამ დაკვირვებული მკითხველი ადვილად განიცდის ამ ყოველდღიურობის იქით რთულ მდგომარეობას, რთულ აზრს და მისდამი მწერლის ღრმა დამოკიდებულებას. ¹ შიო არაგვისპირელმა მოცემულ წვრილმან მოვლენებსა და პატარა, დაბეჩავებულ ადამიანებში მკითხველს თვალსაჩინოდ დაანახვა განზოგადებული სახეცხოვრების არსებულ პირობებში შექმნილი ადამიანისა, მკვეთრად აგრძნობინა მას არსებობის რთული ფსიქოლოგიური, სოციალური და ფილოსოფიური არსი. ² ესაა შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ძირითადი წამყვანი სტილისტიკური ნიშანი, რაც მის შემოქმედებას წითელ ზოლად გასდევს.

შიო არაგვისპირელი თავისი შინაგანი განწყობილებით, შინაგანი დუდილით მიისწრაფვის გონიერი, აზრიანი საზოგადოებრივი ცხოვრებისაკენ. ამისათვის საყრდენს იგი გარემოცხოვრებასა და უპირველესად ადამიანში ეძებს. მაგრამ მწერალი, ახლოს ეცნობა რა ადამიანს, უკვირდება რა მის ფსიქოლოგიას, რწმუნდება მის დამახინჯებულ ბუნებაში. მწერლის დანახვით, ადამიანი საცოდავი, უბადრუკი, ეგოისტური არსებაა, საესე ფარისევლობით, ვერაგობით, ორპირობითა და სიყალბით. ხედავს რა სინამდვილეს ამგვარი განასერით თუ გაგებით, მასში საგრძნობლად ვითარდება სკეპტიციზმი, ადამიანის უქნარობის, ხშირად მისი არარაობის რწმენა. სკეპტიციზმიც შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ერთ-ერთი სტილისტიკური ნიშანია.

მართლაც, ადამიანთა გარკვეული, შეიძლება უდიდესი ნაწილი, ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში ასეთია. შიო ანგარიშს არ უწევს, სათანადოდ არ ამახვილებს კლასობრივი საზოგადოების ბუნებას, კლასთა შორის გამწვავებულ წინააღმდეგობას სათანადოდ არ ამწვავებს, ექსპლოატატორულ საზოგადოებაში ადამიანთა უარყოფით თვისებებს ის ანზოგადებს.

ამითაა განპირობებული თუ გამოწვეული შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ერთი არსებითი თვისება.

შიო თავისი ნოველების მასალას ქართული სინამდვილიდან ჰკრებს. მაგრამ თემის გაშლა-განვითარებაში ჩვენია

ცხოვრების სპეციფიკა, თითქოს შეუმჩნევლად ადგილს უთმობს მოვლენის თუ საგნის მსოფლიო ასპექტში გაგება-გახსნას. ამიტომაც შიო არაგვისპირელის შემოქმედების მასალად ქართული სინამდვილე რჩება, მაგრამ თემა საერთო-საკაცობრიო პრობლემადაა გადაქცეული: პიროვნებისა და საზოგადოების შეჯახება, წინააღმდეგობა ბედით კმაყოფილთა თუ ბედუკუღმართთა შორის. ადამიანის ბედნიერება თუ უბედურება, მწერლის ჩვენებით, ხშირად უაზრო შემთხვევებით იქსოვება და წყდება („ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ „აბრეშუმის ცხვირსახოცი“, „ყველაი დავკარგე!“ და სხვ.).

❧ შიო არაგვისპირელის გულისყურს და შემოქმედებას ძირითადად იზიდავდა ბედუკუღმართი ცხოვრება, მისი, თითქოს, გამოუცნობი მოძრაობის გაგება-გახსნა და მისი სინამდვილით ასახვა. სამწუხაროდ, შიოს პირველი მწერლობის ნიმუშები, 1886 წლიდან რომ დაწყებულა, ჯერჯერობით ჩვენთვის ხელმიუწვდომელია, ვინაიდან ხელნაწერი, როგორც თვით მწერალი თავის „ავტობიოგრაფიაში“ გვიდასტურებს, ვარშავის უანდარმერიას მწერლის დაპატიმრების დროს (1894 წ.) მთლიანად წაუღია. გავიხსენოთ მწერლის სიტყვები: „ცხრა თვე ვიყავი მარტოობაში (ციხეში დაპატიმრებული — მ. ზ.). მაშინ ბევრი ხელნაწერი წაიღეს. აუარებელი ჩონჩხები მქონდა. ყველა დამეკარგა. 1894 წელმა ჩანთქა 1886 წლიდან განზრახული და ჩონჩხებად ჩამოსხმული მოთხრობები“¹.

შიო არაგვისპირელის პირველი დამთავრებული დაბეჭდილი ნაწარმოებები გლახთა ცხოვრებას გვისურათებს. ეს სრულიად ბუნებრივია. შიო ხომ გლახთა წრიდან გამოსული სოფლის ხელმოკლე მღვდლის შვილია. ის გამუდმებით ახლოს იდგა ხალხის ცხოვრებასთან. განსაკუთრებით მამის სიკვდი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ავტობიოგრაფია“, ლიტერატურული მუზეუმი. № 16 066-ბ.

ლის შემდეგ მძიმე ოჯახურმა პირობებმა, ის უფრო დაახლოვა ხალხთან, მის ყოველდღიურ ცხოვრებასთან. ნიჭიერმა ბავშვმა — შიომ აღრევე კარგად გაიგო ხალხის ცხოვრების დუხჭირი მდგომარეობა, მისი ღებნა და ჭირი, მისი მისწრაფებანი. ბავშვის ეს შთაბეჭდილებანი გააღრმავა და გაამახვილა სემინარიაში სწავლამ. მის მოწინავე, გონებაგახსნილ მოწაფეებთან დაახლოვებამ, მათთან გონების ვარჯიშმა. ამასთან ახალი ქართული ლიტერატურის და რუსეთის 60—80-იან წლების რევოლუციურ-დემოკრატიულმა მიმართულებამ, ეჭვს გარეშეა, შესამჩნევად შეუწყო ხელი გლეხის მომავალი ცხოვრებისადმი ინტერესის გაღრმავებას. გლეხისა და ინტელიგენციის ურთიერთობის საკითხი ერთ-ერთი ძირითადი, აქტუალური, წამყვანი პრობლემა იყო მთელი ეპოქის ლიტერატურისა და საზოგადო აზროვნებისათვის — როგორც თერგდალეულ, ისე ხალხოსან მწერლებისათვის.

შიომ არაგვისპირელს თავის „უბის წიგნაკში“ აი როგორი საგულისხმო აზრი ჩაუწერია: „ინტელიგენტი რაღაცას ეძებს, რას, თითონაც არ იცის. ამისთვის ის გარემოებას ჰლანძღავს. თავის ძალ-ღონეს ფუქსავატობაში ატარებს, იბნევა; იძახის, მხარი რომ მოეცათ სხვებს, ქვეყანას ვიხსნიდიო. გლეხი?.. გლეხს გარკვეული გზა აქვს, ის მუშაობს. ოჯახის გაძლიერება აქვს მიზნად. მას ყოველი წინ წადგმული ნაბიჯი ამ მიზნისათვის, თუნდაც ორი კოდი პური მეტი მოვიდეს წინა წელიწადთან შედარებით, რა საშინლად ახარებს ეს მცირე წინ წასვლაც. ცოტა უკან ჩამორჩენა საშინლად აღონებს. მაგრამ იცის, რატომ დაღონდა, და უფრო მეტი ენერგიით ჰკიდებს ხელს, მომავალში საქმე გაასწოროს და, თავისი მიზნის მისაღწევად, ნაბიჯი წინ წასდგას. წარსული შეცდომა შეასწოროს. ინტელიგენტი კი პირველსავე შემთხვევაში ფარხმალს ძირს უშვებს და თავის თავს დევნილად აცხადებს“¹.

რა ზედმიწევნითი სიზუსტით, ჩაწვდომითაა მწერლის მიერ განცდილი, გაგებული და გამოთქმული როგორც გლეხის.

¹ შ. არაგვისპირელი, „უბის წიგნაკი“, ლიტერატურული მუზეუმი, № 16 082-ბ.

ისე წვრილბურჯუაზიული ინტელიგენციის ბუნება და მისი ქმედობის უნარი.

ერთ-ერთ დაუმთავრებელ და დაუბეჭდავ ეტიუდში „ორი სურათი“ შიო არაგვისპირელი ნიშანდობლივი დახასიათებით გვაძლევს გლეხისა და სახელმწიფო მოხელეთა ყოფის სურათს და მათ დიამეტრალურად სხვადასხვა ბუნებას: გლეხის — მშრომელი ბუნება და მისი ზომიერე მეტად შევიწროება; მოხელეთა — დაუდევარი, უაზრო და უპასუხისმგებლო მოქმედება.

მოვიტანთ ორივე სურათს:

პირველი:

„გლეხი ზის, სთელის წლის ნაშრომს... სულ კაპეიკიანები უყრია პარკში... სწუხს... სახელმწიფო გადასახადებს ვერ აუდგა... კიდევ აკლია...“

ამ დროს მოდიან იასაულები, ბოჭაული თავის „სტრაჟნიკებით“, წაართმევენ კაპეიკებით სავესე პარკს და ერთ ხარს... ეს სახელმწიფო გადასახადში!... ემუდარება: „ხარი ნუ მიგყავთ... ვეცდები, ჩქარა შევაგროვო“... პასუხად მათრახი.

მეორე:

„კაბინეტი რესტორანში, მაზრის უფროსი „პოდატნი“ ინსპექტორი, ბოჭაულები და მათი გულის ნადებნი ქეიფობენ... ეს არის გუბერნატორი გააცილეს...“¹

ასეთი იყო მწერლის ეპოქაში ცოცხალი სურათი ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრებისა. ეს სოციალური სხვადასხვაობა შიო არაგვისპირელისათვის მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე მძიმე, მტანჯველი პრობლემა იყო.

შიო არაგვისპირელი კარგად იცნობს ისტორიულად გამუდმებით შევიწროვებულ პირობებში მყოფი გლეხკაცის გამძლე ბუნებას; კარგად ითვალისწინებს, რომ მიუხედავად მძიმე, აუტანელი პირობებისა; გლეხი ერის ცხოვრებაში მუდამ საღი, საიმედო, გამძლე ძალა იყო. ამისდა მიუხედავად, შიო დიდი გულისტკივილით ხედავდა გლეხის დაუფასებლობას როგორც პრივილეგიური კლასების მიერ, ისე ხელისუფ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ორი სურათი“, ლიტერატურული მუზეუმი, № 11 073-ბ.

ლებისაგან. შიო არაგვისპირელს ღრმად სწამს ხალხის, დაბალი ფენის დიდი როლი და შესაძლებლობა ქვეყნის ახალი, აღორძინებული, თანასწორუფლებიანი, ბედნიერი ცხოვრების გამოჭედვის საქმეში.

შიო, როგორც ხალხის ნამდვილი შვილი, ქვეყნის წარმატების სურვილით დაკოდილი (ეს ეპოქისათვისაც იყო დამახასიათებელი), ბრმათა, მუხუხვედრელთა, პირადი კეთილდღეობის უანგარიშოდ შეპყრობილთა დანახვისა და გამოფხიზლების მიზნით, მთელ რიგ მოთხრობებსა და ნოველა-ესკიზებში (სოფლისა და მისი მოსახლეობის ყოფის ზედმიწევნითი ცოდნით) დიდი თანაგრძნობითა და ობიექტურად გვიხატავს გლეხს მის ყოველდღიურ გარემოში, მისი საქმიანობა-ინტერესით („ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“, „ჩემო შვინდავ!“, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, „მამას მიწა მივყაღეთ!..“, „მერე, რიდათი იცხოვროს?!“, „ადე, ჩამოვიდა!..“ და მრავალი სხვ.).

შიო არაგვისპირელის გაგებითა და ჩვენებით, გლეხი თავისი ბუნებით ძირითადად საღი, ენერგიით სავსე, აზრიანი, ხალისიანი, ალალ-მართალი, მოძმის მოსიყვარულე და დამნმარეა. და ეს იმიტომ, რომ გლეხკაცი, ბავშვობიდანვე უშუალოდ და ბუნებრივად ეჩვევა, ესისხლხორცება შრომას. მას მძიმე, ფიზიკური შრომაც კი ხალისსა და სიამოვნებას ჰგვრის, განსაკუთრებით, როცა ის აღწევს მიზანს.

შიო არაგვისპირელის მოთხრობაში „ჩემო შვინდავ!“ დიდი დამაჯერებლობითაა მოცემული გლეხის პატარა ბიჭის, სოსოს შრომისმოყვარეობა, მოვალეობისა და ოჯახზე ზრუნვის პასუხისმგებლობა. ექვსი წლიდან სოსო ოჯახის სასარგებლო შრომას ეწევა ხალისითა და სიყვარულით. ექვსი წლისა იყო სოსო, ძროხამ რომ ხბო (შვინდა) მოიგო და მას შემდეგ ხბოს სულ სოსო უვლის. ყოველ ცისმარე დღეს სოსო შვინდას ბალახს უზიდავდა და თავისი ხელით აჭმევდა.

სოსო ათი წლისა რომ გახდა, გუთანზე დასვეს დღის მებრეღ. როგორც გუთნისდედა, ქიტესა ახასიათებდა, სოსო იშვიათი, ბეჭითი და ხალისიანი იყო. „...ჯერ თითის სიგრძე ბალღია, — ამბობს ქიტესა, — და ახლავ ისეთ უნარს იჩენს, რომ კაცი ვერ წარმოიდგენს. ეგ რო არა გვეყვანდეს გუთანზე, სო“

უგემური იქნებოდა ჩვენი ხვნა. ამ ქალაქიადლე ისეთს „ორო-ველას“ დასძახის და ისე ერეკება წინ ხარებს, რომ კაცსაცა და ხარსაც დაღალვას არ გვამჩნევენებს...“¹

გარდა მეხრობისა, ათის წლის სოსო, — გვამცნობს მწე-რალი, — იჩენს განსაცვიფრებელ მზრუნველობას, შრომის-უნარს, სიყვარულს დედისადმი, ეხმარება ოჯახს, ამჟღავნებს გამძლეობასა და გამბედაობას მოვალეობის შესრულებისას (საშინელ ამინდში — წვიმა-ჭექა-ქუხილში, შვინდას ეძებს და რა სიხარულს განიცდის მძაი პოვნისას!). ხალისიანი შრომა, ბრძოლა დაბრკოლებათა გადასალახავად, მათი დაძლევა და მიზნის მიღწევით გამოწვეული სიხარული-კმაყოფილება, აი ნამდვილი ბრძმედი გლეხის ჯანსაღობის, უნარისა და მოქმე-დების გამომუშავებისა, რასაც კარგად გვიჩვენებს მწერალი ამ სერიის ყველა ნაწარმოებში.

სოსოს სახით შიო არაგვისპირელი მიმზიდველად გვიხა-ტავს არა მარტო იმ პატარა გლეხი ბიჭის სვე-ბედს, მის გო-ნიერებას, ძალას, არამედ საერთოდ ჩვენი გლეხკაცობისას, რომელიც სინამდვილეში შეუპოვრად ებრძოდა ცხოვრების შავბედით პირობებს და ამგვარი ცხოვრების ბრძმედიდან მტკი-ცე, გაკაყებული გამოდიოდა.

მოთხრობაში „ჩემო შვინდავ!“ მწერალი დიდი სისადავით და სისწორით გვიჩვენებს გლეხთა შორის ცხოველი თანა-ვრძნობის არსებობას გაჭირვებული მოძმისადმი — იქნება ეს გუთნისდედა ქიტესა, თუ ღამისა და ღღის მეხრეები, ან პა-ტარა გლეხის გოგონა, რომელიც ბავშვობიდანვე ჩაბმულია ოჯახზე ზრუნვა-საქმიანობაში (გუთანზე ჯერი მოაქვს, მეხრე-ებს საჭმელს უნაწილებს), ისიც კი სოსოს დიდს თანავრძნობას უცხადებს და ნაზ, თბილ ნუგეშს აძლევს. აი ასეთ საქმიან ურთიერთობაში, შიო არაგვისპირელის რწმენით, გლეხი კაყ-ლება ჯანითაც, გონებითაც და სულითაც.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემო შვინდავ!“, ტ. 1, გვ. 51, 1947 წ.

მიუხედავად იმისა, რომ გლეხი სახელმწიფოს კეთილდღეობის ბურჯია, მას სახელმწიფოც და ძალაუფლების პატრონიც მეტად დაუდევრად, დაუნდობლად და დაუზოგავად ექცევიან. გლეხს ავიწროებს, სრულიად დაუმსახურებლად ჩაგრაავს სახელმწიფოებრივი და სოფლის ადმინისტრაციის, სასამართლოს ყველა რანგის მოხელე, ჩარჩ-ვაჭარი, ყველა ძალაუფლების მქონე; თითქოს, სახელმწიფოებრივი ცხოვრება ისეა მოწყობილი, რომ ყველას უპასუხისმგებლოდ, თვითნებურად გლეხის ზურგზე ნაეარდობის უფლება აქვს. მშვენიერ, კოლორიტულ ფერებშია მოცემული ერთ-ერთი ასეთი ეპიზოდი ეტიუდში „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ — დაბალი თანამდებობის მოხელეებიც კი როგორ აღმაშფოთებელ უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას იჩენენ გლეხებისადმი.

„ბედნიერი დღისათვის“ (ახალი წლისთვის) გლეხებს ქალაქში ურმით შეშა ჩამოუტანიათ გასაყიდად. შეშის საფასურით ზოგს დანიშნულისათვის „ბუზიკა“ უყიდია, ზოგს ნათლიდედისათვის — კელეპტარი, „პოლსაპოჟი“ და ა. შ.

ამასობაში შებინდდა. ახალწლის წინადღეა. გლეხები ჩქარობენ, დაბრუნდნენ სახლში, რომ საჩუქრები ახალწლის დღეს გადასცენ და გაახარონ თავისიანები. აღარ დააყოვნეს, საჩქაროდ გზას გაუდგნენ. წინ ახალგაზრდა სიმნო წაიმძღვარეს.

შუალამე გადავიდა. სიჩუმეა. დაქანცულ მებრეებს ჩაეძინათ. სიმნოსაც ძილი მოერია, მანაც ჩასთვლიმა.

ამ დროს მათ პირდაპირ, სამხედრო გზაზე, გამოჩნდა სწრაფად მომავალი ეტლი ორი შეიარაღებული ჩაფრით. ჩაფრებმა შენიშნეს გლეხების ურმები, ცხენები უფრო გამოაჭენეს და უმაღ ურმებთან გაჩნდნენ, გლეხებს და მათ კამეჩებს ლანძღვა-გინებით, მათრახის ცემით დასჭყვივლეს და ჩაიარეს, ვითომც აქ არაფერიყო.

შემკრთალი სიმნო, რომელსაც პირველად მოხვდა ჩაფრე-

ბის მათრახები, დაფეთებული წამოვარდა, თავი ვერ შეიმაგრა და ურმიდან თავდაყირა მიწაზე დაეცა.

ამ მოულოდნელ ჭყვილსა და ცემაზე დაფეთებული მეურმეები გონს გვიანლა მოვიდნენ. ზოგი საით გარბოდა შეშინებული და ზოგი საით, ზოგის ურემიც გზას გადასცდენოდა, ზოგისაც გზის პირას თხრილში გახიდულიყო. მოულოდნელი მტრის თავდასხმამ რომ გადაიარა, მეურმეები გზაზე გამოლაგდნენ, ყველამ თავ-თავისი ურემი მონახა. სიმნო კი არსად ჩანდა. მხოლოდ მისი ურემი იდგა თხრილში. მოიკითხეს სიმნო... დამწუხრებული მეურმეები გაშრნენ, პირი დააღეს, როცა ურემთან ახლოს გაშხლართული, საფეთქელგახეთქილი სიმნო შენიშნეს. უნუგეშოდ, გამშრალი, შეწუხებული გლეხები დიდხანს იდგნენ ასე — სიმნოს გვამს გაუნელებელი სევდით დაყურებდნენ.

შინო არაგვისპირელს სურს გააღრმავოს მიღებული შთაბეჭდილება, შთააგონოს მკითხველს, რომ ეს და ამის მსგავსი უბედურება გლეხის თავზე შემთხვევითი ან იშვიათი მოვლენა კი არ არის, არამედ არსებული პოლიციურ-ბიუროკრატიული, ხოლო თუ ამას კიდევ დაემატებთ, კოლონიური პოლიტიკის მკაცრი და უხეში გატარების ყოფაში ჩვეულებრივი, მრავალი და დამახასიათებელია.

ამ მიზნით მწერალი მოხდენილად მოიმარჯვებს მთვარის გულგრილ ცურვას ცის კაბადონზე, საიდანაც ის „გულცივად“ დაყურებს ჩაფართა ამგვარი საქციელით შეძრწუნებულ, უილაჯო გლეხებს: „აი, თქვე საცოდავებო, თქვენა! რა ჩაგიკიდნიათ თავები და ჩამოგტირით ცხვირ-პირი?! მაგ ერთი მდილისათვის თქვენ მაგრე იქრუშებით და იწუხებთ თავებს... მაშ, მე რაღა უნდა ვქნა, როდესაც ჩემ თვალ-წინ უსამართლოდ დახოცილი ხალხის სისხლის მორევები დგება, როდესაც მრავალი ერი სხვის ხელში უსამართლოდ იღუპება და ანთხევს სისხლს?! ეეჰ, თქვე უბედურებო, თქვენა!“¹.

აქ შინო არაგვისპირელი მკითხველის შთაბეჭდილებას არამც-თუ აღრმავებს, არამედ საგრძნობლად აფართოვებს. მებრძო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“, ტ. 1, გვ. 6.

ლი მწერალი მოხდენილად და აზრიანად ჩააქსოვს არსებულ ყოფაში თუ წყობილებაში როგორ უსამართლოდ, მავნებლურად ნადგურდებოდა, იჩაგრებოდა არა მარტო ცალკეული პიროვნება და საზოგადოება, არამედ მთელი მცირე ეროვნებები, რასაც დამნაშავენი გულგრილად უყურებდნენ. ეს გარემოება ხომ მწერლის ეპოქაში ბრძოლის მწვავე საკითხად იყო გადაქცეული და მწვავედაც მიმდინარეობდა.

შიო არაგვისპირელი ისეთ მწერალთა კატეგორიას ეკუთვნის, რომელიც ყოველი ახალი ნაწარმოებით ბრძოლის ცეცხლში ებმოდა. აღნიშნულ ნაწარმოებშიც ის ნიჭიერად, თვალსაჩინოდ გვაჩვენებს გლეხთა უილაჯო მდგომარეობას, თავიდაიცვან უსამართლო ძალმომრეობისაგან, სამართალი ნახონ. მორალურად განადგურებულ გლეხს მწერალი მკითხველის წინაშე მძიმე, გამოუთქმელ მწუხარებაში ამყოფებს.

ბოლოს, ამგვარ ჩვეულ უსამართლობას თითქოს დამორჩილებულნი ძალაუფლებურად სწევენ თავის უმადური ცხოვრების მძიმე ჭაპანს (მიცვალებულს ხომ პატრონობა უნდა და სახლშიც დროულად მისვლაა საჭირო). ამ ჩვეული ამბის, როგორც შემზარავ და ბევრის მთქმელ დასასრულს, მწერალი ერთ-ერთ გლეხთაგანს ხელის ჩაქნევით ასე წამოაძახებინებს: „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ და მას „რამდენიმე ტყვიასავით ცხელი ცრემლი გადმოვარდა და სიმნოს გაყინულს სახეს დაეცა“¹, — ამთავრებს მწერალი.

ასე, თითქოს, შეუმჩნევლად იღუპება მშრომელი გლეხი — ეს სასიცოცხლო, მოქმედი, ჯანსაღი ძალა სახელმწიფოსი, ხშირად იმათგან, ვინც მოწოდებულია ქვეყნის გაძლიერებისა და სამართლიანობისათვის ზრუნავდეს და მის სადარაჯოზე მტკიცედ იდგეს.

შიო არაგვისპირელი არსებული ცხოვრების ისედაც უკუღმართი პირობების გაუქმლმართებაში, განსაკუთრებით მშრომელი ხალხის — გლეხობის ცხოვრებაში, ხელისუფლე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“, ტ. 1, გვ. 6.

ბის მიერ ჩვეულებრივ არა სწორად შერჩეულ, შეუფერებელ მოხელეებს თვლის — იქნება ეს მაზრის უფროსი, ბოქაული, ჩაფარი თუ სოფლის მამასახლისი, გზირი, მოსამართლე, თუ გამომძიებელი — ყველა გლეხს ავიწროებს, ყველა მას უანგარიშო ექსპლოატაციას უწევს, ისედაც გამწარებულ ცხოვრებას უმწარებს, გზათა უკან აგდებს, მწერალიც მოურიდებლად ყველა ამათგანს ნიღაბს გლეჯს და დაუნდობლად ამთრახნებს.

ნაწარმოებში „საშინელება“ მოცემულია ნამდვილი ამბავი ადმინისტრაციის უაზრო, უსამართლო, უკანონო მოქცევისა ხალხისადმი და ამის ბუნებრივი შედეგი — მშრომელი ხალხის განადგურება. მართებულია ამ ნოველის ქვესათაურიც — „ნამდვილი ამბავი“. ასე იყო სინამდვილეში. ხშირად მშრომელ, გონიერ, პატიოსან, პასუხისმგებლობის შემგნებელსა და შემსრულებელ გლეხს, სრულიად უმიზეზოდ, უსამართლოდ (ვინაიდან, ვისაც ჭერ არს, არც სურდა და არც შეეძლო გამოეძია საქმე. გაუგებრობისა და გარკვევის უნარის უქონლობის გამო) ცხოვრების კალაპოტიდან ამოაგდებდნენ, მშვიდ ცხოვრებაზე ხელს ააღებინებდნენ, ძალაუწებურად ბოროტმოქმედების გზაზე აყენებდნენ, როგორც მიხო ყაჩაღს — ნოველის „საშინელება“ გმირს. მიხო ყაჩაღი აქ განზოგადებული სახეა ჩვენი ცხოვრების სინამდვილეში მრავალთა, უნებლიეთ გაყაჩაღებულთა, რაც, როგორც უსამართლო, ხელოვნურად გამოწვეული მოვლენა, ხშირად იყო აღნიშნული მე-19 საუკუნის ქართულ პრესაში და რასაც აგრეთვე ქართული მხატვრული ლიტერატურა აღშფოთებით ეხმაურებოდა.

მიხოს — ამ „ვეფხვიით ადამიანს“, გულჩვილ კაცს, ქათამიც რომ არ დაუკლავს — ბოქაულმა სოფლის მიერ მოძულეებული მამასახლისის მოკვლა დააბრალა, რადგანაც ღამიანად ქალაქიდან დაბრუნებული მიხო პირველად წააწყდება მოკლულს და, შიშის გამო, მაშინვე ვერ განაცხადებს. მიხო, ეს სათნოებით სავსე გლეხი, მოსალოდნელი, დაუმსახურებელი, მძიმე სასჯელის თავიდან აცილების მიზნით, თავს მიუვალ დიდების ნანგრევებს შეაფარებს. მიხო იძულებით გაყაჩაღდება.

აქ ის, დიდების ნანგრევებში, ბუნებისა და მიუვალი ლამაზი ადგილების მოყვარულ სანდროს შემთხვევით შეხვდება. ორივეს მხრივ წუთიერი შიშის, შეშფოთებისა და მცირე გაბაასების შემდეგ, დაწყნარებული ყაჩაღი მიხო სანდროს შთამაგონებლად და მოულოდნელად შეეკითხება: „უთუოდ გეცოდინება, როდის მოეღება ბოლო ამ უსამართლო ქლეტას?!“... გაკვირვებული სანდრო უცნობს მიმართავს, „რა უსამართლო ქლეტაზე“ ეკითხება. ყაჩაღი მიხო უკმაყოფილოდ. მრისხანედ შეუბრუნებს კითხვას: „როგორ თუ რა უსამართლო ქლეტაზე?!“ განა უსამართლობად არ მიგაჩნია... ვინც მოხვდებათ, დაიჭერენ... წაიყვანენ და გზაში მოკლავენ სხვა და სხვა მიზეზების გამო, ან თუ სამართლის კარამდე მიიყვანეს, სახრჩობელას ვერ ასცდება?!“¹.

ყაჩაღი მიხოს სიტყვები მკითხველის გულს ტყვიასავით ხვდება; ავტორი საზოგადოებრივი ცხოვრების სინამდვილის ძირითად ხაზს იშვიათი სისწორითა და სიმართლით აშიშვლებს, მისი დაუყოვნებლივ გარდაქმნის აუცილებლობას ძლევამოსილად აყენებს, რაც მაქსიმალური სიზუსტით გამოხატავდა მთელი ეპოქის სანუკვარ მისწრაფებას.

სანდრო შემთხვევით შეხვედრილს თანაუგრძნობს. იგი მას ეთანხმება, დამშვიდებით არწმუნებს, რომ ეს უსამართლობა წარმავალია, უცნობს ამხნევებს, მალე სამართლიანობა გაიმარჯვებს, ცხოვრება მოეწყობაო. მაგრამ გზააბნეული უცნობი, რომელიც სანდროსათვის აღმოჩნდება ცნობილი სისხლისმსმელი ყაჩაღი მიხო, მოუთმენლად შესძახებს: „— როდის, როდის... და როდის?!.. მეუბნები: წარმავალიაო! კარგი წარმავალია, როდესაც ეს წარმავალი მეც თან მიმათრევს!“...²

მიხო ყაჩაღის ეს აღშფოთებული შეკითხვა მთელი ეპოქის შეკითხვაა და, რასაკვირველია, მწერლისაც, შიო არაგვისპირელის, თანამგრძნობი გულისა და მაძიებელი გონების აშკარა გამომხატველია. ისიც. უდავოდ, მტანჯველი მოუთმენლობით ელოდა — ძველი, დახავსებული, უსამართლო ყოფის დანგ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „საშინელება“, ტ. II, გვ. 257—258.

² იქვე.

რევას, ახალი, სამართლიანი, თანასწორუფლებიანი ურთიერთობის დამყარება-განმტკიცებას.

მიხო ყაჩალი სანდროს შეკრთომას შეამჩნევს და ლიბერალურ-უხერხემლო მსჯელობისთვის სასტიკი და დამცინავი კილოთი სანდროს ასე მიმართავს: „წადი ახლავე და ღმერთს სანთლები აუნთე, რომ სისხლის მსმელ მიხო ყაჩალს ცოცხალი გადურჩი!“¹

ამ მომენტშიც კი მიხო ყაჩალი, მწერლის წარმოდგენით. „მრისხანე ვეფხვი კი არა, დიდი ურქო ხბო იყო, რომლის გამოქნა ძალიან ადვილია...“ იგი გულწრფელი სინანულით განიცდის იძულებითი სისხლიანი გზით სიარულს.

მაშინდელი ადმინისტრაცია და სასამართლოს შეუფერებელი წარმომადგენელი აი ასეთ მშვიდ, ჯანსაღ ადამიანებს ურევდნენ გზას, აზორებდნენ სასარგებლო საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სარბიელს; ასე ხელოვნურად ამტუტებდნენ და ავიწროებდნენ მოსახლეობის წყნარ, შრომით ცხოვრებას.

მწერლის მიერ მოცემული სურათი შეკუმშულია, რამდენიმე ხაზია მოცემული, მაგრამ ბევრის, ბევრის მოქმედია. მკითხველიც სანდროს, სიკოს, ახალგაზრდა ექიმთან (ამ ეტიუდის მოქმედი პირებია) და თვით მწერალთან ერთად, ამ ამბით აღშფოთებული, სამართლიანად წამოიძახებს — ასეთი მდგომარეობა „საშინელებაა“ და ეცდება ძველის, ამგვარი უსამართლო ცხოვრების დანგრევისა და ახლის, სამართლიანის, ხალხთა საერთო ბედნიერი ცხოვრების დამყარებისათვის ბრძოლაში აქტიურად ჩაბმას. ამაშია ამ ეტიუდის, გარდა მხატვრობისა, დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და ღირებულება.

თუ ბიუროკრატიული სახელმწიფოებრივი დაწესებულებების მოხელენი ხალხს, გლეხობას, ასე უდიერად ეკიდებოდნენ, რაღა მოეთხოვებოდა ქვეყნის კაპიტალისტური განვითარების პროცესში, გამწვავებულ კლასობრივ ჭიდილ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „საშინელება“, ტ. II, გვ. 258.

ში მ გ ლ უ რ მ ა დ ა ა შ ლ ი ლ ჩ ა რ ჩ-ვ ა კ რ ე ბ ს. კაპიტალიზმის განვითარების პროცესში ისტორიის ასპარეზზე გამოსულ ჩარჩ-ვაჭარს, კაპიტალიზმის პირმშოს, შიო არაგვისპირელი გლეხის ინტერესების პოზიციებიდან სინჯავდა და აფასებდა. კაპიტალიზმის ისტორიული განვითარების გზა და მისი მნიშვნელობა შიო არაგვისპირელმა სათანადოდ ვერც გაიგო და ვერც შეაფასა. მასში ხედავდა მხოლოდ გლეხის, საერთოდ ღარიბის შემავიწროებელი და შემლახველი ძალის მფლობელს, ადამიანთა ურთიერთობის გამყალბებელს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ შიო არაგვისპირელის მოთხრობა „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“

პატიოსანი, მშრომელი გლეხი დათუა შრომიშვილი დაუზოგავი ენერგიით ჩაკირკიტებს მიწას — თავის მაცხოვრებელ ვენახს; მან იცის მიწის ფასი და მისი მოვლის წესები. მან კარგად იცის, მიწას თუ არ მოუარე, შრომის ოფლი თუ არ აღვარე, იგი სიძუნწეს გამოიჩენს, პირს შეიკრავს, მოსავალსაც აღარ მოგცემს. „მე შენ გაცხოვრებ, შენ მე მაცხოვრე“, როგორც იტყოდა პოეტი ილ. ჭავჭავაძე, დევიზია გლეხისა და მიწის ურთიერთობისა. გლეხმა მიწას უნდა მოუაროს და მიწამ კი ის უნდა ასაზრდოვოს. ასეა გლეხის ცხოვრება მოწყობილი და ისიც შრომას, ცდას არ აკლებს, ხშირად წელეებზე ფეხს იდგამს, ოფლით რწყავს მიწას. მიწა გლეხის მოთხოვნილებას თუ ოდნავ მაინც აკმაყოფილებს, ისიც, ყოველი მხრიდან გაშოლტილი, ბედს აღარ ემდურის, კმაყოფილია.

იმდროინდელი გლეხის უუფლებო მდგომარეობას მაქსიმალურად ზედმიწევნითი ცოდნით შიო არაგვისპირელი ასე აგვიწერს: „...მაზრის უფროსი, ბოქაული, მათი თანაშემწეები და გადამწერლები, გადამწერლების გადამწერლები და მათი თანაშემწენი, ასისტავები, მათი ჩაფრები და მოჩაფრეები, — ერთი სიტყვით, მაზრის მოხელეების მთელი გუნდი, რომელიც მრავალზე მრავალშტოიანია, ხომ მარტო იმისთვის არსებობს და მოდის სოფელში, რომ გლეხს თვალეები დაუბღვიროს, დასჭყვიღოს და, თუ მოისურვა, სილა გასტკიცოს, ან მათრახი გადაუჭიროს; თუ რამ გადასახდელი აქვს, წაართვას,

გააგდოს ბეგარაზე, მიაყენოს გაჭირვება და ყელში წაუჭიროს და არა იმისათვის, რომ გლეხის საკეთილდღეოდ იზრუნოს“...¹

მაგრამ ამით არ ამოიწურება გლეხის გაჭირვებული მდგომარეობა. მას ცხოვრების კაპიტალისტური განვითარების პირობებში ახალი შემავიწროებელი, ახალი ბატონი — ჩარჩვაჭარი უჩნდება ისაქა ჭამიაშვილის სახით. ეს უკანასკნელი უფრო გაუმძღარი და შეუბრალებელი აღმოჩნდა, ვიდრე ძველი ბატონი და ხელისუფლების უსამართლო მოხელენი.

ისაქა ჭამიაშვილი ტიპიური სახეა ახლად ფეხადგმული წვრილი ბურჟუაზიისა, რომელიც ჩვენი ცხოვრების სარბიელზე მაგრად იკიდებდა ფეხს. მან გაიძვერული ჩარჩვაჭრობით ფულს ხელი შეავლო. არაკეთილსინდისიერი გზით ფული დაატრიალა, გაკეთდა. მალე ორსართულიანი სახლი წამოდგა, მომგებნიანად დაოჯახდა. ისაქა ჭამიაშვილი, როგორც ფულიანი, პირადი ცხოვრებითაც მეზობლებისაგან შესამჩნევად გამოირჩევა.

პირადი ბედნიერებისათვის მადააშლილი ისაქა ძალაუფლებისაყენ შეუკავებლად: ყოველგვარი საშუალებით ისწრაფვის. ამ მიზნის მისაღწევად მან მალე და ადვილად შეძლო პირად ზრახვათა და მისწრაფებათა განხორციელების საქმეში არამცთუ სოფლის, არამედ მაზრის ადმინისტრაციის გამოყენება.

შიო არაგვისპირელი ვაჭარ ისაქა ჭამიაშვილისადმი სოფლისა და მაზრის ადმინისტრაციის წარმომადგენელთა დამოკიდებულებას შემდეგ ცოცხალ ფერებში გვიხატავს: „ყველა კრძალვით და მოწიწებით ექცევა; მაზრის მმართველები, უფროსები, -- თორემ ნაბოლარებს ხომ თვითონაც არ იკადრებს, — ჭყვილისა და კივილის მაგივრად პატივისცემით ხელს უწევდიან. იმის სახლში სტუმრად მიდიან, სადაც სოფლის ხარჯით უხვ მასპინძლობას უწევს, და ამით თავბრუდახვეული ყველგან და ყველასთან, თუკი რაიმე მიზეზით იმა-

---

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 108—109.

ზე ბაასი ჩამოვარდებოდა, ამას გაიძახოდნენ: „ისაკა პატიოსანი კაციაო“¹.

ასეთი გარემოებით გადიდვაცებულ და გადიდვულებულ ისაკას დოვლათის მოხვეჭის მადა თანდათან უძლიერდებოდა, „წარმევის სურვილი თითქმის სენად გადაეცა“. დუქანში ვაჭრობით და გასესხებული ფულის დიდი სარგებელის აღებით აღარ კმაყოფილდება. მას უნდა სოფლის გლეხთა გამოსავლიანი საუკეთესო მიწები, ნებაყოფლობით იქნება თუ ძალით, ხელთ იგდოს. მან კარგად იცის, რომ ღარიბი და გაღარიბების გზაზე დამდგარი გლეხის დამორჩილება უფრო ადვილია. ამ მიზნის განხორციელებისათვის ისაკა ვერაგულად იყენებს თავის მდგომარეობას, თავის გავლენას, თავის მადლაროჯახს.

ისაკა ჭამიაშვილი დიდი ხანია დაუოკებელი შურის თვალთ უყურებს დათუა შრომიშვილის შემოსავლიან ვენახს. ისაკა ბევრს ეცადა. ეს ვენახი ნებაყოფლობით შეეძინა, მაგრამ დათუა შრომიშვილმა ვერ დათმო იგი. ეს ხომ მისი ოჯახის ცხოვრების ერთადერთი წყაროა. ისაკა ჭამიაშვილის ჩარჩ-ვაჭრული ბუნება ვერ ითმენს მიზნის განხორციელებლობას. ის მიზნის მიღწევისათვის არავითარ საშუალებას არ ერიდება. გადასწყვეტს, მიმართოს ავაზაკურ გზას: უნდა იშოვოს ცრუ მოწმეები, ვითომცდა დათუა შრომიშვილს მისი სამოცი თუმანი მართებს; შეადგინოს ქალაღი, წერაკითხვის უცოდინარი მამასახლისის ბეჭდის დასმით, სამართალში წარადგინოს და ამ საშუალებით დათუას სანუკვარი ვენახი და ინარჩუნოს.

მაშინდელი ჩვენი სოფლის ცხოვრების კარგი მცოდნე შიო არაგვისპირელი ზღვრულ დამახასიათებელ, შეხამებულ ფორმებში გვაძლევს ჭამიაშვილის, ამ სოფლის ბურჟუის უსამართლო, უმსაგავსი წამოწყების შესრულების პროცესს — ყალბი მოწმეების — დეგრადაციის გზაზე დაქანებული დაშეშული აზნაურების გიგოს და ლევანის ადვილად გადაბირე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. 1, გვ. 109.

ბა-გამოყენებითა და წერა-კითხვის უცოდინარი მამასახლისის გაბრძნობით თუ მოსყიდვით.

გლეხის დაბრძნობის, შევიწროების, არაფრად ჩაგდების ნამდვილი სურათი რომ დახატოს, შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, დათუა შრომიშვილი, ეს ალალ-მართალი, მშრომელი გლეხი, შეძრწუნებული ჭამიაშვილის საჩივრით — თავს დატეხილი უსამართლობით, მაინც დარწმუნებულია, რომ მოსამართლე გააკრვევს ამ საქმის სიყალბეს და მას გაამართლებს.

დათუას, როგორც წესი, იმედი აქაც გაუცრუვდა. მოსამართლემ ის არც კი ალაპარაკა. ძალმომრეობის, უსამართლო, უკანონო სასამართლო პროცესი მთავრდება იმით, რომ მოსამართლე უსინდისო, ყალბ მოწმეებს, ყალბ ცნობას ჯვარზე და სახარებაზე მღვდლის თანდასწრებით ფიცით დაადასტურებინებს და საქმეც ამით სრულდება — ისაკა ჭამიაშვილი დათუა შრომიშვილის ვენახის სრული ბატონ-პატრონი ხდება.

დიახაც, შიო არაგვისპირელი მეტად ძლიერად, თვალსაჩინოდ და დამაჯერებლად ხდის სინამდვილეს ნიღაბს; დაუოკებელ ბურჯუას და მის თარეშს სოფლად, მოუწესრიგებელ, ხალხის ჯალათ სახელმწიფოებრივ წყობილებას, მის სასამართლოს — ყალბს, პატიოსან მშრომელთა გზის ამბნევსა და მჩაგვრელს, ამასთან დეგრადაციის გზაზე მყოფი პრივილეგიური კლასის — დარღვეული თავადაზნაურობის ამორალურ, ხორცმეტ ნაშთებს მოურიდებლად აშიშვლებს.

მკითხველში დათუა შრომიშვილისადმი (საერთოდ გლეხობისა და ყველა შევიწროებულისადმი) თანაგრძნობა რომ გააძლიეროს, მწერალი მიმართავს ლირიკულ გადახვევას.

დათუა შრომიშვილს ვერ გაუგია და ვერც შერიგებია, ასე უსინდისოდ, ასე უსამართლოდ რომ ჩამოართვა სასამართლომ ვენახი და გადასცა ისაკა ჭამიაშვილს. დათუას ასეთი გაუგებარ-გაურკვეველი მდგომარეობის ფითქოს გარკვევისათვის მწერალი ჩაურთავს შემდეგს: „მთვარე კი (მთვარე შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი სტილისტიკური ნიშანია: ხშირად მთვარის სახით თვით ავ-

ტორი გადმოგვცემს თავის მტანჯველ აზრს თუ დამოკიდებულებას ამა თუ იმ მოვლენისადმი — მ. ზ.) შემოსიციცი-ნებდა დათუას და თითქოს ამას ეუბნებოდა: „საწყალო, შრომიშვილო, როგორც ვხედავ, შენ ბედი არ გაგილიმებს!.. რაკ-დენი საუკუნეა, რაც შენ მონადა ხარ და შენი სარჩო-საბადებელი სხვას მიაქვს... წინათ თუ ლუარსაბები, რევაზები და არჩილები გაცლიდნენ ხელიდან შენ საცხოვრებელს, ეხლა ისაკები გიხდებიან ბატონად და... ეჰ, საწყალო, როდემდის უნდა ითმინო?!“¹.

ეს ლირიკული გადახვევა აშკარად გვიჩვენებს მწერლის უარყოფით დამოკიდებულებას როგორც ფეოდალური, ისე ბურჟუაზიული ყოფისადმი. თუ წინათ (მწერლის აზრი ასე უნდა გავიგოთ) გლესს „ხელიდან აცლიდნენ საცხოვრებელს“ ლუარსაბები — ე. ი. თავადაზნაურობა, ახლა კი ისაკები — ე. ი. ბურჟუა-ვაჭარი უხდება მას ბატონად. აშკარაა, შიო არაგვისპირელი თავისი სიმპატიით, განწყობილებითა და სურვილებით შრომიშვილებთანაა, და მათთან ერთად არსებული წყობილებით უკმაყოფილოს, მოსწყინდა ამდენი მოთმენა და ისიც მტანჯველი, თუმცა ჯერ გაურკვეველი, მაგრამ ღრმა. წრფელი მისწრაფებით მშრომელთა ბედნიერი ცხოვრების მოსაპოვებლად გამოსავალს ეძებს. აქ და სხვა შემთხვევებშიც აშკარად იგრძნობა შიო არაგვისპირელის შემოქმედების მხატვრულ-პუბლიცისტური ბუნება და მეთოდი.

დათუა შრომიშვილმა სამართალი ვერ ნახა. ისაკა ჰამია-შვილს კი ყველა ზურგს უმაგრებს. დათუას მტანჯველი კითხვა „როდემდის“ არ ასვენებს, მას მოთმინება ელევა და გადაწყვეტს, თვითონ მონახოს სამართალი. სევდამორეული დათუა თავის თავის უკმაყოფილოა. მას ვერ უპატიებია თავისთვის, რომ მამული წაართვეს, სული შეუხუთეს, ცხოვრების ერთადერთი წყარო ვერაგულად ხელიდან გამოსტაცეს და მას „ცხვარივით თავი ჩაულუნავს და ხმას კი არ იღებს“.

მწერალმა ეს შეურაცხყოფილის, შევიწროებულის გუ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, დმერთო!..“, ტ. I, გვ. 120—121.

ლისტიკვილი რომ გააძლიეროს, და მასთან მკითხველსაც და-
მაჯერებლად აჩვენოს, რომ ეს განწყობილება მარტო დათუას
კი არ ეუფლებოდა, არამედ საერთოა ყველა დაჩაგრულისათვის,
მათი მუდმივი თანამგზავრია, ნენეს (დათუას ცოლს) ძილში
ამოაკვნესებს: „მე მაინც გამიშვი, კაცო, თუ შენ არას ეუბ-
ნები!..“ აქ ისმის საყვედური ქმრისადმი უმოქმედობისათვის.

ცხადია, შიო არაგვისპირელი შთამაგონებლად იძლევა, რა
დიდი და დაუოკებელია ჩაგრულთა მისწრაფება სამართლი-
ანი ცხოვრების დამყარებისათვის. ნენეს ეს კვნესა ჩაგრულ-
თა საერთო კვნესაა. ნენეს ტკივილის გადატანა სიზმარში —
ძილში, საკითხის სიმწვავესა და აქტუალობას სრულიადაც არ
ანელებს, პირიქით, უფრო აძლიერებს. ღარიბს თავისი უკუღ-
მართი ცხოვრება ძილშიაც არ აძლევს მოსვენებას.

მწერალიც, ვფიქრობთ, ამ მიზნით ხმარობს ამ ხერხს. შიო
არაგვისპირელი, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხოსანთა გავ-
ლენის ქვეშ აღიზარდა, და მის შემოქმედებაშიც იგრძნობა
მათი გავლენა, მაინც უფრო შორდება მათ, მათზე საგრძნობ-
ლად შორს მიდის გლეხთან, მშრომელ ხალხთან მისი მისვ-
ლის გზები ახლებურია, უფრო რევოლუციურია; ნენეს ამო-
ძახილმა, მწერლის გადმოცემით, დათუას ტკივილი და ქენჯნა
უფრო გაამწვაა.

შიო არაგვისპირელს ასევე მოხერხებულად აქვს გამოყე-
ნებული მისი მხატვრული სტილისათვის დამახასიათებელი
კონტრასტის ხერხი: მაშინ, როდესაც შრომიშვილების
ოჯახში ასეთი ურვა და წამებაა მაცხოვრებელი ვენახის და-
კარგვით — ისაკა ჭამიაშვილის სახლიდან მხიარული ყიჟინა
და სუფრული მოისმის. ისაკა სასამართლოს შემდეგ თავის
გამარჯვებას, სანატრელი სურვილის სისრულეში მოყვანას
თავის დამხმარებთან ერთად ზეიმობს. ამ ხმაზე დათუა
სწრაფად წამოხტა, სმენად გადაიქცა; თითქოს, ტკივილის
კვანძი გაეხსნა, აღელვებულმა ნენეს ჩურჩულით ჩასძახა:
„მაგრე ლაჩარი არა ვარ, ნუ ნანობ... ჩემი ბრალი არ არის,
ღმერთო!“ და თვითონ მონახა სამართალი. დათუამ ლხინის
დროს ისაკა მისივე სახლში თოფით განგმირა.

მწერლის თანაგრძნობაც მთლიანად დათუა შრომიშვილი-

სადმია. აღნიშნული ნაწარმოებით, და შეიძლება ითქვას მთელი თავისი შემოქმედებით, შიო არაგვისპირელი, მართალია „ჩურჩულით“, მაგრამ დიდი დამაჯერებლობით შთააგონებდა გაწვრილებულ გლეხობას (საერთოდ ყველა დაჩაგრულთ), რომ არსებული ცხოვრება საზიზღარია, მიუღებელია, რომ სამართალი, ადამიანური ცხოვრების პირობები თვითონ მათ, შევიწროებულებმა, დაჩაგრულებმა უნდა დაამყარონ, რისთვისაც საჭიროა შემავიწროებელი წყობილებისა და მის დამქაშთა წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლა.

შიო არაგვისპირელი კარგად გრძნობს და კარგადაც ხედავს, რომ ჩვენი ცხოვრების სინამდვილეში კაპიტალიზმის განვითარებით გამოწვეულ მნიშვნელოვან სოციალურ ძვრებთან შეფარდებით სოციალური დაჯგუფებაც მოხდა. ცნებები ბატონი და ყმა, თითქოს, წარსულს ჩაბარდა, მაგრამ დარღვეული, ნიადაგგამოცლილი ფეოდალური კლასი და მისი კოჟანდარნი მაინც განაგრძობდნენ ცხოვრების ასპარეზზე უფლებების შენარჩუნებას, გლეხთა მიმართ უპასუხისმგებლო, საზიზღარ თარეშს კვლავ დაუსჯელად აწარმოებდნენ.

გლეხის მდგომარეობით დაინტერესებულ შიო არაგვისპირელს სოფლის ეს ბნელი მხარეც მწვავედ აქვს შეგნებული. ფეოდალური ყოფისადმი თავის უარყოფით დამოკიდებულებას შიო არაგვისპირელი ნაწარმოებთა მთელ რიგში მძლავრი რეალური ფერებითა და სახეებით გვაძლევს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მისი ნოველა „მე რე, რიღათი იცხოვროს?!...“

„კნიაზ“ რეზიკოსა და მისი მეუღლის ვერიჩკას სახით შიო არაგვისპირელი ნიჭიერად გვიხატავს დეგრადაციის გზაზე დამდგარი ჩვენი თავადაზნაურობის ფსიქოლოგიასა და შესაბამ ყოფას — მათთვის დამახასიათებელი დაუდევრობით, უზრუნველობით, უაზრო დროსტარებით. უმიზნო და უიალქნო, ზღაპრული ზოოლოგიური ცხოვრებით. მათ ყველაფერზე მზრუნველობა გადაცემული აქვთ გლეხთა წრიდან გა-

მოსულ, სახედაკარგულ, ცბიერ, მოხერხებულ მოურავ ზალიაკოზე, რომელიც თავის მოძმე გლეხებისადმი უფრო მკაცრი და დაუნდობელია, ვიდრე ნამდვილი ბატონი. ზალიკოს სახით შიო არაგვისპირელი იძლევა მოურავის განზოგადებულ ტიპს, როგორც ის ვლინდებოდა ჩვენი ცხოვრების სინამდვილეში.

† ნოველაში „მერე, რილათი იცხოვროს?!“ მოცემულია ერთი ეპიზოდი „კნიაზ“ რეზიკოს ცხოვრებიდან, მაგრამ ეს ეპიზოდი ძალზედ მკვეთრი, ძალზედ ტიპიურია არა მარტო რეზიკოსა და მისი მეუღლის — ვერიჩკას ზუსტი გაცნობისათვის, არამედ მთელი დეგრადაციის გზაზე დამდგარი ქართველი თავადაზნაურობისა.

რეზიკო და მისი მეუღლე ვერიჩკა „სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანია“ ქართველი თავადაზნაურობის გარკვეული წრისა, ხოლო მოურავი ზალიკა — გაკულაქების გზაზე დამდგარი სოფლის ბურჟუაზიისა, მე-19 საუკუნის, განსაკუთრებით, მეორე ნახევარში. ჩვენს ეროვნულ ორგანიზმს ხორცმეტად რომ აწვა. ✂

რეზიკო და მისი ახალგაზრდა მეუღლე ვერიჩკა საშინლად მოწყენილები არიან. საქმე მათ არა აქვთ, საქმის გაკეთება არც შეუძლიათ, არც იციან, რა უნდა გააკეთონ. საქმისთვის მათ ხომ მოურავი ზალიკო და შინამოსამსახურე ჰყავთ. მათი საქმე სტუმრიანობა, დროსტარება, სიამოვნებაა. ამიტომ ჩვეულებრივ, თუ სტუმარი მათთან დაავიანებდა, არ მოვიდოდა, ისინი მათ თვითონ ესტუმრებოდნენ ხოლმე.

„კნიაზ“ რეზოსთან ამჯერად სტუმარი არ ჩანდა. მოწყენილმა რეზიკომ და ვერიჩკამ გადაწყვიტეს, რომელიმე ნაცნობს ან ნათესავს სწვეოდნენ. მოინდომეს თელავში წასვლა. ცოლ-ქმარს გაახსენდა, რომ ამ სიამოვნებას ფული სჭირდება. მაგრამ საიდან? — ისმება მწარე კითხვა. თუმცა რეზიკოს არც ეს შეაწუხებს. ამგვარი საკითხების მოგვარება ხომ ზალიკოს აკისრია და კარგადაც ახერხებს.

რეზიკო დაუყოვნებლივ იხმობს თავისთან ზალიკოს და დამახასიათებელი კილოთი მიმართავს: „...თელავს მინდა წასვლა... აბა, ეცადე, ჩემო ზალიკო, და, რაც შეიძლო... ბლო-

მად; აი, ვერიჩკა აპირებს წამოსვლას“¹. იშვიათი სიმახვილითა და ტიპიურობითაა გამოხატული ამ ლაკონური, რიტმული ფრაზებით ფეოდალური კლასის ნაბოლარას მთელი ბუნება: მისი სურვილი გადაუდებელია, სურვილი უნდა შესრულდეს მაქსიმალური, ფართო შესაძლებლობით, ხოლო, საიდან უნდა მიიღოს ეს შესაძლებლობა, ის ამაზე არც ფიქრობს და არც უნდა იფიქროს.

მოურავი ზალიკო ამ მიმართულებით ფრიად მიხვედრილი კაცია. მას კარგად აქვს შესწავლილი ბატონების გემოვნება და ხასიათი და ისიც მათ „ერთგულად“ ემსახურება. ზალიკო ასეთი ოპერაციების წარმოებაში უანგარო არ არის. ამგვარი დავალების შესრულება მისთვის დაუდევარი ბატონის ხელში, მაგრად ხელსაყრელი და მომგებიანია. გასაოცარია, თუმცა აღმაშფოთებელი და მასთან ტიპიურიც, როგორ ახერხებს ზალიკო ამგვარი დავალების შესრულებას სოფლის დარღვეული მეურნეობის პირობებში, სადაც მემამულეები ცდილობენ გლეხებს „სული ამოხუთონ“.

ზალიკო დავალების მიღებისთანავე, ბატონების გასაგონად, მოჯამაგირე გიოს გადასძახებს: „წადი ახლავე და ჭალია და გელა შეიარაღებულები აქ მომიყვანე. უთხარი: „იალალს მივდივართ-თქო“. იმათ რომ დაუძახებ, შენ და პოლესოვჩიკი წახვალთ და ნამკალშიაც რომ მოასწროთ საქონელს, დაუშინეთ კეტები და აქ მომირეკეთ. გეყურება თუ არა?“². ზალიკოს ეს ბრძანებაც ბევრის მთქმელია: არა მარტო ტიპიურია ფეოდალის ბუნებისა და გლეხებისადმი დამოკიდებულებისა. არამედ მისი ბრძანების ვერაგული ტონის ზედმიწევნით გამოხატვისა. ამას გარდა, ზალიკოს მკვეთრად ახასიათებს. როგორც დარღვეული, დაჩიავებული ფეოდალის — მებატონის შემცვლელს, გლეხების შემავიწროებელ უფრო მკაცრ ძალას. ზალიკო ბატონების გასაგონად გიოსადმი ასეთი განკარგულების მიცემით თავის საქმესაც აკეთებს, ამ გზით ის რეზიკოსა და მისი მეუღლის თვალში მეტ ნდობასა და პატივისცემას იმსახურებს. ზალიკო მიზანში ნამდვილად არტყამდა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „მერე, რილათი იცხოვროს?!“, ტ. 1, გვ. 140.

² იქვე, გვ. 141.

განსაცვიფრებელია და მასთახ ტიპიურიც, ჭალია და გელა ზალიკოს დავალებას როგორ შეასრულებენ. მისი მეთაურობით ჭალია და გელა „...მუცლით ჩაცურდნენ მწვერვალიდან, რომელიც რეზიკოს და სოსიკოს იალალებს ჰყოფს და, რაც-კი ბინიდან კარგა მოშორებით საქონელი ეყარა, სულ ერთიანად დაირეკეს იმ დროს, როდესაც მწყემსები ოდნავ მბუჭტავ ცეცხლს ფარაჯებში გახვეულები გარს შემოსწოლოდნენ და ხვრინავდნენ. ძალებიც იქვე მორკალებულებიყვნენ და მაშინ გაიგეს, როდესაც ზალიკოს ნახევარი საქონელი უკვე მიჯნას გადაცილებული ჰყავდა. ისინი გაცოფებული ყეფით დაედევნენ; მათ ყეფაზე მწყემსები წამოცვივდნენ და მაშინვე თოფები დაახალეს, მაგრამ გვიან-ლა იყო. ზალიკომ გადაასწრო და თოფის სროლითვე გასცა პასუხი“¹.

აი, ფეოდალთა ჩვეულებრივი, უსინდისო ძალმომრეობის გზა, რომლითაც ისინი ხშირად ეძებდნენ საშუალებებს თავიანთი ჟინიანი სურვილებისა და მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. ეს ფსიქოლოგია ისტორიულად ფეოდალთა ყოფაშია გამომუშავებული, რაც დაწვრილმანებულ, მადამლილ მოურავს — ზალიკოს კარგად აუთვისებია და ამიტომაც მისი სამსახური ძალაგამოცლილ ფეოდალ რეზიკოს სავსებით აკმაყოფილებს.

სისრულისათვის განვაგრძოთ ზალიკოს „იალალზე“ თარეში.

მეორე დღეს გლეხები დამწყვდეული, მშიერი საქონლის დასახსნელად ზალიკოსთან გამოცხადდნენ. ზალიკომ საქონლის დახსნაში გლეხებს სულზე მანეთნახევარი მოსთხოვა. საქონელი იყო ორმოცი სული; სულ ექვსი თუმანი შეუყენა. გლეხები ზალიკოს ემუდარებოდნენ, სულზე მანეთს დასჯერებოდა. ათ-ათი შაური სულზე აპატიოს, ექვსი თუმანი მათ არ აქვთ. მაგრამ ზალიკო მათ კატეგორიულად მოუჭრის: „არავინ მოგცემთ და ეგრე იყავით! სანამ არ გადმომითვლით, აქ ე თქვენ საქონელს რო სულელებიც დასცვივდეთ, ერთსაც არ

¹ შ. არაგვისპირელი, „მერე, რილათი იცხოვროს?!“, ტ. I, გვ. 145—146.

მოგცემთ... რას ამბობთ, რეზიკომ რომ ეგრე ათ-ათი შაური აპატიოს, მერე რითლა იცხოვროს?!“¹ ასეთია ტიპიური დემოკიდებულება მოურავისა დაბრიყვებული გლეხებისადმი.

თავიანთი სამარცხვინო სიცოცხლის გაგრძელების შესაძლებლობას დარღვეული თავადაზნაურობის ნაბოლარები ამგვარი ძალმომრეობით, უმსგავსი საშუალებებით ინარჩუნებდნენ, ხოლო გაკულაკების გზაზე დამდგარი გლეხები სხვადასხვა არაკეთილსინდისიერი, კერძოდ, მოურავის თანამდებობის შესრულების გზით, როგორცაა ზალიკო, ისაკა ჭამი-აშვილი უსინდისო ჩარჩ-ვაჭრის ხრიკებით და სხვა ფართო ისტორიის სარბიელისაკენ — გაბურჯუებისაკენ გაბედულად იკვლევდნენ გზას.

წოველაში „მერე, რითათი იცხოვროს?!“, აგრეთვე მრავალ სხვა ნაწარმოებში, მძიმე და ტიპიური, ცხოველი სურათია ჩვენი და, შეიძლება ითქვას, საერთოდ გლეხთა ცხოვრების სინამდვილიდან, მართალია, მუქ, მაგრამ უაღრესად რეალურ ფერებში გადმოღებული. მკითხველი ღრმა მწუხარებით განიცდიდა სოფლისა და გლეხობის როგორც ფეოდალურ, ისე ბურჟუაზიულ პირობებში დაწიხლულ, აუტანელ, მძიმე მდგომარეობას. შველა უნდა სოფელს, გლეხობას! ხალხის — ერის მდგომარეობა სახიფათოა! ძალუმაღ ესმოდა მკითხველს ამ და შიო არაგვისპირელის მიერ მოცემული სხვა სურათებიდან. მკითხველიც სათანადო განწყობილებით ივსებოდა, იმსკვამლებოდა.

მე-19 საუკუნეში, განსაკუთრებით მის მეორე ნახევარში, 60-იანი წლებიდან, კაპიტალიზმის სწრაფ განვითარებასთან დაკავშირებით, ხალხის მასებმაც იწყეს გამოღვიძება. ყოველი მოაზროვნე კაცი, რომელსაც ქვეყნის გარდაქმნის, მისი წინსვლის აუცილებლობა ესმოდა, აშკარად ხედავდა ქვეყნის უსიხარულო მდგომარეობას, დაძაბულობას, განსაკუთრებით

¹ შ. არაგვისპირელი, „მერე, რითათი იცხოვროს?!“, ტ. I, გვ. 146.

კი სოფლისა და გლეხობის ყოფის საშინლად ჩამორჩენას, ხალხის ყოფნას სიბნელესა და გაუნათლებლობაში. დრო და სინამდვილე დაჟინებით მოითხოვდა სწავლას, ხალხში ცოდნის ფართოდ დანერგვა-გავრცელებას, სოფლად სკოლების დაარსებას, გამრავლებას. მაგრამ ცნობილია, რომ სახელმწიფო ცხოვრება გაბატონებული კლასების მიერ მაგრად იყო დამუხრუჭებული, ხალხში ცოდნის გატანას, მის გავლიერებათვითცნობიერებას სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა. ხალხთან მისვლა, მასთან ცხოვრების უკეთეს პირობებზე საუბარი არამც თუ სასტიკად იყო აკრძალული, არამედ მომაკვდინებელ დანაშაულადაც კი ითვლებოდა. ამ მიმართულებით სახელმწიფო ხელისუფლების სისასტიკეს ხომ ასეული და ათასეული კეთილი ზრახვის ადამიანი შეეწირა.

ასეთ პირობებში, მართლაც, დიდი საქვეყნო სამსახურის გაწევა შეეძლო სოფლის სკოლას და მასში გონებაგახსნილ მასწავლებელს. მაგრამ არც არსებული სამრევლო და სამინისტრო სკოლები და არც მათში მომუშავე მასწავლებლები ხალხისა თუ ცხოვრების მოთხოვნილებებს ვერ აკმაყოფილებდნენ.

ამ სკოლების დანიშნულებას შეადგენდა: წერა-კითხვის სწავლება და ისიც ცხოვრებისაგან მოწყვეტით. ასეთი სკოლადამთავრებული მალე ივიწყებდა იმასაც კი, რასაც ორისამი წლის განმავლობაში, რა თქმა უნდა, მახინჯი მეთოდების მეოხებით, გლეხის ბავშვი ტანჯვითა და წვალებით ითვისებდა. ამას მშვენივრად გვიჩვენებს შიო არაგვისპირელი თავის ნოველაში „განი“. რამდენიმე წლის წინ სოფლის სკოლადამთავრებული გლეხი ლეჩსო ბუდუკაძის სახით, რომელსაც თავისი გვარისა და სახელის დაწერაც კი ეძნელება, მწერლის გადმოცემით, „რალაც ლურსმულს ემსგავსებოდა“.

არსებული სამრევლო და სამინისტრო სკოლები თავისი მიზანდასახულობით, სასწავლო მეთოდებითა და პროგრამებით შეუფერებელი იყო — სრულიად სცილდებოდა ხალხის ინტერესებსაც და ეპოქის მოთხოვნილებებსაც.

ასეთ მძიმე პოლიტიკურ და კულტურულ პირობებში, მართლაც, სოფლის სკოლას და იქ მომუშავე მასწავლებლებს შე-

ექლათ სოფლისა და ხალხისათვის დიდი სამსახური გაეწიათ. მაგრამ სოფლის მასწავლებლის თანამდებობაზე შემთხვევით თუ ინიშნებოდა მომზადებითა და განწყობილებით შესაფერა პირი.

იშვიათად მოიძებნებოდა სოფლის მასწავლებელი, რომელიც ნამდვილად ახერხებდა სასარგებლო მუშაობა ეწარმოებინა სოფლად. ხელისუფლება ავიწროებდა ასეთ თავისი საქმისთვის თავდადებულ, მომზადებულ მასწავლებელს და დაუყოვნებლივ ათავისუფლებდა სამსახურიდან, ანდა, უკეთეს შემთხვევაში, ერთ სოფელში ერთ წელზე მეტ ხანს არ აჩერებდა, ერთი სოფლიდან მეორეში გადაყავდა, სანამ არ მოსდრეკდა და მისთვის მისაღებ გზაზე არ დააყენებდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში. სდევნიდა კანონის მესამე მუხლით, ე. ი. უსპობდა მასწავლებლობის უფლებას. ამიტომ ხშირად სოფლის სკოლაში ჩვეულებრივ, როგორც ცოდნით, ისე ყოფაქცევით, შეუფერებელი მასწავლებელი ინიშნებოდა.

ამით აიხსნება, რომ ხალხში, გლეხობაში, მასწავლებელს არც ავტორიტეტი გააჩნდა და არც ნდობა. ხალხი განზე რჩებოდა, ძველ, დრომოკმულ ტრადიციებში, სიბნელესა და სივიწროვეში იღუპებოდა.

ამას გარდა, ხშირად ხელისუფლების წარმომადგენელნი ამა თუ იმ სოფელში სკოლას ხსნიდნენ არა გლეხთა ინტერესებისა და მოთხოვნილებათა გათვალისწინების მიზნით, არამედ პირადი სარგებლობისათვის: ან მაზრის უფროსი ცდილობდა, ზემდგომ უფროსებს ყურადღება მიექციათ მისთვის, და დაეწინაურებინათ სამსახურში, ან რომელიმე მოუშზადებელი, უქნარა მახლობლისათვის სამსახური — არსებობის წყარო გაეჩინა. ამ მიმართულებითაც ღვთის ამარა იყო დარჩენილი სოფელიც და მისი სკოლაც.

როგორც სოფლის, ისე მისი სკოლისა და გლეხობის ამგვარი მდგომარეობა მთელი მე-19 საუკუნის განმავლობაში საჭირბოროტო საკითხი იყო. ამას მწვავედ გრძნობდნენ ამ პერიოდის ჩვენი კალმოსნები, განსაკუთრებით ხალხოსანი მწერლები, და დიდი მონდომებით, შეგნებითა და გაბედულებით ააშკარავებდნენ. ამ მოვლენას მწვავედ განიცდიდა

შიო არაგვისპირელიც და ნიჭიერად განავითარა თავის ნოველებში, როგორცაა „განი“, „არ გვინდა, არა!“ და სხვ...

ცნობილია, გლვიძებული გლექაცობა რწმუნდებოდა, რომ ასეთ სკოლებს და იქ მომუშავე მასწავლებლებს, გარდა გამონაკლისისა, მათი ცხოვრებისათვის ვნების მეტი არაფერი მოჰქონდათ. ისინი, რა თქმა უნდა, არ თანაუგრძობდნენ არც ასეთ სკოლებს და არც მასწავლებლებს. მრავალ შემთხვევაში გლექობა მათ ჩუმ ბოიკოტს უცხადებდა, ბავშვებს სკოლაში არ გზავნიდა და მასწავლებლებსაც უნდობლად უყურებდა. ეს კი აიხსნება არა იმით, რომ გლექობას თითქოს არ ესმოდა სკოლისა და სწავლის სარგებლობა, როგორც ამას ზოგიერთი არაკეთილგონიერი ხსნიდა, არამედ იმით, რომ გლექობა, როგორც მშრომელი, აფასებდა დროსა და ენერგიას. ის თხოულობდა ისეთ სკოლას, რომელიც მათ დაეხმარებოდა დუხჭირი ცხოვრების გაუმჯობესებაში და სკოლაში მიღებულ ცოდნას ყოველდღიურ ცხოვრებაში გამოიყენებდა.

სურათში „არ გვინდა, არა!“ შიო არაგვისპირელი ნიშანდობლივ სწორედ ამგვარ მოვლენას გვიხატავს, რითაც სახალხო განათლების მაშინდელ სისტემას მწვავედ ამართახებს.

ასეთია ფაქტიც. მაზრის უფროსის დავალებით, თუ პირადი სურვილით ბოქაული სოფელში სკოლის გახსნას დიდი გულმოდგინებით შეუდგა. მას „გამოჩენილი“ მასწავლებელი — ელადიმერ სერგეევჩიცი თან მოჰყავს. სოფლის მღვდელი, თავისი გამოცდილებით, შეიძლება პირადი ინტერესით ამოძრავებული, ბოქაულს აფრთხილებს, რომ გლექობა არ მოინდომებს სკოლის გახსნას. ამის დასადასტურებლად მღვდელმა უამბო ბოქაულს, რომ ოთხი წლის წინათ უსამღვდელოების „უკაზის“ თანახმად ამ სოფელში მისი ხელმძღვანელობით სამრევლო სკოლა გაიხსნა. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ დასაწყისში სკოლა მოსწავლეებით გაივსო, მეორე წლის დასრულებისათვის თანდათან სრულიად დაცარიელდა, ისე რომ ერთი რა არის, ერთი ბავშვიც კი აღარ დაიარებოდა. ახლა მისი კვალიც კი აღარ არისო.

ბოქაულის ქედმაღლური განცხადებით, სამრევლო სკოლა

სულ სხვაა, ხოლო სამინისტრო სკოლის წინააღმდეგ შეუძლებელია სოფელი წავიდეს, განსაკუთრებით ახალგაზრდა განათლებული მასწავლებლის შთამაგონებელი სიტყვის შემდეგ. ბოქაულმა მამასახლისს დააძახებინა გლეხობა. შეკრებილთ სკოლის საჭიროების შესახებ მიმართა ჯერ თვითონ, ხოლო შემდეგ სიტყვა მისცა ახალგაზრდა მასწავლებელს. იმანაც გლეხებს დაუხატა მომავალი სკოლის სარგებლობა, რომ მათი შვილები შეიძლება პოლკოვნიკები და გენერლებიც კი გამოვიდნენ და ა. შ.

გლეხობა ჩუმად, გულგრილად უსმენდა მასწავლებელს. ვერც მასწავლებელმა მოახდინა მათზე ვერავითარი შთაბეჭდილება.

ბოქაულის მიმართვაზე, რას იტყვის ხალხი, შეადგინოს თუ არა „პროტოკოლი“ სკოლის გახსნის შესახებ, ხანგრძლივი დუმილის შემდეგ ერთმა გლეხმა, სესემ, დაარღვია სიჩუმე და მოკრძალებით წამოიძახა: „მე მაქვს სათქმელი, შენი ჭირიმე, ბატონო და ვიტყვი კიდევაც, თუ არ გამიწყურებით!.. ეს სამინისტრო სკოლა, ღვდელს რო სკოლა ჰქონდა, იმასა ჰგვანებია“¹.

ბოქაულს არ მოეწონა გლეხის ასეთი წამოძახილი და უკმაყოფილოდ შენიშნა, რომ მღვდლის სკოლას სამინისტრო სკოლა სრულიადაც არა ჰგავს. სესემ მაინც განაგრძო თავისი შეხედულების გამოთქმა: „სამრევლო იყო თუ რომელი, ისე-კი ასწავლიდა მღვდლის შვილს, როგორც ენდე, ე ყმაწვილმა ილაპარაკა... მე იმას როდი ვიძახი, ბატონო, რომ არ უნდა დავეხმართ-მეთქი. ჯანა და სული წავიდეს, დეე, ყველამ ვიხადოთ, მაგრამ, რად უნდა ვიხადოთ, როცა ზალღები ტყუილად სცდებიან, როცა სკოლაში არაფერს აკეთებენ... „ანა ბანას“ ძლივს დაასწავლიან, და მერე ისიც ავიწყდებათ“².

გლეხში, მისი ცხოვრების პირობების გამო, მტკიცედ და მკაფიოდაა გამომუშავებული მოვლენის დაკვირვების, გაგების უნარი. ის ადვილად და სწორად ხედება, რაა კარგი და

¹ შ. არაგვისპირელი, „არ გვინდა, არა!“, ტ. I, გვ. 87.

² იქვე, გვ. 88.

რაა ცუდი; კარგად ხვდება, რისი გაკეთებაა მისთვის ძნელი, შესაძლებელი თუ მოსახერხებელი, რაა მისთვის დაუძლეველი, რასაც მწერალი მშვენივრად გამოხატავს სესეს პირით: „ტყუილად იძახდა ენდუ ე ყმაწვილი, — ჯიუტად განაგრძობს სესე, — რო თქვენი შვილები იარანალ-პოლპონიკები დახდებიანო. იარანალ-პოლპონიკებად მაგრე ადვილად რო დახდებოდნენ, რატო თითონ არ გახდა, მაგას უფრო დიდ სკოლაში არ უსწავლია?“¹.

მწერლის ჩვენებით, გლესხ შესანიშნავად ესმის საიდან და როგორ უნდა დაიწყოს მისი მდგომარეობის გაუმჯობესება, რას უნდა ემსახუროდეს სოფლის სახალხო სკოლა; მან კარგად იცის, რომ პირველ რიგში მას უნდა მიეცეს ცოდნა, როგორ და რა საშუალებით გააუმჯობესოს თავისი ეკონომიური მდგომარეობა.

სესე ამას თავის სიტყვაში ასე გამოხატავს: „არა, ჩემო მამავ და ძმაო, ჩვენ, აი, ე მიწის შვილები ვარა ... ჩვენ უნდა ვხნათ და ვთესოთ, ღვინო და პური მოვიყვანოთ, აი, თუ-კი იმისთანა სკოლას გაგვიმართავთ, რომ კარგა ხენა-დათესვა და პურისა და ღვინის მოყვანა ვისწავლოთ, მაშინ ვინ თავ-მკვდარი ხარჯს გაექცევა და ფულს დაინანებს. აი, გვიწინამძღვრეთ და ისეთი სკოლა გაგვიმართეთ, როგორიც წინამძღვრიანთკარის სკოლაა. ეე, თქვენი ჭირიმეთ, ხალხო, რეებს არ ასწავლიან!.. თვალი ზედ დამრჩა იმათ მუშაობაზე... საკვირველება რამ იყო. ი თითი სიგრძე ბუღლები ისე ლამაზად ბარამდნენ, რომ მეც-კი ვერ დავხარავ ისე. მასწავლებელიც თავს ედგა და, როცა შესდებოდა, ასწავლიდა. მერე იმან წაიმიყვანა და ბაღების ნამუშევარი მარჩენა. რეები არა ვნახე. ჭაღბო, ვინ ჩამოთვლის. ვუცქეროდი ი ბაღლებისაგან გაკეთებულ სკამებსა, გუთნებსა და ვკვირდებოდი. არა მჭეროდა, თუ იმათი გაკეთებული; იყო. ახლა ეზოს გარეთ განიყვანა და მინდორზე გამახედა: „აი, ე ჯეჯილებს ხო ხედავო“. „ჰო-მეთქი“. „ჰო-და ეგენი სუ ი ბაღლების მოხნულ-დაფარცხულიაო“... ვუცქეროდი იმ მშვენიერ ჯეჯილს და ვნატრობდი:

¹ შ. არავისპირელი, „არ გვინდა, არა!“, ტ. I, გვ. 88.

„ნეტავი ჩემი შაქრიკა ერთი რვა-ცხრა წლისად მიქცია ღმერთმა, რო წამეყვანა და იქ მიმბარებინა-მეთქი“¹.

ამონაწერი გრძელი მოგვივიდა, მაგრამ წინამძღვრიანთკარის სკოლისაგან მიღებული შთაბეჭდილება, ამ სკოლის მიმართულების გაგება იმდენად სწორი, სასარგებლო და სახუკვარი იყო არა მარტო სესესთვის, არამედ მთელი ჩვენი გლეხობისთვის, აგრეთვე თვით მწერლისთვისაც, რომელიც გამოხატავს თავისი ეპოქის არა მარტო გლეხობის, არამედ მოწინავე ინტელიგენციის მისწრაფებას — მიეცეს სოფლის სკოლას ნამდვილი სწორი მიმართულება და სახე, ისეთი, როგორც სინამდვილეში წინამძღვრიანთკარის სკოლა იყო.

შიო არაგვისპირელი სესეს სახით მკითხველს დამარწმუნებლად აჩვენებს, თუ რამდენად სწორი, რენტაბელური გაგება აქვს გლეხს თავისი და, საერთოდ, ქვეყნის ალორძინების საქმეში. ხელისუფლება კი არამც თუ გლეხის ამ ნიჭს, ამგვარ გაგებას ფართო გზასა და გასაქანს არ აძლევდა, არამედ ყოველმხრივ ცდილობდა მათ ხელოვნურ შებორკვას, ჩახშობას.

ერთ-ერთი დამსახურება შიო არაგვისპირელისა ისიც არის, რომ მიუხედავად ასეთი შევიწროებისა, მან გვიჩვენა გლეხობის გამოღვიძება, გააქტივება. მიუხედავად ხელისუფლების ერთგული მოხელეების ბრძანების, დაშინების, ძალადობისა, გამოფხიზლებულმა გლეხობამ ნათლად და კარგად იცის, რაა მისთვის უფრო საჭირო და მისაღები; ამით აიხსნება, რომ გლეხობა არ იღებს უსიცოცხლო, შეუფერებელ, სამრევლო იქნება თუ სამინისტრო სკოლას და ბოქაულის წინადადებაზე. შეადგინონ თანხმობის ოქმი, შეთანხმებულად უარყოფს --- „არ გვინდა, არაო!“

შიო არაგვისპირელს „არ გვინდა, არა!“ დაწერილი აქვს 1892 წელს, წინამძღვრიანთკარის სკოლის¹ დაარსების მეექვსე

¹ შ. არაგვისპირელი, „არ გვინდა არა!“, ტ. I, გვ. 88—89.

² წინამძღვრიანთკარის სკოლა 1887 წელს დაარსდა ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, ნოტარიუსის ილ. წინამძღვრიშვილის (ილ. ჰავეკავაძის ახლო მეგობრის) ინიციატივით. ამ სკოლას დაარსებიდანვე ილ. წინამძღვრიშვილმა გადასცა მთელი თავისი მამული, სოფ. წინამძღვრიანთ-კარში მღე-

წელს. 80—90-იან წლებში ქართულ საზოგადოებრივ აზროვნებაში და პრესაში მწვავედ იყო დასმული სკოლის ტიპის პრობლემა. ამის გარშემო ჩვენს პრესაში ცხარე კამათი იყო გაშლილი. „არ გვინდა, არათი“ შიო არაგვისპირელმაც ამ საკითხის გარკვევაში თავისი სიტყვა თქვა. მისი შეხედულებით, ქვეყნის აღორძინების საქმეში უპირატესობა სამეურნეო-ტექნიკურ განათლებას უნდა მიეცეს.

აღნიშნული საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა 90-იან წლებში გამოწვეული იყო საქართველოში კაპიტალიზმის საგრძნობი განვითარებით. დაირღვა ნატურალური მეურნეობა. სოფელი ეკონომიურად წრიოკლებოდა. გლეხის ცხოვრება აუტანელი ხდებოდა. „კნიაზი“ რეზიკოები და მოურავი ზალიკოები გლეხებს უკანასკნელ ძალას სწურავდნენ, სტაცებდნენ. გლეხი იძულებულია, არსებობის წყარო გარეთ ეძებოს. ერთადერთი ადგილია გაბურჯუებული ქალაქი, რომლის ყოფაც, შიო არაგვისპირელის შეხედულებით, მშრომელისათვის მიუღებელია, არაფრის მომცემია, ვარდა ტანჯვისა და შეურაცხყოფისა, საერთოდ, ცხოვრების გაყალბებისა.

აი ქალაქში მიდის ყოველი მხრიდან შევიწროებული, დიდი ჯალაბის პატრონი გლეხი გიგლა („რა ზიზღით მიცქერის!“). იგი ფიქრობს დღიური ხელფასით ოჯახი როგორმე გამოკვებოს. გიგლა ქალაქში სამი დღე დადის სამუშაოსთვის, ვის არ მიმართა, მაგრამ ვერა და ვერ იშოვა სამუშაო.

გაბურჯუაზებული ქალაქისა და მისი მცხოვრებთა არაჯანსაღი, ყალბი, ცბიერი ბუნება რომ გაამკვეთროს, მწერალი გიგლას შეახვედრებს ჩასუქებულ მოქალაქეს, რომელიც აღშფოთებით გამოექომაგება მეჯავის ცხენს, რომელიც უზომო ტვირთის ქვეშ, ძალაგამოცლილი ქუჩაში წაქცეულა. ჩასუქე-

ბარე. სკოლის კეთილადვე წარმართვას ახარჯებდა მთელ თავის შემოსავალსაც, ამ სასწავლებლის დაარსებისას ილ. კავკავაძემ წარმოთქვა თავისი შესანიშნავი სიტყვა, ცოდნისა და შრომის მნიშვნელობაზე. სასწავლებელი კარგი, საპატიო სახელით სარგებლობდა.

ბული მოქალაქე აღმოჩნდა „პირუტყვთა დამცველი საზოგადოების“ წევრი. მან დაუყოვნებლივ მოუწოდა „გოროდოვო-ის“, შეაყენებინა ოქმი, მეჩაგვეს ტვირთი გაანახევრებინა, რის შემდეგ უფლება მისცა ცხენი ჯაგვაში შეაბას და თავისი გზით წავიდეს.

ამის დამნახველ მშიერ-მწყურვალ გიგლას იმედი მიეცა. ჩასუქებულ მოქალაქეს კრძალვით მიმართა: „მე... სამუშაოდ ჩამოვედი, ვერა ვიშოვე რა... არაფერი მაქვს... მკვალციც...“¹. და პირუტყვთა ასეთი შემბრალებელი და დამცველი მოქალაქე, ადამიანისადმი საშინლად უგულო, უხეში აღმოჩნდება. „ჰოოო!.. ჩაიარე!..“ გულცივად და ზიზლით წაიბუტბუტებს ჩასუქებული მოქალაქე და გიგლას მხარს აუქცევს.

მწერლის მიერ რა იშვიათი მიწვდომითა და შთამაგონებლადაა მოქალაქის ამ განზოგადებულ სახეში ბურჟუაზიული ბუნება გაგებული და გამოხატული!

სასოწარკვეთილებაში მყოფი გიგლა ასეთმა დამოკიდებულებამ ფიზიკურადაც და მორალურადაც სრულიად გაანადგურა. „...მუხლები დაუდამბლავდა, მუხლების თახთახით იქვე ჩაჯდა და შუბლზე ჭირის ოფლი მოიწმინდა...“². გიგლას თავისი თავისაც შერცხვა, რომ ასეთ კაცს სთხოვა. გაბრუებულ, მშიერ, შეურაცხყოფილ გიგლას ერთმა ფეხზე მოვაჭრემ შეუბრალებლად წაკრა ფეხი, ზედ გადააღაჯა და თან შეუთია: „ვა, რა გზაში ჩაგდებულხარ?!“.. და ვითომც არაფერი, გაიარა. ასეთი გაუგებარი, გაუტანელი და არაადამიანური დამოკიდებულება ადამიანთა შორის გაბურჟუაზებულ ქალაქში, ასკენის მწერალთან ერთად შეძრწუნებული მკითხველიც.

იმედგაცრუებული, სასომიხდილი გიგლა გადაწყვეტს, სოფელს დაუბრუნდეს. მშიერ-მწყურვალს სიარულის თავიც აღარ აქვს. საცოდავად ხის ძირში ჩამოჯდება. უცებ გაიღვავა, თან საშინელი შემადრწუნებელი ხმაური მოყვა. ამ დროს თბილისისაკენ მიმავალი ბაყალიც ახლოს აღმოჩნდა. მან მე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „რა ზიზლით მიცქერის!“, ტ. 1, გვ. 333.

² იქვე, გვ. 333.

ხით შუაზე გაპობილი ვეებერთელა ხე შენიშნა. მეხის ნატეხის ასაღებად ხესთან მივიდა. ხის ქვეშ მჯდარი გლეხი დაინახა. ვაჟარს ეგონა, მეხის ნატეხის პოვნა გიგლამ დაასწრო. შეშურდა — „შე ცინგლიანო, შენ კიდევაც გიპოვია მეხის ნატეხი!“ — წყენით მიიძახა. მაგრამ გიგლა ქანდაკებასავით გაშეშებულყო.

განცვიფრებულმა ბაყალმა გიგლას ერთი კიდევ შეხედა, შიშმა აიტანა, გიგლას სახის გამომეტყველებას ველარ გაუძლო — „მხოლოდ ზიზლი, ზიზლი და ზიზლი შეგეძლოთ ამოგეკითხათ გლეხის თვალბში“, — წერს ავტორი. და ეს ზიზლი არსებული ფეოდალური და ბურჟუაზიული ყოფისა და წყობილებისადმი არა მარტო უფლებააყრილ გლეხობისა და მშრომელთა ზიზლი იყო, არამედ თვით ხალხის მეგობრის — შიო არაგვისპირელისაც.

„ვა, რა ზიზლით მიცქერის?“ — წამოიძახა ბაყალმა კანკალით და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, თბილისისაკენ გაჰკურცხლა“. ბაყალის ეს შიში და კანკალი, ვფიქრობთ, მწერლის სიმბოლიური განჭვრეტაა: ასეთ არაფრისმქონე გალატაკებულ მასებში ბაყალი — ბურჟუაზია, ინსტინქტურად შეშინებული, თავის მოწინააღმდეგეს, თავის მესაფლავეს ხედავდა და მისდამი მტრულად იმსჯვალეობდა.

შიო არაგვისპირელის გაგებითა და ჩვენებით, სამართლიანად ემხობა, ნადგურდება ფეოდალურ ყოფაში ბატონსა და ყმას შორის მიუღებელი, კაცის დამამცირებელი ურთიერთობა, უხეში ძალმომრეობა. მაგრამ მის ნაცვლად ბურჟუაზიული წყობილება რომ იმარჯვებს, მწერლის გაგებით, არც ის არის მშრომელი ხალხისათვის ბედნიერების მომტანი.

შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, არათანასწორი მდგომარეობა ფულიანსა და უფულოს, მდიდარსა და ღარიბს შორის ბურჟუაზიულ ყოფაში რომ ღრმავდება, კაცის ისეთსავე, თუ უარესს არა, ჩაგვრასა და დაუფასებლობას იწვევს.

ბურჟუაზიული განვითარების პირობებში, შიო არაგვისპირელის რწმენით, ადამიანი უფრო იხრწნება, მასში მგლურა, დაუნდობელი, ცბიერი თვისებები თუ ბუნება მკლავნდება და უფრო ღრმავდება. ბურჟუაზიულ სამყაროში ყველაფერი

წმინდა, წრფელი, ფაქიზი, იდეური, კაცთმოყვრული — იბღალემა. იქ ყველა და ყველაფერი მხოლოდ ფულით იზომება და ფასდება. პირადი კეთილდღეობისათვის კაცი არავითარ საშუალებას არ ერიდება, ყველაფერს კადრულობს; ადამიანი ადვილად იწირება. და ყოველივე ამის ბუდე ქალაქია, სადაც მდიდართა და ღარიბთა უბნები იქმნება. ღარიბ, მიყრუებულ უბნებში ფულიანსა და უფულოს შორის ჭიდილი უფრო სასტიკ ფორმებში ვლინდება. აქ ხშირად მშობლიური გრძნობაც კი გაყალბებულ-გახრწნილია.

შიო არაგვისპირელი აღშფოთებული უყურებს კაცთა ჭიდილის ამ ვაკხანალიას და თავის მთელ რიგ ნოველებში რეალურ ფერებში, საქვეყნოდ ააშკარავებს.

უპატრონო ბავშვი თამრო („აბრეშუმის ცხვირსახოცი“) იშვილა ვიღაც დედაბერმა არაკაცთმოყვარეობის მიზნით, არამედ ბავშვის უსინდისო, არაადამიანური, დაუშვებელი ექსპლოატაციის მიზნით. თექვსმეტ წლამდის უპატრონო თამროს დედაბერი სახლში ყოველივე მძიმე და ბინძურ საქმეს აკეთებინებდა. საშინლად, უხეშად ეპყრობოდა. ამ ხნის განმავლობაში თამროს „დედობილისაგან“ არამცთუ ალერსი, თბილი სიტყვაც არ მოუსმენია. დედაბრის ხასიათს და მის თამროსადმი დამოკიდებულებას მწერალი მშვენივრად გვაჩვენებს თამროს დედაბერთან შეხვედრისას კოკის გატეხის შემდეგ. „დედობილმა“ თამრო უკანასკნელი სიტყვებით გაათათხა, არაფერი სიავე არ დააკლო, ხოლო თედოს ფული რომ დაინახა, დაუყვავა, მოღბა. ასეთია ბუნება ბურჟუაზიული ფსიქოლოგიისა.

„დედობილმა“ თამროს აღარც ეს აკმარა. როცა თამრო გახდა თექვსმეტი წლის, „დედობილმა“ მას, ამ უმწეო, სათნო, ფაქიზ გოგონას გარყვნილებისაკენ, საკუთარი ხორციით ვაჭრობისაკენ უბიძგა.

უკანასკნელად ნახვისას, განკითხვის დღეს თვითონ თამრო თედოს ასე მოუთხრობს ამის შესახებ: „...თექვსმეტი წლისა

რომ შევსრულდი, სულ სხვანაირად შეიცვალა ჩემი ცხოვრება. ტარტაროზი („დედობილი“ — მ. ზ.) ალერსით მექცეოდა. წყალზედაც აღარ მგზავნიდა, მიკვირდა, ვერ მივმხვდარიყავ, რა უნდა ყოფილიყო მიზეზი ასეთის დატყობისა. შემდეგ-კი მივხვდი. ერთ დღეს მომიჯდა გვერდით და კოცნა დამიწყო. მეზიზღებოდა ასეთი ალერსი იმისი, მაგრამ ვერა მოვახერხე-რა. „შვილო, — მითხრა ბოლოს: — არ იცი, ჩვენი წუთი-სოფელი როგორია და ქალმა როგორ უნდა იცხოვროს!“ — რას მეუბნები, ვერ მიმხვდარვარ-მეთქი, — დავეკითხე მე... ასე და ასე უნდა მოიქცე, თუ გინდა, რომ რიგიანათ იცხოვრო, კარგი გეცვას, კარგი გეხუროსო. ამ ლაპარაკის გაგონებაზე სულ ცეცხლი მომეკიდა, სირცხვილმა დამწვა, გონდაკარგული წამოვხტი და გარეთ გამოვვარდი“¹. თამრომ თავისი თავი შეურაცხყოფილად იგრძნო და „დედობილისადმი“ გარკვეული დაუმორჩილებლობის გეზი აიღო.

ამგვარ საქმეებში კარგად გამოცდილი და დახელოვნებული „დედობილი“ თამროსადმი მეთოდს ცვლის — დატყობბას ამჯობინებს. მან გაიგო, რომ თამრო ოჯახში მოსამსახურის ადგილს ეძებს, მაგრამ ვერ შოულობს. კარგად იცის, რომ თამროს მის გარეშე გზა არა აქვს. დედაბერმა დააცადა. მაგრამ როდესაც დარწმუნდა, რომ თამრომ მოსამსახურის ადგილი ვერ იშოვა, თავისი ბოროტი ზრახვის განხორციელებისათვის ხელსაყრელი მომენტი დაინახა და სხვა, უფრო ვერაგული გზა აირჩია.

თამრო ამ მომენტს თედოს ასე გაანდობს: „ერთ დამესძილში ტუტუნი შემომესმა. გავახილე თვალები და რა დავინახე?.. ჩემ ლოგინთან იდგნენ ტარტაროზი და ვილაც ორი კაცი. „ვინა ხართ, რა გინდათ-მეთქი?“ წამოვიყვირე მაშინვე“. „ვინ უნდა ვიყვნეთ, ადამიანები ვართ“, მიპასუხა ერთმა კაცმა უსირცხვილოდ. „ადამიანები კი არა, ეშმაკები ხართ! აქედან დაილუპენით, თორემ!..“ წამოვხტი ლოგინიდან და ყელში წავუჭირე ტარტაროზს, მაგრამ ჩქარა გამაგდებინეს ხელიდან. ახლა ამ კაცებს დავუწყე კბენა, ფხაჭენა, კაწვრა სახისა, დავიწყე ღრიალი, მაგრამ... მერე? ამიხვიეს პირი, რომ

¹ შ. არაგვისპირელი, „აბრეშუმის ცხვირსახოცი“, ტ. 1, გვ. 40.

აღარ მეყვირნა, გამიკრეს ხელები, შემკრეს მაგრა და... ხომ ხედავ, მე სიცოცხლის ღირსი აღარა ვარ... აქნობამდისაც მოვიკლავდი თავს... მაგრამ შენი ნახვის სურვილმა გადაამარჩინა ცოცხალი“¹.

ასეთი იყო ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტური ცხოვრების პირობებში ღარიბი, უფულო ადამიანის მდგომარეობა და ფასი. ასეთ წარმოდგენელ, არაადამიანურ ძალმომრეობას აღედგინენ ფულიანები უფულოებზე; უფულო ადამიანი ხშირად გაცილებით ადვილად ნადგურდება, ვიდრე ჩვეულებრივი მოსახმარი საქონელი; ყოველ შემთხვევაში, ბურჟუაზიული გაგებით, მათ შორის დიდი განსხვავება არ იყო. ასეთია შიო არაგვისპირელის გაგება და ჩვენება.

შიო არაგვისპირელს, როგორც დიდ ფსიქოლოგს, კარგად აქვს გაგებული თამროს უმწიკვლო, კდემამოსილი ბუნება. თამროს თქმა: „აქნობამდისაც მოვიკლავდი თავს... მაგრამ შენი ნახვის სურვილმა გადაამარჩინა ცოცხალი“ — ყალბი, საკეკლუცო სიტყვები კი არ არის, არც დაჩაგრული, შეურაცხყოფილი ადამიანის სურვილია საყვარელი ადამიანი სიკვდილის წინ ერთხელ კიდევ ნახვისა, არა, აქ თამროს უფრო დიდი, უფრო ღრმა სურვილია.

შიო არაგვისპირელი დიდი გულთამხილებით წევს წინ თამროს უმანკობას, ნატიფობას, მის ადამიანურ გრძნობას. მას თედო ისეთი უზადო გრძნობით უყვარს, რომ არ უნდა თედოს დარჩენოდა გაურკვეველი, გაუგებარი, ჩრდილმიყენებული წარმოდგენა მის თვითმკვლელობაზე, მას უნდოდა, თედოსთვის გაენდო თავისი ამბავი, როგორც წმინდა საიდუმლოება, რომ თედოს გაეგო მისი უბიწობა, მასაც თამროზე ისეთი ფაქიზი გრძნობა და წარმოდგენა ჰქონოდა, როგორც თამროს — თედოზე. ცხოვრება გამოუტდელი, სუსტი არსებისათვის უკვე ფასდაკარგული იყო. ეს მან გააყეთა არა პირადი სიმშვიდისათვის, არამედ თედოსთვის. ამას ადასტურებს მისი წინასწარ გამზადებული საწამლავი თავის მოსაკლავად.

თამროს ცხოვრებაში თედო ერთადერთი კაცი იყო, რო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „აბრეშუმის ცხვირსახოცი“, ტ. 1, გვ. 41.

მელიც მას კეთილად, პატიოსნად, ნამდვილი ადამიანური გულ-
ლით, თანაგრძნობით შეხვდა. თამრომ მისდამი, ვფიქრობთ,
პირველად და უკანასკნელად ნამდვილი გრძნობა განიცადა და
მთელი თავისი უშუალო ბუნებით მიენდო. ნიშნად ამ გრძნო-
ბის სიდიადისა, თამრო თავის დიდ უბედურებას მხოლოდ თე-
დოს გაანდობს, მხოლოდ მას, ერთადერთს მისთვის სათაყვან-
ებელ ადამიანს. ამ განდობის შემდეგ თამრო წინასწარ მომ-
ზადებული საწამლავით თავს იკლავს. თედოს მიერ სასწრ-
ფოდ მოყვანილი ექიმის დახმარება უშედეგოა, თამრო იღუ-
პება.

შიო არაგვისპირელის დანახვითა და განსჯით, ბურჟუაზი-
ულ-კაპიტალისტურ ყოფაში, სადაც ფულია ყველაფერი, ადა-
მიანთა უმრავლესობა — ქალი თუ კაცი, სულ ერთია, ან გა-
თახსირების გზას უნდა დაადგეს, ან თუ ის ნამდვილი, კაცუ-
რი გრძნობა-მისწრაფების შენახვას მოინდომებს, უნდა დაი-
ღუპოს; ბურჟუაზიულ ორომტრიალში — ადამიანთა მგლური
გრძნობების დაგეშის პროცესში — არა ერთი და ორი თამ-
რო და მისთანა იღუპება, არამედ მრავალი. შიო არაგვის-
პირელს სძულს ბურჟუაზიული ყოფა, სადაც გამეფებულია
უსამართლობა, ძალმომრეობა, დაუნდობლობა, პირადი, და-
ბალი ეგოისტური გრძნობების ვაკხანალია, სადაც ნებისთ
უნებლიეთ ყველაფერი ფულით იზომება და იყიდება. ამიტომ
გულისხმიერი მკითხველის ლოგიკური დასკვნა მწერალთან
ერთად ასეთია: ბურჟუაზიული ყოფის ისეთივე დაუნდობელი
უარყოფაა საჭირო, როგორც ფეოდალურისა. ამ ნაწარმოე-
ბის ქვეტექსტში გარკვეულად იკითხება თუ ინატება ეს აზ-
რი: ასეთია ამ ნოველის მიზანდასახულება და მნიშვნელობა. S

ბურჟუაზიული ქალაქის ყოფით აღშფოთებული შიო არა-
გვისპირელი ვერ მშვიდდება, უნდა უფრო ღრმად შეიქრას
მის ცხოვრებაში, მეტი სისრულით დაანახოს მკითხველს
მისი უმსგავსი, მიუღებელი, ადამიანის გამხრწნელ-გამანადგუ-
რებელი პირობები.

თავის ფსიქოლოგიურ ეტიუდში „მომილოცნია ახალი წელი!..“ შიო არაგვისპირელი იძლევა ბურჟუაზიულ ყოფაში შეძლებულთა გულქვაობისა და დაუოკებელი პირადი სიამოვნების თარეშის უტყუარ, შემზარავ, დამახასიათებელ რეალურ სურათს. ამ ეტიუდში მწერალი ბურჟუაზიული ყოფის ტიპიური მსხვერპლის ცხოვრებიდან გვისურათებს ერთ მომენტს, მაგრამ ზედმიწევნით დამახასიათებელს, რომელშიც მკითხველი ამგვარი მსხვერპლის არა რომელიმე კონკრეტულ შემთხვევას, არამედ მთელი ვაივაგლახით, დამცირებით განვლილი ცხოვრების გზას მწვავედ და ნათლად ხედავს.

ბნელი, ნესტიანი სარდაფის პატარა ოთახის (თუკი ოთახი ეთქმის) კუნჭულში ღროზე ადრე დაბერებული, ჩამომხმარი, წელში ორად მოხრილი, ჩულის ნაგლეჯებზე მიგდებული და ზევიდან ასეთივე ჩულის ნაგლეჯებით წახურული დედაბერი ცხოვრობს. ყველასაგან მიტოვებული, უპატრონო, მშვიერ-მწყურვალი, სნეული, დაუძღვრებული „დედაბერი“ მწარე ფიქრებს მისცემია. „დედაბერს, — აგვიწერს მწერალი, — ტანჯვისაგან მთლად ჩანაოკებული სახე ხან გაეშლებოდა, და ხან უფრო ჩაუნაოკდებოდა“¹. უბედურს ძილიც კი დაკარგვია. საცოდავად მბუჟტავ, გამურულ ლამფის შუქზე მოგონებები მის ავბედით განვლილი წუთისოფლის გზას, როგორც კინემატოგრაფის ლენტას, გაატარებს.

„ხვალ ახალი წელიწადია“, კვნესით, უკმაყოფილოდ, მწუხარებით წამოიძახებს მწარე ფიქრშემოსეული დედაბერი. ის კი ასე უნუგეშოდაა, დაცლილია ხორცითა და სულით. უილაჯო, გაწბილებული, განადგურებული დედაბერი გაკვირვებითა და ღრმა გულისწყრომით მიმართავს ღმერთს, უთხრას მას, ისეთი რა დააშავა. რომ ასეთ უნუგეშო მდგომარეობაში ჩავარდა. ის აღელვებით მიუთითებს, რომ ამ ბოლო დროს მცირედით კმაყოფილდებოდა: ნაგავში კონკებსა და ჩვრებს აგროვებდა, შემდეგ მათ ყიდდა და იმის საფასურით ირჩენდა თავს. ეხლა მოძრაობაც აღარ შეუძლიან, მას ესეც მოესპო. „ნუ თუ ესეც ჩვეულებრივი ადამიანისთვის აკრძალულია?“

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი!..“, ტ. 1, გვ. 45.

ბოლმითა და აღშფოთებით ფიქრობს გამწარებული დედაბერი.

დედაბრის გამოუთქმელი ტანჯვა რომ უფრო მკვეთრად აგრძნობინოს მკითხველს, გაამახვილოს მისი ყურადღება გმირისადმი, დახვეწილი ფსიქოლოგი-მწერალი მის გაწამებულ წულში იჭრება და, ასეთი მსხვერპლისადმი დიდი თანაგრძნობით გამსჭვალული, მკითხველს ამცნობს, რომ ამ უძლურს, გაუბედურებულს, ღვთისადმიც კი, უბედურთა ამ უკანასკნელი სასოებისადმი, ნდობაც დაუკარგავს და მას ასე ამოაკენესებს: „ღმერთო... უაღრესი ტანჯვაც რომ მომერგოს, რასაც აუცილებლივ მოველი, მაინც შენ აღარ მოგმართავ... ბევრჯერ მოგმართე გულწრფელად, ბევრჯერ მოგაპყარ ცრემლიანი თვალები, მაგრამ შენგან ნუგეში ვერ მივიღე“¹.

ღვთისადმი რწმენა ხომ თვით შიო არაგვისპირელმა ჯერ კიდევ სემინარიაში სწავლის დროს დაკარგა, როდესაც ღუბჯირი, ფლიდი გარემო გაიცნო.

ცხოვრების გზაზე უხამსი სინამდვილის ნახვამ დედაბერი ისე შეავიწროვა, რომ ის არამცთუ ღმერთზე ხელს იღებს და მას კადნიერად უარყოფს, არამედ სიკვდილსაც კი ნატრობს. სევდამორეული, სასოწარკვეთილებაში მყოფი დედაბერი განწირულის თვალით გადახედავს თავის განვლილ ცხოვრებას და ეკითხება თავის თავს, ღმერთს, ხალხს: „ჩემის წარსული ცხოვრებისათვის მარგუნე ეს დღე?.. ჩემი წარსული ცოდვად მიგაჩნია და იმისთვის მსჯი?.. მერე მე ვარ დამნაშავე?.. უმანკო, გამოუცდელ, თექვსმეტ-ჩვიდმეტი წლის უთვისტომო ქალს რა უნდა მომეგვარებინა?.. ყველას ენდობი, ყოველივე სიმართლედ მიგაჩნია, მაგრამ, თურმე ნუ იტყვი, ყოველივე შხამი ყოფილა და მათი მიკარება ადამიანს უწყალოდ სწამლავს. ჩემი გულწრფელი გრძნობა, ჩემი წმინდათაწმინდა უსინდისოდ შემილახეს, მიწასთან გამისწორეს, ტალახით შემითხუპნეს და, ვაი, სათქმელადაც კი ძნელია, იქამდე მიმიყვანეს, რომ ჩემ ხორცს, ხორცს ყიდვა დავუწყე... დახელოვნებულ ვაჭარსავით, ვფლიდობდი, ვთვალთმაქცობდი:

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი!..“ ტ. I, გვ. 46.

ვეხვეოდი იმას, ვინც მძავდა, ვიცინობდი, ვხარხარებდი, დავბტობდი და დავფუნდრუკებდი მაშინ, როდესაც შეტირებოდა... განა ის ტანჯვა არ კმაროდა, რომ ეხლა ესეც არ დაგემატებინა?.. აჰა, შემომხედე, ორმოცდაათი წლის დედაკაცი რასა ვგევარ?.. ოთხმოცდაათის წლის დედაკაცივით დავუძლურებულვარ და მშიერ-მწყურვალს სული მერთმევა“¹.

რა დიდი გულთამხილობით და მძლავრი, შთამბეჭდავი, რეალური ფერებითაა მოცემული ბურჟუაზიულ ცხოვრებაში გამეფებული ვაკხანალია — კაცის მიერ კაცისავე დაუნდობელი, შემადრწუნებელი ექსპლოატაცია! აი სადამდის და რა საშინელი დამამცირებელი საშუალებებით ნადგურდება ადამიანის წმინდა გრძობები!

მაგრამ ყველაზე მძიმე და ტრაგიკული, რაც ჩვენს დიდ ფსიქოლოგ-მწერალსაც გულისა და ტვინის სიღრმემდე ჩამწვდომად შეუნიშნავს, ისაა, რომ ამ განადგურებულ ადამიანში რჩება შეგნება ასეთი გზის სიმახინჯისა, ძალმომრეობისა, და მის წინააღმდეგ ამბოხებული სული — როგორც ამ დედაბერშია.

მოვუსმინოთ ავტორს, ეს წამებული დედაბერი როგორი მღელვარებით ლამობს წინააღმდეგობის გაწევას: „ნუ თუ გგონია, — მიმართავს ღმერთს დედაბერი, — ქუჩაში გავცურდები და ლუკმა პურისათვის ხელს ვისმე გავუწვდი? არა, არა... მეყოფა ამდენი დამცირება! ხა, ხა, ხა... გავუწოდო ხელი იმათ, ვინც ამ დღემდე მიმიყვანა, გავუწოდო ხელი, რომ მოწყალება მოიღონ ჩემზე... კმარა, მე იმათ ხელს არ გავუწვდი, რომელთაც მსრისეს, მტანჯეს, ვიდრემდის ჩემი სახე ხიბლავდა, და ეხლა-კი, როგორც უხმარი ნივთი ამ სოროში ჩამომიძახეს... არა, არა!“...² — დედაბერი შეძრწუნებით წამოიყვირებს და უეცრივ, თითქოს, საიდანღაც ძალა იგრძნო, ფეხზე წამოდგება. მას დაუძლეველი სურვილი აღეძრა—დამცირებისათვის ყველას, ყველას სამაგიერო გადაუხადოს. მზადაა, ყველა დამნაშავე კბილით დაგლიჯოს, დაფლითოს და იმათი ტანჯვით დატკბეს, იმათ ვაებაზე იცისკისოს.

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი..“ ტ. I, გვ. 46—47.
² იქვე.

მწერლის მიერ იშვიათი გულახდილობითაა მოცემული ყველაფერდაკარგული, შეგინებული ადამიანის შეგნებაში ადამიანური ღირსების გაღვიძება, აფეთქება, უნუგეშოს სასოწარკვეთილება — ყველას, ვინც ის ამ მდგომარეობამდე მიიყვანა, ისევე დაუნდობლად გაუსწორდეს. დედაბრის ეს განწყობილება სრულიად ბუნებრივი მდგომარეობისათვის შესაფერ გამოსავალს პოულობს.

ამ დროს ზედა სართულიდან დედაბერს ხმაური, როიალის გრიალი მოესმა. „ააა!... გამწარებულმა დაიღრიალა... კბილებით თავის გამხმარ ხელს დასწვდა და ერთი ლუკმა ხორცი ამოგლიჯა“. ეს დეტალი რა მშვენივრად, მკვეთრად ააშკარავებს გაწამებული დედაბრის აფორიაქებულ, ამბოხებულ სულიერ ტანჯვას. სისხლით შეთხუპნული, გამძვინვარებული მხეცივით გარეთ გამოვარდა და შეძრწუნებული ხმით წამოიყვირა: „ახალი წელიწადი უკვე დადგა!.. ახალ წელს ეგებებიან! ერთმანეთს სიხარულით ულოცავენ!.. ჩემი მტანჯველნი მხიარულობენ!“¹ დედაკაცი გიჟივით შევარდა ქოხში; საჩქაროდ ნავთი მიასხა კარებს და ფანჯრებს, საიდანაც მხიარულება ისმოდა და ცეცხლი წაუკიდა. ცეცხლში გახვეულთ შესძახა: „ხა, ხა, ხა... მომილოცნია ახალი წელი!“ და თითონაც ცეცხლს მისცა თავი. დედაბრის მოქმედების ასეთი აქტიურობა, სისწრაფე, რაღაც თავბრუდამხვევი შთაბეჭდილებით აძლიერებს მკითხველში მის სულიერ ტანჯვას და მისდამი დიდ თანაგრძნობას იწვევს. ასეთია ტანჯვის გოლგოთა ბურჟუაზიულ ყოფაში ღარიბი, „დაბალი ღობის“ ადამიანისათვის, რაც მწერალს მიუღებლად, დასათრგუნად მიაჩნია. და მკითხველშიაც ამგვარსავე განწყობილებას ძალუმაღვე ჰკირავს.

ეტიუდი „მომილოცნია ახალი წელი!“ „როგორც შიო არაგვისპირელის სხვა მრავალი ნოველა, არა მარტო მძლავრი ფსიქოლოგიური ნაწარმოებია, არამედ აგრეთვე მძლავრი სოციალური სატირაცაა კაპიტალისტურ ყოფაში შექმნილი ვაკხანალიისა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი!“ ტ. I, გვ. 47.

განა უმსგავსად არ იქცეოდნენ ფეოდალური ყოფის გადმონაშთები, ჯერ კიდევ მძლავრად რომ ამტუტებდნენ ადამიანთა გულსა და ტვინს და მრავალთ გზას უწეწავდნენ? განა ასეთივე სხეულით ვაჭრობა არაა მოცემული, შეიძლება უფრო ნაკლებ გაუმართლებელიც, შიო არაგვისპირელის ეტიუდში „...სულ ერთია!..“

თეკლე მაღალი წრის თავადის ქალის ტიპიური სახეა. კიკო ხეველს — განათლებულ, პატიოსან, ხელმოკლე, არაბრწყინვალე წოდებიდან გამოსულს, წრფელის გრძნობით უყვარს ბრწყინვალე თავადის ქალი. მათი პაემანი ააშკარავებს, რომ ისინი ახალგაზრდათა ჩვეულებრივ მეგობრულ დამოკიდებულებას საკმარისად გასცილებიან. ორივე ხელით მიზიდულ თეკლეს კიკო გულში იკრავდა და სიყვარულით აღტაცებული ხმის კანკალით ჩასძახოდა: „მაშ გიყვარვარ, გიყვარვარ, ჩემო, ჩემო?! ჩვენ სამუდამოდ ერთმანეთისა ვიქნებით!.. და თავდავიწყებით შეუერთა თავისი ტუჩები თეკლეს მხურვალე, ფუნჩულა მარწყვისფერ ტუჩებს“¹. თეკლეს კიკოს გრძნობას სიამოვნებით ნებდებოდა — „თითქოს ვაჟის მთლად სულში ჩაძვრენა უნდაო“. კიკო, მთელი თავისი არსებით სიყვარულის გრძნობას მიცემული, აღფრთოვანებული, ალერსიანი კილოთი თეკლეს ჩაეკითხება: „ჩემო თეკლე!.. ჩემო კარგო, ხომ სამუდამოდ ასე ბედნიერები ვიქნებით?..“².

კიკოს ამგვარ ვნებიან-ალერსიან სიტყვებზე თეკლე, თითქოს, ახლა გამოფხიზლდაო, შეკრთება, კიკოს ხელიდან გაუსხლტება, არეულად უპასუხებს: „მე შენი?! არა... წავიდეთ შინ!.. მერე... მერე!“ და სახლისაკენ იბრუნებს პირს. კიკოც დაღვრემილი, თავმოყვარეობაშელახული თეკლეს ჩუმად მიყვება.

თეკლესა და კიკოს ურთიერთდამოკიდებულებაში მკითხვე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „...სულ ერთია!..“, ტ. I, გვ. 288.

² იქვე, გვ. 289.

ლი კარგად ხედავს, რომ არა მარტო კიკოს უყვარს ძლიერ თეკლე, არამედ თეკლეც გატაცებულია კიკოთი, თეკლეც სავესებით დარწმუნებულია, რომ კიკო მას გაგიჟებით უყვარს. მიუხედავად ამისა, თეკლე სიყვარულის ექსტაზშიც კი კიკოს აღერსიან შეკითხვაზე — „ხომ სამუდამოდ ასე ბედნიერები ვიქნებით!“ — მაინც გაურკვეველ პასუხს აძლევს.

აღამიანთა კლასობრივი ფსიქოლოგიის ბრწყინვალე მცოდნე მწერალი თვით გაურკვეველ თეკლეს თავის საქციელს აახსნევინებს, როდესაც ის თავის გულში ღრმად იხედება, რათა გაარკვიოს, რატომ არ უნდა იყოს ბედნიერი კიკო ხეველის ხელში, იმ კაცისა, „რომელიც უყვარს, თითქმის თავიანთსა სცემს“.

კიკოსადმი ეს დიდი გრძნობა თეკლეს არსების ერთი მხარეა — უშუალო, ბუნებრივი. მისი არსების მეორე მხარე, რომელიც ფეოდალური წოდების ქედმაღლური, დრომოკმული ტრადიციების ზეგავლენის ტყვეობაშია, არ ეთანხმება პირველს, მერყეობს, შებოჭილია. კიკოს ძვირფას პიროვნულ ღირსებებს თეკლეს ბუნების მეორე მხარე უპირისპირებს სხვის გვარიშვილობასა და სიმდიდრეს; ფეოდალურ ყოფაში აღმოცენებული და გამტკიცებული სწარფვა დიდებისაქენ შექმნილი გვარიშვილობითა და მატერიალური სიმდიდრით თეკლეს სხვა მიმართულებით ძალუმად მიეზიდება. თეკლე მონაა თავადური სიამაყისა და პატივმოყვარეობისა.

აი, ავტორი როგორ მძლავრად, ღრმა ცოდნითა და რეალურ ფერებში ავლენს თეკლეს შინაგან სამყაროს.

თეკლე ჩაუკვირდება თავის გრძნობას — სიყვარულის კარნახს. იგი წარმოიდგენს, რომ ხეველის ცოლია და უცბად მასში ასეთი აზრები თუ განცდები აიშლება: „ოხ, რა უცნაური გვარია!.. ხეველი... ხეველი... ახ, რატომ ეს გვარიც ისე ბრწყინვალეებით არ არის შემოსილი, როგორც მისი მამის!.. რანაირი პატივით ექცეოდნენ, როდესაც თეკლე ხეველის მეუღლე არ იყო!.. ახლა? ახლა-კი, ღმერთო, ზედაც არავინ უცქერის. ყველა ტუჩის აშვერით ყურში აგონებს: თავადიშვილის ქალი ვილაც ხეველს, უბრალო მასწავლებელს, გაჰყვა ცოლად! ესეც იმალება, აღარავის უნდა ეჩვენოს. რცხვენინან

თავის გვარისა. მდიდარი მაინც იყოს, რომ თავის სიმდიდრით ჩააჩუმოს, ყველანი ალაგმოს... მაგრამ, ოხ, სიმდიდრეც არა აქვს!..¹.

მშვენიერი, ნიშანდობლივი დახასიათებაა თავადთა წრის შეხედულებათა და ინტერესთა ზეგავლენით გამომუშავებული თავადის ქალის ფსიქოლოგიისა — ოჯახური კმაყოფილებისათვის საჭიროა გვარიშვილობა, დიდი მამული, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში, ახალი ცხოვრების პირობებში გვარიშვილობის ექვივალენტი — სიმდიდრე, ფული. მწერლის გაგებით, თეკლეს ფსიქოლოგია შექმნილია ორი უარყოფითი მსოფლმხედველობის — ფეოდალურისა და ბურჟუაზიულის ზეგავლენით.

მწერალი ჯიუტია თავისი აზრის სრულად გამოსატყავში; ამ შემთხვევაში თეკლეს ყალბი ბუნების გამოხატვაში, და განაგრძობს: აი, თეკლემ წარმოიდგინა, რომ კიკო მასთანაა. ის კიკოს კისერზე ჩამოეკიდა და მდულარე ცრემლის ფრქვევით ემუდარება დაიხსნას იგი მტანჯველი, გამოურკვეველი მდგომარეობიდან; კიკო კი ჩვეულებრივი გატაცებით ეფიცება წრფელ გრძნობებს და მზადაა დაუმტკიცოს თავისი სიყვარული, თეკლე კი, თითქოს, ბურანშიაო, უპასუხებს: „სიყვარული! მარტო სიყვ...“ თეკლე უცებ გამოერკვევა და გაიხარებს, რომ ის ისევ თავის ოთახშია და არა კიკო ხეველის პატარა, სულის შემხუთავ ოთახში... ისევ თავის გვარი აქვს და არა კიკო ხეველისა, რომ ყველაფერი ისევ ისეა, როგორც ამ რამდენიმე წუთის წინ, რომ ყველაფერი მხოლოდ ბურანში იყო.

ასეთი გამორკვევის შემდეგ თეკლე გადაწყვეტს, კიკოს მხურვალე, წრფელ სიყვარულზე გარკვეული პასუხი გასცეს — უარი უთხრას. და ასეთ წერილს წერს: „დაივიწყე ჩემო კიკო ყველაფერი, რაც ჩვენს შორის მოხდა და ჩვენ ისევ ისე კარგი მეგობრები ვიყვნეთ“...²

თეკლეს უარმა, მართალია, კიკო დაამწუხრა, მაგრამ ის

¹ შ. არაგვისპირელი, „...სულ ერთია!..“, ტ. I, გვ. 290.

² იქვე, გვ. 292.

თეკლეს მაინც არ ამტყუნებს. ის, როგორც გონიერი, განათლებული, კარგად გრძნობს, რომ თეკლესთან ბედნიერება არ უწერია. იცის გარემოს ზეგავლენა მაღალი წრის შვილებზე და თეკლეს უარი ბუნებრივად მიაჩნია, რადგანაც კარგად იცნობს ბრწყინვალე წოდებაში გამეფებულ შეხედულებებს. „სად მე და სად შენ! მე...“ — სწერს თეკლეს კიკო და ფრაზას არ ამთავრებს. უეჭველად ის უნდა ეთქვა კიკოს, რაც თეკლემ უკვე უთხრა თავის თავს: სად კიკო და სად დიდებული თავადის ქალი თეკლე. თეკლესა და მისთანების შეგნებამდე ჯერ არ დასულიყო ბრძნული, ჰკუის სასწავლებელი ქართული ანდაზა: „ათასად გვარი დაფასდა, ათი ათასად ზრდილობა, თუ კაცი თითონ არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა“. კიკო რწმუნდება, რომ თეკლე ჩვეულებრივი მსხვერპლია ბრწყინვალე, პრივილეგიური წოდებისა თუ კლასის ყოფაში შექმნილი ეთიკისა, ესთეტიკისა და ეთიკეტისა.

კიკო ხეველი თეკლეს უკანასკნელ თხოვნასაც ასრულებს, წერილს უკანვე უბრუნებს შემდეგი მინაწერით: „მშვიდობით, მშვიდობით!.. შენს მაგივრად წერილს ვემშვიდობები... და მაგრად, მაგრად აკოცა წერილს, — გადმოგვცემს მწერალი, — კოცნის დროს რამდენიმე ცრემლი ზედ დააგდო და შეჰდეგ, თითქოს, საყვარელ არსებას მარხავდესო, ცრემლის ფრქვევით ჩაღო კონვერტში“¹.

ამ ეტიუდის დაწერა შიო არაგვისპირელს შესაძლებელია შთააგონა მისმა პირადმა გატაცებამ ელისაბედ (ვეტა) ყიფიანით. მოვიგონოთ ზემოთ მოტანილი შიო არაგვისპირელის წერილები ელისაბედ ყიფიანისადმი, განსაკუთრებით მესამე წერილი. ვფიქრობთ, ნოველის შინაარსის მრავალი ხაზი, განწყობა და დაწერის თარიღი უდავოდ ბიოგრაფიულია (რა თქმა უნდა, ეტიუდის პირველი ნაწილი). მართალია, ეტიუდის დაწერის თარიღი აღნიშნულია — 9, მე-5, —97 წ. ეს ან ბეჭდვის დროს დაშვებული შეცდომა უნდა იყოს, ან თვითონ მწერალმა დროის ზუსტი აღნიშვნა განზრახ შეცვალა. ნაწარმოების დაწერის თარიღი, შესაძლებელია, რომანის დასაწყისის

1. შ. არაგვისპირელი, „...სულ ერთია!..“, ტ. I, გვ. 292.

მაჩვენებელია. მწერლობაში ასეთი მანერა არც ისე უცხოა. ცნობილია, ამგვარ შემთხვევებში სავალდებულო არ არის, მხატვრულ ნაწარმოებში ყველაფერი ისე იყოს გადმოცემული, როგორც ეს სინამდვილეში ხდება.

თეკლეს მამა სულ სხვა რამეს უმიზნებდა. მას უნდოდა, ქალი მიეთხოვებინა დიდგვაროვანი, შეძლებული არჩილისათვის. მამის წინადადებაზე თეკლემ დაუფარავად უთხრა: „მართალს ამბობ, მამი, კარგი ცხოვრება აქვს, კარგი გვარიც... თავადიშვილობით, ჩამომავლობით საქართველოს თავადებში თითქმის პირველი ადგილი უჭირავს, მაგრამ რა ვქნა, თვითონ არჩილი სულელია, უშნო, ულამაზო“...¹.

ამ დროს მოსამსახურეს კიკოს წერილი შემოაქვს. თეკლემ წერილი მამას გადასცა. მამას შეეითხვაზე, იქნება თეკლეს კიკო უყვარს? თეკლე არა მალავს: „მიყვარს და მაგრე? არ ვიცი, ესე შეეძლება ვისმე კაცი შეიყვაროს, როგორც მე კიკო მიყვარს!“² განცვიფრებულ მამას ვერ გაუგია თეკლეს პასუხი, ვერც თეკლეს კიკოსადმი წერილი, ვერც მისი უარი და უფრო მეტად, რად ატყუებს კიკოს „არ მიყვარხარო“.

აი აქ ბრწყინვალედ, ზედმიწევნით შიშვლდება შთამომავლობისა და სიმდიდრის კულტით გაყალბებული თავადის ქალის ბუნება! მეტად ბევრისა და ნიშანდობლივი თვისებების გამომხატველია თეკლეს პირდაპირი, დაუფარავი თვითგაშიშვლება: „როგორც გატყობ, მამაჩემო, შენ ბავშვი ყოფილხარ, ჩემზე გამოუცდელი. „არ მიყვარხარ“, იმისთვის მივწერე, რომ უარის თქმა მინდოდა. რომ მიმეწერა: მიყვარხარ, მაგრამ მაინც ცოლად ვერ გამოგყვები“, მაშინ კიკო ხომ შემიზიზღებდა, შემიძულებდა?.. რას იფიქრებდა?.. ის-კი არ მინდოდა, რომ კიკოს შეეძულებოდრი და ჩემზე ცუდი აზრი შეეყენებინა... ცოლად კი მაინც არ მინდა კიკოს გავყვე, იქნება იმიტომ, რომ შენი ქალი ვარ“³ — ეუბნება თეკლე მამას. და ჭეშმარიტად, სწორედ თავადურმა გაამაყებულმა, გაამპარ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „...სულ ერთია...“, ტ. I, გვ. 293.

² იქვე, გვ. 294.

³ იქვე.

ტავნებულმა ყოფამ თავისებურად გარდაქმნა, გააყალბა თეკლეს ბუნება. თეკლეს ეს კარგად ესმის, მაგრამ თავის თავის გარდაქმნა არ შეუძლია.

უდავოდ, ეტიუდი „სულ ერთია...“ მშვენიერი და მწვავე სატირაა წოდებრივი და კლასობრივი პრივილეგიებითა და ეთიკებით დაავადებული ადამიანების მიმართ. სატირაც ხომ შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის ერთ-ერთი დამახასიათებელი სტილია. მაგრამ შიო არაგვისპირელი აღნიშნული სიმახინჯის ჩვენებით არ კმაყოფილდება. მას უნდა თეკლესთანა ადამიანების შეხედულების უნიადაგობა, მავნებლობა, პირველ რიგში მათთვისვე მთელი სიცხადით, ყველასათვის დასაანახად, თვალის ასახილველად და დამარწმუნებლად ბოლომდის გააშიშვლოს.

არჩილი აღმოჩნდა სულელიც, უხეშიც, უზნეოცა და ლოთიც. თეკლემ მალე იგრძნო თავისი შეცდომა — ყალბი, უშინაარსო, ხშირად დამცირებული მდგომარეობა.

გავიდა ხანი. ერთ ოჯახში, სადაც საქველმოქმედო საქმე უნდა გადაწყვეტილიყო, კიკო თეკლეს ხედება. კიკო დიასახლისს ეთხოვება და წასვლას აპირებს. თეკლემ გარემოებით სარგებლობს და კიკოს გაცილებას სთხოვს.

სიჩუმეს თეკლე არღვევს. კიკოს საყვედურით მიმართავს. ნუ თუ არ უნდა დაივიწყოს მისი ამბავი. კიკო დამშვიდებით უპასუხებს, რომ მან მისი თხოვნა წმინდად შეასრულა — დაივიწყა ყველაფერი, რაც მათ შორის იყო. თეკლემ უკმაყოფილოდ შეაწყვეტინა. მოიგონა თავიანთი პაემანი და ვნებიანად სთხოვა კიკოს, კიდევ ერთხელ მაინც გაიგონოს ის ნაზი, გრძნობით სავსე სიტყვები, და უთხრას „სამუდამოდ“... მაგრამ კიკო თეკლეს გადაჭრით უპასუხებს „რაც იყო, ის აღარ დაბრუნდება“.

კიკო არ მალავს, რომ მას თეკლე უყვარდა, მისდამი დიდი გრძნობა იზიდავდა. თეკლეს უარის წერილი რომ მიიღო, ის თავის თავს ტუქსავდა. როგორ გაკადნიერდა და მოინდომა თეკლეს შერთვა. კიკო რამდენადაც თავის თავს ამცირებდა, იმდენად თეკლეს ამაღლებდა, მაგრამ, როდესაც კიკომ გაი-

გო, რომ თეკლე ცოლად გაჰყვა სულელსა და ბრიყვ არჩილს, მაშინ მის შეგნებაში თეკლემ მისი — კიკოს ადგილი დაიკავა და კიკომ კი — თეკლესი. თეკლე მის თვალში დაეცა, ფასი დაჰარგა. კიკო მიხვდა, რომ თეკლე არჩილს თავისი სურვილით გაჰყვა.

კიკოს სამართლიანმა სიტყვებმა, რაც ავტორის თავადაზნაურთა ეთიკისა და ეტიკეტისადმი დამოკიდებულებასაც მშვენივრად გამოხატავს, თეკლე ააცრემლა. თეკლემ თავისი მდგომარეობის მოთქმა დაიწყო. მან აღიარა, რომ პატივმოყვარეობამ, დიდი გვარის მიღების სურვილმა და სიმდიდრისადმი ლტოლვამ რა აუტანელ, დამამცირებელ მდგომარეობაში ჩააგდო. თეკლე კიკოს თხოვს, შეიბრალოს; ძველებურად უყვარდეს იგი. ასლა თეკლე იზიდავდა კიკოს და დაჟინებით თხოვდა ეთქვა, რომ ის სამუდამოდ მისი იქნება. კიკო გატაცებას თავს ართმევს, თეკლეს ვნებიან გრძნობაზე უარით უპასუხებს და შორდება.

თეკლეს იმედი აქვს, რომ კიკო მას ყველაფერს აპატიებს, დაუბრუნდება. მაგრამ მეორე დღესვე თეკლე კიკოსაგან ასეთი შინაარსის წერილს იღებს: „ჩემო თეკლე... მე ჩავუყვირდი ჩემ თავს, ჩემ გრძნობას... სულ ჩემ გულს ვუყვირდებოდი. მინდოდა წამიერი გულისთქმა ძლიერ გრძნობად გარდამექმნა, რომ შენს უკანასკნელ კითხვაზე „ჰო, შენი ვარ სამუდამოდ“ მეთქვა, მაგრამ...

დაივიწყე, ჩემო თეკლე, ყველაფერი, რაც ჩვენ შორის“... თეკლემ იგრძნო, რომ მათი როლები შეიცვალა. მდგომარეობა საბოლოოდ გაშუქდა. თეკლე, მართლაც, არაა ღირსი კიკოსი, კიკო თეკლესი სამუდამოდ ვერ იქნება.

კიკოს წერილის წაკითხვის შემდეგ მთელი ღამის ნაქვიფარი, გაღეშილი არჩილი დუღუკითა და ძმაბიჭებით სახლში ბრუნდება. ამ ბრწყინვალე წოდების ნაშიერის უხეში, ბრიყვი, მხეცური მოპყრობის შემდეგ, თეკლე მწარედ ამოიკვნესებს — „სულ ერთია!..“ და შუბლიდან ჭირის ოფლს გადაიწმენდს. თეკლე რწმუნდება; თუმცა გვიან, რომ მისი ცხოვრება წაგებულია.

შიო არაგვისპირელებმა დიდი ცოდნითა და უფლამხილებით გააშიშვლა ბრწყინვალე წოდების, განსაკუთრებით მის ნაშიერთა გაფუჭებული გულია და ტვინის მოძრაობა, მკითხველს მომხიბვლელად აჩვენა მათი დროისათვის შეუფერებელი, კალაპოტიდან ამოვარდნილი, დამპალი, ყალბი, წაგებული ცხოვრება. მწერალი მკითხველს არწმუნებს, რომ ეს ცხოვრება თუ უკვე დათრგუნვილი არ არის, კატასტროფულად ითრგუნება, წარსულს ბარდება. ასეთია შიო არაგვისპირელის მძაფრი სატირა დარღვეული ქართველი ფეოდალური კლასის მიმართ, რომელმაც ჯერ კიდევ ვერ გაიგო, რომ კაცი მხოლოდ პირადი ნიჭით, საზოგადოებისათვის სასარგებლო საქმით უნდა ფასდებოდეს.

შიო არაგვისპირელის მრავალ ნაწარმოებში დაქინებით დასმულია საკითხი: რას წარმოადგენს ადამიანი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში? როგორია მისი ბუნება? როგორია პიროვნებისა და საზოგადოების, საერთოდ, ადამიანთა შორის ურთიერთობა, რაც ქმნის საზოგადოებას, საზოგადოებრივ ცხოვრებას? როგორია თვით შიო არაგვისპირელის დამოკიდებულება ადამიანისა და საზოგადოებისადმი?

კიტა აბაშიძე, იხილავდა რა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებას, წერდა: „ბ. შიო არაგვისპირელი რაღაც დემონიურ სიამოვნებას ჰპოვებს იმაში, რომ ყოველ მოვლენას რაღაც დემონიური ნაკლი, ყოველივე კაცის მისწრაფებისა და ლტოლვის ძირში სიმწარე და შაქარი აღმოაჩინოს“¹. დაახლოებით ასეთივე აზრს გამოთქვამს კრიტიკოსი ს. ჭილაია. ის წერს: „საზოგადოდ უიმედობის, გულგატეხილობის, მოღლილობისა და სევდის მოტივები მკაფიოდ გამომჟღავნდა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში“².

¹ კიტა აბაშიძე, „ეტიუდები“, ტ. II, გვ. 236, 1912 წ.

² ს. ჭილაია, „მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობა“, ტ. 1, გვ. 146, 1956 წ.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ამგვარი დახასიათება თუ შეფასება, ვფიქრობთ, ცალმხრივია. ამ რთულ პრობლემას შიო არაგვისპირელი საერთო-საკაცობრიო ასპექტში იხილავს. მას საერთოდ ადამიანი, განურჩევლად ეროვნებისა, ჰყავს მხედველობაში, ის ადამიანს იძლევა მისი დროის არსებული ყოფის პირობებში. შიო არაგვისპირელი მკაცრი ოსტატია ობიექტური სკოლისა, ადამიანს რომ მისი ქცევით სწავლობს. მისი გმირები ყოველთვის მოქმედებაში, ქცევაში, ან მოქმედებით გამოწვეულ აზრსა და გრძნობებში ვლინდებიან.

80—90 წლების ლიტერატურა, კაპიტალიზმის სწრაფ განვითარებასთან დაკავშირებით, ძალიან რთული და მრავალფეროვანი ხდებოდა. ეს იყო მძიმე რეაქციის ხანა ალექსანდრე III მმართველობისა, რომელმაც საზოგადოებრივი ცხოვრების აღმავლობის შებორკვა ძალუმად დაიწყო, საზოგადოებაში ერთგვარმა იმედგაცრუებამ დაისადგურა. მრავალი კნინდებოდა, ჩიავდებოდა, ყალბდებოდა, იდრიკებოდა. თვით დაბალი ფენიდან გამოსულ უაზრო ინტელიგენციაშიც კი საგრძნობლად ვლინდებოდა პარაზიტიზმი, საზოგადოებრივი, იდეური მუშაობისაგან გაქცევის, მხარის აცდენის სურვილი. თავადაზნაურული და ბურჟუაზიული ლიბერალიზმის გამხრწნელი გავლენა, მასში ანვითარებდა აპოლიტიკურობას, აშორებდა რევოლუციურ გზას და ლიბერალურ-ჰუმანიურ განყენებულ იდეათა გავლენის ქსელში ბრმად ახვევდა.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ყოველ სტრიქონში, ყოველ სიტყვაში მისი შეკავებული და ობიექტური სტილის ქვეშ მკითხველი ადვილად გრძნობს ავტორის სიყვარულს ადამიანისადმი და შეურიგებლობას, სიძულვილს მუქთაზორებისა და მუქთამქამელებისადმი. მწერლის სიყვარული და სიძულვილი ხშირად ნაწარმოებში პირდაპირ და უშუალოდ კი არაა გამოხატული, არამედ ისინი არიან, თითქოს, ტექსტის მიღმა, ნაწარმოების ქვეტექსტში, ამბვის ღრმა მდინარეებაში.

მართალია, შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში საკმარისი სიძლიერით იგრძნობა ცხოვრებისა და ადამიანის უარ-

ყოფითი მხარეებით გამოწვეული სევდა-აღშფოთება, სიძულვილი, უნდობლობა, იმედგაცრუება, მაგრამ ყველაფერ ამას მწერალი აბათილებს, ასუსტებს თავისი მაღალი მხატვრული შემოქმედებით, თავისი ღრმა სატირით.

მწერალი დაუნდობლად ააშკარავებს ადამიანის გონებისა და ზნეობის სიბილწეს, სილატაკეს, ცბიერებას, ფუქსავატობას, უპირობას, გაუტანლობას, მრავალ სიმახინჯეს, რაც მისი ნაწარმოებების მოქმედ პირთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში მქლავნდება.

მაგრამ შიო არაგვისპირელი ადამიანთა მართო ამ მხარეებს კი არ გვიჩვენებს. ის, თითქოს, ფარულად, თუმცა დაკვირვებული მკითხველისათვის ადვილად გასაგებად, გვიხატავს აგრეთვე ცხოვრებაში არსებულ, შეიძლება იშვიათად, მაგრამ მკაფიოდ და მიმზიდველ სახეებში საღს, ლამაზს, მაღალშინაარსიანი მისწრაფებებით ამოქმედებულ ადამიანებსაც. თუ არაგვისპირელი ცხოვრების უარყოფით, ავადმყოფურ მოვლენებსა და ადამიანებს შავი ფერებითა და ზიზლით გვიხატავს, სამაგიეროდ ჯანსაღი განწყობილების ადამიანებსა და მათ შინაარსიან ცხოვრებას ღია, მიმზიდველ ფერებში გვაძლევს. მწერლის შემოქმედების ეს მეორე მხარე იზიდავდა (და ღღესაც იზიდავს) მკითხველს, აგებინებდა მწერლის შემოქმედებისა და მიმართულების ნამდვილ არსს, მის მხატვრულ მანერას, წინააღმდეგობის პათოსს და მას (მკითხველს) გარემო უხამსობასა და ფილისტერობასთან საბრძოლოდ იწვევდა.

არაგვისპირელის მიერ დახატულ ადამიანთა სამყარო ძირითადად ყალბია, უფერული, რუხი. ადამიანი დაჩიავებულია, ცხოვრება თითქოს დაგუბებულია და შიგ სახემიმქრალი, მჩატე, ვერაგი ბუნების ადამიანები დაფარფატებენ. ისინი მეტად დახელოვნებულად მალავენ თავიანთ როგორც სისუსტეს, უილაჯობას, უქნარობას, ისე დაბალ ზრახვებს, მისწრაფებებს; მათ პირადი ინტერესებისათვის შეუძლიათ ყველა და ყველაფერი გათელონ, გაანადგურონ, გაწირონ. შიო არაგვისპირელის „გმირები“ მეტად ჩვეულებრივი, მეტად ვიწროდ შემოფარგლულნი არიან. ისინი, რა თქმა უნდა, ვერ გაკადნი-

ერდებიან ახლის ძიებას შეეკიდონ, ამის მათ არც შესაძლებლობა, არც უნარი, არც სურვილი აქვთ. ისინი ვერც კი გრძნობენ, რა სიმყაყეში იძირებიან, მით უმეტეს, მის უარყოფამდე მაინც ვერ ამალღდებიან.

შიო არაგვისპირელი სკეპტიკურად უყურებს ადამიანს (უფრო კი მაღალი, პრივილეგიური ფენიდან გამოსულს), მის ყოფას. მას გავრცელებული თქმა: „ადამიანისთანა ამ ქვეყნად არა არის რა, ადამიანი მეფეა ბუნებისა“, თითქოს დაცინვადაც კი მიაჩნია. სკეპტიციზმით შეპყრობილი მწერალი ძალას არ ზოგავს ადამიანთა სიმუხთლეს, სიყალბეს მოურიდებლად, მუქ, რეალურ ფერებში დაგვიხატოს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ ეტიუდი „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი“...

მწერალი განთიადისას გემის ბაქანზე დგას. მას უნდა ნახოს მზის ამოსვლა ზღვაზე. ზღვის მძლავრ-ტალღებს გემი გაბედულად მიარღვევს. ის გაკვირვებული ეკითხება თავის თავს: რა არის ადამიანი, რომ ამისთანა უფსკრულს ებრძვის? თავის მიერვე გამოგონილ გემს უშიშრად ენდობა? თუ, ერთი მხრივ, საკვირველია ადამიანის გონების ძალის გამჭრიახობა, მეორე მხრივ, რა შესაბრალისია ადამიანის ეს მედიდური გონება, ბუნების სიღიადესთან შედარებით: საკმარისია ერთი წამი, რომ ადამიანის ეს საოცარი ქმნილება, ასე მედიდურად რომ მიარღვევს ზღვის ტალღებს, მილეწოს, გაანადგუროს, ნამსხვრევებად აქციოს. მწერლის თვალში ამაყი და მედიდური ადამიანი საცოდავ მლილად გამოიყურება.

ამ შემთხვევაშიც მწერალი მისთვის დამახასიათებელი მძლავრი კონტრასტის გარემოში ხედავს და ხსნის თავის აზრს. მწერლის ამ ფიქრში მზეც დიდებულად ასხივოსნდა, აპერწყალდა, ცეცხლად აენტო. დიდებული სანახაობა იყო. უცებ მწერალს მოესმა იქვე ახლო ბაქანზე მდგომი ახალგაზრდის გაურკვეველი ამოძახილი: — „ააახ!“... და რას ხედავს: ახალგაზრდა „თვალებს აკვესებდა, თითებს იკვნეტდა, და ფეხებს აბრაგუნებდა“. მას შესაზარი სახე ჰქონდა.

მწერალი ახალგაზრდას მიუახლოვდა, ხელი წაავლო, მაგრამ ის მაინც განაგრძობდა ქვითინს და გაიძახოდა: „მაფურ-

თხონ, მათურთხონ, ღირსი ვარ, ამის!..“ მწერლის თანაგრძნობით შეკითხვაზე — რა სტანჯავს? ცოტა ხნის შემდეგ დაშვიდებული ახალგაზრდა მწერალს გაანდობს, რომ ის მართლაც იტანჯება, და სულ რამდენიმე წამის წინ უნდოდა ამ ტანჯვისათვის ბოლო მოეღო. მან თავის მოკვლა განიზრახა, თუმცა კარგად იცის, რომ ეს სიმხდალეა.

დაინტერესებული მწერალი ახალგაზრდას სთხოვს, გაარკვიოს ყველაფერში, რათა მან სწორად გამოიტანოს თავისი მსჯავრი.

სევდიანი ახალგაზრდა უიმედოდ ჩაიქნევს ხელს და გაშორდება, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ მწერლისკენ მოტრიალდება, სთხოვს, ნუ კითხავს მას ვინაობას და, მწერლის თანხმობა რომ მიიღო, თავისი ტანჯვის მიზეზი ასე გაანდო: „...რა მხეციც გინდა აიღოთ, რა ცხოველიც უნდა იყოს, რა სულდგმულიც უნდა დაასახელოთ, ყველა თავის თავს ემსგავსება: ყოველთვის. მგელი კრავობას ვერ გასწევს, დათვი — ძაღლობას, ღორი კიდევ — მტრედობას. ადამიანი — კი წარმომადგენელია ყოველგვარის ცხოველისა. მასში ყოველგვარი მხეცია მოთავსებული და შეუძლიან ყოველგვარი სიმხეცე, სისაძაგლე ჩაიდინოს. რა მხეცს დამისახელებთ, რომ ადამიანი, თუ-კი გარემოება ნებას აძლევს, არ დაემსგავსოს?! არა?! ჰა!.. ჰოდა, მაშ რა არის ადამიანი?.. მხეცთა, მხეცი... მაგრამ ამ მხეცთა მხეცობას, თავის სისაძაგლეს მალავს, კმუჭნის და უფრთხილდება ამის გამომჟღავნებას, როგორც თვალის სინათლეს, თვალის ჩინს... თვალის ჩინს კი არა... რას დავადარო?... თითქოს წმიდათა-წმიდას შეადგენდესო, ისე უფრთხილდება ამ საიდუმლოთა საიდუმლოებას... ბევრ სისაძაგლეს, ბევრ საზიზღრობას ჩაიდენს, მოიმოქმედებს კაცს, რომლის მოწამეც მხოლოდ თითონ არის და სხვა არავინ... შეიძლება, თავის ცხოვრებაში არავითარი სისაძაგლე ჩაიდინოს, მაგრამ განზრახვით-კი, მერწმუნე, ბევრი სისაძაგლე განუზრახავს, და ეს ხომ სულ ერთია! აბა ერთ წამს ჩახედეთ თქვენ გულს და... მგონი, შეგეშინდეთ კიდევაც!“

1. შ. არაგვისპირელი, „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი...“, ტ. 1, გვ. 285.

ამ შემთხვევაშიც შიო არაგვისპირელს მხედველობაში აქვს ადამიანის ბუნება საერთოდ. ადამიანი, დროის, ადგილისა და ეროვნების გარეშე. ამ ღრმა სოციალურ-პოლიტიკურ და ფილოსოფიურ საკითხს შიო არაგვისპირელი საერთო-საკაცობრიო მასშტაბით ხედავს და აფასებს. ახალგაზრდის შეხედულება, ვფიქრობთ, თვით სკეპტიკოსი მწერლის შეხედულებაა. ახალგაზრდის პირით მშვენიერადაა მოცემული ბურჟუაზიულ ყოფაში გაყალბებული ადამიანის დაუოკებელი მადააშლილობა, მზაკვრობა, ანგარიანობა და ამ ნიადაგზე მისი მორალური გახრწნილება.

მწერლის ახალგაზრდისადმი საყვედურმა „შეურაცხყოფის ნება არა გაქვთ“ — ახალგაზრდა აიძულა განეცხადებინა, რომ მისი ნათქვამი, მას სრულებით არ შეეხებოდა. თუმცა მის სახეზე აღბეჭდილი უსიამოვნება კი ახალგაზრდას არ წმუნებდა, რომ ადამიანი საშინლად უფრთხის იმის გამომჟღავნებას, რის მოწმეც თვითონ არის. ამიტომ თავის უნდობელი, უდროოდ გაციებული გონების დაკვირვებებსა და სამწუხარო შენიშვნებს, რათა ადამიანის უარყოფითი, გაყალბებული ბუნება თვალსაჩინო გახადოს, თავისი აზრის დასაბუთებას ასე განაგრძობს: კაცი „...კარგს ისე არას მობოჟმოდებს, რომ სხვა მოწმედ არ დაისწროს. ან კიდევ არას განიზრახავს, რომ ქვეყანა არ შეჰყაროს. არა. მხოლოდ სისაძაგლეს უფრთხილდება, მხოლოდ თავის მხეცობის გამომეღვანებას უფრთხის და არა სხვა რასმე... აბა, ახლა თქვენ აიღეთ და რომელიმე ადამიანი გადმოაბრუნეთ, ფქვილის ტომარასავით გამობერტყეთ, ყოველი მისი საიდუმლო გამოამჟღავნეთ და მაშინ, მერწმუნეთ, არასასიამოვნო სურათს დაინახავთ... არასასიამოვნოს, არა, საზიზღარს, შესაზარს!..“.

მართალია, საერთოდ, საზოგადოების, ყოველ შემთხვევაში, მისი უმრავლესობის დასახასიათებლად ახალგაზრდის ეს სიტყვები შეიძლება სწორია და სამართლიანი, გამონაკლისები ამგვარ განზოგადებულ შემთხვევაში ანგარიშში მისაღები არ არის, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ სასტიკია, განსაკუთრებით კი დამნაშავესათვის, როგორც არაიშვიათად ყოველი სამართლიანი განაჩენი.

საგულისხმოა მივყევთ მაღალი ზნეობრივი მოთხოვნით-
 ბის ახალგაზრდის (რა თქმა უნდა, თვით სექტიკოსი მწერ-
 ლის) მტკიცებას. ახალგაზრდისათვის დამახასიათებელი გულ-
 ახდილობით და კონკრეტული მაგალითების აღნიშვნით ის
 ცდილობს (თავისი თავის დაუზოგავადაც) თავისი დაფარუ-
 ლი შეხედულებისა და გულის მოძრაობის გახსნას და გა-
 ნაგრძობს: „მე საზოგადოება პატიოსან კაცად მიცნობდა. მეც
 ვაფასებდი ამას და ვცდილობდი, რომ ეს სახელი შემრჩე-
 ნოდა. თუ-კი რაიმე მხეცობა ჩემში არსებობდა, ვმაღავდი;
 მეშინოდა, რომ არ გამომყლავნებულიყო და პატიოსანი ადა-
 მიანის სახელი არ შემებღალა, მაგრამ ფეხი გადამიბრუნდა;
 სულ უბრალო შემთხვევამ გადმომამბრუნა და ყოველივე
 ჩემი დაფარული გამომყლავნდა. რაც-კი მხოლოდ მე უნდა
 მცოდნოდა, ყველამ შეიტყო და, რასაკვირველია, ზიზღით და-
 მიწყობა ცქერა; თითოთ საჩვენებელი გავხდი... ხა, ხა, ხა!..
 აღარც ერთი ხელს აღარ მიწვდიდა და იმანაც-კი, გეყურე-
 ბათ, იმანაც კი, რომელსაც თავყვანს ვსცემდი, ვაღმერთებ-
 დი, რომელიც მარწმუნებდა, მიყვარხარო, აღარ მიმილო! ხა,
 ხა, ხა!.. გეყურებათ, აღარ მიმილო!.. სულ უმნიშვნელო ჩემი
 მოქმედება და განზრახვა-კი გადიდდა. მთლად გარდიქმნა,
 და საზოგადოებამ ყიყინი დამცა“...¹

აღშფოთებული ახალგაზრდა იშვიათი გაბედულებით ამ-
 ხელს არა რომელიმე ცალკეული პიროვნების დაფარული
 გულის ბილწ მოძრაობას, ბნელ ზრახვებს, არამედ განზოგა-
 დებულად ადამიანისას და თავის გულისწყრომას გაციებუ-
 ლი გონებით ასე განაგრძობს: „იყიყინე!.. მაფურთხე!.. ჩამ-
 ქოლე!... მაგრამ ერთ წამს შენი ზიზღი შეაჩერე და ოდნავ
 თვალი გადაავლე შენს ჭურღმულს! შენც, უმანკოების ღვთა-
 ებავ, აგრე მოიქეცი და მხოლოდ მაშინ, თუ უცოდველი ხარ,
 ჩამქოლე... ხა, ხა, ხა!.. განა მაგას გაჰბედავ?! არა მგონია!..“²
 ახალგაზრდა, თვითონ ღრმად დარწმუნებული თავისი აზრის-
 სიმართლეში, გაბედულად და მოუტირებლად ესვრის საზო-
 გადოებას ასეთ მწვავე გამოწვევას.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი!..“, ტ. I, გვ. 285.

² იქვე, გვ. 286.

ახალგაზრდა (თვით მწერალი) მაღალი მორალური აზრობებიდან სინჯავს და სჯის საერთოდ ადამიანს თავისი თავის ჩათვლით, დაუფარავად ამხელს გაუტანელი, უსამართლო, ლაჩარი, დაუოკებელი ადამიანის ბუნებას და ასე ამთავრებს თავის აზრს — ადამიანის საერთო კრიტიკასთან ერთად თვითკრიტიკასაც: „არა, საზოგადოება მართალია. ღირსეულად მაფურთხებს, მიყიჟინებს და ზიზლით მექცევა. სხვას რომ ჩემი საქმე დამართოდა, პირველად მე ვესროდი ქვას და ყიჟინას დავცემდი, თუმცა-კი, შეიძლება, იმაზე უარესი ვყოფილიყავი“¹. ახალგაზრდას (თვით მწერალს) სამართლიანად მიაჩნია. ყველას უგვანო საქციელი გაკიცხული იქნას, ყველა დამნაშავემ ღირსეული სასჯელი მიიღოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში კაცი კაცის სახეს ველარ იპოვის და ცხოვრების წუმზე უფრო გაღრმავდება.

შოა არაგვისპირელი თითქოს შემთხვევით სარგებლობს; უნდა საზოგადოებრივი ცხოვრებისადმი ადამიანის მოქალაქეობრივი უფლების, პასუხისმგებლობისა და ვალდებულების შეგნება გაამაზვილოს, მკითხველს დაბეჯითებით შთააგონოს, რომ თვითმკვლელობა იქნება, თუ ცხოვრებიდან განდგომა, გაქცევა — მიუღებელია, გაუმართლებელია; მწერალი ადამიანის თვითმკვლელობასა თუ ცხოვრებიდან განდგომაში მის სილაჩრეს, საზოგადოებრივი ვალდებულების არგაგებას თუ მახინჯად გაგებას, ცხოვრების არსის მიუგნებლობას, პირადი ცხოვრების მიზანდაუსახველობას, ცხოვრების სარბიელზე უაზროდ, უიალქნოდ ფარფატს ხედავს.

ახალგაზრდა თავის აზრს ასე შემოაბრუნებს: „ახლა ვმოგზაურობ, იმ საზოგადოებას მოვშორდი, რომელმაც გამკიცხა სამართლიანად. თავის მოკვლაც განვიზრახე. მინდოდა სამუდამოთ მოვშორებოდი, გავექცეოდი ტანჯვას, მაგრამ ამ მშვენიერმა დილამ გონს მომიყვანა და დამანახვა ჩემი სიმზღალე. დამნაშავე ვარ და ამისთვის, რა სასტიკი სასჯელიც უნდა იყოს, მოვალე ვარ ავიტანო და არა ვცდილობდე იმის თავი-

1. შ. არაგვისპირელი, „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი!..“, ტ. I, გვ. 285.

დან აცილებას“. აქაც მწერალს კონტრასტი აქვს მომარჯვე-
ბული.

მწერალმა ახალგაზრდის პირით თავისი პირადი შეხედუ-
ლება ამცნო მკითხველს. სკეპტიკოსი შიო არაგვისპირელი
გულის სიღრმეში ცხოვლად გრძნობს სიცოცხლის სილამაზეს,
ესმის სიცოცხლის მიმზიდველობის *raison d' être* და თვით-
მკვლელობისა და ცხოვრებიდან განდგომის მიმართ თავის სა-
ბოლოო სოციალურ-ფილოსოფიურ მსჯავრს ახალგაზრდის
პირით ასე გამოხატავს: „განა გამამართლებს თავის მოკვლა?!
არა. ეგ უფრო გამამტყუნებს, ჩემს სიმხდალეს დაამტკიცებს,
დამნაშავედ ვცნობ ჩემ თავს და ამისთვის სასჯელის ატანაც
უნდა შევსძლო... დეე, მაფურთხოს საზოგადოებამ, მიყიყინოს...
ღირსი ვარ!.. მე უკანვე დავბრუნდები!.. უკანვე დავებრუნ-
დები იმავე საზოგადოებას, აი, ამ ნავთსადგურში მოვუცდი
მეორე გემს და უკანვე დავბრუნდები, რომ ყოველ ნაბიჯზე
მაფურთხოს, მიყიყინოს ამ საზოგადოებამ. ღირსი ვარ ამი-
სი, ღირსი!..“¹

აქედან აშკარაა, რომ შიო არაგვისპირელს ცხოვრებიდან
გაქცევა მიუღებელ ბოროტებად მიაჩნია. მწერლის გაგებით,
ყოველი მოქალაქე თავისი გონებისა და გრძნობის მოთხოვე-
ნილებათა დაკმაყოფილებას, თავისი არსებობის მიზანდასა-
ხულობას ცხოვრებაშივე უნდა პოულობდეს. თვით ცხოვრე-
ბის წიაღში, მოქმედებაში უნდა სრულდებოდეს, იწოთობო-
დეს მისი ბუნება; თვით მისი მსოფლმხედველობა, მისი ეთი-
კა, ესთეტიკა, ცხოვრების ორომტრიალში უნდა იხვეწებო-
დეს. ყოველი მოქალაქე მტკიცედ უნდა გაიმსჭვალოს იმ
რწმენით, რომ კაცი ცხოვრების გარეშე უაზრო, უსაგნო,
უშინაარსია; ცხოვრების გარეშე კაცი ვერ ნახავს კმაყოფი-
ლებას, სიხარულს, სულიერ სიმშვიდეს.

ამ ნაწარმოებითაც შიო არაგვისპირელი კარგად ეხმაუ-
რება თავის წინამორბედ დიდ ქართველ კლასიკოსებს —
ილ. ჭავჭავაძეს, ნიკ. ბარათაშვილს. შიო არაგვისპირელისათ-
ვის ურყევად მისაღები და სახელმძღვანელოა ნიკ. ბარათა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი!..“, ტ. I, გვ. 287.

შვილისეული შეხედულება ადამიანის დანიშნულებაზე, რაც პოეტმა ასე გენიალურად ჩამოაყალიბა თავის ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“:

„მაგრამ რადგანაც კაცი გქვიან — შვილნი სოფლისა.
უნდა კიდევა მივდიოთ მას, გვესმას მშობლისა,
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს“.

შიო არაგვისპირელისათვის აგრეთვე სახელმძღვანელოა ილ. ჭავჭავაძის პოემა „განდგეილში“ მწყემსი ქალის მიერ მწირის ცხოვრებიდან განდგომის შეფასება:

„აქ სიკვდილია, იქ კი — სიცოცხლე,
აქ ჭირია და იქ კი ლხინია“.

ამით აიხსნება, რომ შიო არაგვისპირელის მოთხრობის „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი!“ საზოგადოების მიერ გაკიცხული ახალგაზრდა ცხოვრებას მაინც უბრუნდება, გმობს თვითმკვლელობას, ცხოვრებისაგან განზე განდგომას, რაააც 80—90-იან წლებში საზოგადოების გარკვეულ ნაწილში, რომელიც უიმედოდ უყურებდა მომავალს, ჰქონდა ადგილი.

შიო არაგვისპირელის ღრმა რწმენით, ყოველი მოქალაქისთვის პირველ რიგში საჭიროა და სავალდებულოც, გაერკვეს თავის პირად საზოგადოებრივ ღირებულებაში და საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც თავისი გზა და ადგილი მონახოს. არსებულ სინამდვილეში (მწერალს მხედველობაში აქვს ფეოდალურ-ბურჟუაზიული ყოფა) მოქალაქე, სამწუხაროდ, ხშირად თავისი პირადი ცხოვრების ნამდვილ გზასა და ადგილს ვერ პოულობს, „ვერ ჰხვდება (თავის) სვედრს“, როგორც იტყოდა ჩვენი პოეტი ნიკ. ბარათაშვილი, თავის საზოგადოებრივ ღირებულებას ვერ ავლენს, „მით კაეშანს ვერღა იშორებს“, რაც დიდ ვნებას აყენებს როგორც ცალკეულ პიროვნებას, აგრეთვე საზოგადოებრივ ცხოვრებასაც.

საზოგადოებისა და პიროვნების ურთიერთობის პრობლემა შიო არაგვისპირელისათვის, თუმცა ჩუმი, მაგრამ დიდი საზოგადო მოღვაწისათვის, მტანჯველი იყო, ვინაიდან, გარემო ცხოვრების პირობები ადამიანს მძიმედ ბორკავდა და გასაქანს არ აძლევდა. ის ამ საკითხს თავის არა ერთ ნაწარმოებში პირდაპირი თუ ირიბი გზით უბრუნდებოდა.

ნიმუშისათვის ავიღოთ შიო არაგვისპირელის ეტიუდი „გულ-ცივობამ!...“

გაბრო საზოგადოების წევრია. მას ცხოვრებაში მტკიცე დასაყრდენი ვერ მოუხნახავს, ის თითქოს წყვედიადში დახეტილობს, ხელებს აფათურებს, თვითონაც არ ესმის ვისთვის, რისთვის? იღუმალი ხმა კი გაკვირვებითა და ყვედრებით ეკითხება — „ვისთვის ან რისთვის?“ გაბრო სიხარულით შესთხოვს იღუმალ ხმას, უთხრას, ურჩიოს „ვისთვის ან რისთვის“ და მაშინ ის მას გააღმერთებს.

იღუმალი ხმა ამის საპასუხოდ დარწმუნებით და დაბეჯითებით ჩასძახებს გაბროს: „ვისთვის და საზოგადოებისათვის!.. ვინც დაგბადა, აღგზარდა!..“ გაბრო მწარე ღიმილით იღუმალი ხმის რჩევას სკეპტიკურად უარყოფს: „საზოგადოებამ დაგბადაო, მეუბნები, ეგ ტყუილია. მე, არ ვიცი კია. რა განზრახვით, ბუნებამ გამზარდა, ხოლო საზოგადოებამ წამართვა ის, რაც ბუნებამ მომანიჭა, ან კიდევ, თუ არ წამართვა, დამიმახინჯა, გამირყვნა და შემილახა“¹. აქ შიო არაგვისპირელი თითქოს ე. ე. რუსოს შორეულ გავლენასაც განიცდის — ცივილიზაცია (ჩვენი მწერლის გაგებით), არსებული ბურჟუაზიული ყოფა, კაცს აკნინებს, აჩიავებს, რყვნის და ა. შ.

იმ მიზნით, რომ თავისი აზრი უფრო დამაჯერებელი გახადოს, მწერალი ადამიანის მდგომარეობას განიხილავს ბუნების მოვლენებთან დაპირისპირებით, და ამით თვალსაჩინო-

1 შ. არაგვისპირელი, „გულ-ცივობამ!..“, ტ. I, გვ. 328.

ებას მატებს მას. იგი განაგრძობს: „აგერ, არ გეყურება, როგორ გატაცებით გალობს ბულბული?! ეგალობება და გალობს (შენ კი), როდესაც გეტირება, უნდა იცინო, და იტირო, როდესაც გეცინება! საზოგადოებას რომ ის მიეუწყო, რაც მე იმან, მაშინ ის, აი, წინ უნდა გავიმძღვარო და ჯერ ის მივანდო არაგვს და მერე მე მივეცე. გულქვა, გულცივი, თავის წევრის ფეხის დამკირებელი საზოგადოება მოდის და გეუბნება: „შენ ჩემი მოძმე ხარ, ესა და ეს ჩვენთვის უნდა გააკეთო... გვანაცვალე ჩვენ, ვინც კი გყავს, ან გაქვს რამე, შენ მოვალე ხარ...“ კარგი, პატიოსანი. თუ მე ვარ მოვალე, პატივცემულო საზოგადოებავე, შენც მოვალე ხარ; თუ მე შენ გეკუთვნი, შენ კიდევ მე უნდა მეკუთვნოდე... როდის გაუწვდია თავის წევრისთვის ძმურად ხელი, გაუმხნევებია სასოწარკვეთილი, აღუდგენია სულით დაცემული?“¹

შიო არაგვისპირელი ამგვარი მსჯელობით ხაზს უსვამს, რომ საზოგადოების ერთ ნაწილს — შეძლებულთ, რომელთაც ხელთ უგდიათ საზოგადოებრივი ცხოვრება და ეჩოსავით სულ თავისკენ მიითვლიან, არ ესმით, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება თავისებურ ბუნებრივ აღებ-მიცემობის საფუძველზე უნდა ვითარდებოდეს — როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების მონაპოვრებით, ყოველი მისი წევრი უფლებამოსილი უნდა იყოს ისარგებლოს, ისევე ყოველი წევრი ვალდებულია თითონაც დაეხმაროს საზოგადოებას და თავისი წვლილი შეიტანოს მასში. ადამიანთა ურთიერთდახმარება უნდა ავსებდეს საზოგადოებრივი ცხოვრების საღაროს, რომლითაც შეძლებისა და მოთხოვნილების მიხედვით თავისუფლად უნდა სარგებლობდეს ყოველი წევრი. მაგრამ აგრეთვე თითოეული მათგანი თავის მხრივ უნდა ავსებდეს მას. ამის გარეშე საზოგადოებრივი ცხოვრება და ადამიანთა ურთიერთობა მოკლებულია ჯანსაღ საფუძველს. ის გონჯია.

შიო არაგვისპირელი დიდი სიმკვეთრით გამოხატავს და აღშფოთებითაც ჰკიცხავს კლასობრივი საზოგადოების ცხოვრების არსს, სადაც საჭე ცხოვრებისა ხელში უპყრია გაბა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „გულ-ციობამ!..“, ტ. I, გვ. 328.

ტონებულ კლასს, ცხოვრება თავის საკუთრებად. უქცევია მასების, დაბალი ფენების წარმომადგენელთა ინტერესებს არავითარ ანგარიშს არ უწევს; გასაქანს არ აძლევს. მათ, უხეშად, ვერაგულად სტაცებს უფლებებს, უსპობს თავისი ნიჭისა და შესაძლებლობის გამოვლინებას. შიო არაგვისპირელს მიუღებლად მიაჩნია წყობილება, სადაც საზოგადოებრივში მხოლოდ გაბატონებული კლასის ინტერესთა აღსრულება იგულისხმება.

ამიტომ იღუმალი ხმის შენიშვნას — „სტყუი“, — საზოგადოება ყოველთვის გლოვობს, როდესაც მის წევრს უბედურება რამ ეწვევაო“, — გაბრო ამ თვალთმაქც დამოკიდებულებას სამართლიან ახსნას აძლევს. მართალია, საზოგადოება გლოვობს, ცრემლს ღვრის, მაგრამ არა დაკარგული წევრისათვის, არამედ თავისთვის, როცა ამა თუ იმ წევრის დაკარგვით მისი (გაბატონებული ფენის) ინტერესები ილახება, როდესაც მას რაღაც აკლდება.

მწერალი, თავისი შეხედულება რომ დამაჯერებელი გახადოს, საზოგადოების პრივილეგიური ნაწილის გულგრილობის, ანგარიანობის ჩვენების შესახებ მსჯელობას ასეთი სატირული ტონით განაგრძობს: „თუ მასხარა ხარ, საზოგადოება გიგლოვს... რადგანაც მოაკლდება შენი მასხარაობა, ველარ იმხიარულებს შენის მასხარაობით. შენ გიგლოვს, როგორც მასხარას და არა როგორც წევრს, ადამიანს. მწერალი ხარ, ან სხვა რაიმე ხარ, რითაც შენ საზოგადოებას ამხიარულებ, ასარგებლებ, გიგლოვს, რადგანაც შენის უბედურებით აკლდება მას სიამოვნება, სარგებლობა. შეიგნე, რომ თავის სიამოვნების შემცირებას გლოვობს და არა დაკარგულ წევრს!...“¹ აქაც მწერლის მიერ საზოგადოებრივი ურთიერთობის დახასიათება სატირულია და ამასთანვე სამართლიანიც. აღშფოთებული მწერალი მოუწყობელ საზოგადოებას სისხლსა და ცრემლში გამოწრთობილ სიტყვას აგებებს.

სამართლიანად ჩამოგლიჯა რა საზოგადოებას ცბიერების ნიღაბი, გაბრო (თვით მწერალი) მეტად თვალსაჩინო, ჩვეუ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „გულ-ცივობა!..“, ტ. I, გვ. 329.

ლებრივ და დამარწმუნებელ ცხოვრებისეულ მაგალითებზე მიუთითებს. მაგრამ გაბატონებული ფენების გულგრილობა, განუჩრჩევლობა და დაბალი გრძნობები რომ უფრო შემადრწუნებელი გახადოს, გაბრო კიდევ ერო უცნაურ, საზოგადოებრივი ყოფის მახინჯი არსის გამოვლინებაზე ჩერდება. გულამღვრეული, ცხოვრების კარგი მცოდნე გაბრო (თვით მწერალი) მხილებას განაგრძობს: „თვით მონა, ყურმოჭრილი მონა ძლიერისა ცდილობს დაგმონოს, გაგანადგუროს, სისხლი გაგიშროს, და ამ საზოგადოებისათვის მირჩევ, კიდევ ვიცოცხლო, ვალი გადავუხადო?“

„ახ, რომ შემეძლოს ვალის გადახდა?! მაგრამ არა!.. არა!.. არ მინდა მეც ის საძაგლობა ჩავიდინო, მოღალატობა, სუსტის განადგურება, ძალმომრეობა და ფეხქვეშ დაგება არ შემიძლიან. და თუ ასე არ მოიმოქმედე, მაშინ ადგილი არა გაქვს საზოგადოებაში“¹. შეიძლება ცოტა მუქ ფერებში, მაგრამ სინამდვილე მაქსიმალური სიმართლით, სწორადაა გაგებული და დახასიათებული. მწერალი იშვიათი უშუალობით იჭრება ფეოდალ-ბურჟუაზიული ყოფის ადამიანთა სულში. ზედმიწევნით კარგად ხედავს მათი დაფარული გულის მოძრაობას, მანვილად ანალიზებს მათი სულის მოძრაობის ყოველ ხაზს, რის შედეგად ადამიანთა ნიღაბი მოურიდებლად, გაბედულადაა ჩამოგლეჯილი, კლასობრივი საზოგადოებრივი ცხოვრების მახინჯი, აუტანელი, მიუღებელი მხარეები მთლიანადაა გაშიშვლებული და სააშკარაოზე გამოტანილი.

იღუმალი ხმა გაბროს თითქოს ყველაფერში ეთანხმება და ეკითხება: მაგრე რამ გამოგამტერაო?.. შეძრწუნებული გაბრო მღელვარებით და საყვედურით უპასუხებს: „ადამიანი უკიდურეს მდგომარეობამდე მისულა და შენ გულგრილად მასხარად იგდებ!.. აი, მაგ გულცივობამ გამიტეხა გული, გულცივობამ!..“.

შიო არაგვისპირელის ეტიუდი „გულ-ცივობამ!..“ მძლავრი, ნიჭიერი სატირა იყო არსებული საზოგადოებრივი წყობილების მიმართ. ამ ნაწარმოებშიც შიო არაგვისპირელის

¹ შ. არაგვისპირელი, „გულ-ცივობამ!..“, ტ. I, გვ. 329.

სატირული ნიჭი, როგორც მისი შემოქმედების დამახასიათებელი არსებითი ნაშანი, ძალუმად ჩქევს. ამ ეტიუდიდანაც აშკარა ხდება შიო არაგვისპირელის უარყოფითი შეხედულება არსებულ კლასობრივ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე.

მწერლის მართალი ჩვენებით, არსებული ყოფა ცბიერია: ანგარებიანია, ძალმომრეობაზე აგებული; რაც ამადგლებელია, მიუღებელია, რის მოთმენაც დაუშვებელია, ის უნდა დაინგრეს — გაისმოდა მწერლის სამართლიანი მოწოდება. და მკითხველიც ამ ნაწარმოებს ასე იღებდა. ამაშია მისი დიდი საზოგადოებრივ-შემეცნებითი ღირებულებაც.

შიო არაგვისპირელმა საზოგადოების, საერთოდ ადამიანის გაყალბებული, დაბალი ზრახვებით ამოძრავებული სულისკვეთება და არსებული ყოფა მუქ ფერებში დაგვიხატა ეტიუდებში „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი“... და „გულ-ცივობამ!“...

ს კ ე პ ტ ი ც ი ზ მ ი თ შ ე პ ყ რ ო ბ ი ლ ი მწერალი ამით არ კმაყოფილდება. მას უნდა თავის შეხედულებაში მკითხველიც ღრმად დაარწმუნოს. ამიტომ ის თავის სხვა ნაწარმოებებში ამ ზოგად შეხედულებას აანალიზებს, მოხდენილად ასრულებს საზოგადოებას ცალკეული ფენების ცხოვრებაშიც უახედოს მკითხველი და საერთო ცხოვრების ანარეკლი ყოველ მათგანში დამაჯერებლად დაანახვოს. ამ მიზნით, შიო არაგვისპირელი გვიხატავს უფრო იმ ფენებს, რომელთა საქმიანობაში ყველაზე მეტად უნდა იყოს მაღალი მორალი — ნამდვილი საზოგადოებრივი ურთიერთობის დასაბამი.

შიო არაგვისპირელი პირველ რიგში გვაძლევს რელიგიის მსახურთა, როგორც ადამიანთა რწმენის, სულიერი მიმართულების მაჩვენებელთა შეუფერებელ, მავნე მოღვაწეობას. რელიგიის მსახურნი მწერალს განსახიერებელი ჰყავს, როგორც ცბიერი, ხალხის ინტერესების მოწინააღმდეგე, დაუოკებელი, პირადი ანგარიანობით შებოჭილი სოციალური ფენა.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მისი „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით“, რომელიც მთლიანად ალეგორიული ნაწარმოებია, რაც, ცხადია, გამოწვეულია იმ დროს არსებული მკაცრი ცენზორული პირობებით.

ამ ნაწარმოებში სინამდვილის კარგი ცოდნითა და გაგებითაა მოცემული შევიწროებული, უფლებააყრილი მშრომელი ხალხი, რომელიც წელში ორად მოხრილი, თავის შესაძლებლობაზე მეტს მუშაობს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გაჭირვებული, მონური ცხოვრების პირობებისათვის ვერა და ვერ დაუდწევია თავი. ის მაინც იმედიანად შეჰყურებს მდიდარ, ძლიერ, მიწიერ მეფეს, რომლის უმშვენიერესი თვალ უწვდენელი სასახლე, აშენებული მშრომელი ხალხის ძალე-ბით, თავისი ბრწყინვალეობით მზეს რომ ეცილება, ადამიანს თვალს რომ სტაცებს.

ამ ძლევაამოსილი მეფის წინაშე ძრწოდნენ ქვეშევრდოქნი, მეფის ფეხის ნაკვალევს ლოკავდნენ. კულტის მსახურნი — ქურუმნი დღე და ღამ გუნდრუქს უკმევდნენ და აღიდებდნენ მას. მეფის მარადიული ძალის რწმენას ხალხსაც უღვივებდნენ: „ესე არს უფლისგან მირონცხებული და მადლი მისი ამაზე გადმოსული“. „ცაში — უფალი და დედაიწაზე მეფე... იდიდოს მათი სახელი!..!“ მართლაც ასე ღაღადებდნენ გაბატონებული კლასის ქურუმნი არაშორეულ თვითმპყრობელობის ეპოქაში.

სიბნელესა და ეკონომიურ სივიწროეში მყოფი ხალხი, ქურუმთა შუამავლობით, უფალს ევედრებოდა ღმობიერი ყოფილიყო მისდამი და მონობას აღუთქვამდა მათ; ისინი პირიდან ლუქმას იღებდნენ და ქურუმთ ასაზრდოებდნენ. ხალხი მორჩილად ემსახურებოდა უფალსაც, მეფესაც და ქურუმთაც. მაგრამ კლასობრივ საზოგადოებაში მეფის მეთაურობით გაბატონებული კლასის ძალა-უფლება უსაზღვროყო. დაუოკებელმა მეფემ მსახურთ უბრძანა, ხალხისთვის სულიც კი ამოეხადათ, თუ კი ის ურჩობას გაბედავდა. ქუ-

1 შ. არაგვისპირელი, „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით“, ტ. II, გვ. 196.

რუმნი დახმარების, დაცვის მაგიერ, ხალხს უყვიროდნენ, სჯიდნენ. მწერლის ჩვენებით, ასეთი ვერაგია ქურუმი, ის მხოლოდ თავისი ანგარიანი მიზნის მისაღწევად ემსახურება ღმერთსაც, მეფესაც და ხალხსაც. ქურუმი სინამდვილეში ხალხის მტერია. ის უსინდისოდ და უსაზღვროდ სარგებლობს ხალხის ჩამორჩენილი და ბნელი მდგომარეობით.

მკითხველს რომ თვალნათლივ დაანახოს ქვეყნის აუტანელი მდგომარეობა, ხალხის ვედრების შედეგად მწერალი გვიხატავს საზოგადოებრივი ცხოვრების სინამდვილეში კაცისაგან კაცის საშინელ ექსპლოატაციას, ხალხის გალატაკებას, მათში სხვადასხვა სენის გავრცელებას.

რადგან ავადმყოფობამ გარჩევა არ იცის, სენი მოედო მეფესა და მის მსახურთაც. ისინი ჰკვირობდნენ (ასეთ ბრწყინვალე სასახლესა და ნებიერ ცხოვრებაში მყოფი მეფისა და მისი ერთგულთა ოჯახი), როგორ მოხდა, რომ მათაც დაემართათ ეს სენი. მეფემ გააჩერა მთელი დასავლეთი (ალბათ იგულისხმება დასავლეთის განათლებული ქვეყნები), ცნობილი მეცნიერნი და ფილოსოფოსნი თავის სასახლეში მიიწვია, რომ ოჯახი ეხსნა ამ სენისაგან.

დასავლეთით მოსულ მეცნიერთ და ფილოსოფოსთ ამ ქვეყნის ცხოვრების შესახებ ვერაფერი გაუგიათ და გაკვირვებულნი ამბობდნენ: „გაბრწყინებული სასახლე და ასეთი სიბნელე — ბნედა!.. ღვთისგან არის უთუოდ მოვლენილიო!...“ ბრუნდებოდნენ დასავლეთს, „რათა საკვირველებანი ეუწყებინათ თავისიანებისათვის“¹.

ამ დროს ქურუმნი კი ჩვეულებრივ საშუალებას მიმართავდნენ: მოწიწებით „ავედრებდნენ ღმერთს, მეფეს და მის ოჯახს, რათა მისგან მირონცხებულს, მის ოჯახს და მის მსლებელთ ძალა და განკურნება მიენიჭებინა“...²

მდგომარეობა უცვლელი რჩებოდა, ძლიერისაგან სუსტის, დაბალი ფენის განუკითხვად ჩაგვრა გრძელდებოდა, ხალხი და მასთან ქვეყანა წრიავდებოდა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით“, ტ. II. გვ. 196—197.

² ი ქ ვ ე, გვ. 197.

აღნიშნულის ჩვენებით შიო არაგვისპირელი ნიშანდობ-
ლივ ფარდას ხდიდა თვითმპყრობელური რუსეთის (საერ-
თოდ, ყველა თვითმპყრობელური ქვეყნის) რელიგიის მსა-
ხურთა არა მარტო ცბიერ მოქმედებას, არამედ ძველი ყოფის,
თვითმპყრობელობის, ძალმომრეობის, უკანონო-უსამართლო
წყობილებას. ეს გარემოება ხალხის მძიმე მდგომარეობით
შეძრწუნებულთ: ეპოქის მოწინავე მოაზროვნეთ და მათ შო-
რის შიო არაგვისპირელსაც, ამოძრავებულთ ხალხის უკე-
თესი ცხოვრების მოპოვების სურვილით, ძალზედ აღელვებ-
დათ. მძიმე ცენზორულ პირობებში შიო არაგვისპირელი მო-
დენილად და გაბედულად ახერხებს მკითხველს — ფართო
მასებს არა მარტო სინამდვილე აჩვენოს, არამედ ცდილობს,
განკურნების გზაც დაანახოს.

მწერალი მკითხველის შთაგონებას ასე განაგრძობს: ასეთს
მდგომარეობაში მყოფ დაბეჩავებულ-დამონებულ ხალხს მო-
ევლინება აღმოსავლეთით მოსული მოგვი. მან მიმოიარა
სოფლები, მოისმინა ხალხის კვნესა-ვედრება უფლისა და მე-
ფისადმი; ნახული გაითვალისწინა და ხალხს განკურნების
წამალიც ასწავლა: „უგუნურო, სოფელო... ხსნა შენ ხელთ
არის... გაანებე თავი ვედრებას და მუხლ-მოდრეკით სიარულს...
გაანძრიე ხელი, ფეხი და ამოქოლე ჭაობი იგი, რომელიც
ტყლირპს ვისიებს, გაძინებს და სისხლს გიშხამავს...“¹

მოგვის რჩევა-დარიგება ხალხს — სოფელს ჭკუაში და-
უჯდა. თავის კეთილისმსურველს გაუგონა; ჭაობები ამოქო-
ლა, ამოაშრო, სოფელი უცებ აყვავდა. ხალხს სუფთა ჰაერის
შედეგად ტყლირპი დაუცხრა, ძალა იგრძნო, ამოძრავდა. მაგ-
რამ ჭაობიდან გამომძვრალი გველ-ბაყაყები (ხალხის მტრები,
თვითმპყრობელი მეფის ძალა-უფლების დამცველნი) ასისინ-
დნენ: — „ქვეყანა იღუპება, ქვეყანაო!“².

ამხედრდნენ მოგვის წინააღმდეგ, ჭურუმებმაც მათ კვერი
დაუტრეს, მოგვი შეაჩვენეს და მეფეს წარუდგინეს, როგორც
ემშაყეული გრძნეული. აქ მოგვის პირით, ქარაგმებით იწყება

¹ შ. არაგვისპირელი, „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით“, ტ. 11.
გვ. 197.

² იქვე, გვ. 198.

მწერლის მიერ თვითმპყრობელური წყობილების და მისი აუცილებელი განწირულობის მხილება.

აღმოსავლეთით მოსულმა მოგვმა მეფეს მშვიდად უთხრა: „მთელ შენ სამეფოს ჩრჩილი გასჩენია, დაუღალავად დღე და ღამ ღრღნის მის ძალას... შენი სასახლე ბრწყინავს... მზეს ეცილება, მაგრამ მაინც... იგივე ჩრჩილი ღრღნის შენი სასახლის ბოძებსაც!.. ბოძები ჩქარა დაიღრღნება ჩრჩილისაგან და თავს დაგაწვება შენი ბრწყინვალე სასახლე... ეცადე, ქვეშ არ მოგიტანოს!“¹

მეფის დაჯერებულ პასუხზე, რომ ბოძების გადასარჩენად ის წამლებს ხმარობს, მოგვი მშვიდად განაგრძობს: „...დღეს მოსპობ შენი ბოძების სენს... ხვალ ერთი-ორად სოფლიდან გამონაგზავნი მიესევა მაგავე ბოძებს და ადრე თუ გვიან...“² ალბათ, მოგვს უნდოდა ეთქვა: დაინგრევა შენი სასახლე და შენც ქვეშ მოჰყვებიო. შიო არაგვისპირელის მიერ რა წინასწარმეტყველური შორსმჭვრეტელობითაა გადმოცემული რუსეთის თვითმპყრობელობის ბედი!

მეფის მსახურთ და ქურუმთ მოგვს აზრის დამთავრების საშუალება არ მისცეს, მოითხოვეს მისი დაუყოვნებლივ შებოკვა. მიესივნენ მას ვითა აფთარნი, მაგრამ მოგვი ველარ იხილეს. „ეშმაკეულია იგი, — ამბობდნენ ქურუმნი, — ...გავვისხლტა ხელიდან, მაგრამ უნდა ვიპოვოთ“... მეფეს ჰპირდებიან, რომ მისთვის ისინი ილოცებენ, შეავედრებენ უფალს, ხოლო მან თავისი ხალხი მიუსიოს სოფელსა და ამომშრალი ჭაობები სოფლის ცრემლით აავსოს. ქურუმებს მეფის მსახურთ კვერი დაუქრეს: „მაგრე უნდა მოხდეს, ...თქვენ ჩვენთვის ილოცეთ და ჩვენ კიდევ გაჩვენებთ, როგორ ავატირებთ სოფელს... მოგვისაგან ჩვენ გაწბილებას ძვირად დავუსვამო სოფელს, რომელიც იმის ხმას აჰყვამ და ჭაობები ამოჰქოლა, და ამოდენა გველ-ბაყაყს ბინადრობა მოუშალა“².

გაადფრებული მსახურნი, მართლაც, სოფელს შეესიენ.

¹ შ. არაგვისპირელი, „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით“, ტ. II. გვ. 198.

² იქვე, გვ. 199.

ყველგან ცეცხლის ალი ზეცას სწვდებოდა. სოფელი მოიცვა უდანაშაულო ხალხის წივილ-კივილმა, რისხვა-კრულვამ... ხალხის ცრემლმა და სისხლმა მორწყო დედამიწა. ამოქოლილ ქაობში ჩანაკადდა ერის სისხლი და ცრემლი; გველ-ბაყაყებს გაეხარდათ სინოტივით ავსება... ჩაყურყუმალავდნენ შიგ... ეძებდნენ თავიანთ ბუდეებს; მაგრამ ხალხის ცრემლმა და სისხლმა მათი ბუდეები „ძლიერის ტალღით შორსა სტყორ-ცნაო“, — ამბობს მწერალი.

ზღაპარი „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით!“ დაწერილია და დაბეჭდილი 1909 წლის 13 მაისს. აქ იგავეური, ქარაგმული სახით დიდი გამჭრიახობითა და სინამდვილის ალლოს აღებით შიო არაგვისპირელმა მოგვცა 1905 წლის რევოლუციის წინ ჩვენში გამოვლინებული მუშათა პირველი დემონსტრაციები და მუშათა მოძრაობის მძლავრი აღმავლობა. მოგვი სიმბოლიური სახეა მშრომელთა მასების შეგნებაში მძლავრად გამჭდარი თავისუფლების იდეისა, რომლის დაქვრა, შებორკვა ვერ შესძლეს მეფის მსახურთ.

შიო არაგვისპირელის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს ისიც, რომ მისი. ეს ნაწარმოები წინასწარი განჭვრეტით გვაძლევს ცოცხალ სურათს, რაც მოჰყვა 1905 წლის რევოლუციას თვითმპყრობელობის მმართველობაში: მეფის მოხელეთა დაუნდობელი შესევა, სოფლების აწიოკება, მათი ცეცხლს მიცემა, დარბევა, ხალხის მასიური დაპატიმრება და გაციმბირება, უდანაშაულოთა ტირილი და ცრემლი, რაც სინამდვილედ იქცა 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ რეაქციის ხანაში, როდესაც ალიხანოვ-ავარსკები, გრიაზნოვეები და სხვა მათი მსგავსნი თარეშობდნენ ჩვენს სოფლებსა და ქალაქებში.

შიო არაგვისპირელის ეს ნაწარმოებიც მკაფიოდ ააშკარავებს ავტორის რადიკალურ-რევოლუციურ განწყობილებასა და მისი შემოქმედების დიდ საზოგადოებრივ-შემეცნებით მნიშვნელობას, მიუხედავად იმისა, რომ შიო არაგვისპირელი, შეზღუდულობის გამო, ვერ დადგა სრულ რევოლუციურ პოზიციაზე.

ნოველაში „...და, აჰა, მოვიდა მოგვი აღმოსავლეთით!“
შიო არაგვისპირელმა საკმაოდ მახვილად გამოააშკარავა ქუ-
რუმთა — სამღვდელოების, ამ „სულიერ მამათა“ მლიქვნელი,
ანგარებიანი, ხალხისა და თავისი დანიშნულებისადმი მოლა-
ლატე ბუნება და მოქმედება. მაგრამ სინამდვილეში კარგად
ჩახედული, ნახულით აღშფოთებული მწერალი მათი ასეთი
მხილებით აღარ კმაყოფილდება. მას უნდა რელიგიის მსახურ-
თა სიყალბე შიგნიდან ააფეთქოს, მკითხველში საბოლოოდ
მოსპოს მათდამი პატივისცემა. ამ მიზნით შიო არაგვისპირე-
ლი ბერ მახარეს („მაცდური“), რომლის ყოფაქცევა ბერობაში
ყველასათვის სამაგალითო იყო, რომელმაც „სიწმინდით ბე-
რებს გადააჭარბა“, სახელი გაითქვა თავისი სათნოებით, თავ-
მდაბლობით, საღვთისაწაულო ქადაგებაში რელიგიის კულტის
სიყალბეს გამოააშკარავებინებს, რელიგიას ხალხთა გონების
მოღუნების, დაწმობის იარაღად დაახასიათებინებს.

ბერი მახარე შეკრებილთ წინაშე ამეტყველდა: „მახარე-
ბერი ქვესკნელიდან ამონატყორცნ ცეცხლის ნაგლეჯს უფ-
რო გვანდა, ვიდრე ერის წარმოდგენაში სათნოიან მახარე-
ბერს“, — გადმოგვცემს მწერალი. მახარე-ბერმა, თითქოს,
სრულიად შეცვლილმა, გასხივოსნებულმა, მოურიდებლად
მჭექარე ხმით სასოებით მოლოდინე ხალხს ასე მიმართა:
„ხალხო... გაიგეთ, რა სასტიკად ვებრძოდი ჩემ გონებას ამ
ოცდაათი წლის განმავლობაში, მას აქეთ, რაც მე თავი შე-
ვაფარე ამ საპყრობილეს, გონების საპყრობილეს... და ხელო
ტაძრისაკენ გაიშვირა... ვქეჩნიდი, ჯვარს ათი ათასჯერ ვაცვი,
მაგრამ ყოველ-წამს ხელიდან გამისხლტებოდა და დაცინვით
მეუბნებოდა: „სულელო, არ გესმის, რას შვრებიო!“... და მარ-
თლაც არ მესმოდა, ვერ შევიგნე, თუ რა მკვლევლობა შემეძ-
ლო ჩამედინა... ვიდრე ვსდევნიდი ჩემს საღ გონებას,
ვგრძნობდი ლაჩრობას, მონობას, უძლურებას და რაღაც ბურ-
ტყუნით, თვალების ბლატუნით ვლამობდი სიმშვიდის მოპო-

ვებას... უსაქმურად, უმოქმედოდ გდება მეგონა — სულის სიმშვიდე...“¹

ხალხი შიშითა და გოცებით ისმენდა და გონს ვერ მოდიოდა, მახარე-ბერი კი გრგვინავდა: „მხოლოდ მაშინ ვიგრძენი ძალა, როდესაც გადავსწყვიტე გამელო ჩემი გონებისათვის საპყრობილის კარი და გამენთავისუფლებინა... და აჰა თქვენ წინ სდგას გონება-განთავისუფლებული. აჰა, ეს უკანასკნელი ფარდაც მონობისა ფეხით გასრობეთ, გათელეთ!...“²

ამასთანავე მახარე-ბერმა ძაძას კალთა მოახია და ხალხისაკენ გასტყორცნა.

ხალხი განცვიფრებული იყო; პირველად კათალიკოსი მოვიდა გონს და დაიყვირა: „ეგ მაცდურია!.. ჩაქოლეთ!.. სარწმუნოებას ებრძვის“³ ...ბერებიც კათალიკოსის სიტყვებს გმინვით შეუერთდნენ: „მაცდურია!.. მაცდურია!“

არც მახარემ დაიხია უკან. ბერთა რისხვას ისიც მტკიცედ შეხვდა. მათი ღრიალი მან თავის ხმით დაფარა: „რაც უნდა ეცადოთ, გონებას ვერ ჩაჰქოლავთ! რაც ჩქარა გაანთავისუფლებთ, მით ჩქარა მიაღწევთ კეთილდღეობას“⁴. მაგრამ ბერებიც არა ცხრებოდნენ; გააფთრებული ყვირილით მახარე-ბერს ქვეშ უშენდნენ. ჩქარა ქვა-ყორე მუხის ტოტებს ასწვდა.

ადამიანზე თავისუფლების ზეგავლენის დიდ ძალაში ღრმად დარწმუნებულ მწერალს უნდა მკითხველს შთააგონოს, რომ ასეთი საშინელი ძალმომრეობის საშუალებითაც კი თავისუფლებისაკენ სწრაფვის მოკვლა. მასთან ბრძოლა შეუძლებელია, ამ-ბრძოლისათვის დამარცხება გარდუვალია და მახარე-ბერის შებრძოლებას მწერალი ასე ამთავრებს: „ქვა რაც მალა იწეოდა, ისიც (მახარე-ბერი — მ. ზ.) უფრო ზევით იწევდა. ჯერ მუხის დაბალ ტოტებიდან და მერე კი მუხის წვეროდან გადმოჰქუხდა: „მონებო, რაც უნდა ეცადოთ, გონებას ვერ ჩაჰქოლავთ!“⁵

მახარე-ბერის მხილებისა და მისი ჩაქოლების შემდეგ იმ

1 შ. არაგვისპირელი, „მაცდური“, ტ. II, გვ. 220.

2 იქვე.

3 იქვე, გვ. 221.

4 იქვე.

5 იქვე.

ადგილიდან ყველა ზარდაცემული გაიქცა. ამ მიდამოს ბერებიც კი ვეღარ ეკარებოდნენ, მაცდურს ეძახდნენ, ყველა შიშით გაუბრბოდა ამ მიდამოებს. ასე გაბედულად ანგრევს მწერალი ხალხის დამონების, მის სიბნელეში დამტოვებელ ურთ-ერთ ძირითად ციხე-სიმაგრეს — რელიგიას, და მის მსახურთა ზეგავლენის ძალას.

შიო არაგვისპირელის უტიუდი „მაცდური“ უფრო ვრცლად ეხება ჩვენი ცხოვრების სინამდვილეს: მარტო რელიგიასა და მის ყალბ დამცველ-მოსამსახურეთა მავნე საქმიანობას კი არ ააშკარავებს და კიცხავს, არამედ საერთოდ, ძველ დრომოქმულ პოლიტიკურ და სოციალურ შეხედულებებსა და ტრადიციებს და მათი დამცველების ბოროტ, მტრულ საქმიანობას, რომლებიც ხალხის მასებს წინსვლის გზას უხშობდნენ, დრომოქმულ შეხედულებათა და ზნე-ჩვეულებათა ტყვეობაში ტოვებდნენ და მათგან განთავისუფლების შესაძლებლობას არ აძლევდნენ, ზღუდავდნენ.

1 ბერი მახარეს პირით, აშკარაა, თვით მწერალი შიო არაგვისპირელი ლაპარაკობს ასე შთამაგონებლად.)

ცხოვრების მოვლენებზე დაკვირვების ნიჭმა და ამასთან, შიო არაგვისპირელის შემოქმედებით აპერცეპციის დამახასიათებელმა თავისებურმა ბუნებამ (მწერალი ცხოვრებაში უფრო ადვილად ამჩნევდა უარყოფით მოვლენებს და მკაფიოდ ასახავდა მათ) მასში სკეპტიციზმი უფრო გააღრმავა. შიო არაგვისპირელის დაკვირვებით, გაბატონებულ ადამიანთა შორის, რომელნიც წარმართავენ საზოგადოებრივ ცხოვრებას, არაფერია წმინდა, მათ შორის მეფობს ცბიერება, სიყალბე, ღალატი, უნდობლობა, გაუტანლობა; ცბიერებაა თვით ისეთ წმინდა, ყველაფრისშემძლე გრძნობაშიც კი, როგორც სიყვარულია. დაკვირვების შედეგად მწერალი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ არსებულ ბურჟუაზიულ-ფეოდალურ ყოფაში ეს მდგომარეობა ყველასათვის საერთოა, თუკი ადამიანი თავის რწმენას, ზრახვებსა და ქცევას გულწრფელად აღიარებს.

ასეთი შეხედულება შიო არაგვისპირელს მთელ რიგ ნაწარმოებებში დიდი უშუალოებითა და ადამიანის გულის საიდუმლო მოძრაობის დიდი გულთამხილობით აქვს ასახული („წერილის ნაგლეჯი“, „მხრები-ლა ავიჩეჩე“... „...სულ ერთია!..“, „...ხითხითებს და ხითხითებს...“, „ქარი კი ამ დროს ზმუოდა, კვნესოდა და გმინავდა“ და სხვ.). ამასთან ისიც მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული, რომ შიო არაგვისპირელი მწერალი-ფსიქოლოგი ა, რომელსაც უყვარს და ეხერხება კიდევ ადამიანის გულში ჩახედვა, მასში არსებული ექვისა თუ ტკივილის გამომწვევი მიზეზისა და ხასიათის სწორად მიგნება და დამაჯერებლად ჩვენება.

ნიმუშისათვის ავიღოთ ეტიუდი „წერილის ნაგლეჯი“. გულწრფელი, გაურყენელი ახალგაზრდა შეყვარებულია. ის ცდილობს თავისი გრძნობის სიმტკიცეში გაერკვეს, ამისათვის, მიუხედავად შეყვარებულისადმი დიდი, თავდავიწყებამდე მისული გრძნობისა, გადასწყვეტს, რაღაც არ უნდა დაუჯდეს, თავისი გრძნობის შესამოწმებლად, სატრფოს ერთი წლით დასცილდეს. ამ ხნის განმავლობაში თავისი გრძნობა აწონ-დაწონოს და ამის შედეგად სათანადო დასკვნა გჟოტანოს.

გავიდა ერთი წელი. ახალგაზრდა სატრფოს თავისი გრძნობის შესახებ გულწრფელად შემდეგს სწერს: „რასაც იმ წამს ვგრძნობდი, როდესაც პირველად გითხარ, „მიყვარხარ“, ახლაც იმასვე ვგრძნობ. მართლაც მიყვარხარ, მიყვარხარ, თავდავიწყებამდის მიყვარხარ... მინდა ახლა გულში ჩაგიკრა. სულში ჩაგიძვრინო, რომ განუშორებელნი ვიყვნეთ და საფლავშიაც ასე, ერთ არსებად გარდაქმნილნი, ჩავიდეთ... ხომ შორსა ხარ, ხომ მართო წერილით გესაუბრები ამ წამს, მაგრამ შენ ცხადლივ თვალწინ მიდგეხარ და გეამბორები, გეხვევი და უკიდურეს ნეტარებას ვგრძნობ... შენს მეტი ამ ქვეყნად არავინ არის ჩემთვის, შენა ხარ ჩემი ყველაი“¹.

ასეთი აღიარების შემდეგ, თითქოს, არავითარ ეჭვს ადგილი აღარ უნდა ჰქონდეს. თითქოს, ყველა პირობა შესრულებულია, მთელი ერთი წლის განმავლობაში განშორება, შო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „წერილის ნაგლეჯი“, ტ. 1, გვ. 279.

რიდან დამშვიდებული განსჯის შემდეგ მიწერილი წერილი--
დასტური, რომ ახალგაზრდაში კემშარიტი სიყვარულის
გრძნობა კვლავ შეუწელებლად ღვივის, მეტიც, თითქოს უფ-
რო ძლიერადაც.

მიუხედავად ამისა, მწერლის გაგებით, ახალგაზრდის გუ-
ლი მაინც არაა მთლად კმაყოფილი, განწმენდილი. ის არა თუ
ვერ დგას ურყევად ერთგულების პოზიციასზე. სიყვარულის
გრძნობის ასეთ, თითქოს ურყევ, დამაჯერებელ აღიარებას-
თან ერთად ახალგაზრდა ყოყმანობს და შეყვარებულს ასეთ
კომპრომისის სთავაზობს: „მაგრამ მხოლოდ მაშინ ხარ ჩემი
ყველაი, როდესაც გხედავ ან მაგონდები, როდესაც კი შენს
მაგივრად სხვასა ვხედავ, ან მაგონდება სხვა ქალი, რომლის
წინააღმდეგ არა მაქვს--რა, მაშინ, ...მაპატივე, ჩემო კარგო,
შენდამი სიყვარული აღარ არსებობს, შენ აღარ ხარ ჩემი ყვე-
ლაი. ჩემი ყველაი ის... ის არის, რომელ მშვენიერსაც ვხე-
დავ და რომელი მშვენიერიც ჩემ წინ დგას იმ ჟამად. ის
მიყვარს იმ ჟამად... გაგიჟებით მიყვარს ის, და ეს გრძნობა
ისეთივე გულწრფელია, როგორც შენდამი, იმაზედაც ისევ
იმას ვფიქრობ იმ ჟამად, იმასვე ვნატრობ... იმ ჟამად „ის“
„შენ“ არის და ახლა--კი, როდესაც შენ გესაუბრები, „შენ“
„ის“ ხარ... შენ იმასთან არ მახსოვხარ და მივიწყებული მყევ-
ხარ, როგორც შარშანდელი თოვლი და შენთან კიდევ „ის“,
„ის“, ვინც უნდა იყვეს, მხოლოდ მშვენიერი-კი“¹.

ახალგაზრდა შეყვარებული ამგვარი გაურკვეველი მდგო-
მარეობით საგონებელშია ჩავარდნილი, მისთვის სხვანაირი
მოქცევა თუ განცდა შეუძლებელიცაა. მან ყოველ მხრივ შეა-
მოწმა თავისი გრძნობა, მაგრამ ყველაფერი მაინც ერთი გზით
მიდის -- ის ასკვნის, რომ ი დ ე ა ლ უ რ ი ს ი ყ ვ ა რ უ ლ ი
მხოლოდ პოეტის ოცნების ნაყოფია. ცხადია, ახალგაზრდა
სიყვარულის გრძნობის სიმტკიცეს უარყოფს. ასეთი დასკვნის
მიღებაში მას სხვებზე დაკვირვებაც არწმუნებს.

ახალგაზრდა, თითქოს, შეწუხებული თავის თავს ეკითხე-
ბა: „იქნება მე ვარ ამგვარი ბუნებისა, და სხვები კი არა!..“
მას უნდა ასეთი საქციელის თუ გრძნობის არაბუნებრიობისა

¹ შ. არაგვისპირელი, „წერილის ნაგლეჯი“, ტ. I, გვ. 280.

და არამართებულობის ექვი ვაფანტის, თავის გრძნობას გამართლება თუ შემსუბუქება მოუნახოს და უმატებს: „ყველამ რომ ასე გულწრფელად ილაპარაკოს, როგორც მე შენ გელაპარაკები, მაშინ მგონია, ყველა ამას იტყოდა... აბა ჩაუკვირდი შენს თავს, გულს და ისე მომწერე... ნუ იმტყუნებ, გეთაყვა...“¹ ალბათ, ახალგაზრდას უნდა თქვას — შენც ასეთ მდგომარეობაში ჩავარდები, ასევე მოიქცევით.

ასეთი მერყევი გრძნობა თუ შეხედულება, რა თქმა უნდა, შიო არაგვისპირელისეული არ არის (ამას ზემოთქმულიც ადასტურებს და ქვევითაც დავინახავთ). ასეთი მერყევი ქცევა და გრძნობა მწერლის ღრმა რწმენით, ჩასახულია და უსახლვროდ განვითარებული არსებული საზოგადოების ვაჭრულ, ცრუ პატივმოყვარეობის, ვნებააშლილ, პირადი სიამოვნების ყოფაში, ეს, ექვს გარეშეა, დამახასიათებელია ადამიანთა დიდი უმრავლესობისათვის, რომელთათვისაც სიყვარულის გრძნობა მხოლოდ სისხლის — ვნების აღელვება, აჩქროლება თუ აშლავს, რომელთათვისაც ზოოლოგიური გრძნობებია წინ წამოწეული, წამყვანი; მათ არ ესმით, რომ ნამდვილი სიყვარული, გარდა სისხლის — ვნების აშლა-მღელვარებისა, ბოლოლოგიური მოთხოვნებისა, კიდევ სხვა მრავალ ელემენტს შეიცავს: ოჯახის, საზოგადოებრივი ურთიერთობის, ნდობის, ცხოვრების გაგრძელების, და მრავალ სხვას, რასაც, მწერლის გაგებით, ცხოვრების წუმპეში ჩაწოლილი ბურჯუაზიულ-ფეოდალური საზოგადოების უმრავლესობა არც ანგარიშს უწევს, არც მხედველობაში იღებს და არც საჭიროდ მიაჩნია.

სიყვარულის ამგვარი გაგება-განურჩევლობა, გულგრილობა, უპასუხისმგებლობა შიო არაგვისპირელს ერის, ხალხის ცხოვრებაში დიდ უბედურებად მიაჩნია. მწერალი, მართლაც, დაუნდობლად კიცხავს ადამიანთა შორის გავრცელებულ მორალურ დაუდგრომლობას, გაუტანლობას, უფრო მეტიც, ვერაგობას, თვალთმაქცობას, მატყუარობას, რითაც ბევრი თავსაც იქებდა და რასაც მრავალი, სიამოვნებით თუ არა, გულგრილად უყურებდა და ადვილად იტანდა. ამგვარი

¹ შ. არაგვისპირელი, „წერილის ნაგლეჯი“, ტ. I, გვ. 280.

მოვლენა, მწერლის აზრით, ფეოდალურსა და ბურჟუაზიულ ცხოვრებაში მრავალია, ტიპურია. ამგვარ მოვლენებს შიო არაგვისპირელი მრავალ ნაწარმოებში რეალური, ცოცხალი მაგალითების მხატვრული ჩვენებით ასახავს.

სინამდვილის ახლო გაცნობით, როცა მწერალი „გულთამხილავი შეიქნა“, ადამიანის გული მისთვის დაფარული და უჩინარი აღარ არის; მისი გონების თვალი სწრაფად იჭრება ადამიანის გულის „უფსკრულ ადგილებში“ და ყოველსავე საიდუმლოებას, საიდუმლოთა საიდუმლოებას ხედავს, ესმის; ნახულის გამო სკეპტიციზმით შეპყრობილ მწერალს ადამიანთა ურთიერთობის შესახებ შემდეგი დასკვნა გამოაქვს: „გებატიება, ადამიანი ხარ, მოგატყუეს და შენც...“¹ მოატყუე, ალბათ, უნდა თქვას მწერალმა. მოტყუება, სიყალბე, მწერლის გამოცდილებით, არსებული (იგულისხმება ბურჟუაზიულ-ფეოდალური) ცხოვრების პირობებში ურყევ კანონადაა გადაქცეული.

თავის ამ შეხედულებას შიო არაგვისპირელი დიდი დამაჯერებლობით გვიხატავს ეტიუდში „გმადლობ, უფალო, გმადლობ!..“ თხრობა მიმდინარეობს პირველ პირში, რაც შიო არაგვისპირელისათვის აგრეთვე ერთ-ერთი დამახასიათებელი სტილისტიკური ნიშანია. ამ ნაწარმოებში საზოგადოების ყველა ასაკის და სოციალური (მაღალი თუ დაბალი, მდიდარი თუ ღარიბი) ფენის წარმომადგენელია მოცემული: მოტყუებული, მატყუარა, გაწბილებული თუ გამწბილებელი, შეგინებული თუ მაგინებელი, ცილწამებული თუ ცილისმწამებელი, შეურაცხყოფილი თუ შეურაცხმყოფელი. „ყველას, — ამბობს მწერალი, — თან მოაქვს გულწრფელობის გარდა... ყოველგვარი სისაძაგლე, რაც კი არსებობდა ადამიანის გულში...“² მწერალი ამ შეხედულების გაშლას შემდეგნაირად იძლევა. აი, იგი ხედავს „წმინდა ტაძარს“, ფაქიზ, ნამდვილ ცხოვრებას, როგორც მას წარმოუდგენია, მისკენ ყველა თავაღებულად, თამამად მიდის, მაგრამ ხედავს, ყველა ცბიერია,

¹ შ. არაგვისპირელი, „გმადლობ, უფალო, გმადლობ!..“, ტ. 1, გვ. 270.

² იქვე, გვ. 272.

თვალთმაქცი, მოღალატე, ანგარებით აღჭურვილი; ყველა ხელოვნურად თვალს უხვევს საზოგადოებას, ყველა ხელოვნურად ფარავს თავის ნამდვილ გულისცემას — მეგობარიც, საზოგადო მოღვაწეც. დიდი პატრიოტიც, შეყვარებულიც — ყველა ცრუობს, ყველა ფლიდობს, ყველა ცდილობს მეორე მოატყუოს, თვალი აუხვიოს“. თუ ეს აქ იტყუებს, იქ არც ის დააკლებს“, „ორივეს ერთმანეთისა სწამს, ორივემ კი იცის, რომ ერთმანეთს ატყუებენ“. ნახულით შეძრწუნებული მწერალი სასოწარკვეთილებით წამოიძახებს: „უფალო, ერთი, ერთი ადამიანი მაინც ვნახო, რომელიც გულწრფელად მოქმედებდეს...“ შიო არაგვისპირელისათვის ხომ დამახასიათებელია, ადამიანის განცდას, მით უმეტეს, თუ ის მერყევია, ბოლომდის მიჰყევს, უკიდურესობამდის მისდიოს, მთლიანად გამოამყდავნოს.

მწერალს უნდა ადამიანის გულწრფელობა შეინარჩუნოს; უნდა დედის, შვილის გულის სიწმინდეში მაინც იყოს დარწმუნებული. ამიტომ არ უნდა ისინიც „წმინდა ტაძარში“ მამავალთ შორის იხილოს. უნდა, დედური, მშობლიური სიყვარულის სიწმინდე მაინც შეუბღალავად დაიცვას. მაგრამ ხედავს, რომ ისინიც იქით მიილტვიან. რწმენა თუ იმედდაკარგული მწერალი მათ სასოწარკვეთილებით თხოვს: „გული მაინც დამალეთ!.. არ მინდა, თქვენ გულს შევხედო... თქვენა საიდუმლო გავიგო... მინდა ეგ ორი გული არ ვიცოდე!.. ეგ ორი გული მაინც მაკავშირებდეს ადამიანთან... მინდა, ადამიანის გულწრფელობა მწამდეს...“ მაგრამ შეუფოთებულ მწერალს მათი გულიც თვალწინ ეხსნება. შეძრწუნებულს, ადამიანის გულწრფელობის შენარჩუნების დაუძლეველი სურვილით, არ უნდა ეს მისი „წმინდათა წმინდა“ დასთმოს, ვერ ურიგდება, მზადაა დამბაჩას მოკიდოს ხელი, ბორგავს, ამდროს დედა გააღვიძებს და მწერალიც სიხარულის ცრემლებს აფრქვევს. იგი რწმუნდება, რომ „სიზმარში ყოფილა გულთამხილავი და არა ცხადად“.

მართალია, ადამიანისა და არსებული ყოფისადმი მწერლის ასეთი შეხედულება თუ დახასიათება სიზმარშია გადატანილი, მაგრამ ეს გარემოება არ ასუსტებს შიო არაგვისპირ-

რელის უარყოფით დამოკიდებულებას, მის მძაფრ კრიტიკას თანამედროვე წყობილებასა და ადამიანის მორალურად გალატაკებული ბუნებისადმი. ყოველი სტრიქონი, ყოველი სიტყვა ამ ეტიუდისა გამსჭვალულია ღრმა სევდით არსებულ ცხოვრების გამო და ეს მაშინ, როდესაც მოქალაქე — მწერალი ზეშთაგონებული ნათელჩენით, გრძნობს სადღაც, სულ ახლოს, მის გვერდით, სიცოცხლის სრულიად სხვა მალალ სახეს. შიო არაგვისპირელი თანადროულობას მომავლის თვალთ უცქერის და აფასებს, ხოლო მისი რწმენით, არსებული ყოფა და ადამიანის გაყალბებული ბუნება უნდა დაემხოს, განადგურდეს. ყოველი სიტყვა, ყოველი სახე ეტიუდისა ასეთი ამაფეთქებელი ძალითაა გამსჭვალული. ყველაფერი სხვანაირად, ახლებურად, კარგად, ლამაზად უნდა შეიქმნას. მწერალი ასეთს ხვალინდელ, ლამაზ ცხოვრებას ელტვის. შიო არაგვისპირელის მიერ არსებულის ასეთ მკაცრ უარყოფაში, სინამდვილის მუქი ფერებით მოცემაში, აგრეთვე აშკარად იგრძნობა მწერლის დიდი, დაუძლეველი სწრაფვა . უკეთესი, მაღალი ჰუმანური ცხოვრებისაკენ. ამაშია შიო არაგვისპირელის თავისებურება.

შევიჩრდებით მწერლის მიერ ადამიანთა გადაგვარებული, დაქინებული ბუნების, ზნე-ჩვეულების, ურთიერთობის ჩვენების კონკრეტულ მაგალითებზე.

ავილოთ ეტიუდი „...ხითხითებს და ხითხითებს“... დიმიტრი რკინიგზის სადგურზე ხვდება ნაცნობ ქალს ანა მახათელს თავის ქმრით ქაიხოსროთი. უკანასკნელნი მიემგზავრებიან თავის სოფელში. გამომშვიდობებისას ანამ დიმიტრის მრავალმნიშვნელოვნად უთხრა: „ხომ გაიგონეთ, რასაც ქაიხოსრო გეუბნებათ?!.. არ დაგვივიწყოთ, გვეწვიეთ ამ ზაფხულს!“¹

¹ შ. არაგვისპირელი, „...ხითხითებს და ხითხითებს...“, ტ. 1, გვ. 218.

დიმიტრი მზად იყო, არამც თუ ზაფხულში, არამედ მაშინვე სწვეოდა მათ, მაგრამ მორიდებულმა, გაუბედავმა ბუნებამ შეაკავა. თვით ანამ მოაგონა თავისი თავი, ერთგვარი, გამომწვევი საყვედურიც კი უთხრა, რომ დიმიტრიმ ის დაივიწყა. დიმიტრიმ განმეორებული მიწვევა სიამოვნებით მიიღო და მოუთმენლად გაემგზავრა ანასაკენ. მას მატარებლის მოძრაობა წამებადაც კი ეჩვენებოდა. თავის მოკრძალებას, მორცხვობას, გაუბედაობას ლანძღავდა, თავის თავს უსაყვედურებდა: „ამისთანა დროს გაბედულება, ურცხვობა უნდა და არა მორიდება და მხოლოდ ოცნება“. მაგრამ ყოველივე ამას დიმიტრი თავის ახალგაზრდობას აბრალებდა.

ამ შემთხვევაშიც შიო არაგვისპირელი იყენებს კონტრასტის ხერხს — ერთმანეთს უპირისპირებს თამამ, თავხედობამდე მისულ ანა მახათელს და მორცხვ, მოკრძალებულ დიმიტრის.

ამგვარი განწყობილებით დიმიტრი ანას ქმრის სახლში მივიდა. ანა გამოეგება, დიმიტრის გაწვდილ ხელს მაგრად მოუჭირა ხელი, რამაც დიმიტრი შეაკრთო. მხოლოდ ანას ქმრის, ქაიხოსრო მახათელის, ზრდილობიანმა მისალმებამ მოიყვანა ის გონს. დიმიტრი ნამგზავრი იყო. მას დასასვენებლად და თავისი თავის წესრიგში მოსაყვანად ოთახი მიუჩინეს.

ანასთან იმ დღეს სხვა სტუმრებიც იყვნენ. ისინი დილიდანვე სასეირნოდ წავიდნენ. დასვენების შემდეგ, დიმიტრი რომ გამოვიდა თავის ოთახიდან, აივანზე ქაიხოსრო დახვდა და სტუმარს ტყეში გასეირნება სთხოვა. დიმიტრის ანაც გაჰყვა. გზაში ანამ მაღალ წრეში მიღებული კეკლუცობით დიმიტრი აიძულა თავისი გრძნობა მისადმი მოქმედებითაც გამოემჟღავნებინა, რაზეც დიმიტრიმაც არ დააყოვნა, რის გამოც ანამ მოულოდნელად შესძახა „მხეცო“ და მაგარი სილაც უთავაზა, „ძალასაც ხმარობ?! მიშველეთ!..“ დაიწვილა მან და ისტერიული ქვითინი აუვარდა. იმწამსვე ქაიხოსრო იქ გაჩნდა, დიმიტრის შეუტია, ანას კი დამშვიდება და ალერსი დაუწყო. შიო არაგვისპირელი დიდი ოსტატობით ხატავს გამოუცდელი, გაურყენელი ახალგაზრდის ფსიქოლოგიას; კეკლუცობასა და

ცბიერებაში გამობრძმედილი თავადის ცოლის ანას სატრფი-
ალო ბადეში მის მარჯვედ გახვევას.

დიმიტრი მეტად უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა. არ
იციოდა, ვინ დაედანაშაულებინა — ისინი თუ საკუთარი თავი.
თავის თავს უფრო მეტად საყვედურობდა, რომ ცუდად მო-
იქცა, ოჯახს შეურაცხყოფა მიაყენა. დიმიტრიმ მახათელების
სახლი მაშინვე დატოვა. ამას მოითხოვდა დიმიტრის პატიო-
სანი ბუნება და მახათელების ოჯახის „ღირსება“.

დიმიტრი ოთხი დღე ასე უკმაყოფილო, სინდისის ქენჯნაში
იყო, თავისი უტაქტო საქციელისა სცხვენოდა. მაგრამ მეხუ-
თე დღეს მას ანასა და მისი მეუღლისაგან ორი ბარათი მოს-
დის. დიმიტრი კონვერტის შტემპელის მიხედვით მიხვდა, ვის-
განაც იყო წერილი და თავისუფლად ამოისუნთქა. ის დარწმუ-
ნებული იყო, რომ ქაიხოსრო მისგან პასუხს თხოულობდა და
მასაც გადაწყვეტილი ჰქონდა, გული მიეშვირა ქაიხოსროს
ტყვიასათვის, ხოლო თვითონ ხელი არ გამოეღო. ამგვარად
მოინანიებდა ის თავის დანაშაულს.

მაგრამ დიმიტრი გააოცა წერილის შინაარსმა. ქაიხოსრო
ბოდიშსაც კი ითხოვდა წყენისათვის; სთხოვდა, დაევიწყებინ-
ა სიყმაწვილით ჩადენილი საქციელი და მათთან ძველი ურ-
თიერთობა აღედგინა. ნიშნად იმისა, რომ დიმიტრის პატარა
ინციდენტი დავიწყებული აქვს, კვირას მათ ეწვიოს; სხვა
სტუმრებიც ეყოლებათ და დროს კარგად გაატარებენ.

დიმიტრის ვერ გაუგია, მახათელი დასცინის თუ რა? მას
ერთგვარი უსიამოვნო გრძნობა დაეუფლა, ქაიხოსროს წერი-
ლი დაჭმუჭნა და მოისროლა.

ანას წერილიც წაუკითხავად უნდოდა გადაეგდო, მაგრამ
ცნობისმოყვარეობამ დაძლია, გახსნა და... გაშრა! განცვიფ-
რებულმა დიმიტრიმ შემდეგი ჩაიკითხა: „ჩემო მიტრო! უთუ-
ოდ მიწყრები, ისე კადნიერად მოგეპყარ. ჩემი ბრალი არ
იყო. იძულებული ვიყავი, ისე შემოქმედნა. ეს-კი იცოდე, ყვე-
ლაფერი შენი გულისთვისვე ჩავიდინე“. გაოგნებული დი-
მიტრი თვალებს არ უჯერებდა და კითხვას განაგრძობდა: —
ვერც-კი წარმოიდგენ, რანაირად მიყვარხარ... კოცნის გულის-
თვის მოგაყენე შეურაცხყოფა. კოცნა-კი არა, მზადა ვარ,

მთლად მოგეცე, დღე-მუდამ შენთან ვიყვე. ჩემი სურვილი ესაა და ესავე იყო კოცნამდისაც. სურვილი რომ სურვილადვე არ დამრჩენოდა და ოდესმე გამხორციელებოდა, შეურაცხყოფა მოგაყენე პირველივე კოცნის დროსვე“¹. ანას აღვირახსნილობა და მზაკვრული საქციელი ამით არ ამოწურულა. ის თავისი სურვილის მიღწევას ცინიკური ტონით დიმიტრის ასე გაანდობს:

„ჩემი ბებრუტუნა საშინლად იჭვნეულობდა, თუმცა-კი პირდაპირ გამოთქმას ვერ მიბედავდა. ვატყობდი, თვალყურს ადევნებდა ყოველ ჩემ ნაბიჯს და უზომოდ იტახებოდა. გეფიცები, შენს მეტი მე არავინ შემყვარებია და, ხომ იცი, რანაირად შორს ვიჭერდი თავს. რა ჰკლავდა, რა სტანჯავდა?!“

შენ რომ შეგხვდი მთისკენ მიმავალ ბილიკთან და ლაპარაკი დაგიწყე, ხომ გახსოვს, უცებ სახე რომ შემეცვალა? აი. სწორედ მაშინ შევნიშნე, რომ ქაიხოსრო მოიპარებოდა ჩვენსკენ და ჩუმად ხეს ამოეფარა. საშინლად მეწყინა. ავირიე. მაგრამ იმავე დროს უეცრად გამიელვა აზრმა, რომ იმისთვის თვალი ამეხვია და იჭვნეულობა მომეშორებინა. მერწმუნე, იმ დღეს შენ იმდენად ნებას არ მოგცემდი, რომ საკოცნელად მომტანებოდი. ქაიხოსროს უმადლოდე, რომ ისე ჩქარა დავეუახლოვდით ჩვენ ერთმანეთს. განა, მე გაგაბედვინე?!.. საუცხოვოდ დაბოლოვდა ჩემი განზრახვა“².

ანა აშკარად ვერაგი, მატყუარა, ცბიერი დედაკაცია. ის ადვილად და მოხერხებულად თვალთმაქცობს ორ ფრონტზე (თუ დასჭირდა, ის სამსა და მეტზეც ასეთივე წარმატებით ითამაშებს). ის ერთდროულად არა მარტო ქმარს ატყუებდა, აბრიყვებს, არამედ დიმიტრისაც, მასაც ავალდებულებს მისი მადლიერი იყოს. მაგრამ განა მარტო ამ გამარჯვებით დაკმაყოფილდა ეს ცბიერი, გაუტანელი დედაკაცი?! „გამარჯვებული“, დაუოკებელი ანა უფრო მეტს მოითხოვს. მას უნდა თავისი შეძლებული „ბებრუტუნა“ ქმარი თავისი უწესო,

¹ შ. არაგვისპირელი, „...ხითხითებს და ხითხითებს...“, ტ. 1, გვ. 224.

² იქვე, გვ. 224.

მზაკვრული საქციელის შირმად გადააქციოს; ურცხვი დიაცი წერილს ასე განაგრძობს: „ვერ წარმოიდგენ, ხელ-ფეხს რა-ნაირად მიკოცნიდა, როდესაც შენ ფეხ-აკრეფით გაიპარე და მე კიდევ განგებ ისევა ვქვითინებდი!.. „მაპატივე, ჩემო ანავ!.. ნუ გამიწყურები!.. მე, სულელს, ექვი შემომქონდა!.. უსინდისოდ გზვერაფდი... ვიქვენეულობდი. განა არ ვიცოდი, რომ ერთგული ხარ, გიყვარვარ და მე-კი... გეფიცები, სიყვარულით მომდიოდა... ახლა-კი“... უგონოდ ხან რას გაიძახოდა. ხან კიდევ რას... ძალიან ეწყინა, როდესაც შეიტყო, რომ წამოსულიყავ, საწყალ ბიჭს, როგორ შერცხვებოდა თავისი მოუფიქრებელი საქციელისაო, — გაიძახოდა და ბიჭის დადევნება უნდოდა. მე განგებ ძალას ვატანდი, უნდა საბრძოლველად გამოიწვიო და სამაგიერო გადაუხადო-მეთქი. „ახლა ველარ, ახლა ველარ... ახლა ისე ბედნიერი ვარ, რომ მინდა ყველამ იცოცხლოს, ყველანი მიყვარან, ჩემო სულო, და შენც გთხოვ, აპატიო“... — დაჟინებით მეუბნებოდა და ძალად (ეს ჩვენს შორის იყვეს: „ძალად“) წერილი მომაწერინა...

პატიების ნიშნად... ეხლა, ჩემო კარგო, ქაიხოსრო ისეა დარწმუნებული, რომ ერთ საბანქვეშ რომ გვნახოს, სიამოვნებით გაიციინებს და სრულებით ექვს არ შემოიტანს ჩვენზე... ასე არა სჯობია!? საწყალი ქაიხოსრო, რად უნდა იტანჯებოდეს?!

საფლავამდი შენი ანა.

წ. კ. სტუმრებს ასე ვუთხარით: მიტრო ტელეგრამით დაიბარეს და იმ კვირია ისევ ამოვაო. ეს ქაიხოსრომ მოახერხა. შენი აქ-ყოფნა ძალიან უნდა და მე ხომ — გეცოდინება... უეჭველად გვეწვიე. შენი ანა¹.

ამონაწერი, მართალია, დიდი გამოგვივიდა, მაგრამ ანას ეს ინტიმური წერილი, თუმცა მუქი ფერებით, მაინც-ისე მაქსიმალურად, რეალურად გვიხატავს სინამდვილეს, ადამიანთა ყალბ ურთიერთობას, მათი მაცდური ცხოვრების ეთიკეტს

¹ შ. არაგვისპირელი, „...ხითხითებს და ხითხითებს...“, ტ. I, გვ. 224--225.

ისე სწორად და მოურიდებლად ხდის ფარდას, რომ შეუძლებელია მისი შეკვეცა. ამ წერილის ყოველი ფრაზა, ყოველი სიტყვა იშვიათი რელიეფურობით გამოხატავს ამგვარი საზოგადოების ყოფის ცბიერ, რთულ ქსელს.

წერილის მიღებამ დიმიტრიზე ძალზე ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა. გააბრაზა, დიმიტრი ანას ლანძღავდა, მის საქციელს კილავდა, გმობდა, ხოლო ქაიხოსრო უტყინოდ მიაჩნდა. ის ახლა კარგად მიხვდა, რომ ანამ თვითონ დიმიტრიც კი მოატყუა, შეაეცდინა, გააბრეყვა. განცვიფრებულმა გიჟივით გაღიხარხარა და გადაწყვიტა ანას სამუდამოდ ჩამოშორება.

მაგრამ დიმიტრი ანამ მალე ისევ მიიზიდა. მწერალი ანასა და დიმიტრის ურთიერთობას ასე ამთავრებს: „შინაური გავხდი. ანა უჩემოდ ვეღარა სძლებს, სულ ჩემთან არის და მე კიდევ იმასთან... ქაიხოსრო კი, როდესაც ანასთან ერთად მნახავს, კმაყოფილებით ხითხითებს და ხითხითებს“¹.

მართლაც, ფეოდალურ-ბურჟუაზიულ ყოფაში ადამიანთა ურთიერთობა, მათი ცხოვრება უმსგავსო, აშშორებული წუმპეა. აქ მარტო მრუში, უძღვები ანა კი არ არის, როგორც თამამი, გაბედული, ლაგამაწყვეტილი, ინიციატივიანი მატყუარა, თვალთმაქცი, ვერაგი დედაკაცი — ცოლი, ამ წუმპის შემქმნელი, არამედ მისი ქმარი — ქაიხოსროც — დაბერებული, გამოფიტული, სიმდიდრით რომ ყიდულობს ცოლად მისთვის შეუფერებელ ახალგაზრდა ქალს, მხოლოდ თავის სიამოვნებაზე რომ ფიქრობს, არც ახალგაზრდა, გამოუცდელი დიმიტრია უდანაშაულო. ისიც ადვილად და სიამოვნებით ეხვევა სიყალბის, უზნეობის, ამორალობის ბადეში და სრულიადაც აღარა გრძნობს უხერხულობას. ნაწარმოების სხვა მხატვრულ ხერხებთან ერთად ამ ნაწარმოებში მშვენივრადაა გამოვლინებული შიო არაგვისპირელის შემოქმედების კიდევ ერთი თავისებურება: მეტად ბუნებრივად, თითქოს შემჩნევლად, ყოველივე მოხაზვის გარეშე, ამ სამთა ურთი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „...ხითხითებს და ხითხითებს...“, ტ. I, გვ. 225.

ერთობაში იუმორი ტრაგიკულს ბუნებრივად ერწყმის, განსაკუთრებით ქაიხოსროს მდგომარეობაში.

შიო არაგვისპირელის დაკვირვებით, დანახვითა და ჩვენებით, მარტო ასეთი შემთხვევებით და მარტო მაღალ წრეში არ ამოიწურება ადამიანთა შორის თვალთმაქცი, გაუტანელი და ვერაგული ურთიერთდამოკიდებულება.

ავიღოთ სხვა შემთხვევაც. როდესაც თანასწორნი, თითქოს, დიდი სიყვარულითა და თავდავიწყებით შეუღლდებიან და ურთიერთ ალერსსა და ზრუნვაში ატარებენ ცხოვრებას. მაგრამ ყველა ეს, თურმე, მოჩვენებითია, მხოლოდ მრუშობისა და მხოლოდ თვალთმაქცობის ფარდაა.

გავცნოთ შიო არაგვისპირელის ეტიუდს „ქარი კი ამ დროს ზმუოდა, კენესოდა და გმინავდა“.

ტიტიკოს ღიყრმიდანვე ალერსიანი სიტყვაც კი არ ახსოვდა. მთელი მისი ცხოვრება ტანჯვის, შევიწროების, ჩაგვრის, დამცირების, შეურაცხყოფის ბუდედ იყო გადაქცეული. ის მუდამ სხვის ხელში იყო და სხვის რისხვას, ცემას იტანდა. იგი დიდი გაჭირვებით განთავისუფლდა ამ ტანჯვისაგან. კანცელარიაში გადამწერად მოეწყო. მაგრამ იქაც მისთვის მძიმე მდგომარეობა გრძელდებოდა. აქაც ისევ შეტევა, წყრომა, ბღვერა, თანამშრომელთა დაცინვა, ისევ გულცივობა დახვდა. სამსახურში თავაუღებლივ წერა, ოც რიცხვში ჯამაგირის აღება — ამაში გამოიხატებოდა ტიტკოს მთელი ცხოვრება. მას „კანცელარიაში“ დაცინვა და კილვა, შინ კიდევ მარტობა აწუხებდა. არ არსებობდა ქვეყანაზე კაცი, რომელსაც მისდამი ყურადღება გამოეჩინა. ის გულჩათხრობილი, ეული, ცხოვრების გარეთ დაფარფატებდა. ასეთმა უნუგეშო მარტობამ ტიტკოს თვითმკვლელობა გადააწყვეტინა. განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად იგი მტკვრისკენ გაემართა.

სწორედ ამ დროს მას მეზობლის მოსამსახურე ქალი, ბათო შეხვდა. მან ტიტკოს ისეთი თანაგრძნობით შეხედა, რომ

ადელვებული, სასოწარკვეთილი ტიტოვო ადგილიდან ვერ დაიძრა, გაშტერდა. ტიტოვო ამ მდგომარეობაში კარგა ხანს იყო. „ტიტოვო, რა დაგემართა?! — ალერსით დაეკითხა ტიტოვოს ბათო და მისი ხელი ტიტოვოსას შეეხო“. აქ იწყება შიო არაგვისპირელის მიერ ტიტოვოს გარემოთი დაგუბებუ-ლი, შებორკილი სულისა და გულის უჩინარი, დაფარული მოძრაობის ვირტუოზული გახსნა-გაშლა.

ტიტოვომ რალაც უჩვეულო გრძნობით ბათოს ხელს მაგ-რად მოუჭირა ხელი. „რად გედო, ტიტოვო, ასეთი მკედრის ფერი, რა მოგივიდა? — ბათომ კითხვა უფრო ალერსით გა-უმეორა და ხელის განთავისუფლება მოინდომა“¹. ტიტოვოში, თითქოს, აქამდე დაგუბებულმა სიცოცხლის წყურვილმა გა-იღვიძაო, ბათოს ხელს უფრო მაგრა სრესდა და ვედრებით ეუბნებოდა: „ბათო, ნუ მაშეგებინებ ხელს, ნუ!.. თვით განგე-ბამ მოგავლინა ჩემს გამოსახსნელად!“² და ტიტოვომ, თითქოს, თავის მხსნელთან ერთად თავისი თავიც იპოვაო. მართალია, გაუბედავად, მაგრამ, უთუოდ, თავის სიცოცხლეში პირვე-ლად გარკვევით გამოხატა საკუთარი ფიქრი, გრძნობა და სურვილი: „შენ... ჰო, შენ ხომ, ვიცი, გასათხოვარი ხარ და მაშ, ნუ გამაწბილებ, გამომყე ცოლად!“³.. ბათომ კარგა ხნის სიჩუმის შემდეგ თანხმობა გამოუცხადა.

ორი კვირის შემდეგ ტიტოვომ და ბათომ ჯვარი დაიწერეს. ქალაქის განაპირას ერთი ოთახი იქირავეს და განმარტოე-ბით, ტკბილად, შეუშფოთებლად იწყეს ცხოვრება. დიდი ფსი-ქოლოგი მწერალი, ადამიანის სულის სიღრმეში ჩამწვდომი, შიო არაგვისპირელი, ტიტოვოს გარდაქმნას მხატვრული ოს-ტატობით აგვიწერს. ტიტოვოს გაუჩნდა საყვარელი არსება, რომლის გულისთვის ის სიამოვნებით ზრუნავს და მუშაობს. ბათოც აგრეთვე თავის ალერსს, მზრუნველობას არ აკლებს მას, ამხნევეს. ტიტოვო გარდაიქმნა. მას ამ ბედნიერებასთან შევიწროებანი აღარაფრად მიაჩნია. სამსახურშიც ხალისიანად

1 შ. არაგვისპირელი, „ქარი კი ამ დროს ზმუოდა, კვნესოდა და გმი-ნავდა“, ტ. 1, გვ. 200.

2 იქვე.

3 იქვე.

დადილდა, შინ მხიარული ბრუნდებოდა. ერთი სიტყვით, ბედნიერი იყო, ვერ გარკვეულიყო, ცხადში იყო თუ სიზმარში (განსაკუთრებით შინ დაბრუნებულს ბათო რომ მიეგებებოდა ხოლმე და ალერსით ეტყოდა: „გენაცვა, პური ხომ არ მოგშივდაო“).

ტიტიკომ ახლა სამსახურში სიარული სადამოობითაც დაიწყო, რისთვისაც თვეში ერთი თუმანი ემატებოდა. ყველაფერს სიამოვნებით აკეთებდა. ტიტის გრძნობდა, რომ იგი ბათოს გულისთვის შრომობდა და ბათოს გულისთვის „ლუკმა-ლუკმად რომ აეკუწათ, მაშინაც ნეტარებას იგრძნობდა“¹.

ტიტიკოს ბედნიერება ორ წელიწადს გაგრძელდა. ბათო მოულოდნელად ავად გახდა და გარდაიცვალა. დასრულდა ტიტის ბედნიერებაც. მას ცრემლიც აღარ ჰქონდა. ის დაჩოქილი, ხელგადახვეული, გაშტერებული დასცქეროდა ბათოს მიმქრალ, უსიცოცხლო სახეს.

ტიტიკომ კარგად იცის, რომ მის სიხარულს, მის ბათოს, მიწას მიაბარებენ, სამუდამოდ დააშორებენ, ის უთვისტომოდ დარჩება, როგორც წინათ, ვიდრე ბათოს შეხვდებოდა. მაგრამ ტიტის სწამს, რომ ეს არ მოხდება, ბათო გახუყრულად მასთან იქნება, რადგან ისა და ბათო სიყვარულით ისე არიან „შეხორცვალელები და გაერთიანებული“, რომ ყველგან და ყოველთვის ის ბათოსთან იქნება და ბათო მასთან.

მართლაც, ტიტის სიყვარული რაღაც მაღალი, გასწავოსნებული, ბედნიერების მწვერვალზეა აყვანილი. ასეთ გრძნობა, მწერლის გაგებით (და მკითხველიც ასევე იღებს), ყველას უნდა ხიბლავდეს, იმორჩილებდეს, იზიდავდეს, იერთგულებდეს, მაგრამ სინამდვილის კარგ მცოდნეს, სკეპტიციზმით შეპყრობილ მწერალს, შიო არაგვისპირელს, არა სჯერა კაცთა შორის ჰემმარტი ბედნიერება, ურთიერთგაგება და დაფასება, და ტიტის ამ მაღალ, წრფელ გრძნობაშიც ბაღამს ანთხევს.

---

¹ შ. არაგვისპირელი, „ქარი კი ამ დროს ზმუნდა, კენესოდა და გმი-ნაედა“, ტ. I, გვ. 201.

გამაწამებელ ფიქრებსა და განცდებში მყოფ ტიტის კარის კაკუნი მოესმა. ტიტის უცნობი პიროვნება ბათოსადმი წერილს გადასცემს. ტიტის ჰგონია, წერილი ბათოსადმი ამხანაგისგანაა. გაახსენდა, რომ ბათოს ამხანაგისგან ხშირად მოსდიოდა წერილი, თუმცა ამხანაგი მათთან არ უნახავს და წერილებიც თვითონ მას არასოდეს არ წაუკითხავს. რა საჭირო იყო, როცა ბათო თვითონ უამბობდა ხოლმე ამ წერილის შინაარსს! მართლაც, რა კეთილშობილებაა! რა ქეშმარიტი სიყვარული, რომელსაც თან სდევს განუსაზღვრელი ნდობა!

დასევდიანებული ტიტის ღრმა მწუხარებით აღმოსთქვამს, რომ ამ წერილს ბათო ვეღარ წაიკითხავს. აქამდე მას ბათო უკითხავდა წერილებს, ახლა ის თვითონ წაუკითხავს მიცვალებულს — ბათოს, და წერილი გახსნა.

ტიტის თავზარდამცემი სინამდვილე გადაეშალა. წერილმა ტიტის ააღელვა, ააშფოთა, კითხვისას ის თითქოს ებრძვის, ეკამათება ვიღაცას, აღნიშნული ფაქტები არა სჯერა, არც უნდა დაიჯეროს. აი, აღამიანის გულუმტეიციობის, მზაკვრობის, დაუნდობელი ბუნების გამომხატველი წერილი: „ჩემო ბათო! მინდა ყოველ დღე შენ გვერდით ვიყო, ყოველ წამს შენ გეხვეოდე და შენს მკერდზე ამომდიოდეს სული და შენ კი კვირაში ორი დღე დამინიშნე და ამ ორ დღესაც აღარ მოდიხარ... ხომ იცი, ჩემო კარგო, ამ თვის გასულს სოფელში წავალ, სადაც ორი თვე მეტი მომიგვიანდება და მაშინ მართლ შენი წერილებით-ღა უნდა დავსტკბე. არა, ჩემო ბათო, სანამ აქა ვარ, დამატკბე შენი ალურსით. წარსულ კვირას რა კარგად გავატარეთ, ხომ გახსოვს?!

მართლა, ჩემო გვრიტო, ხომ არ გაცივდი? საშინელი ქარიშხალი იყო, როცა შინ დაბრუნდი, იქნებ ავად გახდი და ამის მიზეზით დანიშნულ დღეს ვეღარ მოხვედი! ღმერთმა ნუ ქნას!.. მინდოდა მევე წამოვსულიყავ შენთან და შემეტყო შენი ვარემოება, მაგრამ ვეღარ გავბედე, იქნება შენი ქმარი შინ იყოს-მეთქი, ვიფიქრე, და ამის მიზეზით, ისევ წერილის მოწერა ვარჩიე. როგორც შენ მითხარი, წერილებს შენი ქმარი არ კითხულობს და ამ წერილის მიღების დროს, რომ შინ იყ-

ვეს შენი ქმარი, მგონი არა დაშავდება-რა... ხვალ უთუოდ მოგელი...

შენი ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი¹.

ამ წერილმა თავისი ნიშანდობლიობით ტიტყო შეაძრწუნა, თავბრუ დაახვია. მან საშინელი ხმით წამოიძახა თუ წამოიბღავლა — „აახ!“... ფეხზე წამოვარდა და გულზე ხელი იტაცა. მაგრამ ტიტყოს ეს მტანჯველი მდგომარეობა დიდხანს არ გაგრძელებულა. „დაჭიმული ძარღვები, — აგვიწერს ფსიქოლოგი მწერალი, — მოუდუნდა, მოელეშა, ღრმად, ძალიან ღრმად ჩაისუნთქა, ამოისუნთქა და ჩულივით იქვე ტახტის გვერდით ჩაეხვია. თითქოს, ამოსუნთქვას ამოაყოლო ის, რაც კი წმინდათა-წმინდას შეადგენდა, რის რწმენა ჰქონდა და რაც სააქაოსთან აკავშირებდა. ტიტყო ახლა მხოლოდ სიფუღუროვეს, სიცალიერეს-ღა გრძნობდა. აღარც თავში და აღარც გულში აღარა დარჩენია-რა და სააქაოსი, როგორც ბათოს, აღარა ეყურებოდა-რა“².

შიო არაგვისპირელი ამ შემთხვევაშიც მოვლენის თუ გარემოების ნათელი და დამაჯერებელი გახსნისათვის მისთვის დამახასიათებელ მხატვრულ ხერხს — კონტრასტს ნიჭიერად იყენებს — ბათოს თვალთმაქცური, ცბიერი სიყვარული ტიტყოსადმი, ხოლო ტიტყოს ესოდენ წრფელი, უხინჯო გრძნობა ბათოსადმი.

ეს პატარა ამბავი თუ მოთხრობა მკითხველს თავზარს სცემს ისე, თითქოს მას მთელი ეს ტრაგედია პირადად ენახოს, უშუალოდ განეცადოს. მასთან შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში ერთ-ერთი მეტად საგულისხმო თავისებურება ისიცაა, რომ მასში მშვენივრადაა მოცემული გადახლართვა, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, სრული შერწყმა იუმორისა ტრაგედიასთან ისე შეუმჩნევლად, ისე ბუნებრივად, რომ არ ვიცით, ვიტყვით თუ ვიცინოთ.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ქარი კი ამ დროს ზმუილა, კენესოდა და გმიწაედა“, ტ. I, გვ. 204.

² იქვე.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ესთეტიკური პრინციპი, რომლის მიხედვითაც ტრაგიკული და კომიკური სინამდვილეში არ არის გამოყოფილი; ეს ორი მხარეა ცხოვრების მოვლენისა, რომელსაც თავისი ტრაგიკული და კომიკური მხარე აქვს; ერთი მხრივ, ტიტოკო გულუბრყვილოდ მინდობილი, ბათოსადმი სიყვარულით გახალისებული, ხარივით კისერი უღელში რომ გაუყვია, რათა ბათოს სიამოვნება, კმაყოფილება მოუპოვოს, მეორე მხრივ, ბათო, მოახლე, რომელიც თავისი სურვილით გაყვება ტიტოკოს, იპოვის დამოუკიდებელ ბუდეს და ასეთ ვერაგობას, გაუტანლობას გამოიჩენს! ამბავში „ქარი კი ამ დროს ზმუოდა, კენესოდა და გმინავდა“ მშვენივრადაა გადახლართული ფილოსოფიურ, ფსიქოლოგიურ და მხატვრულ განასერში ტრაგიკული კომიკურთან, რაც მკითხველს ძალუმაღ აფიქრებს ცხოვრებაზე, საერთოდ ადამიანზე, თავის თავზე. ტიტოკოს იმედის ასეთმა გაცრუებამ შეიძლება მკითხველში სიცილი გამოიწვიოს, მაგრამ სიცილი ტუჩებზევე შეეყინება, რადგან ბათოს საქციელში ის ყოვლად ზნედაცემულს დაინახავს, რაც ცხოვრებაში, სამწუხაროდ, არც ისე იშვიათია, და მწერალთან ერთად ამოიკვნესებს: „ოოხ, რა საშინელია სინამდვილე!! რა ვერაგი, გაუტანელია კაცი!!“ ზურგს შეაქცევს არსებულ გაუტანელ, „უთავბოლო, მოუწყობელ“ ცხოვრებას და სიცოცხლემოწყურებული ისიც შეეცდება ცხოვრების, ადამიანის გაჯანსაღების, გარდაქმნის სასარგებლო საქმიანობაში გულმოდგინედ ჩაბმას.

აი ასეთი განწყობილებაა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის წამყვანი და ფართო მკითხველისათვის მიმზიდველი.

შრავალგვარია ადამიანი, მისი ცხოვრება და მისი ბუნება, მეტად სხვადასხვანაირად ვლინდება მისი დაფარული გულის მოძრაობაც, რაც, ჩვეულებრივ, ხშირად წყვედიადითაა მოცული. კაცთა გულთამხილავი მწერალი, შიო არაგვისპირელი,

დიდი ოსტატობით ხსნის ადამიანის ბუნების მკაულ, სხვადასხვა კუნჭულსა და ხაზს.

ნიმუშისათვის ავილოთ ეტიუდი „მ ხ რ ე ბ ი-ღ ა ა ვ ი ჩ ე-ჩ ე“.

გ ა ი ო ზ კ ე რ ა შ ე ვ ი ლ ი ახალგაზრდა, აზრიანი, მიხვედრილი, ნასწავლი, პატიოსანი კაცია, მაგრამ გამოუცდელი, გულუბრყვილო. სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ იგი სამსახურს იწყებს ქ. ქ-ში, რომლის წარმტაცმა ბუნებამ, მოსახლეობის ზრდილობამ, მათმა საუბარმა გაიოზი მძლავრად მოხიბლა. ის მზად იყო, რაც შეიძლება მალე სულითა და ხორციით დაახლოებოდა ამ „ზრდილ საზოგადოებას“, მაგრამ რატომღაც ვერ ახერხებდა.

გაიოზმა სულ მალე მიანება თავი საზოგადოებას და მხოლოდ თავის ოთახსა და ბუნებას შეეთვისა. შესაძლებელია იმისათვის, რომ ბავშვობიდანვე განმარტობა უყვარდა. მაგრამ ადამიანის ბუნების ზედმიწევნით მცოდნემ, შიო არაგვისპირელმა, კარგად იცის, რომ მარტობაც მოსაწყენი, ძნელი ასატანია, მითუმეტეს გამოუცდელი, გულუბრყვილო ადამიანისათვის, რომელიც ეძებს მეგობარს, თავის შთაბეჭდილებათა შესაიდუმლეს. ამგვარი პიროვნებისათვის ბუნება ხშირად ნავთსაყუდარია. მას ხშირად ბუნების დაუსრულებლობაში უიალქნო ცურვა ერთგვარ, თუმცა გაურკვეველ, კმაყოფილებას ანიჭებს. გაიოზიც რიონის ნაპირებზე სეირნობასა და ღამისთევას შეეჩვია.

ერთ მშვენიერ ღამის ქამს რიონის პირას წამოწოლილი გაიოზი თავის ფიქრებს მიჩქეფარე ტალღებს აყოლებდა. იგი შეუღმჩნევლად ტალღებისაკენ იწევდა, თითქოს, აი ესაა მდინარეში გადავარდებო. მოულოდნელად მას ამ ფიქრებიდან გამოარკვევს ქალის ხმა — „არ გადავარდეთ!“... გაიოზმა აიხედა და მშვენიერი არსება, მზის დასავლის უხვ სხივებში გახვეული და მომხიბვლელად მზირალი, გულჩინა დაინახა. გულჩინას გაიოზი რამდენჯერმე შეხვედროდა ქუჩაში, მისი ბინა კიდევ იცოდა, რადგანაც მან თავის სიმშვენიერით გაიოზის მთელი არსება მიიპყრო.

გულჩინას მოხერხებულნი, ანგარებით გააზრებული კეკ-

ლუცობით ისინი მალე დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. გულჩინას მიერ ეშმაკურად გაბმულ ქსელში გაიოზი ადვილად გაება. გაიოზი რწმუნდება, რომ მან გულჩინაში აღმოაჩინა სწორედ ის ქალი, რომელზედაც ის ოცნებობდა, ეტრფოდა, უყვარდა. ის, თითქოს, რწმუნდება, რომ განიცდის იმ მდგომარეობას, როდესაც ერთ არსებას ჰგონია შეუერთდა მეორე არსებას და ორნი ერთ არსებად გადაიქცნენ... გაიოზმა ეს ნეტარება მძლავრად განიცადა, სწამდა, გულჩინაც იმავე გრძნობდა და განიცდიდა, რასაც თვითონ. გულჩინას ქცევამ გაიოზს მალე გადააწყვეტინა თავისი გრძნობები აშკარად გამოეთქვა.

საკმარისი იყო, გაიოზს გულჩინასთვის ეთქვა, „მიყვარხარ!..“, რომ გულჩინას სწრაფად შეეცვალა იერი. გულჩინამ ეჭვის, ყვედრების, უნდობლობის გამოთქმა დაიწყო საერთოდ მამაკაცებისადმი. მალე საქმეზე გადავიდა: „ჩემო გაიოზ, ჯვარს როდის დავიწერთ? — მოთხოვნის კილოთი შეეკითხა იგი. ცხადია, გულჩინა აჩქარდა, ყველაფერი სათანადოდ ვერ გაზომა, რაც მისთვის დამახასიათებელი იყო.

გულჩინას ამ შეკითხვამ, მისმა ტონმა გაიოზი გამოაფხიზლა. აქამდე გაიოზი დარწმუნებული იყო, გულჩინაც მას ისეთივე წრფელ, უანგარო გულს უხსნიდა, როგორც ის მას. ჯვარისწერა და ყველა მასთან დაკავშირებული ჩვეულება სიყვარულს თავისთავად, შეუმჩნევლად მოყვებოდა.

გულჩინას ეს კითხვა გაიოზს შეუხამებლად მოეჩვენა, გულჩინაზე წარმოდგენა გაიოზში შეუმჩნევლად გაიბზარა, გამკრთალდა.

• შიო არაგვისპირელი კონტრასტის ხერხს აქაც დიდი ოსტატობით იყენებს. ორი ადამიანის საწინააღმდეგო ბუნებას ურთიერთს უპირისპირებს: გულჩინა — ფლიდი, თვალთმაქცი, ანგარებიან-ანგარიშიანი, გაიოზი — გულუბრყვილო, მართალი; პირდაპირი, უანგარო.

გულჩინა თავის მოთხოვნილებების შესრულებას დაყინებით განაგრძობდა: მან მოხერხებულად აიძულა გაიოზი დაეთანხმებინა, რომ ის მასზე ჯვარს დაიწერდა და, რომ ისინი ერთმანეთისანთ არიან. გაიოზმა ამასთანავე სთხოვა გულჩინას ეს ამ-

ბავი არ გაემხილა, იქნებ რა მოხდეს, — გულწრფელად უთხრა გაიოზმა გულჩინას, — „შეიძლება ცუდი მხრით გავიცნოთ ერთმანეთი, შეიძლება საძაგელი კაცი აღმოვჩნდე და მოისურვო თავიდან მოშორება. ეს უფრო ადვილი იქნება მაშინ, როდესაც არავის ეცოდინება. ხომ იცი, ეხლავე რომ გამოვაცხადოთ დანიშვნა, უფრო ძნელი იქნება ჩვენი განშორება, საზოგადოებისა მოგვერიდება“¹. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პირობაზე შეთანხმდნენ, მეორე დღეს მთელმა ქ-მა ეს ამბავი იცოდა.

გაიოზი მტანჯველ ფიქრებში ჩავარდა. მას უკვირს, ასე რად მოხდა. გაიოზში ორი ფიქრი თუ გრძნობა იბრძვის: ერთი — გულჩინამ, ალბათ, მას ცვლილება შეამჩნია და ისიც გაითვალისწინა, რომ მას საზოგადოების მოერიდება და ამით განშორების საშუალებას უსპობს; მეორე კი — გულჩინა ლამაზია, მოხდენილია, მასზე ცუდი არაფერი სმენია, მას ცოლად ყველა სიამოვნებით წაიყვანს, გაიოზის შებორკვა. მას რად სჭირდება! კიდევ ერთია — იქნება გულჩინას გაიოზი გულწრფელად უყვარს, ვეღარ მოერია თავის გრძნობას, მეგობარს გაანდო, იმან კიდევ გულჩინას ბედნიერება სხვებს ახარა?! მაგრამ, თითქოს იღუმალი ხმა გაიოზს დამაჯერებლად ჩასძახის: არა, არა და არა, გულჩინას გაიოზი არ უყვარს.

ვირტუოზულადაა გახსნილი გონიერი, პატიოსანი, გამოუცდელი და მასთან გულუბრყვილო ახალგაზრდის — გაიოზის აფორიაქებული ბუნება.

შიო არაგვისპირელი, როგორც დიდი ფსიქოლოგი, თითქმის ყოველ ნაწარმოებში ადამიანის ფსიქოლოგიის ნიშანდობლივი გაგებისა და გამოხატვის უნარს იჩენს.

ასეთ მერყეობაში მყოფი, გულჩინას მზაკვრული საქციელით დაეჭვებული, გაწვალებული გაიოზი თავის განცდებს, თავის ახლო მეგობარს, ვ ა რ ლ ა მ ს სწერს. გაიოზი ვარლამს ატყობინებს თავის გრძნობას გულჩინასადმი, რომ გულჩინას ქცევაში, სიტყვებში, წერილებში ბევრი ალერსია, დაპირება,

¹ შ. არაგვისპირელი, „...მხრები-ლა ავიჩიჩე...“, ტ. 1, გვ. 236.

ერთი სიტყვით, ყველაფერია, გარდა იმისა, რასაც ის ეძებს, სახელდობრ, მათში გაიოზმა ვერ ამოიკითხა, გულჩინას ის „გულწრფელად უყვარს თუ არა“. აი ამაში არაა გაიოზი დარწმუნებული და სწორედ ეს სტანჯავს. „რად მინდა, — სწერს ის ვარლამს.—მარტო მე მიყვარდეს და იმას კი არა?! ჩემი ცოლ-ქმრობის იდეალი ეგ არ არის, რომ მე მიყვარდეს, იმას კი არა, ან იმას ვუყვარდე და მე არა“¹. მშვენიერადაა გამოვლინებული ადამიანის გულში ჩამჯდარი იღუმალის გაურკვევლობა. როგორ ღრღნის, ტანჯავს, რა თქმა უნდა, ისეთ პატიოსან კაცს, როგორცაა გაიოზი. გაიოზი ვარლამს სთხოვს დაეხმაროს: „წყევლია იმისი (გულჩინას — მ. ზ.) ბუნება! იოტის ოდენაც ვერ შემიტყვია-რა!.. ვარლამ, გენაცვა, ვარლამ, დავიბენი, თავბრუ მესხმის, ველარა გამიგია-რა, დამეხმარე“². მშვენიერად, უზადოდაა გახსნილი გაიოზის ფაქიზი, შეუბღალავი, ახალგაზრდა კაცის ბუნება.

მწერალი არ კმაყოფილდება გაიოზის ბუნებისა და მტანჯველი გრძნობა-ფიქრების ამგვარი ჩვენებით. მას უნდა, გაიოზი, მისი ბუნება სისრულით გვაჩვენოს, ღრმად შედის მისი გულის მოძრაობაში და უჩინარ ხაზებსა და ნიუანსებს, გაიოზის ბუნებისათვის ფრიად დამახასიათებელს, ცხოვლად ააშკარავენს, რათა მკითხველი განცვიფრებაში მოიყვანოს, რაც მკითხველს მაღალ ესთეტიკურ განცდას ანიჭებს.

გაიოზი ვარლამის პასუხს არ უცდის. მან, თითქმის, თვითონვე გამონახა საშუალება და, უნდა ითქვას, მეტად სწორი, მართებული — თვითონვე უნდა გაერკვეს თავის გრძნობებში. ამისთვის გაიოზმა გადაწყვიტა, რამდენიმე ხნით, ერთი თვით მაინც, გულჩინას გაშორდეს, არ ხვდებოდეს, მიწერ-მოწერაც არ ჰქონდეს. შედარებით დამშვიდებულ მდგომარეობაში ასწონ-დასწონოს თავისი გრძნობა. ამიტომ მიდის თბილისში მეგობარ ვარლამთან. გულჩინას მისამართსაც კი არ აცნობებს.

გაიოზმა უამბო ვარლამს მოულოდნელად მისვლის მიზე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „...მხრები-და ავიჩეჩე...“. ტ. I, გვ. 239.

² იქვე, გვ. 240.

ზი, თანაც განუცხადა, რომ ახლა მისთვის უმნიშვნელოა გულჩინასთან დამოკიდებულება, რაც უნდა შეიტყოს გულჩინას შესახებ, მაინც „სულ ერთი იქნება“, „წერილი, — დაუმატა, — არ მინდა მივწერო და არც იმისგან მინდა მივიღო, ამისთვის ადრესიც არ დავუტოვე“.

მიუხედავად გაიოზის ასეთი გადაწყვეტილებისა, ვარლამმა შეამჩნია, რომ გაიოზს მეორე დღესვე წერილი სადღაც გაეგზავნა და პასუხსაც მოუთმენლად ელოდა. გაიოზი სახლში დაბრუნდებოდა თუ არა, მოსამსახურეს ეკითხებოდა: „წერილი ხომ არა მოსულა რა... ხომ კარგად იცი ჩემი გვარი და სახელი? უკან არ გააბრუნო, თუ აქ მოიტანეს. წერილების დამტარებელსაც უთხარი: „გაიოზ კერაშვილის სახელზე წერილი აქ მოიტანოს...“ უდავოდ, ნიჭიერად, სწორ ხაზებშია მოცემული გაიოზის სულიერი მღელვარება.

გაიოზის წერილმაც არ დაიგვიანა. წერილი ფოსტალიონს ვარლამმა გამოართვა. გაიოზი რომ დაბრუნდა, ვარლამმა მას წერილი გადასცა და თვალყურის დევნება დაუწყო. გაიოზმა წერილი ვარლამს სიხარულით გამოსტაცა და გაბრწყინებული თვალებით კითხვა დაიწყო. ნახევრამდის არ წაეკითხა წერილი, რომ გაიოზმა ხარხართა და ხვევით წერილი ვარლამს გადასცა წასაკითხად. გაკვირვებულმა ვარლამმა გამოართვა წერილი, რომელიც მთლიანად ააშკარავებდა გულჩინას მაცდურ ბუნებასა და გაიოზისადმი მის მზაკვრულ დამოკიდებულებას.

გულჩინას წერილში, გარდა აღნიშნულისა, ბუნებრივად, სადად, უშუალოდაა შერწყმული ტრაგიკულთან კომიკური, რაც შიო არაგვისპირელის შემოქმედებას ასე ახასიათებს. გულჩინას მიერ გაიოზისადმი შეცდომით გამოგზავნილი წერილი იმდენად კარგად ააშკარავებს მის ფლიდობას, რომ იძულებული ვართ, მისი უდიდესი ნაწილი მოვიტანოთ: „ჩემო გონებიდან განუშორებლო პოლიევქტ, ნეტავი ეხლა აქ იყო... ამ ზაფხულს ხომ შეგეძლო მოსვლა?!. შარშან ზაფხულს რა ცუდად გავატარებინე დრო, რომ წლებულ აღარ მოისურვე მოსვლა! წელს უფრო უკეთესად კი არა, ნეტარებით გავატარებდით დროს... მაგრამ ისწავლე, ისწავლე და

ყველაზე უმჯობესი კაცი გამოდი. ეს ერთი ზამთარი-ლა იქნები მანდ. არა უშავს-რა. როგორც იქნება უშენოდ გავძლებ, გავიჭირებ თავს, მხოლოდ იმ პირობით, რომ სამუდამოდ ჩემი იყვე, ჩემს გვერდით დარჩე... მე მაშინ უკვე ქმრიანი ვიქნები. შენ ქუთაისში იშოვი ადგილს და... ახ, რა ნეტარებაში ვიქნებით!... ნეტავი ჩქარა დადგეს ის ნეტარე წუთი... ჩემი ტეტია ისევ ისე ბურტყუნებს, იჩმუჩნება საცოდავად, მაგრამ რას იზამს? ისე მყავს გაბმული, რომ თავს ვერ დაიხსნის. გუშინ მივიღე წერილი. ის ეხლა თბილისშია. აი რასა მწერს: „...ეხლა ხომ ჩვენ ერთმანეთისა ვიქნებით; ხომ კარგად იცი, ამ მოკლე ხანში ჯვარს დავიწერთ?! მაშ ეხლა მაინც მითხარი შენი წარსული, იქნება იმისი გაგებით მაინც დავრწმუნდე. გულწრფელად გიყვარვარ თუ არა... შენ ყოველთვის მარწმუნებ, ყოველთვის მეუბნები, რომ გიყვარვარ, მე მიზეზიც არა მაქვს, რომ არ გერწმუნო, მაგრამ, არ ვიცი, რატომ არ ვრწმუნდები?... გენაცვა, გულჩინო, ამისრულე ეს მცირედი თხოვნა...“ აი სულ ამას ჩივის, ეს გახდომია სატირლად. ბეჭა, რომელი თავხედი ქალწული გადაუხსნის თავის საქმროს გულს და ყველაფერს უამბობს? ეს როგორ არ უნდა იცოდნენ ყმაწვილებმა, რომ ამგვარ კითხვებს იძლევიან. მეტისმეტი გულუბრყვილობაა, არა, პოლიევქტ?... ისეთ აბდა-უბდას ვწერ იმის კითხვაზე პასუხად, რომ, მგონი, ვერც თავი გაუგოს და ვერც ბოლო... „ნეტავი შენ ცოლქმრობის წინააღმდეგი არ იყვე, რომ იმისათვის ხელი მეკრა და თავიდან მომეშორებინა?! სწორე გითხრა, მომწყინდა კიდევ იმისი ბურტყუნი. ან კიდევ მე გეთანხმებოდე და ეგეთი რწმენა მქონდეს. შენ რომ ქალი იყო, მაშინ დამეთანხმებოდი, რომ ჩვენ დროში კანონიერი ქმარი ქალისათვის აუცილებელია. ქმარი ქალისათვის ფარია, ფარდაა და მეც ამ ფარდას ვეძებ, რომ იმის იქით მე და შენ უშიშრად, მოურიდებლად ვიცხოვროთ“!...

როგორც ჩანს, გულჩინას წერილები გაიოზისა და პოლიევქტოსადმი ერთდროულად დაუწერია, ხოლო კონვერტები შესცვლია. აქაც კომიკური ტრაგიკულთან იშვიათი ბუნებრი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „მხრები-ლა ავიჩიჩე“, ტ. I, გვ. 244—245.

ობითაა შერწყმული. მართლაც, საზღვარი არ უჩანს გულჩინას ცბიერებას, ვერაგობას, ზნედაცემულობას!

მაგრამ აქ სააშკარაოზე მარტო გულჩინა კი არაა გამოყვანილი, არამედ, მისი სახით, არსებული ცხოვრების პირობებში გარყვნილი, ზნედაცემული ქალი, რომელიც ამგვარ ფარს, ფარდას ეძებს, დამშვიდებული თავს აფარებს და გაშმაგებული ზოოლოგიურ ცხოვრებას თავდავიწყებით ეძლევა. მაგრამ აქ არა მარტო ქალია ნილაბაგლეჯილი, არამედ მამაკაციც პოლიევქტოს სახით, რომელიც კადრულობს თავისი საქციელით ხელი შეუწყოს, გამოიწვიოს ქალის ასეთი ვერაგობა. ამასთანავე, მწერლის შეხედულებით, უარსაყოფია თვით საზოგადოება, რომელიც ითმენს ასეთ მდგომარეობას.

ვარლამმა ველარ აიტანა გულჩინას ასეთი ზნეობრივი გახრწნა, თავის ხორციტ ვაჭრობა, აღელვებულმა მისი წერილი გადააგდო და გაიოზის ხარხარით განცვიფრებული შეეკითხა, ახლა ის რაღას აპირებს. გაიოზიც არ დაუყოვნებს ვარლამს, დამშვიდებული უპასუხებს და თავის პასუხს გულჩინას წერილსაც ასე მიაწერს: „ეს წერილი შეცდომით ჩემთან გამოგვგზავნია, მე გავუგზავნიდი პოლიევქტს, მაგრამ სჯობია შენვე გაუგზავნო... გაიოზი“¹.

თითქოს ყველაფერი გაიკვია, ნათელი გახდა, საექვო-სა-ქოქმანო აღარაფერი დარჩა. გაიოზიც თითქოს მტანჯველი ეჭვისგან განიტვირთა, განთავისუფლდა. ყველაფერი დამთავრდა.

მაგრამ არა. ვარლამი ამჩნევს, გაიოზი მიჩუმდა, მოღუნდა. შეკითხვაზე დაბნეულად, უაზროდ თავს უქნევდა. აღარც სმა-ჭამა იყო მისთვის. საითაც ვარლამი ხელს გაუშვერდა, ისიც იქით ხმამოუღებლივ მიჰყვებოდა. გაიოზს ერთგვარი სულიერი დეპრესია დაეტყო. პატიოსანი, სუსტი ნებისყოფის კაცის მდგომარეობა, როგორიცაა გაიოზი, ბუნებრივადაა მოცემული.

ამ გარემოებამ ვარლამი დააფიქრა. მან გაიოზის გართობა

¹ შ. არაგვისპირელი, „...მხრები-და ავიჩეჩე...“, ტ. I, გვ. 245.

მოინდომა. ერთ საღამოს წაიყვანა მუშტაიდის (ახლანდელი ორჯონიკიძის სახელობის პარკი) ბაღში, სადაც აუარებელი ხ-ლხი წყვილ-წყვილად თუ შეკრებით სეირნობდა — იყო საერთო მხიარულება. გარინდებულმა გაიოზმა უცებ ხმა ამოიღო. ვარლამს მიმართა: „ვარლამ, წავიდეთ იქით, აგერ აი, იმ ბნელი ხეივნისაკენ!“... ალბათ, მასში განცდილი შთაბეჭდილებები აფუტფუტდნენ, მისი გულიც მძლავრად ამოძრავდა.

ვარლამი და გაიოზი მტკვრის პირას ხეივნისაკენ წავიდნენ. გაიოზმა ენა ამოიდგა. მოიგონა, რომ ქუთაისშიც არის ამგვარი ბნელი ხეივანი. სადაც ისა და გულჩინა დადიოდნენ. აშკარაა მსგავსი გარემოების ხილვამ გაიოზში ამოატივტივა, აამოქმედა ტკბილი და თან მწარე განცდანი. აშლილმა მოგონებებმა გაიოზს სახე საშინლად შეუცვალა, ტონი შეურყია. მტკვრის პირას, პატარა ფანჩატურიდან გამოსულ ქალ-ვაჟისკენ თითი გაიშვირა და, ბედნიერებადაკარგულის გრძნობით ალაპარაკდა: „აგერ ისე, როგორც ევენი, მკლავებგაყრილნი, ერთმანეთზე მიყრდნობით გაჩუმებული ვისხედით... ჩვენც ეგრე ფეხის ხმას ვუსხლტოდით... გვინდოდა მარტოკანი ვყოფილიყავით... არა, არა და არა!... იმას არ სდომებია, მარტო მე მინდოდა. მე... მეგონა-კი რა კარგი იყო, ვარლამ, რომ ვცდებოდი, ვსტყუვდებოდი. ნეტავი იმას, ვინც სცდება და ვინაც ჰგონია, რომ ერთხორცად და ერთსულად არიან!.. აგერ ისინიც, რომ მიდიან, ბედნიერები არიან. ბედნიერები არიან, რომ სტყუვდებიან და ჰგონიანთ, მარტო ჰგონიათ“...

აქ მწერალი რა იშვიათი მიმზიდველობით გვიხატავს სიცოცხლე-სიყვარულის ხარბადმოწყურებულ გულუბრყვილო ახალგაზრდის რომანტიულ, ფაჭიზ ბუნებას. მაგრამ მწერალი უმაღვე განცდას მიმართულებას უცვლის, სინამდვილეში გადმოინაცვლებს და, ამ მოსეირნეთა ურთიერთობას გაციებულო; გამოცდილი გულითა და ტვინით, წმინდა სკეპტიკური თვალსაზრისით აფაქებს. „არა, არა და არა!.. იმას არ სდომებია, მარტო მე მინდოდა, მე... მეგონა-კი...“ და გაიოზს ანუ გააგრძელებინებს: „იმათ გულში რომ ჩაიხედო, ხომ შეგეშინდებოდა, ხომ დაინახავ იმათ ცხოვრებას!... ხომ სულ ტყუილი

თვალეების ტრიალია, ხომ ატყუებენ ერთმანეთს?! არა? ჰა!...
კაცი თუ ქალი, ორნივე ღალატობენ, საქმით თუ არა, განზრახ-
ვით მაინც. განზრახვით ღალატი და საქმით ღალატი ორივე
ერთია. ორივე ღალატია და არაფრით განსხვავდება... საცა
ღალატია, იქ ერთობას ადგილი არა აქვს“¹.

გაიოზის (ალბათ, თვით შიო არაგვისპირელის) ამგვარი
განცლია თუ მსჯელობის შედეგია მისი განზოგადებული სკეპ-
ტიკური აზრი: არსებული ბურჟუაზიული ყოფის პირობებში
საერთოდ კაცი როგორც პირად ცხოვრებაში, ისე საზოგადო-
ებრივში, გულწრფელი არ არის. გაიოზი თავის უკიდურესო-
ბამდე მიუღ განზოგადებულ შეხედულებას ასე გამოთქვამს:
„რა ვიცი, ეხლა, თითქოს, გულმოდგინედ მისმენ, თითქოს
მეთანხმები კიდევც, მაგრამ, რა საბუთი მაქვს, რომ გერწმუ-
ნო?! იქნება იცინი კიდევც, სულელადაც მსახავ. რა ვიცი, მოქ-
მედებდა როდისმე ადამიანი გულწრფელად?! არ ვიცი. ეხ-
ლა-კი ჩვენ ღროს. არა, არ მოქმედებს, თუმცა-კი ყოველთვის
ამას ამტკიცებს სიტყვით. ახ! რა სამწუხაროა ხოლმე, როდე-
საც ხედავ, რომ კაცი თავსა და პირს იმტვრევს, გულსა და
მკერდს იბრაგუნებს და გარწმუნებს, რომ გულწრფელია!...
რა ვიფიქრო?! გულწრფელები არიან?! ჰა?! მითხარი“². ასე-
თია, გაიოზის გაგებითა და განცდით, არსებულ პირობებში
ანგარიანი, ცბიერი, ფლიდი, დაფარული ბუნება საერთოდ კა-
ციისა, მახლობლისაც კი, რამაც გაიოზი ურწმუნო, უნდობელი
გახადა. გაიოზის უნდობლობაზე ვარლამმა გაურკვევლობის
ნიშნად „მხრებილა აიჩიჩა“. დიახ, ვარლამმაც ვერ მოახერხა,
მასაც გაუჭირდა გაიოზის უნდობლობა, სკეპტიციზმი და-
ერღვია. გარკვეული აზრი გამოეთქვა.

მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას,
რომ მწერალი ასეთ მდგომარეობას ურიგდება, სრულიადაც
არა! ის აღშფოთებულია ასეთი მდგომარეობით, მოითხოვს
ადამიანი გარდაიქმნას — სიკეთის, სიმართლის, ურთიერთ-
გატანის, დანდობის, დახმარების, განმტკიცების გზაზე დაღ-

1. შ. არაგვისპირელი, „მხრებილა ავიჩიჩე...“, ტ. I. გვ. 247.

2 იქვე. გვ. 247 — 248.

გეს; ეს კი, მისი შეხედულებით, შესაძლებელი იქნება, როდესაც თვით ადამიანთა ცხოვრება აღნიშნულ საფუძველზე გარდაიქმნება და კაცსაც ამ მიმართულებით აღზრდის, განავითარებს. ესაა ძირითადი წამყვანი ხაზი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისა. ესაა მისი შემოქმედების ნამდვილი ქვეტექსტი, რომელშიც მხოლოდ უნდა ვეძებდეთ შიო არაგვისპირელის ნამდვილ ზრახვას, მისწრაფებას, რასაც მკითხველსაც ძალუმაღ აწვევებს, აგრძნობინებს, აგებინებს.

ადამიანის, მახლობელი მეგობრისადმიც კი. გაუტანლობას, ღალატს, დაუნდობლობას, მისი ინტერესებისა და მღგობარეობისადმი დაუნდობელ, დაუდევარ მოპყრობას არსებულ ყოფაში შიო არაგვისპირელი მრავალ თავის ნაწარმოებში ანსახიერებს. ნიმუშისათვის ავიღოთ მისი ეტიუდი „ბაღლი ყოფილ ხარ!..“

ელიზბარი არჩილთან ერთად მიდის თავის დიდი ხნის უნახავ სკოლის ამხანაგ გივისთან. გივი ამხანაგებს გულლიად მიიღებს. არჩილი გივისთან ხშირად არის ნამყოფი. ელიზბარი კი — პირველად. ელიზბარი კმაყოფილებით აკვირდება მეგობრის ახალ ოჯახს, მისი შნოიანი დიასახლისის მოხდენილ მიხვრა-მოხვრას, კოპწიად გაწყობილ ბინას და აგრეთვე სუფრას. ყველაფერში იგრძნობა დიასახლისის ხელი.

გივის ცოლმა, ელომ, სტუმრები არ დააგვიანა; კოპწია ღიმილით ბოდიში მოიხადა მცირე სუფრისათვის და მაგიდასთან მიიწვია. ელიზბარი ნასიამოვნებია გივის ბედნიერი ცხოვრებით და უხარია, რომ მას ასეთი კარგი შეუღლე ჰყავა. დიასახლისმა ყველას თავის ადგილი მიუჩინა სუფრასთან: თვითონ — ელიზბარის გვერდით, გივი არჩილის გვერდით — ელიზბარის პირდაპირ. თამადა მასპინძელია. თითქმის ყველას სადღეგრძელო შეისვა. გივი სტუმრებს ღვინოს აძალებდა. შეზარხოშდნენ. „მრავალყამიერ“ წამოიწყეს. გივიმ ჩვენი მოღვაწეების სადღეგრძელო წარმოსთქვა. გივიმ: და არჩილმა

ერთმანეთს ხელი გადახვიეს და ხმაშეწყობილად განაგრძეს მრავალჯამიერი.

გივი და არჩილი არ ისვენებდნენ. არჩილი ხმას უმატებდა, გივის ეხვეოდა და თითქმის ნახევრამდე მაგიდის ქვეშ ჩაძვრა. ელიზბარმა დიასახლისსაც უცნაურობა შეამჩნია: ჯერ ის ნიდაყვზე დაყრდნობილი დაბლა იცქირებოდა, ხანდახან სახე ვნებით უთრთოდა, მთელი ტანი უხტოდა. ისიც თანდათან ძირს მიდიოდა. ერთ სიმღერას მეორე მოჰყვა, მეორეს მესამე და ასე ხანგრძლივად.

ელიზბარმა სკამი ცოტა გასწია, ხელსახოცი იატაკზე დააგდო და მის ასაღებად დაიხარა, თან გახედა, რა ხდებოდა მაგიდის ქვეშ, ისე, რომ იქ მყოფთ არ შეენიშნათ და რას ხედავს: „თვალწინ მხოლოდ ორი წყვილი, ერთმანეთში ჩახლართული, არჩილისა და დიასახლისის ფეხი მითამაშებდა... არჩილს მეგობრულად გივისთვის ხელი გადაეხვია და ამავე დროს იმის მეუღლეს ფეხებით ეარშიყებოდა!“¹ აი როგორია ჩვენი „განათლებული“ ვაჟკაცების მეგობრობა, აი, სადამდის მიდის მეგობრის მუხანათობა, მიგვითითებს აღშფოთებული მწერალი. მაგრამ ამით არ თავდება მეგობართა თვალთმაქცობა.

შიო არაგვისპირელის სტილისათვის ხომ დამახასიათებელია, მოვლენა თუ სახე თავისი ლოგიკური ფინალით ბოლომდე გამოააშკარავოს. იგი ამ შემთხვევაშიც ასე იქცევა. მწერალი ელიზბარის შთაბეჭდილების სრულყოფას განაგრძობს.

მაგიდის ქვეშ ნანახმა ელიზბარი შეაძრწუნა. უნდოდა ამდგარიყო, არჩილისთვის მიეფურთხა და მასპინძლის სახლი დაეტოვებინა, მაგრამ ვერ გაბედა. გივი კი სიმღერას განაგრძობდა. შემდეგ იგი წამოდგა, ჭიქა ღვინით აივსო და ჩვენი ქალების, დედების სადღეგრძელო დალია. უსურვა მათ „მოიგონონ ჩვენი წარსული დედები და იმათსავით პატიოსნურად ემსახურონ სამშობლოს და ოჯახს“². ამასთანავე გივიმ ერთგვარი ამხანაგური საყვედურით მიმართა მეგობრებს, რომ

¹ შ. არაგვისპირელი, „ბაღი ყოფილხარი..“, ტ. II, გვ. 5.

² იქვე, გვ. 5.

დაცოლშვილიანებული არ არიან. გულმოდგინებითა და დაბეჯითებით არწმუნებდა, რომ ცოლის შერთვა ბედნიერებაა და რომ ამას ის გამოცდილებით ურჩევდა. მართლაც, ეს ცოცხალი „მრუდე სარკეა“. აქაც შიო არაგვისპირელის დამახასიათებელი სტილი — იუმორი — ტრაგიკულთან ერთად ჟღერს.

ელიზბარმა თავი დახარა, შეებრალა თუ შეზარდა მოტყუებული ქმარი, ხოლო არჩილმა დიასახლისის ცინიკურად გადახედა, — „ქალებო!.. ოოო!... მაინც ვსვამ მათ სადღეგრძელოს! კარგები არიან!..“ და ჭიქა სწრაფად გამოცალა. სტუმრებიც წამოიშალნენ.

არჩილი და ელიზბარი წამოვიდნენ. გზაში ხანგრძლივი სიჩუმის შემდეგ, როდესაც ისინი სხვადასხვა გზით უნდა წასულიყვნენ, ელიზბარმა არჩილს წყრომით უთხრა: „უნდა გრცხვებოდეს, რომ იმ კაცს მეგობარს ეძახი, მეგობრულად ხელს ხევე და ამავე დროს-კი იმის ცოლს ფეხებს ფეხებში უხლართავ და ვნებით თრთი!“...¹ ელიზბარის ასეთ საყვედურზე არჩილმა გულიანად გადაიხარხარა და გაკვირვებითა და დაცინვით ურცხვად უთხრა: „ეჰ, ჩემო ელიზბარ, ბალღი ყოფილხარ!“

აი ასეთია მწერლის ჩვენებით (ელიზბარი აქ მწერლის შეხედულებისა და ბუნების გამომხატველია) ქალიცა და კაციც: ქალი ქმარსაც და საზოგადოებასაც ეჩვენება როგორც ერთგული ცოლი, ოჯახის მორალური ბურჯი, სინამდვილეში კი ორივეს უარპყოფს, შეურაცხყოფს, ანადგურებს. კაციც — მეგობრად, კეთილმშურველად ეჩვენება, სინამდვილეში კი მეგობარს ვერაგულად, ქურდულად სტაცებს, უგინებს, რაც მიათვის წმინდათა წიინდაა. თითქოს, ცხოვრება ისეა მოწყობილი, რომ სიმართლის, ადამიანობის გზა დაიკარგა, ზედმეტი შეიქნა. ადამიანში აღარაა არც გულწრფელობა, არც სიწმინდე, არც პატიოსნება, თითქოს, ყველა ეს თვისება ცხოვრებაში ადამიანისათვის ზედმეტ ბარგად იქცა. ასეთი არიან როგორც ამ ეტიუდის გმირები, არჩილი და ელო, ისე ეტი-

1 შ. არაგვისპირელი, „ბალღი ყოფილხარ!..“, ტ. II, გვ. 6.

უდის „...ხითხითებს და ხითხითებს!“ — დიმიტრი და ანა მახათელი და მრავალი სხვა, ეპოქისთვის დამახასიათებელი და შიო არაგვისპირელის მიერ ნიჭიერად განქიქებული, განსახიერებული.

შიო არაგვისპირელის სატირული სახეები სრულიადაც არ არიან ჰიპერბოლიზირებული, ისინი, თითქოს, ადამიანის ხასიათის თუ მოვლენის სიღრმეში შეჭრილი მწერლის მიერ რენტგენით ზედმიწევნით განათებულნი, ცოცხალ ქანდაკებასავით დგანან მკითხველის წინაშე და სინამდვილეს უტყუარად გამოხატავენ.

შიო არაგვისპირელი საზოგადოებრივ ცხოვრებას გულმოდგინედ ჩაკირკიტებს, ცდილობს ადამიანში გამოახოს დადებითი. მყარი, გულწრფელი გრძნობა, სიყვარული თავისი ქვეყნისადმი, სამშობლოსადმი. ცნობილია, რომ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ყველაზე ცხოველი, მოქმედი გრძნობა და მისწრაფება თავისი დამონებული, დაბეჩავებული ხალხისა და სამშობლოსადმი სიყვარული, მისი აღორძინებისა და წინმსვლელობისათვის „პირადის საზოგადოებრივისადმი დამორჩილება“, რასაც ასე შთამაგონებლად გაჰკიოდნენ და პირადი საქმიანობითაც აჩვენებდნენ ჩვენი მე-19 საუკუნის განმანათლებლები, რომელთაც დიდი გატაცებით გაშალეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფრონტი და ერის ყოველი ცოცხალი ძალაც მიიზიდეს. სინამდვილეში ამ ფრონტზე მომუშავეებმა ღრმა კვალი დაამჩნიეს ქართველი ხალხის ცხოვრებას, ბევრი რამ დადებითი, არსებითი, სასიცოცხლო — სასარგებლო გააკეთეს. „ავადმყოფი“, „ცხრაკლიტულში მჯდომარე“, „შეურაცყოფილი“, „ლეჩაქმონდილი“, „ფეხშიშველი“, მშობლიური ხალხი საღათას ძილიდან გამოათხიზლეს, გამოარკვეეს, მძლავრი ბიძგი მისცეს ქვეყნის ახალი გზით სიარულს, გამობრუნებას, წინსვლას.

სკეპტიციზმით შეპყრობილი, ექვისა და უნდობლობის ქსელში: გახვეული შიო არაგვისპირელი ამ ფრონტზე მომუშავეთა შორისაც ბევრში ხედავს სიბეცეს. სიყალბეს, ცბიერებას, თვალთმაქცობას, რასაც ჩვენი მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის მწერლებიც, მათ შორის, შიო არაგვისპირელიც, დიდი გულისტკივილით აღნიშნავდა („ეჰ, მეტივე!..“, „პარამხანის სურათი“, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!“ და სხვ.).

ნიმუშისათვის ავიღოთ ეტიუდი „პარამხანის სურათი“. მასში დამახასიათებლად მოცემული სოლომონ ბერიკაშვილის სახით 90-იან წლებში ალექსანდრე III-ის მეფობის რეაქციის ხანაში, განელბებული, უფრო მართებულ იქნება, გაციებული, პირად წვრილ ინტერესებს მიცემული ინტელიგენცია; რომელმაც ადვილად მიივიწყა ახალგაზრდობაში, უმადლეს სასწავლებელში პროგრესულ-რევოლუციურ ამხანაგებთან ერთად აღიარებული მაღალი საზოგადოებრივი მისწრაფებანი — მდაბიო ხალხის, ქვეყნის წინ წაწევისათვის იმოდღაწეონ, სინამდვილეში კი თავის პრაქტიკულ ცხოვრებაში სრულიად შეცვალეს საქმიანობის გეზი; ხშირად სწინააღმდეგო მიმართულებითაც წავიდნენ და ამგვარ საქციელში უხერხულობასაც აღარ გრძნობდნენ. სოლომონ ბერიკაშვილსაც ერთ დროს, მოწინავე სტუდენტს, ახალგაზრდობის მისწრაფებანი, ამხანაგებისადმი მიცემული სიტყვა — იშრომოს ქვეყნის სასარგებლოდ, როგორც ჩანს, ისე აჭვს მივიწყებული, ისეა მეშჩანურ, ფილისტერულ, ეგონისტურ-ზოოლოგიურ ცხოვრებაში ჩაყურყუმალავეებული. რომ არამც თუ მაღალი იდეების მიხედვით გარემო მოვლენებისადმი მართებულ რეაგირებას ახდენს, არამედ მათი მოგონებაც კი მისთვის შესაძლებელია მხოლოდ სიზმარში და ისიც კომმარულ სიზმარშიღა.

განვიხილოთ მწერლის ჩვენება. ღამის ორი საათია. სოლომონ ბერიკაშვილი უსიამოვნო გრძნობით უცბად ლოგინზე წამოჯდება, სიზმარი უნახავს, ვითომ მრავალი ხალხი მას ციყინით მისდგომოდა, უსირცხვილოს, უსინდისოს ეხახდა, არცხვენდა, პირობას რატომ უღალატა. მშვენიერი შტრიხია მწერლის მიერ ოსტატურად დაჭერილი გადაგვარებული სო-

ლომონის ქვეცნობიერ ფსიქოლოგიაში მთვლემარე სინდისის ქეჭნა-ფუთფუთისა.

სოლომონ ბერიკაშვილს ძილი გაუფრთხა. წამოდგა. ოთახში ბოლთის ცემა დაიწყო. მალე დაწყნარდა. საწოლზე გულაღმა გადაწვა. ოცნებასა და წარსულის მოგონებას მიეცა. გონების თვალი თავის სტუდენტობისდროინდელ ცხოვრებაზე შეაჩერა. ამ ცხოვრებიდან ბევრი რამ კარგი და სასიამოვნო მოაგონდა.

მოაგონდა უნივერსიტეტის დამთავრებისას ამხანაგთა გამოსათხოვარი საღამო-შეყრილობა. ხედავს ამხანაგის პატარა ოთახს, შეკრებილ ამხანაგებს. ხედავს მაგიდაზე ლუდითა და არყით სავსე ჭიქებს. აი ყველანი შეიკრიბნენ; მხიარულებამაც იმატა. მაგიდას შემოუსხდნენ. აი, სოლომონი ნათლად ხედავს, ერთი მათგანი როგორ წამოდგა ხელში სავსე ჭიქით და შეკრებილთ მიმართა: „ამხანაგებო... დღეს, ხვალ, სათითაოდ გავეშურებით ჩვენის ბუდეებისაკენ, ჩვენის ქალაქებისაკენ, ჩვენის სამშობლოსაკენ, სადაც სიხარულით და გულის ფანცქალით მიგველიან ჩვენი მშობლები, ჩვენი ძმები და ერი. ვინ წარმოიდგენს იმათს სიხარულსა და აღტაცებას, როდესაც თვალს მოგვკრავენ?.. მარტო ჩვენი ხილვა არა კმარა იმათთვის. ისინი უფრო სხვა რასმე მოელიან ჩვენგან, უფრო სხვა დიდ მოვალეობას გვდებენ კისერზე, რომლის პირნათლად აღსრულებაც, ჩვენის მხრივ, საჭიროა. აბა, ყოველმა ჩვენგანმა მიიხედოს უკან, რას დაინახავს? დაინახავს ერთ უზარმაზარ მთას, კავკასიონის მთებზე უმაღლესს... იმ ნივთიერებისაგან შემდგარს, რომელიც ჩვენს გამოზრდაზე ჩვენმა ტანჯულმა ერმა, ჩვენმა მშობელმა ერმა, ცრემლითა და ოფლით შეადლუა. განა ამას შემცირება, ამას სამაგიეროს გადახდა არ უნდა? განა ეს ამოდენა მთა ვალად უნდა გვედოს კისერზე? არა, თუ კაცნი ვართ და გვსურს კაცის სახელის ტარება, უნდა ვეცადნეთ, რომ ერთი-ორად მივუწყოთ ჩვენს ტანჯულთ. ვიცი, ყველანი დამეთანხმებით, აი საქმე ის არის, რა გზით, რა საშუალებით“¹.

¹ შ. არაგვისპირელი, „პარამ-ხანის სურათი“, ტ. 1, გვ. 61.

მოწინავე ახალგაზრდობის ეს ტკივილები, საზოგადოებრივი ვალდებულების ასეთი მწვავე და ნათელი შეგნება, უდავოდ თვით დიდი მოქალაქე-მწერლის, შიო არაგვისპირელის—საზოგადოებრივი ვალდებულების შეგნება და ტკივილებია.

შიო არაგვისპირელი მიეკუთვნება ქართველი მოწინავე საზოგადოების იმ რჩეულთა წრეს, რომელსაც ქვეყნის წინაშე ამოძრავებდა და აღაფრთოვანებდა მისწრაფება, ამგვარი საზოგადოებრივი მოვალეობის შეგნება ერის ყოველი წევრისათვის სავალდებულო და წამყვანი ყოფილიყო, ყოველ მათგანს — სამშობლოს აღორძინება-წინწაწევის საქმე კარგად გაეთვალისწინებინა და თავის პირად საქმედ ექცია.

შიო არაგვისპირელი ამ ახალგაზრდების მისწრაფების დეტალებსაც გვაცნობს; სოლომონ ბერიკაშვილს მოაგონდა, ამხანაგმა როგორ ილაპარაკა. მოაგონდა, როგორ გააფრთხილა მან ამხანაგები, სახელმწიფო დაწესებულებებში არ ემსახურათ, რადგანაც ცნობილი იყო, სახელმწიფო დაწესებულებებში საქმე ისე იყო მიმართული და წარმოებული, რომ ვიდრე კაცს არ გამოაჩერჩეტებდნენ, არ გამოატვინებდნენ, „ვიდრე თავიანთებურად არ მოაწყობდნენ და არ მორთავდნენ“, დაწინაურებას არ მისცემდნენ. ცხადია, „საქაჯავში“ გამოტარებული, გამოფიტული კაცი ველარაფერს სასარგებლოს ვერ გააკეთებდა ქვეყნისათვის. მოაგონდა ამხანაგის რჩევა; თუ როგორ ურჩევდა იგი და დარწმუნებული იყო, რომ ამგვარი პირების დასში ჩაწერას არც ერთი იმათგანი არ მოისურვებდა.

ბერიკაშვილს აგონდება ამხანაგის მოწოდება, ხალხში გავიდნენ, მათთან იმუშაონ, მათზე იზრუნონ. „ჩვენ: — აგონდება ამხანაგის სიტყვა ბერიკაშვილს, — ამ ეკლით სავსე გზაზე ბევრი გაჭირვება, ბევრი უსამართლობა დაგვატყდება, მაგრამ, რაც ძალა და ღონე შეგვწევს, უნდა წინააღმდეგობა გავუწიოთ ამ უსამართლობას, ამ გაჭირვებას. ეკლიანი გზაა, მაგრამ ფხიზელია და სიფხიზლე ხომ ადამიანის ერთი საუკეთესო განძითაგანია; მაშ, ნუ შევეუშინდებით ამ ეკლიან გზას, ზედ ვიაროთ, თუ რამ უბედურება შეგვემთხვა, რაც ხშირად მოსალოდნელია, ჩვენც ისე მოვიქცეთ, როგორც მთავარანგელოზი ურჩევს თავის ქვეშევრდომთ „ფაუსტში“:

„რაც არ მოგწონთ, უარჰყავით,
რაც გაშფოთებთ, უცნაურად,
ნუ მოითმენთ, ყოველ ძალას
წინ დაუხვდით ვაჟკაცურად“¹.

მოაგონდა ბერიკაშვილს, რომ ყველა იქ დამსწრემ, თვით მან, ამხანაგის მოწოდებაზე ფიცი დასდო.

აშკარაა, აქ მოცემულია ეპოქის მოწინავე იდეებით მდაბიო, მშრომელ ხალხზე ზრუნვის აუცილებლობა. ცხადია, შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში საგრძნობლად მქლავნდება ეპოქის რევოლუციურ-დემოკრატიული მწერლების მოძღვრების გავლენა. თვითონ მწერალი, შიო არაგვისპირელი, ამ მისწრაფებებს, ცხადია, იზიარებს და მკითხველსაც მათ სამართლიანობას შთააგონებს.

შიო არაგვისპირელს და მკითხველსაც ფრიად აინტერესებთ, თუ რამდენად გაამართლა სოლომონ ბერიკაშვილმა თავისი ფიცი. სოლომონ ბერიკაშვილმა სამშობლოში დაბრუნებისთანავე, ხალხში გასვლის, მასზე ზრუნვის მაგიერ, თბილისის მიაშურა; სახელმწიფო დაწესებულებაში სამსახურის უარყოფის ნაცვლად, პირიქით, მონახა სილამაზით განთქმული დეიდა მარიამი, მისი შემწეობით ადვილად შევიდა სახაზინო სამსახურში; სადაც მალევე კარგი თანამდებობაც მიიღო. მან სავსებით დაივიწყა მიცემული ფიცი — სამშობლოსათვის, ხალხის საკეთილდღეოდ ემოღვაწნა, პირნათლად შეესრულებინა წმინდა ვალი. იგი მიეცა პირად სიამოვნებასა და კეთილდღეობას.

ამხანაგების ფიციც ბერიკაშვილს მხოლოდ სიზმარმა მოაგონა. ის ერთგვარი თვითგამართლების მიზნით, ან შეიძლება მის მიერ არჩეული გზის სისწორეში დარწმუნებული, თავის თავს ეკითხება: „ნუთუ იმ აზრების, იმ ფიცის აღსრულება ყოვლად შეუძლებელია?!“ და თვითონვე ასე პასუხობს: „ის ოცნებაა და არა სინამდვილე!... განა... შესაძლებელია იმ პირობის აღსრულება, რომელიც ძალას გვატანს, რომ ჩვენის მოქმედების ასპარეზად სოფელი გავიზადოთ, ალვად-

¹ შ. არაგვისპირელი, „პარამ-ხანის ხურათი“, ტ. 1, გვ. 62—63.

გინოთ დაცემული ხალხი, გავანათლოთ, ამოვუდგეთ მხარში, იმასთან ერთად ვიტანჯოთ და ამ ტანჯვით და შრომით, როგორც მაშინ, ოცნების დროს, გავიძახოდით, ვისიამოვნოთ?!... ეჰ, ბევრი ასეთი სისულელე წარმოგვითქვამს და გვიყვირნია, მაგრამ იმათი შესრულება ყოვლად შეუძლებელია! სულელები! სულელები! სხვასაც არცხვენენ, პირში აფურთხებენ გამოფხიზლებისათვის, ოცნებიდან გამორკვევისათვის“¹.

ცხადია, სოლომონ ბერიკაშვილი ადვილად და მთლად ჩაეფლო თავისსა და მისი მეგობრების მიერ უნივერსიტეტის დამთავრებისას დახატული ცხოვრების გზის საწინააღმდეგო, მეშხანური ცხოვრების წუმპეში და არავითარ უხერხულობასაც კი არა გრძნობს.

თავისი და საერთო მდგომარეობის ასეთი ანალიზის შემდეგ თვითგამართლებული სოლომონ ბერიკაშვილი წყნარდება. მათ, ვინც ახალგაზრდობაში მიღებული წმინდა ფიცის მიხედვით მოღვაწეობდა, ან მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, ამ გზას განუხრელად დასდგომოდა, ბერიკაშვილმა შებრალების თვალთაც კი გადახედა. თვითგანსჯით ნასიამოვნები რბილ ლოგინზე გადაწვა, ტკბილად დაამთქნარა, თვალები მილულა, ბოლოს გაახილა თვალები, მძიმედ მიატრიალ-მოატრიალა და პირდაპირ კედელზე ჩამოკიდებულ სურათს მიაჩერდა. სურათზე სამი მშვენიერი ხოლოდშობილი ქალი ამაღელვებლად იყვნენ გამოსახულნი. „რა კარგი იქნება. რომ გაცოცხლდნენ!“ — გაიფიქრა სოლომონმა და თანდათან უფრო ვნებიანად დაუწყო სწერა. ის ათასნაირ ოცნებას მიეცა. აი, თითქოს სოლომონის ხატვრა ხორცს ისხამს. ქალები დაიძრნენ, დაბლა ჩამოვიდნენ, ამოძრავდნენ. გაიმართა — ყიჟინი, ყვირილი, სიცილ-კისკისი, ხვევნა-კოცნა! ნებისმიერობასა და სიამოვნებას თავმიცემული სოლომონი ხედავს ამ სურათს, უნდა წამოდგეს, გაერიოს ამ ხოლოდშობილთა გუნდში, მაგრამ ვერ მოუხერხებია. ამ დროს სოლომონს ერთი ხოლოდშობილი მიუხახლოვდა, მის პირდაპირ ღიმილით, მკერდის შეთამაშებით დადგა. სოლომონი აღტაცებით წამო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „პარამ-ხანის სურათი“, ტ. I, გვ. 60.

ვარდა ლოგინიდან, ხელები მოსახვევად გაშალა, მაგრამ იატაკზე პირქვე გაიშლართა. „ჰა! — შელრიალა სოლომონმა, წამოდგა, დაბნეულმა მიიხედ-მოიხედა. მაგრამ მარტო საათის კაკუნი და ლამფის შრიალი-ლა მოესმა“.

აი ასეთია ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, დროზე ადრე დაბერებული, დაცლილი, გაყალბებული, მართლაც და ფულურად ქცეული სოლომონი, არამც თუ საზოგადოების, ხალხის. არამედ მახლობელთა და თავის თავის ურგები, ხორცმეტა აღამიანი!

შიო არაგვისპირელი სოლომონ ბერიკაშვილის სახით მხატვრული ოსტატობით აჩვენებს მკითხველს 80—90-იანი წლების შავბნელი რეაქციის ხანაში რუსი და ქართველი ინტელიგენციის გარკვეულ ნაწილს, იდეური მოღვაწეობის აუცილებლობის შეგნებასა და მისწრაფებას ადვილად რომ კარგავდა; ქვეყნის რევოლუციურ-დემოკრატიული განვითარების გზიდან რომ უხვევდა, სცილდებოდა. თანდათან ნაკლები წინააღმდეგობის და ხშირად მიუღებელი, სამარცხვინო გზისა თუ საშუალებათა გამოყენებით პირადი კმაყოფილების ნაპუჭში იკეტებოდა — ზოოლოგიურ სიამოვნებას ეძლეოდა, საზოგადოებრივზე აღარ ფიქრობდა. ცხოვრების ასპარეზიდანაც ადვილად და სამარცხვინოდ იხსნებოდა.

ასეთი იყო უტყუარი, ცოცხალი, შეუფერავი სახე ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილისა, სამწუხაროდ, არც მცირედისა, მე-19 საუკუნის 80—90-იან წლებში.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების მიხედვით ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილი ასეთი ზერელე, ფუქსავატი, პირადი ინტერესების გზით მიდიოდა, და ასე უკვალოდ, შეიძლება ითქვას, სამარცხვინოდ იღუპებოდა. მწერლისავე ჩვენებით, არსებული საზოგადოებრივი თუ სახელმწიფოებრივი წყობილების პირობებში ქართველი ინტელიგენციის მეორე ნაწილი — აღმავალი, მზარდი, უკეთესი მომავლის მოტრფილე, უნარიანი, ცოდნას მოწყურებული, შეგნებული, საზო-

გადოებრივი. პატიოსანი მოღვაწეობის, მუშაობის სარბიელის სერიოზული მაძიებელია; როგორც არის ღარიბი და სნეული სტუდენტი თელო გელაშვილი და მისი ამხანაგები — გაბრო, გიგილო და ფილო („ადამიანი“). ეს ახალგაზრდები შიმშილით, სიცივით, უპატრონოდ იქვე, რუსეთის უნივერსიტეტში სწავლის დროსვე იღუპებიან.

თელო გელაშვილი და მისი მეგობრები ჩვენი ხალხის დაბალი ფენის წარმომადგენლები არიან, უფრო გარკვევით რომ ითქვას, ახალი ცხოვრების პირობებში გაღვიძებული გლეხობაა. ეს ახალგაზრდები გაჭირვებული, ცხოვრებამოუწყობელი გლეხის ღვიძლი შვილები არიან. მცირე სწავლა მიუღიათ, ზოგი ცხოვრების ახალი ქროლვით, ზოგიც წიგნების საშუალებით. „გონების თვალთ ხედავდნენ შორს, ძალიან შორს რალაც ბრწყინვალეს. რომელსაც უნდა ემსახურონ. რაც იდეალად უნდა ჰქონდეთ“¹. ასეთმა განწყობილებამ მათ გადააწყვეტინა, ისწავლონ. ცოდნით შეიარაღდნენ, რათა შესაძლებლობა ჰქონდეთ უშუალოდ ჩაებნენ უკეთესი ცხოვრების მოპოვება-დამყარების საქმეში. ესენი არიან ჩვენი უაზნო ინტელიგენციის პირველი თაობის ახალგაზრდობის წარმომადგენელი, ძლიერი იდეური გატაცებით. დიდი ნებისყოფითა და ენერგიული ბრძოლის ურყევი სურვილით აღჭურვულნი, რომელნიც, სამშობლოში უმადლესი საქაწავლებლის უქალობის გამო, ახალგაზრდული ხალისითა და იმედით მიემგზავრებიან შიდა რუსეთში.

ჩვენი ცხოვრების სინამდვილის მაქსიმალურად კარგი ჰცოდნე შიო არაგვისპირელი საუცხოოდ ხედავდა და აფასებდა, თუ როგორ მძიმე ეკონომიურ პირობებში უხდებოდა ამ ახალ თაობას, უაზნო ინტელიგენციას, სამოღვაწეო სარბიელზე გზის გაკვლევა (ეს ხომ მას და მის ამხანაგებს ვარშავის საბეითლო ინსტიტუტში სწავლის დროსაც კარგად ჰქონდათ გამოცდილი). ჯერ აქვე, სამშობლოში მათი მშობლების უკიდურესი სიღატაკე მზარდ ახალგაზრდობას არ აშინებდა და ურყევი გადაწყვეტილებით მიაშურებდა რუსეთის

¹ შ. არაგვისპირელი, „ადამიანი“, ტ. 1, გვ. 73.

უმადლეს სასწავლებლებს სათანადო ცოდნის შეძენისა და ცხოვრების სარბიელზე გამოსვლისათვის გასაღების მოპოვება-დასაუფლებლად.

ამ ახალგაზრდების უფრო გაქირვებულ მდგომარეობას რუსეთში ყოფნის დროს და მათ მოუდრეკელ სულიერ განწყობილებას, რადაც არ უნდა დაუჯდეთ, საჭირო ცოდნა შეიძინონ, სათანადოდ მომზადდნენ ცხოვრების უკეთესი პირობების შექმნისათვის ბრძოლაში, შიო არაგვისპირელი ეტიუდში „ადამიანი“ რელიეფურად გვიხატავს.

საკმარისია გავეცნოთ მათ საცხოვრებელ ოთახს: „ორი დაძველებული, თავებით ერთმანეთზე მიდგმული ტახტი, ორი დანჯღრეული მაგიდა და აგრეთვე ტაბლა, რომელზედაც დახროვებული იყო წიგნები და სხვადასხვა საგნები, ნემსი და ძაფი, გამხმარი პურის ნამტვრევები და სხვა ამისთანები... აი, — გადმოგვცემს მწერალი, — მთლად ოთახის სამკაული, თუ-კი მხედველობაში არ მივიღებთ... ერთი თიხის მათრათს, რომელშიაც თედო და მისი ამხანაგი გაბო აბურაშვილი პირს იბანდნენ, და თუნუქის ჩაიდანს, თუნუქისავე ნავთის ჭურჭელს და ნავთის სამზარეულოს, რომელზედაც ჩაისათვის წყალს ადუღებდნენ“.¹ ამასთან ოთახში, გაუთბობლობის გამო (რადგანაც თედო და გაბო ქირას დროზე ვერ იხდიდნენ) საშინელი სიცივეა, თედო ლოგინში წოლას ამჯობინებს.

მათი ყოფის მეტად დამახასიათებელია დეტალი: ასეთ სიღარიბეში მათ მაგიდაზე ბლომად აწყვია წიგნები; წიგნები იმდენად მრავლად შეუძენიათ, რომ „დანჯღრეულ“ ტახტის შუა წელის გასამაგრებლად სხვადასხვა სერიოზული მეცნიერებისა და საკითხავი წიგნები გამოუყენებიათ, თვითონ კი მშვიერ-ტიტვლები არიან. ხშირად, თუ რაიმე ტანისამოსი მოეპოვებათ, ავირავებენ, ერთი პალტოთი იოლად გამოდიან. თუკი შეხვდებათ, ზედმეტად იტვირთავენ თავს, კერძო გაკვეთილები იქნება თუ სხვა რაიმე სამუშაო, რასაც აგრეთვე პირნათლად ასრულებენ. ასეთს პირობებში, ბუნებრივია, მრავალი მათგანი სნეულდებოდა და ილუპებოდა კიდევც. ისინი

¹ შ. არაგვისპირელი, „ადამიანი“, ტ. I, გვ. 66.

უკიდურეს, გამოუვალ შემთხვევაში ფულისთვის მშობლებს მიმართავდნენ ხოლმე.

უაზნოთა შევიწროებულ ცხოვრებასა და სულისკვეთებას მშვენიერად ხდის ფარდას დასნეულებულ თედოს მშობლებისადმი მიმართვა: „საყვარელო მშობლებო!.. დახმარების მაგიერ, მინდა კიდევ თქვენ გამოგართოთ. გწერთ ჩემის უკიდურესობის ამბავს, გთხოვთ ფულს და მით გიორკეცებთ თქვენს ტანჯვას... ეჰ! საყვარელო მშობელო, მაპატიე, დამნაშავე ვარ შენს წინაშე... მე უსინდისოთ მოგექეცით... კიდევ ეს მტანჯავს... ისევ დაწყლულებულს წყლულს მიმატებს... მამი, მამი, შენს თეთრ წვერს პატივი არ ვეცი, შენი ცრემლები შეურაცყავ და არ გაგიგონე. ეხლა ვგრძნობ, რომ შენი სიტყვები — „იკმარე, შეილო, ნუ მიდიხარ... შენ გარემოებას დახედე და ისე მოიქეც!“ — მე არ გაგიგონე. მეგონა ჩემი გზა ია და ვარდით იქნება დაფენილი და მოვიკლავ სწავლის წყურვილს-მეთქი. მაგრამ რას ვხედავ?!.. სწავლის წყურვილის მაგიერად, უმნიშვნელოდ, ლუკმა-პურის მოპოვების ბრძოლაში მირბის ცხოვრება! რომელს მივდიო?.. ლუკმა-პურს თუ სწავლას? ორსავე ჩავჭიდე და აი შედეგი: ორად მოხრილი რისლა მაქნისი ვარ?“¹

ესაა ნამდვილი, ცოცხალი სურათი უაზნოთა ცხოვრებისა. მათ შორის ვინც ცხოვრების ასეთ მკაცრ პირობებს უძლებდა, მარლთაც, გმირი იყო და ცხოვრებაშიც შესამჩნევ კვალსაც სტოვებდა; ხოლო ვინც ფიზიკურად სუსტი ორგანიზმის და არა სულიერი სისუსტის გამო ვერ უძლებდა, ის კი არ იღუნებოდა, არამედ იმტვრეოდა, იღუპებოდა, როგორც თედო გელაშვილი და მრავალი მისთანანი.

შიო არაგვისპირელი მართებულად უსვამს ხაზს იმას, თუ რაოდენ ძნელი იყო უაზნო ინტელიგენციისათვის თართო საზოგადოებრივი ცხოვრების გზაზე გამარსვლა.

შიო არაგვისპირელს მხედველობიდან არ გამოორჩა უაზნო ინტელიგენციის ფსიქოლოგიის ერთი მეტად საგულისხმო ხაზის აღნიშვნა. ეს ახალგაზრდები მაინც გარკვეულად, სათანა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „აღამიანი“, ტ. I, გვ. 68.

დოდ ნათლად ვერ ხედავდნენ მომავალი ცხოვრების გზას, მის შინაარსს. მართალია, ბევრს საუბრობენ, კარგად იცნობენ და აფასებენ წარსულს, საღად მსჯელობენ აწმყოზედაც, მაგრამ ვერც ერთი მათგანი ნათლად ვერ ერკვევა, რისთვის ითმენდა წარსულში, ან რად ითმენს ახლა ამ სიღუბეში. რა იქნება და რას გააკეთებს ის მომავალში, როცა ცხოვრების მორევში ჩაებმის.

ინტელიგენციის ამ ფენისათვის მეტად დამახასიათებელია ამ საკითხის თედო გელაშვილისეული გაგება: „მეგობრებო, — მისუსტებული ხმით განაგრძობს თედო, — ჩვენ ახლა გალიაში ახლად გამოძწყვდეულ ლომს ვემსგავსებით, რომელიც ხან ერთს კედელს ეცემა და ხან მეორეს. უნდა გასვლა, მაგრამ ვერ გაუნგრევია მისი კედლები. ჩვენც ხან იქით ვეცემით და ხან აქეთ, ხან ერთს საგანს ჩავჭიდებთ ხელს, ხან მეორეს... გვინდა ამასაც მოვკიდოთ მაგარი ხელი და იმასაც და ვერც ერთს-კი მივწვდომივართ, არა გვაქვს გამორკვეული საგანი ცხოვრებისა, იდეალი... ძნელია ამნაირი უკიდურესი მდგომარეობა, ძნელი, და როდის მოელება ბოლო ამისთანა ყოფას, ამის გამოცნობაც ძნელია. ვინ იცის, იქნება სულ მოკლე ხანში მოეღოს ბოლო, რადგანაც ცოტაოდენ ნიშნებზე ვხედავ, და ეს, ცოტა არ იყოს, იმედის ნაპერწკალს გვიღვივებს!“¹

აქაც მწერალი პირადი თვალსაზრისით გვიხატავს უაზნო ინტელიგენციის მსოფლმხედველობას მისი არსებული ყოფის, სახელმწიფოებრივი წყობილებისადმი უარყოფით დამოკიდებულებას და ძალუმ ლტოლვას მომავალში ადამიანური ცხოვრების დანერგვას; თავისში ის, მართლაც, გრძნობდა „ლომის ძალას“ მომავალში ბედნიერი ცხოვრების დასამყარებლად. მაგრამ, რადგან მომავლის გზა მას ნათლად არა ჰქონდა გარკვეული, ხალხის მასების რევოლუციური მოძრაობა 90-იანი წლების რეაქციის პერიოდში მან სათანადოდ ვერ შეაფასა, მის გზას განუდგა თუ დასცილდა, თავის მოღვაწეობაში გარკვეულად მერყეობას, ნიადაგის უმტკიცობასა და დაცემულობას განიცდიდა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ადამიანი“, ტ. I, გვ. 74.

ქართველი საზოგადოების, მისი ინტელიგენციის, რა თქმა უნდა, გარკვეული ნაწილის, უფრო კი დარღვეული თავადაზნაურობის წიაღიდან გამოსულის, გაუტანლობას, უპასუხისმგებლობას, ცხოვრებაში უიალქნოდ ყოფნას შიო არაგვისპირელი დიდი სიმკვეთრით იძლევა ნოველაში „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!“... ეს ნაწარმოები შხამიანზე შხამიანი სატირაა მწერლის გულის სიღრმეში დაგროვილი სევდისა, ხოლო სისხლის ცრემლით დაწერილი და აღშფოთებით ნასროლი ქართველი „განათლებული“ საზოგადოებისადმი, უფრო კი ქართველი ქალისადმი¹ სატირა-იუმორი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში, როგორც ზემოთაც იქნა აღსიძებული, თვალსაჩინოდ იგრძნობა.

შიო არაგვისპირელის დაცივნის ნიჭისა და უნარის შესახებ საგულისხმო აზრსა და ცნობას გვაწვდის ვარშავაში სწავლის დროს მწერლის მეგობარი, ცნობილი პედაგოგი ალექსანდრე მიქაბერიძე. „მიუხედავად ასეთი (მეტად მორიდებული — მ. ზ.) თავაზიანობისა. შიომ მწარე გესლიანი და თან მოსწრებული სიტყვის გადმოსროლაც იცოდა. მაგრამ ისე მოხერხებულად და ისეთ ხელსაყრელ პირობებში, რომ მოსაუბრეს მთლიანად გაანადგურებდა, საწინააღმდეგო პასუხის გაცემის შესაძლებლობას უსპობდა. მოსაუბრე. შესაძლებელია, გულნატკენიც რჩებოდა ზოგჯერ იუმორით შეზავებულ² სარკაზმით, მაგრამ მოსაუბრე. უდავოდ, ანგარიშს უწევდა და თავის კეთილგანწყობილებას მაინც არ აკლებდა“¹.

შიო არაგვისპირელი შემოქმედებაშიც ასეთია. იგი, რა თქმა უნდა, უფრო ხშირად მწარე, აღშფოთებულ, შეურიგებელ სარკაზმს იყენებს, ვიდრე მსუბუქ იუმორს. მისი წერის თავისებურების — შენიღბული, თავშეკავებული, ხელოვნური მშვიდი გადმოცემის გამო მისი სატირა წინ არ იწევა, არ

¹ ალ. მიქაბერიძე, „შიო არაგვისპირელი (მოგონების სახით)“, მწერალთა მუზეუმი, № 13.247-ბ.

ყვირის, არ ბღღენის. არსებულის მიმართ შეურიგებლობას, დაცინვას, უარყოფას, მიუღებლობას შიო არაგვისპირელი, თითქოს, სკეპტიციზმით შებოჭილი ადამიანის გაციებული გულითა და გონებით, მეტ-ნაკლები „დამშვიდებით“ ქექავს და ქარგავს. ასეთია მრავალი მისი ნაწარმოები; მათ შორის „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“

| ეტიუდი „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!...“ ეხება ფრიად მტკივნეულსა და სასიცოცხლო მოვლენას, როგორც მთლიანად ქართველი საზოგადოებისათვის, ისე, კერძოდ, თვით ჩვენი მწერლისათვის, როგორც თავისი ერის ერთგული და ფხიზელი მოქალაქისათვის. ესაა მტკივნეული საკითხი—ქართველისათვის რამდენად ძლიერია, მყარია, წამყვანია, პატრიოტული შეგნება. |

ცნობილია, მთელი XIX საუკუნის მანძილზე მეფის რუსეთის ბიუროკრატიულმა მმართველობამ, მისმა უხეშმა კოლონიალურმა პოლიტიკამ დამორჩილებული ერების ასიმილაციის — გარუსების სურვილით, უარყოფითი დადი დააძინა ქართველ საზოგადოებას (განსაკუთრებით მის პრივილეგიურ ფენას). სკოლა, თეატრი, სახელმწიფო დაწესებულებები, პრესა და გამომცემლობაც, თითქმის მთლიანად რუსული განმტკიცდა. მრავალმა „განათლებულმა“ ქართველმა ზურგი შეაქცია ნაციონალურ, ძველ, საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილ ქართულ კულტურას, ქართულ ენას, ქართულ ზნე-ჩვეულებას; ხშირად ვარდებოდა აკ. წერეთლის მიერ გაკიცხულ „დამურას“ მდგომარეობაში. ამით ის ადვილად ჰკარგავდა თავის ეროვნულ-მოქალაქეობრივ ნიადაგს.

ცნობილია, რა მწვავედ, ხშირად რა მოურიდეבלად, გაბედულად იბრძოდა ქართული მწერლობა, ქართველი საზოგადოების მოწინავე ნაწილი მთელი მე-19 საუკუნის მანძილზე, განსაკუთრებით კი 60-იანი წლებიდან ილ. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, ნ. ნიკოლაძე და სხვანი ქართველი ხალხის ცხოვრებისათვის ჯანსაღი ტონისა და მიმართულების მიცემისათვის, არა მარტო მხატვრული მწერლობით, არამედ აგრეთვე კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილებითა და პრაქტიკული მოღვაწეობით. მათ გაბედულად და ფართოდ გაშა-
ჩ. 46

ლეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფრონტი და ქართველი ხალხის ჯანსაღი ძალები წარმატებით მიიზიდეს. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფრონტზე მუშაობა საპატიო საქმედ გადააქციეს. ამ ფრონტზე მომუშავენი ფართო საზოგადოების თანაგრძნობითა და პატივისცემით სარგებლობდნენ.

ამავე ფრონტის ერთ-ერთი ერთგული, მედგარი მებრძოლი მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე როგორც თავისი მხატვრული შემოქმედებით, ისე პრაქტიკული საქმიანობით, შიო არაგვისპირელიც იყო. ამ ფრონტის გაღვივების, ქართველი ხალხის გათვითცნობიერება-აღორძინების საქმეს სკეპტიკოსი მწერალი შიო არაგვისპირელი ძალუმაღ ენმაურებოდა და ამ ფრონტზე არალირსეულთა ნაკლიც საქვეყნოდ, მოურიდებლად, მძლავრ მხატვრულ სახეებში დვარდიანად გამოქონდა. თავისდა სამწუხაროდ, გულდაკოდილი მწერალი კარგად ხედავდა, რომ დიდი გრძნობა ქვეყნის სიყვარულისა, მისდამი ვალდებულებისა, თუ ბევრს არა, ზოგიერთს მაინც, მომგებიან თამაშად გაუხდია, ან სათანადო სიმტკიცითა და შეგნებით არ ესმოდა. ამ დიდი გრძნობისადმი აღნიშნულ პირთა დამოკიდებულებაში მწერალი სიყალბეს, ანგარიანობას, უპატივცემულობას, საერთო ქვეყნის წინსვლის საქმის შებორკვას, ერის აღორძინების მაგიერ, უკან დახევას, მისი დაშლა-დარღვევის აშკარა ნიშნებს ხედავდა.

ამ მეტად მტკივნეულ მოვლენას მთელი თავისი გულწრფელი, დიდი საზოგადოებრივი შეგნებითა და დამსახურებული აღშფოთებით შიო არაგვისპირელი გვიხატავს სატირალში „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“

ცნობილია, რომ მთელი მე-19 საუკუნის მანძილზე 1917 წლის დიდ რევოლუციამდე წარმოებულ ბიუროკრატიულ-კოლონიალური პოლიტიკა მცირე ერთა, და მათ შორის ქართველებს, მეტად ავიწროებდა, სდევნიდა, სამსახურში არ იღებდა. შიგნით რუსეთში კი, ყოველ შემთხვევაში, დაბალ-თანამდებობაზე მათ მიღებას შედარებით ადვილად აკმაყოფილებდა. საგრძნობი რიცხვი ქართველებისა, უფრო დაწყნა-

რებული ადგილისა და სამსახურში წინ წაწევის მოტრფილენი, ხშირად თავიანთ ბედს რუსეთში ეძებდნენ, იქ იხვეწებოდნენ და მართლაც ჰკარგავდნენ ჯავშირს თავის მოძმეებსა და სამშობლოსთან. ეს გარემოება ქვეყანას — სამშობლოს, მის საზოგადოებას ცოცხალი ძალებისაგან დაცლას, დასუსტებას, გაწრიოკებას უქადდა. ამ გარემოებას ქართველი განმანათლებელი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ფრონტზე მომუშავენი მდგრად შეებრძოლენ მხატვრული შემოქმედებითაც და კრიტიკულ-პუბლიცისტური მოღვაწეობითაც.

მეორე მხრივ, ამავე ბიუროკრატიულ-კოლონიური პოლიტიკის ასეთმა ძალმომრეობამ ქართველობის ნაწილში საწინააღმდეგო განწყობილება გამოიწვია. გაცხოველდა პატრიოტული გრძნობა. ცნობილია, ასეთ ადამიანებში სამშობლოსაგან დაშორება მისადმი მძლავრ ლტოლვას, სიყვარულს აღიერებს. შიო არაგვისპირელს ამის მდიდარი გამოცდილება ჰქონდა.

ამ მეტად საგულისხმო საზოგადოებრივ მოვლენას შიო არაგვისპირელი თვალსაჩინოდ ხდის მისი შემოქმედების სტილისათვის დამახასიათებელი კონტრასტის ზერხისა და სატირის მომარჯვებით. ეტიუდში „ჩემი სამშობლო ჩემი გულზეა...“ — ქართველის პოლონელთან დაპირისპირებით.

ვარშავაში სწავლობს სტუდენტი პატრიოტი გაბრო. როცა კი სიტყვა მოიტანს, გაბრო აღტაცებით ესაუბრება თავის პოლონელ ამხანაგებს, უფრო ხშირად კი თავის მეგობარს, პოლონელ სტუდენტს ზ დ ის ლ ა ვ პ შ ი ვ ა ლ ს კ ი ს, საქართველოზე, ქართველ ხალხზე, მის ისტორიაზე, განსაკუთრებით მის წარსულზე, მის ბუნებაზე, საზოგადოებრივ ურთიერთობასა და ზნე-ჩვეულებაზე. უნდა ვიფიქროთ, უცხოეთში მყოფი ქართველი ახალგაზრდა ქართველი საზოგადოების ნაკლს უგულვებლყოფდა. თავისი სამშობლოს ცხოვრების აღწერისას უხვად სარგებლობდა მიმზიდველი ფერებით.

საქართველოთი განსაკუთრებით დაინტერესდა ზდისლავ პშივალსკი. ის კურსის დამთავრების შემდეგ მალე საქართველოში გამოემგზავრა. ძველი მეგობრები ერთმანეთს სიამოვნებით შეხვდნენ, მათ შორის კვლავ მეგობრული ურთიერ-

თობა დამყარდა, ერთმანეთს ყოველდღე ხვდებოდნენ: ერთად დადიოდნენ. თბილისში, რაც კი საყურადღებო რამ იყო, ერთად ნახულობდნენ. რა თქმა უნდა, გაბროს წინამძღოლობით. მან აქ მრავალი ქართველი გაიცნო.

ზდისი მოხდენილი ახალგაზრდა იყო. ამასთან სასიამოვნო მოსაუბრე, ზრდილი, ტემპერამენტიანი. მან ყველაზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა, განსაკუთრებით კი ქალებზე. „როგორც ქინქლა, — აგვიწერს შიო არაგვისპირელი, — ზაფხულის დამეს სანთლის შუქს, მას ისე ეხვეოდნენ ქალები“. მწერალი ირონიულად თან კლანქს გაკრავს, სამწუხაროდ, დამახასიათებელ ჩვეულებასა თუ მოვლენას, რომ „ჩვენში ქალებმა რომელიმე ყმაწვილის „მოდაში“ შემოღება იციან“ და უკრიტიკოდ იმაზე ლაპარაკობენ, ყველა... თითქოს, შეჯიბრებით ცდილობს გაიცნოს, იმასთან ილაპარაკოს, დრო გაატაროს“¹.

ამით მწერალი, ექვეგარეშეა, თითქოს მსუბუქი, არსებითად კი მწარე, გადაკრული, დამცინავი შენიშვნით ქართველი ქალების (რა თქმა უნდა, გარკვეული მაღალი ფენის) ზერელე, ფუქსავატურ ბუნებას და ყოფას ააშკარავებს. ამიტომაც ზდისიც, ბუნებრივია, მთელი ის ერთი წელი „მოდაში“ იყო. ზდისმა თბილისში ყოფნისას დრო გაბროსთან მჭიდრო ურთიერთობაში გაატარა.

ერთ მშვენიერ საღამოს ზდისი გაბროსთან მივიდა და დაუფარავად უთხრა: „უბედური ადამიანი ხარ!“ გაბროს განცვიფრებაზე და წყენაზეც. რომ ის სრულიადაც არა სთვლის თავს უბედურად, ზდისსა და გაბროს შორის ეროვნული მდგომარეობის მწვავე და სასიცოცხლო საკითხების შესახებ ფრიად საგულისხმო დიალოგი იმართება.

„ბედნიერად გთვლიდი იქ (იგულისხმება ვარშავაში სწავლის პერიოდი — მ. ზ.), როდესაც შენ აღტაცებულ სიტყვებს შენი ერის შესახებ ვისმენდი და ვუმზერდი იმავე დროს შენს თვალებს. ვთვლიდი ბედნიერად იმ ერსაც, რომელსაც შენ

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“, ტ. II, გვ. 66 — 67.

ეკუთვნოდი. დღეს-კი, სამწუხაროდ, ძალაუნებურად საწინა-
აღმდეგო უნდა გითხრა. რა უნდა გაარიგოს კაცმა იმ ერში,
რომელსაც ჭერაც არ შეუგნია ის უბრალო ჭეშმარიტება, რომ
თავის დედა ენით უნდა ილაპარაკოს, უნდა...

— ეგ შეუგნებლობით სრულებითაც არ ემართება! —
შეგნება კი აქვთ, მაგრამ გარემოების ბრალია, არ ეხერხებათ,
რადგანაც სასწავლებლიდან თითქმის განდევნილია ჩვენი
ენა... სკოლები კი...

— ვიცი, ვიცი, რაც გინდა სთქვა!.. ოჯახები ვიღას ხელ-
შია?!.. იქიდან ვიღამ განდევნა?

— არავის გაუდევნია და ლაპარაკობენ კიდევ.

— გაბრო, რას მოასწავებს შენგნით განგებ თვალებისა და
ყურთა დახშობა?! ან რა გაიძულებს ჩემთან სიტყვის გადაბ-
რუნებას?! ვინ ეცმის ხოლმე ჭვარზე თითქმის ყოველი ნაც-
ნობის ოჯახში ენის შესახებ?! მე თუ შენ და რამდენიმე შე-
ნი მეგობარი? ენა ვის გაჰხდომია ერთად-ერთ სალაპარაკო
საგნად ნაცნობებთან? და ახლა კი იძახი: ლაპარაკობენ. რომ
ლაპარაკობდნენ, მაშ, რაღა ტყუილად თავს იხეთქავთ ენის
შესახებ ბაასით?

— ეგ სულ მცირედი ნაწილია ჩვენი ერისა და, მაშასა-
ღამე, ერზე აქ ლაპარაკი არ შეიძლება.

— ეგ მცირე ნაწილი, ჩემო გაბრო, განათლებული ნა-
წილია: თუ ყველა უმაღლეს სასწავლებელში არ ყოფილა, სა-
შუალოში, დაბალში მაინც ყოფილა, ერთი სიტყვირთ, ვისაც
კი ცოტა რამ. სწავლა მიუღია და ნასწავლ საზოგადოებაში
გარეულა, ყველას დედა ენაზე ხელი აუღია. შენი ერი ეხლა
სწავლა-განათლებას ძალიან ეტანება. მოსალოდნელია, უმ-
რავლესობა შენი ერისა ისწავლის, სწავლა კი, როგორც ხე-
დავ, უკუღმა მოქმედობს შენს მოძმეებზე. მაშინ მცირედი
ნაწილი-და დარჩება დედა ენაზე მოსაუბრე...

— ის ერი, რომელსაც წარსული დიდებული აქვს, რო-
მელსაც თავისი ლიტერატურა აქვს, არ მოისპობა.

— თუ წამკითხველი არა ჰყავს, თუ ხელისშემწყობი არა
ჰყავს ლიტერატურას, მალე მოისპობა. ორ მილიონამდის ხალ-
ხი ხართ და ორი მილიონი რვაასიდან ათას ხუთასამდე მკით-

ხველს იძლევა. ნუთუ წერა-კითხვის მცოდნე ათას ხუთასზე მეტი არა გყავთ? არა, ბევრია მცოდნე, მაგრამ სულ მცირე-დი-ლა ეტანება თქვენს ჟურნალ-გაზეთებს. ისიც, მგონი, მომეტებული ნაწილი იმათგან ძალდატანებითი ხელისმომწერია. მე დარწმუნებული ვარ, რადგანაც ბევრჯერ მქონია შემთხვევა თვალყური მედევნებინა, ვინც იწერს, არა კითხულობს და არც სურვილი აქვს წაიკითხოს, რაა ამისი მიზეზი? თუ შენ გიძნელდება ამისი თქმა, მევე ვილაპარაკებ: თქვენ ჯერ ეროვნული თვითშეგნება არა გაქვთ“...¹

ამონაწერი ფრიად დიდი მოგვივიდა, მაგრამ აღნიშნულ ადიალოგი იმდენად საგულისხმოა, მასში ჩვენი ქვეყნისა თუ საზოგადოების იმდენი მტკივნეული, საჭირბოროტო და მეტად მნიშვნელოვანი სასიცოცხლო მოვლენებია დიდი ნიშანდობლობითა და მართებული სიმართლით მოცემული და დახასიათებული, რომ მისი შეკვეცა გაგვიძნელდა. აქ ყოველი სიტყვა საკითხის გადაწყვეტის ამა თუ იმ არსებითი ნიუანსის გამოხატველია. ამასთან, აქ პოლონელი ზდისის პირით თვითონ მწერალი შ. არაგვისპირელი ლაპარაკობს, ის სინამდვილის ხილვით გულის სიდრამეში დაგუბებულ ბოლშა-ნადველს ანთხევს. აქ მწერალი ქართველი ერის არსებობის გარშემო იძლევა პირად „ума холодных наблюдений и сердца горестных замет“, როგორც ამბობდა დიდი რუსი პოეტი ა. პუშკინი.

გაბროს პოზიცია კი — პოზიციაა იმ უპრინციპო, გზაკვალ აბნეულთა, რომელნიც სერიოზულად არ უკვირდებოდნენ თავისი ქვეყნის აწმყოსა და მომავალს, სათანადოდ ვერ, თუ არ აფასებდნენ ქართველი საზოგადოების უარყოფით მხარეებს — ქართველი საზოგადოების საგრძნობი ნაწილი, ადვილად რომ წიხლავდა საუკუნეების მანძილზე ქართველი ხალხის ნაამაგდარს: მის მდიდარ ენას, ლიტერატურას, ხელოვნების ძეგლებს; ჰყიდდა სამშობლოს ნაწილ-ნაწილად, ბითუმადაც, საქართველო მხოლოდ მაშინ გაახსენდებოდა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!“, ტ. II, გვ. 67 — 68.

თუ თვითონ დასჭირდებოდა იგი, ან მაშინ, როდესაც აკ. წერეთლის „ღამურას“ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა. მას არ უნადვლებოდა ეროვნული თვითშეგნების სავალალო ყოფიდა და მოსაგან გამომდინარე საშიშროება დედა ენის დაკარგვისა, ეროვნული კულტურის მივიწყება და მისი დაუფასებლობა — აი ეს იყო არსებობის გადამწყვეტი საკითხები ყოველი შეგნებული ქართველი პატრიოტის წინაშე, ასე მწვავედ და საბედისწეროდ რომ იდგა.

ასეთი მოუხრიდებელი, სამართლიანი მხილება ქართველი საზოგადოებისა, მისი ინტელიგენციის დაუდევარი, უპრინციპო, ერის გამანადგურებელი ქცევისა, დროული, აქტუალური და აუცილებელი იყო. ამას ითხოვდა ქართველი ხალხის — ერის ინტერესები და მისი ერთგული მესვეურების მისწრაფება, რომელთა შორის შიო არაგვისპირელს დამსახურებულად უკავია საპატიო ადგილი.

მწერალი არ კმაყოფილდება აღნიშნულის ჩვენებით. მას ჩვეულებისამებრ უნდა ბოლომდე მიიყვანოს მხილება. იგი ზღისის სიტყვებითა და კონკრეტულ მაგალითებზე მითითებით კიდევ უფრო ამწვავებს მხილებას.

ზღისი საუბრის კილოს უეცრად შეცვლის: გაბროს ეუბნება, რომ ქართველ საზოგადოებაში მისი აზრების თანამგრძნობელია მარო. გაბროც კმაყოფილებით უდასტურებს, რომ მარო მართლაც ჩინებული ადამიანია, „ნამდვილი ქართველი ქალის ტიპია“. მაგრამ ზღისი გაბროს აღფრთოვანებას დაუყოვნებლივ შეაკვეცს ფრთებს ამჯერადაც. ის მოუხრიდებლად ეუბნება გაბროს, რომ მაროც მოკლებულია ეროვნულ შეგნებასო. გაბროს პროტესტზე, რომ ეს ცილიაწამებაა მაროს მიმართ, ზღისი თავის ეჭვს შემდეგნაირად ასაბუთებს: „მარო მხურვალე მიმდევარია ეროვნული საქმეებისა მხოლოდ იმისათვის; რომ შენა ხარ მიმდევარი, შენ-კი როგორღაც ვატყობ, მოსწონხარ მაროს“¹

აქ წყდება პაექრობა ზღისსა და გაბროს შორის.

ამის შემდეგ ზღისი გადაიკარგა. გაბროსთან აღარ გამო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“, ტ. II, გვ. 69.

ჩენილა. ზდისის რამდენჯერმე მიაკითხა გაბრომ, მაგრამ ის სახლში არ დაუხვდა. გავიდა ერთი წელიწადი.

მოულოდნელად ზდისი გამოჩნდა გაბროსთან. იგი ლელავდა, ბორგავდა, არაფერს ამბობდა. საუბრის დაწყება უჭირდა. ბოლოს გაბრომ ჰკითხა, რამ ააღელვა იგი ასე და რად უჭირს საუბარი. ზდისიმ გაბროს განუცხადა, რომ ის „ხვალ სამშობლოში მიემგზავრება“, ერთი წელიწადია ერთმანეთთან რატომღაც კავშირი გაწყვიტეს, ახლა გაუჭირდა და მასთან მოვიდა. გაბროს კითხვაზე, თუ რა გაუჭირდა, ზდისი დაბნეულად პასუხობს: „საგზაო“.

გაბრო ზდისს მისცემს საგზაოს და თან ეტყვის: „ხელს მოგიმართავ, მაგრამ სცრუობ-კი!..“

გავიდა ერთი თვე, გაბრომ ზდისისაგან გასესხებული ფული და ვრცელი წერილი მიიღო, რომელშიც იგი უკანასკნელი ნახვისას თავისი ღელვისა და დაბნეულობის მიზეზს უხსნის. ზდისი სწერდა, რომ მას საგზაო ფული სრულიადაც არა სჭირდებოდა. ნამდვილი მიზეზის თქმა ვერ მოახერხა და ესლა მოიგონა.

ნამდვილი მიზეზი კი თურმე შემდეგი იყო: ზდისიმ მაროს ეროვნული თვითშეგნების გამორკვევა მოინდომა. დაუახლოვდა მას. მაროს მისდამი გატაცება მალე იგრძნო. თვითონაც მისადმი გულგრილი არ ყოფილა. „ვერ წარმოიდგენ, ჩემო მეგობარო, — წერდა ზდისი გაბროს, — რანიარად მიზიდავდა მისი (მაროს — მ. ზ.) კვიმატი, დიდრონი, საიდუმლოებით სავსე თვალები! ბევრს ვიცნობ და მაგვეარი თვალები მხოლოდ ქართველებში შემხვედრიაო. მე ყოველთვის ცნობისმოყვარეობას მიძრავდა მისი საიდუმლოებით მოცული თვალები... მინდოდა შემეტყუო, რა იმარხებოდა მის თვალებში“¹. ზდისი გაბროს გაუმხელს, რომ ის მას ერიდებოდა, ეგონა, რომ მაროს გაბრო მოსწონდა. ამიტომაც ცდილობდა, რომ არც თვითონ შეხვედროდა გაბროს და არც მარო.

ზდისი მალე დარწმუნდა, რომ მაროს გაბრო არ მოსწონდა. ამის დასამტკიცებლად ზდისი მოაგონებს, რომ გაბრო

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“, ტ. II, გვ. 73.

მაროსთან მხოლოდ ხუთშაბათობით დადიოდა, დანარჩენი დღეები კი სულ ზღისთან იყო. შემდეგ ხუთშაბათობითაც მიღებაზე გაბროს უარს ეუბნებოდნენ — მაშინაც მაროსთან ზღისი იყო. ამის შემდეგ ზღისი საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ მაროს, მართლაც, გაბრო არ უყვარდა. ზღისიმაც თავის გრძნობას მაროსადმი ბუნებრივი გზა მისცა. ისიც მართთაა გატაცებული. მან მოინდომა თავისი მდგომარეობის გარკვევა.

გაბროსთან მისვლის წინა ღამით, სწერდა ზღისი გაბროს, ის მაროს აცილებდა. ზღისიმ მაროს წინადადება მისცა, ხომ არ მოისურვებდა ეტლით გასეირნებას. მარო სიამოვნებით დათანხმდა. საბურთალოს რომ გასცდნენ, ზღისიმ მაროს ხმის კანკალით ხელი მაგრად მოუჭირა. ეს მაროს ზღისისადმი დამოკიდებულების გამოაშკარავებისათვის საკმარისი შეიქნა. „მარომ, — სწერდა ზღისი გაბროს, — თავი ჩემსკენ მოილო და ისეთი თვალთ შემომხედა, რომ მეტი აღარა მინდოდა-რა. მისი თვალები სიღრმე-სიგანით დავინახე. რასაც ვეძებდი, ვპოვე. აღარ იყო ჩემთვის დაკარგული მისი საიდუმლოებით მოცული თვალები... მხოლოდ გულისთქმას აევსო მისი არსება და სხვას ადგილი აღარა ჰქონდა. ყოველისფერს დაგმობდა, ოღონდ გულისთქმისათვის გზა მიეცა. მის თვალებში პირუტყვი დაცურავდა... საკვირველია, იმ წამსვე, რა წამსაც მარო ჩემთვის ცხადი შეიქმნა, უეცრად ცივი წყალი გადამესხა. გამოვფხიზლდი, გამოვერკვეი. სად გაქრა ჩემი აღტაცება, აღფრთოვანება ასე უეცრად?!.. ასე უეცრად მჩქეფარე გულმა წყნარად ცემა რად დამიწყო?! ისე გულცივი ჩემ დღეში არა ვყოფილვარ, როგორადაც იმ წამს გარდავიქმენ... მაროს ისევ შევხედე... მის თვალებში ისევ პირუტყვი დაცურავდა“¹.

ჩანს, მარომაც მოხერხებულ მომენტად ჩათვალა თავისი მდგომარეობის გამოსარკვევად და ზღისის ალერსიანად ხელი მხარზე დაადო, რამაც ზღისი გამოიწვია მაროსადმი თავისი დამოკიდებულება გარკვევით გამოეთქვა. ზღისიმ მოინდო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!“, ტ. II, გვ. 74—75.

მა მაროსთან კავშირი ზრდილობიანად გაეწყვიტა, მაგრამ ახლა გვიანდა იყო და ზღისიმ მანინც ხელოვნურ საშუალებას მიმართა.

„მარო, — განაგრძობს ზღისი.— ცოტა დარცხვენით დავიწყე და ხელი წელზე შემოვურკალე; მთლად გადარეული ვარ სიყვარულით, მაგრამ ვერ ვხედავდი აქნობამდე ცოტაოდნად მანინც მეგრძობინებინა თქვენთვის ჩემი სულისკვეთება, დღეს-კი სრულიად დავრწმუნდი, რომ ყოვლად შეუძლებელია ჩვენი შეუღლება...“

„მერე რამ დაგარწმუნათ? — ღმობიერად დამეკითხა მარო და უფრო ძლიერად მომეკრა...“ „მარო მევე გამოვიწვავე გრძობის გამოსათქმელად და ეხლა, ჩემი მხრივ, უკან დახევა ძნელი იყო. კიდევ ჩავაშტერდი თვალებში, იქნება პირუტყვი სადმე გაქრა-მეთქი. მაგრამ ამაოდ. პირუტყვი ისევ დაცურავდა... „რამა და სულ უბრალო გარემოებამ: მე ამ დღეებში იძულებული ვარ წავიდე სამშობლოში. თუ გითხოვეთ, მაშინ მე იმედი უნდა მქონდეს, მოგაშოროთ თქვენს სამშობლოს. ეს-კი თქვენთვის, რამდენადაც გიცნობთ, ძნელი იქნება, მართალიც ხართ...“¹

აი, აქაა ამ ამბის კულმინაცია. ახლა უნდა საკითხი აუცილებლივ საბოლოოდ გადაიჭრას, გამომქლავნდეს და მაროც არ აყოვნებს, თავის ბუნებასა და ზრახვას სრული უშუალობით ასე ააშკარავებს: „ზღის, უთუოდ კარგად ვერ მიცნობთ, რომ მაგას მეუბნებით... ნუთუ გგონიათ, მე გაბროს დამყავებული აზრების მიმდევარი ვიყო?! თუ ასე ფიქრობთ, სცდებით“.

„დამყავებულ აზრებზე არ მოგახსენებთ, მე მწამს, რომ სამშობლო ყოველისფერზე უძვირფასესია და ამისათვის მოგახსენებთ“...

„ჩემი სამშობლო ჩემი გულია და სადაც მე ვიქნები, სამშობლოც იქ იქნება! — აღვზნებით წამოიძახა და თავისი მთრთოლვარე ტუჩები ჩემს ტუჩებს შეახო, — სადაც გინდა“

1 შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“, ტ. 11, გვ. 75.

წამოვალ!... ყველაფერს დავივიწყებ!“... შმაგივით მეხვეოდა და თან ამას გაიძახოდა.

„მარო, ხვალ მოვალ და ყველაფერზე მოვილაპარაკოთ!... მკვახეთ ვუთხარი და შევაყენე ეტლი იმათ კარებზე. თან კი მის თვალებს თვალს არ ვაშორებდი... მეგობარო, ერთ წამსაც არ მოჰშორებია მის თვალებს პირუტყვი! დავახწიე თუ არა თავი, მაშინვე გადავწყვიტე თვალით აღარ დავნახოდი და მეორე დღეს შენთან წამოვედი ამის საამბობლად, მაგრამ ველარ მოვახერხე და საგზაო მოვიგონე.

შენი ზ დ ის ი“¹.

იშვიათი გამკრიახი გონების თვალთა და მგრძობიარე, მღელვარე გულითაა მწერლის მიერ დანახული და განცდილი სინამდვილე ჩვენი საზოგადოების (რა თქმა უნდა, პრივილეგიური ფენების) გადაგვარებისა, ყოველ შემთხვევაში, გადაგვარების აშკარა ტენდენციის გამოვლინებისა. მწერალი ზედმიწევნითი სისწორით შენიშნავს ჩვენი ცხოვრების ყველაზე სუსტ ადგილს (ქალის გადაგვარებას, eo ipso ოჯახის, კერის ნგრევას, მომავალი თაობის სალი აღზრდის საფუძვლის რყევას, იმოშლას, გამოცლას), განქიქების დიდ ნიჭს და უნარს მას უმიზნებს და ძალუმადაც ახვედრებს გულში.

მაგრამ შიო არაგვისპირელი არც აქ ამთავრებს მაროსა და ზდისის ურთიერთობას, მაროს, ქართველი ქალის დახასიათებას, თუმცა ყველაფერი ცხადია. მას სურს კონკრეტული და შთამაგონებელი დასკვნა მკითხველს თვითონვე მისცეს. თითქოს მწერალი შიშობს, ვაი თუ მკითხველი ნათქვამს, ამ მეტად მნიშვნელოვან ფაქტს, ბოლომდე არ დაუფიქრდეს სათანადოდ, ან ვერ გაიგოს მწერლის მიზანდასახულება და ზდისის წერილის დასასრულს წ. კ. მინაწერს გააკეთებინებს, რაც აგრეთვე ზდისისა და გაბროს შორის შეკამათების საბოლოო პასუხიცაა და ამით მწერლის მიზანდასახულობაშიც მკითხველს საბოლოოდ არკვევს: „მე აღარას გწერ, — ამთავრებს ზდისი წერილს, — მხოლოდ ამას გეტ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია...“, ტ. II, გვ. 76.

ყვი, რომ ჩვენი (პოლონელი — მ. ზ.) ქალები სულ სხვას იძახიან ამ შემთხვევაში: „ჩემი გული ჩემი სამშობლოა და თუ ჩემი სამშობლო არ იქნება, ნურც ჩემი გული იქნება“... აი ჩვენი ქალების წმინდათა წმინდა და თავიანთ გულს კიდევ ანაცვლებენ სამშობლოს“...!

მწერალმა ჩვენი ცხოვრების ეს მწარე სინამდვილე მკითხველს სრულად რომ დაანახოს, ზღისა შემდეგ სიტყვებსაც ათქმევინებს: „მგონი თქვენი ვაჟკაცებიც ეთანხმებიან მაროს აზრს!“

დიხაც, მწარე სინამდვილის ნახვით, მისი სწორი გაგებით შექმნილი ბოღმა, შხამი, მწერლის გულში მრავლად დაგროვილი, ზღისის ამ სიტყვებით გამოხატული, ქართველი საზოგადოებისადმი შეუპოვარი, მძლავრი ნასროლი იყო. („ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!“ მწერლის მიერ სისხლის ცრემლით დაწერილი სატირაა. ფართო მკითხველიც მას სწორედ ასე იღებდა და იღებს კიდევ. შიო არაგვისპირელის ეტიუდმა „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“ საგრძნობი, იმ დროს არაჩვეული გამოხმაურება გამოიწვია. შიო არაგვისპირელის ამ სატირას, როგორც ბევრ სხვას, თავისი ძალა და ცხოველმყოფელობა დღესაც არ დაუქარგავს/

შიო არაგვისპირელმა, როგორც ზემონათქვამიდანაც ნათლად ჩანს, მთელ რიგ ნაწარმოებში გაბედულად დაგვიხატა ქართველი ინტელიგენციის საგრძნობი ნაწილის გაყალბებული, გაფუქსავატებული, უმიზნო ცხოვრება. მას არც ურთიერთსიყვარული, არც ნდობა, არც გაფრთხილება, არც მტკიცე სიტყვა, არც მყარი ეროვნული გრძნობა არ ამოძრავებდა. ის გაწრიოკების, გადაგვარების გზაზე იდგა, რასაც მწერალი დიდი გულსიტკივილით აგვიწერდა.

მაგრამ შიო არაგვისპირელი, მიუხედავად მისი სკეპტი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია!..“, ტ. II, გვ. 76.

ციზმისა, უიმედობის, პესიმიზმის ქსელში არ ეხვევა. ის ერის ცოცხალ, მამოძრავებელ საღ ძალას ხედავს ქართველი ხალხის დაბალ ფენაში, რომელიც ისტორიულად ერის მასაზრდოვებელი და ბურჯი იყო; რომელმაც სიყვარულიც იცის, სიძულვილიც, დიდი შემოქმედებითი ნიჭისა და უნარის მქონეცაა, დიდი ეროვნული და მაღალადამიანური გრძნობების მატარებელიცაა და საღი ურთიერთობის დამმყარებელიც.

ნიმუშისათვის ავიღოთ შიო არაგვისპირელის ესკიზი „ყველაი დავკარგე“...

ახალგაზრდა მთიელებს მ ა რ ო ს ა და ნ ი ნ ი ა ს ერთმანეთი უყვართ. მათი სიყვარული ურყევია და გაუბზარავი. მაგრამ ნინიას „სალდათად“ წაიყვანენ, მარო კი სოფელში რჩება და ელის მის დაბრუნებას, ნატრობს მასთან ყოფნას.

მაროს სიყვარული უანგაროა. ის ნინიასთან მომავალ, სიყვარულით აღსავსე ცხოვრებაზე ოცნებობს. მართალია, ზოგჯერ მაროს აფიქრებს შიში, ვაითუ მათი ქორწინების წინააღმდეგი იყოს მამა, რადგანაც ნინია უთვისტომო და უქონელია, მაგრამ მარო გადაწყვეტით ამბობდა ხოლმე: „ნინიავე, ნინიავე!.. მე თავს არ დაგანებებ, გამოვიქცევი... რა ვუყო, რომ არავინა გყავს და არაი გაქვს! მე-კი მიყორხარ და“...! მწერლის გაგებით, აქაა ნამდვილი, წრფელი სიყვარული, რომელსაც არამცთუ ღალატი, ცბიერება, თვალთმაქცობა, ორპირობა თუ ორგულობა — გრძნობის ოდნავი კომპრომისიც კი, გრძნობის ოდნავი შენელებაც კი მომაკვდინებელ ცოდვად მიიჩნია. მკითხველიც ერწმუნება მწერალს მთიელთა ამგვარ შეფასებაში.

ასეთი ფიქრებით შეპყრობილ მაროს მოულოდნელად შეხვდება ნინიასთან ერთად „სალდათშივე“ გაწვეული მეზობელი ბ ა რ ა შ ი, რომელიც ერთი კვირით შევებულებაშია. ისინი ერთმანეთს მიესალმნენ, ერთმანეთის ამბავი იკითხეს. ბარამს დუშეთში მიეჩქარება, დროზე უნდა დაბრუნდეს სამსახურში.

მაროს გულმა ველარ გაუძლო. მთიელმა ქალწულმა კდე-

1 შ. არაგვისპირელი, „ყველაი დავკარგე!“, ტ. I, გვ. 95.

მამოსილება გადალახა (იმდენად ძლიერია მაროს სიყვარული ნინიასადმი), ის მიმავალ ბარამს გამოუდგა და შემკრთალი შეეკითხა, თუ როგორ არის ნინია. ბარამიც ახალგაზრდული სილალით, დაუდევრობით (ბარის იერის მიღებით) მაროს გულის დასამშვიდებლად, ხუმრობით ეუბნება, რომ სულ ერთად არიან, ნინიას „ჭამა და სმა არ აკლია და ქალებთან ქეიფი“.

ბარამის ეს ხუმრობით ნათქვამი სიტყვები მაროს გულს ტყვიასავით მოხვდა. მაროს ნინია უყვარს მთელი თავისი ფაქიზი არსებით, ამ სიყვარულს იგი ინახავს ფარულად და გატაცებით, როგორც წმინდა გაუქრობელ ლამპარს. მარო ნინიასგანაც ამასვე თხოულობს. მარო მთლიანი, ურყევი პიროვნებაა, მისი სიყვარულიც ასევე ურყევი, შეუვალი და შეუღალახავია. ბარამის ნათქვამი მაროს მთელ არსებას ეკალივით ჩაესო. იგი ველარ ისვენებს. მაროს არა სჯერა, რომ ნინია მას უღალატებს, მაგრამ გულის მღრღნელი ეჭვი კი გაუჩნდა, არ ასვენებს. ამ ეჭვს მარო გულმოდგინედ ებრძვის. არა სჯერა და ვერც დაიჭერებს, ვიდრე საკუთარი თვლით არ ნახავს ყოველივეს. აქ მშვენივრადაა მოცემული არა მარტო მთიელი ქალის სიმტკიცე, არამედ საერთოდ ნამდვილი, საღი ურთიერთობა-დამოკიდებულების მქონე კაცისა, რომელიც ჰირს, აუგ ნათქვამს არ დაიჭერებს, სანამ თვითონ პირადად არ დარწმუნდება სიმართლეში.

ცნობილია, საღი, მართალი ბუნების კაცი მერყეობას ვერ ეგუება. მარო გადაწყვეტს, დუშეთში წავიდეს, ნინია დაზვეროს, რათა სიმართლეში დარწმუნდეს. ადვილი წარმოსადგენია, რა დიდი გრძნობა ამოძრავებს მაროს, როცა ის მშობლების დაუკითხავად, ასეთი მკაცრი ზეგავლენის მქონე ჩვეულების დარღვევით, ამგვარ ნაბიჯს დგამს.

ვაჟურად გადაცემული მარო დუშეთში სწორედ იმ დროს მიდის, როცა დუშეთის სადგურის ეზოში. მაგიდას უზის სამი „სალდათი“ — ბარამი, ნიკოლა და ნინია და ღვინოს სვამენ. ამავე დროს კავკავიდან (ახლანდელი ორჯონიკიძე) მომავალი ფურგონებიც ჟღერიალით შემოგრიალდნენ. იქიდან ჰრელ-

კაბიანი „ლოყებდაბრაწული ქალები“ გადმოვიდნენ. მათ მალე გააჩაღეს სამოვრები და გარს შემოუსხდნენ.

ერთმა მოქეიფე ჯარისკაცმა, როცა ისინი შეზარხოშდნენ, ქალებს შესძახა: „ეი, მათუშკა, ჩემთან წამოდი, აი ფულები!“ ორმა მათგანმა არ დააყოვნა, მათთან მივიდა. გამხიარულებულმა ნინიამ გრძელი სკამი მიიტანა და ქალების პირდაპირ დაჯდა. ქალებმა სიამოვნებით შეხედეს და რალაც წასჩურჩულეს. ლაზღანდარობითა და სიცილით ღვინო ბლომად დაღვინეს, ქალებიც დათვრნენ. უშვერი სიტყვებით ილანძღებოდნენ. შემდეგ სიმღერა წამოიწყეს. „შენ გენაცვალე შატუხებში!“ — წამოიძახა შეზარხოშებულმა ბარამმა, როცა ერთმა ქალთაგანმა მისკენ თავი გადაიღო. მაგრამ ქალმა ტუჩებზე ხელი მიიღო და უთხრა: „შენ არ გაკოცნიებ! აგერ ის მოვიდეს... იმას ეუფუნა თვალები აქვს!“¹ და ნინიაზე მიუთითა. ნინია ქალს მიუჭდა. ქალმა ყელი მიუშვირა და ნინიამაც გატაცებით დაუწყო კოცნა. აი ცოცხალი, რეალური სურათი ბარის ახალი ცხოვრებისა, რაც მთისათვის უცხო, მიუღებელი იყო. შიო არაგვისპირელმა კარგად იცის მთის ზნე-ჩვეულება და ნინიას „მათუშკას“ ანკესზე ადვილად წამოგება რომ შეუენდოს, მას მრუშობას სიმთვრალეში ჩაადენინებს.

ვაჟურად გადაცმული მარო ამ სურათს თავიდან ბოლომდე მწუხარებითა და ზიზღით უყურებდა. „უნამუსო“, — წამოიძახა მარომ და ხანჯალამოღებული ფოცხვერივით ნინიასაკენ გადახტა. ჯარისკაცებმა ვერ იცნეს გადაცმული მარო. მაროს უნდოდა, ქალისათვის ხანჯალი ჩაეცა, მაგრამ ბარამმა არ მიუშვა, შეუტია და განზე გაიყვანა. გაჯავრებული ნინია გადაცმულ მაროს მიუბრუნდა, ხელი დაუჭირა და გაჯავრებით ჩაეკითხა, რატომ უნდოდა მას ქალის მოკვლა. მარომ ნინიას ამაყად შეუტია — „ხელი მიშვი!.. შენ წადი, აი ის უნამუსო ლოშნე...“ და ხელი გააშვებინა. „უნამუსოებო“² — სამივე ჯარისკაცის მიმართ ზიზღით წარმოსთქვა მარომ და გაბრუნება დააპირა. ნინიამ მაროს ამაზედაც შეუტია: „ბაღლო,

1 შ. არაგვისპირელი, „ყველაი დავკარგე!..“, ტ. I, გვ. 100.

2 იქვე, გვ. 101.

ბაღლო, წერამ ხომ არ ავითანა?! მე ცოტა მეყოფის, მთიუ-
ლი ვარ!“, მაგრამ მარომ წყრომითა და დაციწვით მიიძახა:
„მთიულია! შენ მთიული არა ხარ, არა!.. მთიული მაგას არ
იზამს, რასაც შენ ჩადიხარ! წადი, ლოშნე აი. ის უნამუსო!“¹.

ღვინითა და ვნებით გაფიცებულმა ნინიამ შეჰყვირა:
„იყუჩე, ბაღლავ, თორემ ეხლავ თავს გაგაგდებინებ!“ და ხან-
ჯალი ამოიღო. მარო მოტრიალდა და ლმობიერად უთხრა:
„ნინიავ, ნინიავ! მამკალ, ამ სიცოცხლეს სიკვდილი მარჩევ-
ნია!“

შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, ასეთია წმინდა გრძნობის
შებღალვით შეძრწუნებული, თავგამეტებული მთიელი ქალი,
ასეთია გულუბრყვილო, ვნებააშლილი, ნინიას სახით მოცე-
მული, შეზარხოშებული ახალგაზრდა მთიელი, რომელიც
ბარში ნახულის შემდეგ ასეთ უგულო საქციელს დიდ ცოდ-
ვად აღარ მიიჩნევს, მაგრამ გამოფხიზლებისას კი ნანობს.

მაროს ხმა ნინიას ეცნო. შეშფოთებული ჩაეკითხა — ვინ
არის? მაშინ მარომ ველარ მოითმინა, საყვედურითა და გა-
ჯავრებით უთხრა: „ველარ სცან შენი მარო?“ ნინიამ ახლა კი
იცნო მარო, მოსახვევად მიეტანა, მაგრამ მარომ ნინიას ამა-
ყად ჰკრა ხელი: „არა, შენი მარო აღარა ვარ!.. აგერ, შენ
ისა ლოშნე!..“ მიუთითა ქალზე, თვითონ კი გაიქცა. მარო იმე
გარბოდა, თითქოს, მტერი მისდევსო. მას ეშინოდა, ნინია არ
დასდევებოდა... გაირბინა მთები, ტყეები, არ კი იცოდა, სად
მიდიოდა. უეცრად ერთი მთის წვერზე გაჩნდა. იმის ძირში
არაგვი მოქშუოდა. „სადლა წავიდე, რისთვის-და ვიცოცხ-
ლო?“ — დაიწყო ჭვითინი მან. ტიროდა თავის გაუშლელ ქა-
ლობას, სიცოცხლეს ესალმებოდა. „ნინიავ, ნინიავ, რასთვის
მომკალი! დაიწვი ჩემის ცოდვით...“ წამოიძახა ქალმა, მაგ-
რამ, თითქოს, უცებ გამოფხიზლდაო, ინანა ნინიას წყევლა:
„არა!.. არა!.. ლომისავ, ნუ მისმენ!.. ნუ დასწომ ნინიას,
აცოცხლე დიდხანს და ბედნიერად ამყოფე!.. ნინიავ, ჩემო
ყველავ!..“ მაგრამ გულთამხილავი მწერალი მაროს შინაგან
ჭიდილს, ბედნიერების გაბზარვას და დაკარგვის ტკივილს დი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ყველაი დაკარგე!..“ ტ. I, გვ. 101.

დი სიცხადით გვიხატავს — „არა, ყველაი აღარა მყავს!.. ყვე-
ლაი დაეკარგე!“ წამოიძახა მარომ და არაგვში გადაეშვა.

შიო არაგვისპირელი იშვიათი ცოდნითა და გაგებით, ნა-
წარმოების მოქმედ პირთა გულის ყოველ საიდუმლო მოძრა-
ობას ნათლად ხედავს, გრძნობს და კოლორიტულად გვისუ-
რათებს. მკითხველს შთამბეჭდავად ესმის მაროს ღრმა, წრფე-
ლი სიყვარულით გამოწვეული მომჯადოებელი ალერსი ნინი-
ასა და მასთან მომავალი ბედნიერი ცხოვრებისადმი; მაროს-
თან ერთად მძიმედ განიცდის ბარამის ნათქვამით მა-
როში ჩაწვეთებულ ეჭვს და მისი გაბათილების თავგამეტე-
ბულ სურვილს. ასეთივე სიმძაფრით განიცდის მაროს კენე-
სას, იმედის გაცრუებით გამოწვეულსა, და მის სიცოცხლეს-
თან უკანასკნელი გამოთხოვების ზარს. მაროს ღრმა, მწვავე
განცდათა სიფაქიზით, სინატიფით დატყვევებული მკითხველი
მწერალთან ერთად დიდი უშუალობით გრძნობს და რწმუნ-
დება, რომ ნამდვილი, წრფელი, უანგარო სიყვარული; ადა-
მიანთა შორის კეთილშობილი დამოკიდებულება ხალხში, მის
დაბალ ფენაში ღვივდება, მიმზიდველად იქსოვება, ივსება,
იხვეწება. ხალხის დაბალ ფენაში სიყვარული, მართლაც, ნამ-
დვილი სიხარულია; აღმაფრთოვანებელი და ამამაღლებელი
დიდი ძალაა; იქ დაბალი ფენის სიყვარულს ბუნებრივად და
განუყრელად ექსოვება სრული ნდობა. ნიჭისა და ძალების
გაფურჩქვნა, გაშლა. განა დიდი დაკვირვების, ნიჭისა და უნა-
რის მქონე შიო არაგვისპირელმა ასეთი უანგარო, ყველაფ-
რის გამწირავი, წრფელი, ყოვლისშემძლე სიყვარული ხალ-
ხის დაბალი ფენის შვილში — მახარეში არ დაინახა და არ გა-
ნაახიერა თავის რომანში „გაბზარული გული?“.

შიო არაგვისპირელს როგორც ეტიუდში „ყველაი დაე-
კარგე“, ისე რომანში „გაბზარული გული“ მომარჯვებული
აქვს მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი კონტრასტის
ხერხი და ~~ფსიქოლოგიური ანალიზი.~~

~~რომანი „გაბზარული გული“ ჰიქნია ნამდვილი სიყვარუ-~~
ლისა, მაღალი შემოქმედებითი ნიჭისა და უნარის გაღვიძების,

გაფუჩქენისა, მაღალ მორალურ ტკივილებში ძიებისა და აღმოჩენისა, წინააღმდეგობის დაძლევისა, გამარჯვებისა და სიხარულისა.

რომანში ძირითადად ორი მოქმედი პირია: მახარე და ეთერი. მახარე — უპატრონო, დაბალი ფენის შვილი, ~~მა-~~
~~მისა~~ — ოქრომჭედლისა და მისი ცოლის ნარგიზას მიერ შეხიზნული და შემდეგ მათგანვე ნაშვილები; ეთერი კი — ზვიადი თავადი კაციას ქალიშვილი, არაჩვეულებრივი სილამაზისა და მოხდენილობისა, მზეთუნახავი, ამასთან განებიერებული, ამაყი, დედოფლობის მაძიებელი. ეთერს მრავალი თაყვანისმცემელი ჰყავს, მის ხელს ბევრი წარჩინებული ვაჟკაცი ეძებს, მაგრამ იგი ყველას უარით ისტუმრებს, მხოლოდ და მხოლოდ მეფის ვაჟს მოელის.

ერთხელ ღამით, მთვარის შუქზე, სარკმელში „მოლადღადე“ ეთერს, ჩვეულებისამებრ თავის სარკმლიდან გადმომდგარს, წყრილა ხმით ამეტყველებულ-ამღერებულს, ოქრომჭედლის შეგირდი მახარე დაინახავს. ეთერის ხმა თავისი მგრძნობელობითა და სინაზით მახარეს ძვალსა და რბილში უჯდება. ეთერი მასზედ არაჩვეულებრივ შთაბეჭდილებას მოახდენს. მახარე მოჯადოვდება როგორც ეთერის ხმით, ისე მისი „ხელთუქმნელი ბროლისაგან“ ნაკეთი გარეგნობით.

მახარემ იცის, რომ ეთერი მდიდარი, ამაყი თავადის ასულაა, ის კი ოქრომჭედლის უპატრონო შეგირდი. მათ შორის გარდუვალი უფსკრულია. ეთერის საპასუხო სიყვარულზე მას ოცნებაც კი არ შეუძლია. მან გულჩაწყვეტით ხელი ჩაიქნა და მწარედ გაიფიქრა: „მიუწვდომელია ვიღაც ხელოსნისათვის ეს სიმშვენიერე, თუმცა, ვინც უნდა იყოს, მახარეზე ძლიერად არავის ეყვარება ის“¹. მიუხედავად ასეთი ფიქრისა თუ მდგომარეობისა, ეთერისადმი მიზიდულობა მახარესათვის დაუძლეველი შეიქმნა. „ის თავის ხმით, გავარჯარებული ქურის ალში ელმასნებოდა“².

1 შ. არავისპირელი, „გაბზარული გული“, ტ. II, გვ. 294.

2 იქვე.

ეთერის ახლო ყოფნა მახარეს დაუძლეველ მოთხოვნილებად გადაექცა.

ამ დიდმა გრძნობამ მახარეს ნიჭი არაჩვეულებრივად აამოქმედა და ეთერის ხმის ლითონში ჩაჭედვა მონიდრომა. მან თითქოს, ახლა პირველად იგრძნო, რომ ლითონსაც ხმა ჰქონია. მახარე დინჯად განაგრძობდა მუშაობას. მას რწმენა შეექმნა, რომ თუ ეთერის დამორჩილება უნდა, ჯერ ეთერის ხმა უნდა დაიმორჩილოს და ლითონში ჩააქსოვოს და შემდეგ კი თავისთავად თვითონ ეთერიც მის ხელთ იქნება.

მახარე, როგორც თავის სიყვარულს, ამ მიზნის სისრულეში მოყვანასაც მალავს. მას მთელი ღამეები არა სძინავს; ფიქრობს, სწირად ინტუიციით, ლითონზე მრავალგზის ცდებს აწარმოებს.

დიდი დაკვირვებით, ჩაწვდომით, მაქსიმალური ზედმიწევნითაა მწერლის მიერ გაშლილი მახარეს შემოქმედებითი საქმიანობა. მისი სახით მწერალი გვიჩვენებს, თუ როგორი ძნელი და მწველი, რთული, თავსამტკრევი და დიდი შრომითი გზა უნდა გაიაროს ყველა ახლის მაძიებელმა — შემოქმედმა.

ჩვენ დავკმაყოფილებით მხოლოდ რამდენიმე ხაზის აღნიშვნით: მახარე „ჩაფიქრებული, სხვა და სხვა ლითონებში მუშაობის დროს ეთერის ხმას ეძებდა, რომელიც ასე მკაფიოდ, განუწყვეტლივ, თითქოს იღუმალად უმღერდა. ლითონის ყოველ ხმაურობას ადარებდა იღუმალ ხმას, კიდევ სცდიდა მეტ-ნაკლებრივი ხელის მოძრაობით და ღრმად უკვირდებოდა იმის ხმის კრინვას... თუ კი ეთერის ხმას რაიმე ლითონის კრინვა მოაგონებდა, ის მეტის და მეტის გულმოდგინებით სცდიდა სხვა და სხვა ხელის ძალით და სისწრაფის მოძრაობით“...¹ მახარემ სწრაფად მოკიდა ხელი ლითონებს და დაუწყო ცდა. ხან ცალ-ცალკე, ხან შეერთებულად სცდიდა. გულმოდგინედ მუშაობდა, მაგრამ მიზნის მიღწევა შორს იყო. სრულ მსგავსებას ვერ პოულობდა.

მახარემ გადაწყვიტა, მთვარის ამოსვლისას ეთერის სიმღერა-ვედრება კვლავ გულმოდგინედ მოისმინოს. მთვარეც

¹ შ. არაგვისპირელი, „გაბზარული გული“, ტ. II, გვ. 295.

ამოვიდა. მახარე საჩქაროდ დერეფანში გაიქრა. ბოძს ამოეფარა და იქიდან უსმენდა ეთერს და თვალყურს ადევნებდა „ნეტარ ქანდაკების ხმის და სხეულის რხევას“. მახარე თვალის დაუხამხამებლად უმზერდა ეთერის ბაგეს და ამოძრავებდა თავის ბაგესაც ისე, როგორც ეთერი, თან მარჯვენა ხელსაც აყოლებდა.

გულმოდგინე დაკვირვების შემდეგ მახარე მიხვდა, რომ „თუ უნდა ლითონმაც ასეთი ხმა გამოიღოს, როგორც ადამიანს აქვს, ადამიანის გაღებულ ბაგის სახე უნდა მისცეს და შიგ ენასავით ლითონი უნდა დასრიალებდეს...“¹ მახარემ უქთავრესს მიაგნო და დამშვიდდა. უფრო გატაცებით განაგრძო კიჩკიტი. დღედაღამ წვრილმანებს ირკვევდა, როგორ ჩაექსოვა ეთერის ხმა ლითონში. წვრილმანების დაძლევა-დამუშავება უფრო ძნელი გამოდგა, „რადგანაც ლითონი კვერსა და ცეცხლს ემორჩილებოდა, მაგრამ ყველას ცალკე თავისი ხმა ჰქონდა“. მართალია, მახარეს დიდი, რთული და თავსამტკრევი შრომა დასჭირდა, მაგრამ სიყვარულით გამთბარმა, დაუღალავმა გონების მუშაობამ და მუღმივმა ლითონების წართობამ ესეც სძლია — მახარემ მიზანს მიაღწია. ის ქმნის ეთერის ბაგეს — ზარს, ან როგორც შემდეგში თავადი კაცია ეძახის „შიშის ზარს“. ზარმა ეთერის ხმის არაჩვეულებრივი მიმსგავსებით დაიწყო მეტყველება, მღერა.

ერთ მშვენიერ მთვარიან ღამეს, როცა ეთერი ჩვეულებრივ თავის საარკმელთან მღეროდა და მეტყველებდა, მახარემ გამოიტანა მის მიერ შექმნილი ზარი და ეთერის ხმას ააყოლა. ეთერი განცვიფრდა. გაამაყებულმა, ლაღმა, მამისერთა თავადის ქალმა ამ უცნაური ზარის ხელში ჩაგდება განიზრახა. ძიების შემდეგ მიაგნეს, რომ საოცარი ზარი სამკვედლოშია, ხოლო მისი შემოქმედი მახარეა, — ოქრომკვედლის შეგირდი. მიუხედავად თვით თავადი კაციას მრავალგზის თხოვნისა, რომ ზარი მიეყიდა მისთვის, მახარე გადაჭრით უარს ამბობდა. იგი ურყევად პასუხობდა: „ზარი ფასდაუდებელია“. ვერავითარმა თხოვნამ თუ ფასის მომატებამ ვერ გასჭრა, მახარე შეუვალა იყო.

¹ შ. არაგვისპირელი, „გაბზარული გული“, ტ. II, გვ. 297.

მაშინ თვითონ ეთერმა ითავა ზარის ხელში ჩაგდება. მახარესთან საიდუმლო შეხვედრა მოახერხა. სიყვარულით მთვრალმა მახარემ უსასყიდლოდ დაუთმო ზარი ეთერს. ეს მოხდა სწორედ იმ დღეს, როდესაც მეფის შვილი ნადირა, რომელსაც წუნიას ეძახდნენ, ფარულად, ვითომ მეფის კარისკაცია, ეთერის სანახავად მივიდა. ნადირა აღტაცებაში მოიყვანა ეთერის სილამაზემ. ის მზად იყო იმავე დღეს ცოლად შეერთო იგი. მან მეფის სახელით თავადი კაცია ქალიშვილითურთ სასახლეში მიიპატიჟა. კაცია ეთერთან ერთად მეფის სასახლისკენ გაემგზავრა. ეთერის გადია მეორე დღეს ზარის სამაგიეროდ ოქრომჭედელ მამიას ერთ ქისა თვალ-მარჯვლიტს გადასცემს და თან სთხოვს, ამის შესახებ მახარეს არაფერი უთხრას, რადგანაც მახარე ფულს არ აიღებდა, ეს ოქრომჭედელს ზარის გამოგონებაში დახარჯულ ლითონს აუნაზღაურებდა.

კაციასა და ეთერის სასახლეში მისვლისთანავე ნადირას ვინაობა გამოაშკარავდა. მეფეც შვილსა და რძალს დალოცავდა ტახტსაც შვილს გადასცემს. ეს ყველაფერი ისე მოულოდნელად მოხდა, რომ ეთერიმ თავის გრძნობებში გარკვევაც ვერ მოასწრო. მასში რაღაც მტანჯველი, შეუცნობელი სულიერი მდგომარეობა დაისადგურებს. მახარემ გაიგო რა ეთერის სახლიდან წასვლის ამბავი, თვითონაც ოქრომჭედლის სახლიდან მიდის, თუმცა ოსტატი და მისი ცოლი გულით თხოვდნენ, არ წასულიყო, მათთან დარჩენილიყო. სახლოს-ნოში ლითონიც აღარ იყო, ოსტატისაც რცხვენოდა. მახარეველად გაიჭრა, თან ეთერისადმი გაუნელებელი სიყვარული წაიღო.

მახარეს ნიჭი და უნარი, ეთერის სიყვარულით ამოძრავებული, არა მარტო მის ხელობაში, არამედ მოძმეთადმი საგმირო საქმიანობაშიც ვლინდება: მართალია, „უგულო“ შეარქვეს, მაგრამ ადამიანური გრძნობა, დაჩაგრულის დახმარება მასში შესამჩნევად რჩება. ის გაჭირვებაში ჩავარდნილ, თვით ნადირასაც კი ეხმარება, ცდილობს მის დაღუპვისაგან გადაარჩინას, თუმცა ეთერისადმი სიყვარული მასში არ ნელდება.

ეთერიც, მახარესადმი თანაგრძნობით, თუ მისი ნიჭით მოხიბლული, ისეა დატყვევებული, რომ დედოფლობაც. ბრწყინვალე ვაჟკაცი და ჰუმანური მეფე ნადირა მისთვის არაფერია. მასაც უყვარს მახარე და მასთან დაბრუნება სურს. ეთერი ამ იმედით ცხოვრობს. მწერალი ისე ავითარებს რომანის სიუჟეტს, რომ მახარესა და ეთერს კვლავ ერთმანეთს შეახვედრებს და შეაერთებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ რომანში „გაბზარული გული“ ბევრია ზღაპრული, ფანტასტიკური, ფათერაკის მაძიებელი, ავანტიურისტული ელემენტი. მწერლის თვალსაზრისით თუ ჩვენებით, ყველა მათ ერთი საერთო გამართლება აქვთ — როდესაც სიყვარულის გრძნობა ნამდვილი, უანგარო და წმინდაა, მაშინ ის შეყვარებულებს ყოველგვარ დაბრკოლებას ადვილად გადააღახვინებს, მაშინ შეყვარებულის ბუნება მთელი შესაძლებლობით ავლენს თავისში არსებულ ფარულ ნიქს, ძალას, უნარს. რომანში „გაბზარული გული“ შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, ნამდვილ უანგარო სიყვარულს, რომელიც დაბალი ფენების წარმომადგენელში უფრო ბუნებრივად და მძლავრად ჩნდება, შეუძლია გადალახოს სიღარიბე-სიმდიდრის, კლასობრივი ყოფის პირობითობის, დიდების მიუქარებლობის დაბრკოლებები, რაც კლასობრივ საზოგადოებაში ასე მძლავრია.

შიო არაგვისპირელის რომანი „გაბზარული გული“ გაშლილია ნამდვილი, ცხოველმყოფელი სიყვარულის საფუძველზე. მწერლის ჩვენებით, ნამდვილი სიყვარული ხიდია ადამიანთა გაერთიანება-გათანაწორებისაკენ გადებული; ხიდია ბედნიერი, თანასწორუფლებიანი ცხოვრების მყარი საფუძვლის ჩაყრისა და განმტკიცებისა, საითკენაც ჩვენი დიდი ჰუმანისტი მწერალი სასოებით მიისწრაფოდა. სიყვარული დათრგუნავს ძველი წყობილების უარყოფით მხარეებს, ძველი ყოფის მცდარ, პიროვნების შემლახველ შეხედულებას, რასაც შიო არაგვისპირელი ვერ ეგუებოდა და რაც მას ცხოვრებაში მრავალი მიმართულებით მწვავედ ჰქონდა განცდილი.

ამასვე თხოულობდა და მისი განხორციელებისათვის მოღვაწეობდა, იბრძოდა ეპოქის გაღვიძებული და დარაზმული

საზოგადოების მოწინავე ნაწილი. მათ მოძრაობას შიო არა-გვისპირელი ამ რომანით და საერთოდ, მთელი თავისი შემოქმედებით, თავის ავტორიტეტულ ხმას უერთებს. ხოლო ასეთი სალი გრძნობა, ჩვენი მწერლის რწმენით, შენახულია ზალხის — დაბალი ფენის — ცხოვრების წიაღში, მის წარმომადგენლებში. ეს ფენაა ერის ცხოვრების გამაჯანსაღებელი, მისი „ალექსის ქვეყნის“ წინ წამწევი ძალა.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველი ხალხის მაღალ ფენაში — მის ინტელიგენციაშიც კი დაკარგული, უკეთეს შემთხვევაში, ფრიად შესუსტებული, მოდუნებული იყო სალი პატრიოტული გრძნობაც. ეროვნული, ხალხის მასების ფართო აღორძინება, თავისი ქვეყნისადმი სიყვარული, მიზიდულობა, მასზე ზრუნვა არამც თუ მათთვის მამრძრავებელი; წამყვანი იყო, არამედ, პირიქით, ყველა ამ ფრიად საჭირო მოთხოვნილებისადმი მრავალი ქართველი, ე. წ. ინტელიგენტი, შეუწყნარებელ დაუდევრობას, გულგრილობას იჩენდა. ცხოვრება კი წინ მიდიოდა, მოთხოვნილებები იზრდებოდა, საზოგადოების მოწინავე ნაწილი აშკარად ხედავდა, რომ ხალხი ცხოვრებას უკან რჩებოდა, სიბნელეში, სილატაკეში კნინდებოდა. ქვეყანაც წრიოკდებოდა, ერი გადაშენების გზით მიექანებოდა. სალი პატრიოტული გრძნობა, სალი შემოქმედებითი უნარი, გამძლეობა, დიდი შესაძლებლობის პოტენციით შენახული და მამოძრავებელი, ისევ ხალხში — მდაბიო ხალხში ინახებოდა. ცნობილია, მდაბიო ხალხი ისტორიულად ძირითადი ბურჯი, მასაზრდოებელი წყარო იყო ერის ცხოვრებისა, მისი ძალისა, დოვლათისა, გენიისა და აგრეთვე მათი შენახვისა და გამრავლებისა. ამ გარემოებას შიო არაგვისპირელიც ასევე უყურებს და აფასებს; ამ რწმენაში პოულობს მისი სკეპტიციზმი გამოსავალს, ცხოვრებასთან მჭიდროდ მისვლის აუცილებლობას.

ამის დამამტკიცებელია მისი იშვიათი, უშუალო ემოცი-

ურობით დაწერილი ეტიუდი „მიწა!..“ მასში სიმართლითაა მოცემული მე-19 საუკუნეში რუსეთის ბიუროკრატიულ-კოლონიალური პოლიტიკის ბატონობის პერიოდი, ქართველი ხალხის ძირითადად პოლიტიკური, უფლებრივი, ხოლო ნაწილობრივ სოციალური მდგომარეობა.

მთიელი ბერა ობლაიძე დაპატიმრეს, თვითონაც არ იცის, რისთვის. ბერამ ციხეში შესვლისთანავე გამურულ, მკრთალად განათებულ ქუჩყიან ოთახში ქურახებივით დაბორკილი ტუპალები დაინახა. დამწუხრებულ ბერას გულზე მწარედ მოსვდა მათი კვნესა-ღრენა, ბორკილთ ჩხარუნი, ლანძღვა-გინება.

ბერამ დაპატიმრებისთანავე კარგად გაითვალისწინა, რომ ციხიდან ცოცხალი ვეღარ გამოვიდოდა. ალბათ, ეს მან სხვათა ბედის გამოცდილებიდან იცოდა. ამიტომ, როცა ის დაატუსაღეს, ანანურთან გავლისას მოახერხა თავის ქვეყნის ერთი მუქა მიწის აღება, ხელსახოცში გამოხვევა და სასოებით შენახვა.

ბერას საქმის გარჩევამ ერთ წელიწადს გასტანა. მისი დამცველი ან გამკითხავი არავინ იყო. ციხეში ბერა დასნეულდა. ხველებამ შეაწუხა. წლის თავზე გამოუცხადეს, ციმბირის მადნეულობაში მუშაობა მოგესაჯათ.

ბერა შეურიგდა თავის ბედს. იცის, რომ სიმართლის პოვნა შეუძლებელია. გადასახლებაში პაერზე მაინც იქნებოდა, ან ჭურღმულს, სულის შემსუთავ ციხეს მაინც მოშორდებოდა. ასეთი იყო მოსახლეობის უფულებო, გაურკვეველ შემთხვევაზე ან რომელიმე მოხელის განწყობილებაზე დამოკიდებული ადამიანის ბედი მონარქიულ რუსეთში; განსაკუთრებით კი აუტანელი იყო ასეთი უსულგულო დამოკიდებულება განაპირა კოლონიალური ქვეყნების მცხოვრებთა, ე. წ. „ინოროდ-ცების“ მიმართ, როგორც საქართველო და ქართველი ხალხი იყო.

ყველა უბედურებასთან ერთად ბერას მძიმე წინათგრძნობა არ სცილდებოდა, აწვალუბდა. ეს გრძნობა მასში, გარდა საერთო მდგომარეობისა, განსაკუთრებით ავადმყოფობით (ტუბერკულოზით) და მძიმე სულიერი განწყობილებით იყო გამოწვეული. დახვეწილი ფსიქოლოგი მწერალი დიდი ოსტა-

ტობით ხსნის მთიელი ბერას სულიერ ტანჯვას. უძილობით, დღევით და აკვიატებული მოგონებებით შეწუხებული ბერა მეზობელ პატიმარს, მთიელ გივარგის, შესჩივის, რომ უცნობი ხმა მას სიკვდილს უკივის, მაგრამ მას სიკვდილისა არ ეშინია. სიკვდილი მისთვის ხსნა იქნება. ბერას წინაგრძნობა სხვა უბედურებას უქადის. ის სიკვდილზე უარესს რაღაცას მოელის. ისეთი დამატყვევებელი, უშუალო ლირიზმითაა გამსჭვალული ბერას ეს კვნესა, რომ მკითხველიც მთიელ გივარგისთან ერთად შეშფოთებული კითხულობს, რა უნდა იყოს ბერასთვის სიკვდილზე უარესი, რასაც მისი გული ასე მწვავედ გრძნობს?! რა თქმა უნდა, მკითხველს კარგად ესმის, რომ ბერას ეს საშინელი ტრაგედია შედეგია მის გარშემო შექმნილი მდგომარეობისა და მფევის რუსეთის საშინელი, სულის შემსუთველი, არაადამიანური პირობებით, რომელთაღმი ბერა სხვებთან ერთად სიძულვილით იმსჭვალება.

მწერალი ამ გარემოებას ასე აღრმავებს: ერთ დილას, როცა ავადმყოფობით, მტანჯველი განცდებითა და უძილობით გაწამებულ ბერას ჩაეძინა, შეშფოთებული გივარგი მას აღვიძებს და ატყობინებს, რომ ტუსაღებს ეტაპით საციმბიროდ ამზადებენ. ყოველ მათგანს სასტიკად ჩხრეკდნენ.

ჯერი ბერაზეც მიდგა. იგი გაჩხრიკეს. ვერაფერი აღმოუჩინეს, გარდა ხელსახოცისა, რომელშიც მიწა ჰქონდა. გაკვირვებულმა უფროსმა ბერას ხელსახოცი შენიშნა და ჰკითხა, თუ რა იყო მასში. ცრემლმორეულმა ბერამ უპასუხა, რომ მისი ქვეყნის მიწაა; მან იცის, რომ თავის ქვეყანაში ის ვეღარ დაბრუნდება და უნდა, სიკვდილის წინ გულზე დაიყაროს, მისი ქვეყნის მიწა მას საფლავში ჩაყვეს. ასეთია მთელთა მყარი, დაურღვეველი ჩვეულება.

გულქვა უფროსმა ბრძანა, ბერას მიწა გადაეყარა. ბერა ეხვეწება, არწმუნებს, რომ მასში მხოლოდ მიწაა. მაგრამ უფროსი უღმობელია. მცველები ბერას მისცვივდნენ. მაგრამ ბერას ცხვირსახოცი მაგრად ჩაებლუჯა, არ სთმობდა. უფროსმა ბრძანა, ბერა წაექციათ და იმდენი ერთყვათ, სანამ თვითონვე არ შეეხვეწება მიწის გადაყრას. მწერალი დასჯის პრო-

ცესს რეალურ ფერებში აღწერს. მცველებმა წააქციეს ბერა, წკებლებით ცემა დაუწყეს. წკებლებს ზორცი თან ჰყვებოდა, სისხლი სჩქედდა. ტუსაღთა ბრბო გუგუნებდა. წინ იწვედა, მაგრამ შეიარაღებული დარაჯები ტუსაღთა ტალღას მკაცრად ეწინააღმდეგებოდნენ.

ბერას ხმა შეწყდა. უგონოდლა ეგდო. ხელსახოცს მაინც არ თმობდა. მთიელმა გივარგიმ ველარ მოითმინა. „ამისთვის რასა ჰკლავთ?!“ — შესძახა, საჩქაროდ ხელსახოცი გახია და მიწა სულ ერთიანად გულზე დააყარა ბერას. უფროსმა გივარგის საქციელი მოუწონა. მისი სურვილი შესრულდა. ასეთია ბიუროკრატიული ქვეყნის მოხელის ბუნება! უფროსმა გაჩხრეკა გადადო. უბრძანა, ბერა ცალკე ოთახში გაეყვანათ. გივარგიმ უფროსს სთხოვა, ისიც ბერასთან მოეთავსებინათ. უფროსმა ნება დართო — კაცთმოყვარეობა გამოიჩინა.

რამდენიმე ხნის შემდეგ უფროსი მივიდა საკანთან ბერას მდგომარეობის გასაგებად. გივარგი გაკვირდა და მწარე ფიქრმა გაურბინა: „ამ ერთი საათის წინად გააწკებლინა... და ახლა კი კითხულობს!.. თუ შეინანა?!“ არა, კი არ შეინანა, არამედ შეეშინდა: ბერა ცემისაგან რომ მომკვდარიყო, შეიძლებოდა უფროსს სამსახურში უსიამოვნება შეხვედროდა.

ბერამ ამ დროს უეცრად წამოიკვნესა და ქვითინი დაიწყო. გივარგი მაშინვე მიუჯდა ბერას, ჩაეკითხა, თუ რა აწუხებდა მას და დამშვიდება დაუწყო.

— „წაიღეს, წაიღეს!? — ქვითინებდა ბერა და თან ცარიელა ცხვირსახოცს ფლეთდა. ...გივარგი, რად მიეცი, რადა?“ — თითქმის ყვედრებით, სინანულით შეკვნესა გივარგის და ხელი მაგრად დაუჭირა. გივარგის პასუხზე, რომ მიწა არ დაუნებებია და მას გულზე აყრია. ბერამ ხელი გულზე მოიხვა, მიწა შეაგროვა და მადლიერი, აღტაცებული გივარგის ხელს დაეკონა.

აქ მართლაც დიდი შთაგონებითაა მოცემული პატრიოტული გრძნობის სიღიაღე, მისი ყველაფრის შემწირველი ძალა, მთიელი ბერას ბუნების მთლიანობა და მიმზიდველობა.

უფროსმა ბერას ტანჯვა რომ გაიგო, მონინდომა ექიმის

მოყვანა, მაგრამ გივარგიმ სთხოვა, ბერასთვის თავი დაეხებინათ, რადგანაც ის უკვე ამ ქვეყნისა აღარ იყო, „ექიმი მას ტყუილად აწვალესო“. ამ დროს ბერამ ნახველს სისხლი ამოაყოლა. უფროსმა საკნის კარი გაიხურა და დაპირდა, ბერას რძეს გამოვუგზავნიო, მაგრამ გვიანდა იყო, ბერა საშინელ ფიზიკურსა და სულიერ ტანჯვაში უკვე სულს ლევდა.

რა მწარე, აღამიანის გამანადგურებელ და აღმაშფოთებელ დაცინვად იამის უფროსის დაპირება! მაგრამ ეს დაცინვა უშიშეზოდ და უაზროდ გათელილი ხალხის მიმართ კი არ არის მიმართული, არამედ მეფის მოხელეების, უფროსების, მათი დამკვეთების, მთელი სახელმწიფო წყობილების მიმართ, რომელიც არამც თუ ითმენს (რაც მწერლის რწმენით დაუშვებელია), არამედ ასეთ გულქვა, გულგაფუქვებულ, უტვინო მოხელეებს ნიშნავს და აწინაურებს კიდევ.

შიო არაგვისპირელის ეტიუდში „მიწა!“ მეფის რუსეთის ძველი ყოფის წამყვანი მიმართულება დამახასიათებელ ხაზებში იშვიათი ნიჭიერებითაა ასახული; იგი ძძლავრი სატირაა, რომელიც ტიპიური მოვლენის მაგალითზე მკითხველს გულის სიღრმემდე ჩაწვდომით აჩვენებს, რომ მეფის რუსეთი და მასში მომუშავე უგულო, ხეპრე მოხელეები მართო ბერასა და გივარგისთვის კი არ არიან უსამართლონი, უკანონონი, უხეშნი, აუტანელნი, არაადამიანურნი, არამედ მთელი სახელმწიფოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობისათვის, განსაკუთრებით კი მასში შემავალ მცირე ერთათვის და კერძოდ. ქართველი ხალხისათვის. ამაშია, ვიმეორებთ, შიო არაგვისპირელის ნაწარმოებთა, გარდა მაღალი მხატვრულობისა, დიდი საზოგადოებრივ-შემეცნებითი ღირებულება და მნიშვნელობა.

შიო არაგვისპირელი, როგორც ვნახეთ, მთელი თავისი არსებით გარემო სინამდვილეს გულმოდგინედ აკვირდებოდა; მის თვალს არაფერი გამოეპარებოდა. მწერალს ხომ მასალას თვით სინამდვილე, ცხოვრება აძლევს. მწერლისათვის მთავარია, მკითხველს აჩვენოს, როგორი ფსიქოლოგიური და ეკონომიური მონაცემების საფუძვლებზე გაიშალა ესა თუ ის მოვლენა, ესა თუ ის პიროვნება და რატომ სწორედ ამგვარ-

რად და არა სხვანაირად. შიო არაგვისპირელი სინამდვილეზე ღრმა დაკვირვების ანალიზით, თანდათან, 90-იანი წლები-სათვის გარემო ცხოვრების აღმავლობის გათვალისწინება-გაგების საფუძველზე უფრო ღრმად რწმუნდება. რომ სახელ-მწიფოებრივი ცხოვრების არსებული, მოუწყობელი, „უთაკ-ბოლო“ სოციალ-ეკონომიური და პოლიტიკური წყობილება არა მარტო ცალკეულ პიროვნებებს ავიწროებს, აკნინებს, სწორ გზას აცდენს. არამედ მთლიანად საზოგადოებრივსა და თვით სახელმწიფოებრივ ცხოვრებას აჩიავება, უკან სწევს, სიბნელისა და ძალმომრეობის ქაოზში ამწყვედევს და სტო-ვებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შიო არაგვისპირელის მხატ-ვრული აპერცეპცია ცხოვრების ყოველ სფეროში უარყოფით, მიუღებელ, უმსგავსო, მახინჯ მხარეებს უფრო აღ-ვილად და ზუტად ხედავდა და ანახავდა. ვიდრე დადებითს. მის მხატვრულ შემოქმედებაში. როგორც მკითხველი ზემო-ნათქვამიდანაც დაინახავდა, მწერლის თანამედროვე ცხოვ-რების უხამსი, უსამართლო, მუხთალი, მოუწყვრივებელი. გა-უტანელი სახე თვალაჩინოდ აისახა.

ამ გარემოებამ ზოგიერთ ლიტერატორს საფუძველი მის-ცა შიო არაგვისპირელი პესიმისტ მწერლად ელიარებინა. მა-თი შეხედულებით, შიო არაგვისპირელი ცხოვრებაში, ადამი-ანში, მხოლოდ უარყოფითს ხედავს, იგი იმედგაცრუებუ-ლი უპერსპექტივია.

შიო არაგვისპირელისა და მისი შემოქმედების ასეთი შე-ფასება უდავოდ ცალმხრივია. საკმარისია. მწერლის შემოქ-მედება გულისყურით გავარჩიოთ, რომ მანში სევდასა, იმედ-გაცრუებულობასა და ერთგვარ, სკეპტიკურ განწყობილებას-თან ერთად, აგრეთვე კარგად დავინახოთ და გავიგოთ კიდევ ხალხში არსებული დადებითი თვისებებიც და ხალხის მასების უკეთესი, სამართლიანი ურთიერთობისა და წყობილების დამ-ყარების სურვილით გამოწვეული განახლების, გაღვიძების ამოძრავებელი მოქმედებაც.

მწერალი, ჩვეულებრივ, უსათუოდ მთლიანობაში, შინაგანო წინააღმდეგობებით უნდა იქნეს განხილული და შესწავლილი,

რომელი ხაზიც, რომელი მიმართულებაც მის ცხოვრება-შემოქმედებაში წამყვანი აღმოჩნდება, იმისდა მიხედვით მწერლის შესახებ უნდა იქნეს საბოლოო მსჯავრისა და შეხედულებების დადგენა.

შიო არაგვისპირელის მიერ ცხოვრების უარყოფით დახატვაში მკითხველი ცხოვლად გრძნობს მწერლის დიდ წყურვილს სიცოცხლისადმი. შიო არაგვისპირელი უარყოფითად აფასებდა მისი თანამედროვე ცხოვრების არსებულ შეუფერებელ პირობებსა და მოვლენებს და არა საერთოდ სიცოცხლესა თუ ცხოვრებას. ეს, სხვათა შორის, კარგად აქვს შენიშნული კიტა აბაშიძესაც. თავისი ეტიუდების II ნაწილში შიო არაგვისპირელის შესახებ ის წერს: „ის, ვინც ძირს უთხრის დღევანდელობის გარყვნილებასა და გათახსირებას, გზას უკაფავს კაცობრიობის ძლევაშოსილ მომავალს“¹.

შიო არაგვისპირელის სიმართლის, სიკეთისა და სილამაზის მაძიებელი ჰუმანიური ბუნება არსებულს ვერ ეგუებოდა, ვერ ურიგდებოდა. მას კარგად ესმოდა და ამიტომაც უფრო მწვავედ განიცდიდა, რომ ცხოვრება, ადამიანის სიცოცხლე თავისთავად არ არის ყალბი, ბინძური, ულამაზო, მას ასეთად ქმნის ადამიანი, რომელიც ცხოვრების ამგვარ მოუწყობლობაში თვითონ არის ასეთი გადაგვარების ობიექტი და თვითონ ხდება მიზეზი ამ უმსგავსოებისა. თვითონ გაირყვნა: წახდა და ცხოვრებაც წაახდინა, წაბილწა, მზაკვრობის ბუდედ გადააქცია. არსებულ პირობებში ხალხის ყოფის წინმსვლელობის შეუძლებლობა, საზოგადოებრივი ცხოვრების სიღუბჭირე, მის მიერ ყოველივე ცოცხალის ჩახრჩობა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში უტყუარადაა ნაჩვენები.

❖ მიუხედავად შიო არაგვისპირელის ასეთი სკეპტიციზმისა, მას მაინც ღრმად სწამს, რომ ცხოვრების ამგვარი ატმოსფერო უნდა განიტვირთოს, დაიწმინდოს; სწამს, რომ კაცთა შორის არიან ისეთნიც, რომელნიც უკეთესი, ბრწყინვალე მომავლისაკენ მიიწრაფვიან, თითქოს მის მოახლოვებასაც გრძნობენ, თუმცა მომავალი მათთვის ჯერ კიდევ გაურკვევე-

¹ კ. აბაშიძე, „ეტიუდები“, ნაწ. II, გვ. 262, 1911 წ.

ლია (ადამიანი!..“). ეს გაურკვეველობა და იმედიც, უთუოდ, თვით შიო არაგვისპირელისათვისაცაა დამახასიათებელი.

შიო არაგვისპირელი ეტიუდში „ადამიანი!..“ ნათლად გვიჩვენებს ქართველი განათლებული ახალგაზრდობის ერთ ფენას — სტუდენტობას, რომელიც გრძნობს ახალი ცხოვრების მოახლოვებას, მის კარიბჭეში ყოფნას; გვაჩვენებს, რომ ეს ფენა ახალი ცხოვრების მოახლოვებას ყნოსავდა და სიხარულის ტკივილებსაც განიცდიდა. ახალგაზრდობის ამ განწყობილებას შიო არაგვისპირელი მშვენიერად ამქლავნებს თედო გელაშვილის ამხანაგებისადმი მიმართვაში: „ნეტავი თქვენ!.. იქნება მოესწროთ ამ უკიდურესი მდგომარეობის მოსპობას. ვინ იცის, იქნება სულ მოკლე ხანში მოედოს ბოლო, რადგანაც ცოტაოდენ ნიშნებსა ვხედავ, და ეს, ცოტა არ იყოს, იმედის ნაპერწკალს გვიღვივებს!..“¹.

შიო არაგვისპირელი საზოგადოების ამ ნაწილის ამგვარ და უფრო გარკვეულ მისწრაფებებში ეძებდა და პოულობდა ცხოვრებასთან დამოკიდებულების შემარიგებელ გზას. ის გონების თვალთ გადახედავს აწმყოს, წარსულს, კაცობრიობის ცხოვრებას ძველი რომისა და საბერძნეთისას, თუ ახალი საუკუნეების, ეგრეთ წოდებული. მოწინავე ქვეყნებისას და კაცთა შორის სამართლიან ურთიერთობას მოწყურებული მწერალი რწმუნდება, რომ ცხოვრებაში გაბატონებულია უსამართლობა, გაუტანლობა, ძალმომრეობა, რაც ხალხში იწვევს საშინელ გმინვას, კენესას, სისხლის ღვრას, და ამასთანავე არსებულის შეუსაბამო გალობა ისმის: „დიდება მაღალთა შინაღმერთს და ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“. ამ წინააღმდეგობით შეძრწუნებული მწერალი მწუხარებით წამოიძახებს: „ნუთუ მშვიდობა და სათნოება კაცთა შორის ვერ გაიმარჯვებს?“²

აი ამ მშვიდობისა და კაცთა შორის სათნოების გამარჯვების დაუძლეველმა ლტოლვამ შიო არაგვისპირელს ერთი მხრივ, ცუდად მოწყობილ გარემო ცხოვრებაზე დაკვირვებამ

1 შ. არაგვისპირელი, „ადამიანი!..“, ტ. I, გვ. 74.

2 მისივე, „საშობაო ჩვენება“, ტ. II, გვ. 54.

სინამდვილე მკვეთრ და მუქ ფერებში აასახვინა, ხოლო მეორე მხრივ, ხალხის ცხოვრების სიღრმეში დაანახვა აგრეთვე საღი, მძლავრი თესლი, მართალია, ჯერ გაუნაყოფიერებელი, გაუშლელი, მაგრამ უკეთესი მომავლის მომცემი.

შიო არაგვისპირელი კარგად გრძნობს, რომ თავისუფალი, დამოუკიდებელი ცხოვრებისადმი მისწრაფება ადამიანის ბუნებაში ღრმად ზის, ეს მისი გარღვეული მოთხოვნილებაა. ეს შეხედულება მის ლეგენდაში „პირველი სიყვარული“ დამაჯერებლადაა ასახული. მართალია, ამ ლეგენდას მწერალი სქოლიოში ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „ეს ლეგენდა არაგვის ხეობაში ერთმა მთიელის მოხუცებულმა დედაკაცმა მიამბო და სიტყვა-სიტყვით გადმომცა, არას ვუმატებ“¹. მაგრამ ვფიქრობთ, ასეთი შენიშვნები შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ერთ-ერთი სტილიური ნიშანია. რა თქმა უნდა, ეს ლეგენდაც მისი პირადი — ინდივიდუალური შემოქმედების ნაყოფია.

ამ ლეგენდის თემა აღებულია ბიბლიიდან — პირველ ადამიანთა — ადამისა და ევას ცხოვრებიდან. ამით შიო არაგვისპირელს უნდა ხაზი გაუსვას ამ თემისა თუ იდეის მარადიულობას.

ასეთია ქარგა ლეგენდისა: ღმერთმა შექმნა რა პირველი კაცი — ადამი, ცხოვრების სისრულისათვის შექმნა ქალიც, რომელიც ადამს ცოლად მისცა. ისინი დაასახლა სამოთხეში, რომელსაც ზურმუხტი ცა, მნათობნი, უმშვენიერესი არე-მარე უმშვენიერესი ხმები ავსებდა. „პირუტყვნი, — გადმოგვცემს მწერალი, — დარბოდნენ, დახტოდნენ, ყირამალა გადადიოდნენ... უხაროდათ... სიხარულიც კი ვერ შეეგნოთ... ადამიც კბაძავდა მათ და თავის უნებურად ფუნდრუკობდა... და ხავერდისებრ მცენარეულობაში გორაობდა... იყვნენ ორნი შიშველი ადამ და მისი ცოლი და არა სცხვენოდათ“². ღმერთმა იფიქრა, რადგანაც „ადამი მამას გამოეყო და ევას შეუერთდა და ერთხორცად შეიქმნენ“, შესაძლებელია, კაცმა

¹ შ. არაგვისპირელი, „პირველი სიყვარული“, ტ. II, გვ. 189.

² იქვე, გვ. 190.

მამა მიწი მიატოვოს, ე. ი. აღარ დაემორჩილოს ღმერთს. ამიტომ ღმერთმა ისინი შეზღუდა: ადამ და ევას სამოთხეში ყველაფრის გამოყენების უფლება მისცა, გარდა ერთი ხის, — ცნობადის ნაყოფის ქამისა. მაგრამ ევა შეაცდინა ეშმაკმა, გველის სახით, ხოლო ევამ ადამი. შეცოდებისთანავე ადამ და ევამ მყის სიტყვულე იგრძნეს. მწერალმა რომ ხაზი გაუსვას ადამ და ევას „ცოდვის“ სიღიადეს, ბუნებას მოიშველიებს: „არე-მარე მთლად შეიცვალა; ცას შავი ღრუბელი გადაეფარა... ქვეყნიერებამ ხმა გაკმინდა. სასტიკმა ქარმა დაჰქროლა და იქაურობა მრისხანედ აახმაურა“...¹

გულთამხილავმა ღმერთმა მაშინვე შეატყო ადამ და ევას შეცოდება — მისი ბრძანების დარღვევა. სამოთხეში მრისხანედ შევიდა. ადამ და ევა ღმერთს ერიდებოდნენ. ღმერთმა ხმამალა დაუძახა: „ადამ, ადამ, სად ხარ?“ რაზედაც შეშინებული ადამი ხმის კანკალით უპასუხებს: „ხმისა შენისა მესმა სამოთხესა შინა და შემეშინა, რამეთუ შიშველ ვარ და დავიშალე“. ღმერთი ადამს მრისხანედ შეეკითხა: „ვინ გითხრა, რამეთუ შიშველ ხარ... უკეთუ არა ხისაგან, რომლისა გამოცენ შენ, მისგან მხოლოდ არა ქამი, მისგან სჰამენ?“²

აქ იწყება, ღმერთის მხრივ, წინააღმდეგთა დამორჩილების სურვილი, ხოლო ადამისა და ევას მხრივ, სრული თავისუფლების მოპოვებისა და შენარჩუნების გადაწყვეტილება.

ადამი თითქოს თავის მართლებით ბრალს სდებს ევას და ამით თვით ღმერთს, რომელმაც მას ევა მისცა: „შენ რომ ევა არ მოგეცა, არ შევცდებოდიო“. ადამის ამ სიტყვებზე ევას სასწრაფოდ გველი წარმოუდგა. ევამაც, ადამისვე კილოთი, ბრალი გველს დასდო: „გველმა მაცდუნა მე და ვჰამე... შენ რომ გველი არ გაგეჩინა, არ შევცოდავდიო“. ამგვარად. ადამმა ევას დააბრალა, ევამ გველს, რომელიც ღმერთმა მათზე ადრე გააჩინა. დამნაშავედ მათ ღმერთი გამოიყვანეს. აზღიალოგით მწერალი დიდი სიმკვეთრით გვიჩვენებს, თავისუფლებისადმი ღმერთს ადამიანში თუ რაოდენ დიდია.

¹ შ. არაგვისპირელი, „პირველი სიყვარული“, ტ. II, გვ. 192.

² იქვე.

ღმერთმა იგრძნო რა ადამ და ევას თავისუფლებისადმი ასეთი ლტოლვა, უბრძანა სამოთხიდან გასვლა. მაგრამ ისინი ამანაც არ შეაძრწუნა. პირიქით, თითქოს, სამოთხესაც კი შეუნანებლივ სტოვებენ. ღვთის შეკითხვაზე: არ ენანებათ მათ სამოთხის დატოვება? ევა ღმერთს მოურიდებლად შესძახებს: „ჩვენი სამოთხე ჩვენი შიამა!.. წელან... წელან სამოთხის არსებობა აღარც გვეგონა, როდესაც ჩვენ სამოთხეში გავინავარდეთ. მხოლოდ შენმა მოსვლამ, ისევ შენ სამოთხეს დაგვაბრუნა და... აი ვიძალვით, გვცხვენთან და რომ გააძლიეროს კაცის თავისუფლების მოპოვების დაუძლეველი სურვილი“; მწერალი იქვე ჩაურთავს: „ადამიც გატაცებით უმზერდა და უსმენდა ევას და მასთან თავის თანხმობას გამოჰხატავდა“ ამით მწერალმა უფრო გააძლიერა კაცის თავისუფლების მოპოვების ძიება.

ღმერთი ამ გარემოებამ ღრმად ჩააფიქრა. ის ფიქრობდა; რომ ადამსა და ევას მამობრივი სიყვარულით უფრო ათამამებდა. ამიტომ სასარგებლოდ მიიჩნია მათი დასჯა. მანამ საბოლოო — ევა, ადამი და გველი სასტიკად დასაჯა, თუ დასწყენლა. გველს უთხრა: „მკერდსა ზედა და მუცელსა ხვილოდუ და მიწასა სქამდე ყოველთა ღღეთა ცხოვრებისა შენისათა და მტრობა დაედვა შორის შენსა და შორის ღედაკაცისა, და შორის თესლისა შენისა და შორის თესლისა მისისა; იგი უზირდეს თავსა და შენ უმზირდუ ბჯალსა მისსა“¹.

ადამიანის თავისუფლებისადმი ლტოლვა რომ უფრო გაამძაფროს. მწერალი ამ დაფარულ ბრძოლას შემდეგნაირად აშუქებს:

ღმერთს იმედი ჰქონდა, ამბობს მწერალი, რომ ადამ და ევა გველის ამგვარ დასჯას გაითვალისწინებდნენ და გონს მოვიდოდნენ, მოინანიებდნენ თავის შეცოდებას და ღმერთს შეევედრებოდნენ. მაგრამ ადამ და ევა ასეთ სურვილს არ იჩენდნენ. ისინი, პირიქით, თითქოს დამშვიდებით მოელოდნენ ღვთის განაჩენს — რისხვასაც კი.

მცირე ლოდინის შემდეგ ღმერთი ევას შემდეგ განაჩენს

¹ შ. არაგვისპირელი, „პირველი სიყვარული“, ტ. II, გვ. 194.

გამოუტანს: „განმრავლებით, განვამრავლე მწუხარებანი შენი და ხელთქმანნი შენნი; მწუხარებით უშენ შვილნი შენნი და ქმრისა შენისა მიმართ იყოს მიქცევა შენი და იგი გეუფლებოდეს შენ...“¹ ევამ ღვთის ეს წყევლა თუ სასჯელი სიამოვნებითაც კი მიიღო და უფალს შემდეგი სიტყვები კმაყოფილებითაც კი შესძახა: „მწუხარებით თუ ვშვენ შვილნი, უფრო ნეტარი იქნებიან ჩემთვის...“ მიუხედავად სასჯელის ასეთი სიმძიმისა, არც გველი და არც ევა არ შეუშინდნენ. ადამიც ჩუმად იდგა და სასჯელს ელოდა, მონანიებაზე არც ის ფიქრობდა. ადამ და ევას დაყოვნებული, გაგრძელებული გამოცდა შიო არაგვისპირელს შთამაგონებლად აქვს გამოყენებული, რათა ადამიანის თავისუფლებისადმი შეგნებული და დაუძლეველი ლტოლვა გაამახვილოს.

ღმერთმა გაითვალისწინა, რომ ადამი შეცდენილი იყო გველისა და ევას მიერ და ადამს შედარებით უფრო მსუბუქი განაჩენი გამოუტანა: „რამეთუ ისმინე ხმა ცოლისა შენისა და სჭამე ხისგან, რომელისა გამცენ შენ მისა, ხოლო არა ჭამა და მისგან სჭამე, ოფლითა პირისა შენისათა სჭამდე პურსა შენსა, ვიდრე მიქცევამდე შენდა მიწად, რომლისაგან მიღებულ იქენ; რამეთუ მიწა ხარ და მიწადაც მიიქცე...“²

ადამმაც სიამოვნებით იღო კისრად ეს სასჯელი შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო, ჩემთვის ეგ ნეტარება იქნება, რადგანაც ოფლით მოპოვებული ლუკმა გემრიელი იქნება...“

ღმერთისთვის აშკარა შეიქნა, რომ ადამისა და ევასათვის აკრძალული ნაყოფის, ე. ი. თავისუფლების, თავის მისწრაფების მიხედვით ცხოვრების, სიტკბოება ყველაფერს ადვილად და სიამოვნებით ათმოზინებს. ამის შემდეგ ღმერთმა ადამ და ევას უბრძანა, სამოთხე დაეტოვებინათ. მათ ეს სასჯელიც სიამოვნებით მიიღეს და უფალს გულწრფელად განუცხადეს: „ღმერთო, შენი გვერიდებოდა, თორემ აქნობამდე დაეტოვებდით“ და ხელჩაკიდებულნი სიხარულით გამოვიდნენ სამოთხიდან.

¹ შ. არაგვისპირელი, „პირველი სიყვარული“, ტ. II, გვ. 194.

² იქვე, გვ. 195.

ადამიანის თავისუფლებისადმი მისწრაფება რომ უფრო გა-
ამძაფროს, მწერალი განაგრძობს: განრისხებულმა ღმერთმა
სამოთხის კარში მცველად ქერობიმი დააყენა, რომ გამოდევ-
ნილები უკან აღარ შეეშვა. მაგრამ მწერალი იქვე გვამცნობს.
რომ „აღამ და ევას სამოთხეში უკან დაბრუნება აზრადაც არ
მოსვლიათ... გავიდნენ თუ არა, მაშინვე სირბილით შორს.
შორს წავიდნენ... ვიდრე მთას არ მოეფარნენ. იქ მაშინვე
თავიანთი სამოთხე შექმნეს. უფლის სამოთხისაკენ მიხედვაც
კი ჟრუნტელს გვრიდათ. მხოლოდ პირვანდელი სამოთხის,
სადაც სხვის უფლებით უნდა ეცხოვრათ, მოგონება-ლა ჰჩრდი-
ლავდა მათს სამოთხეს... მათს ნეტარებს“¹...

შიო არაგვისპირელის ლეგენდის „პირველი სიყვარულის“
იდეა და მიზანდასახულება აშკარაა და მკითხველისთვისაც
მკაფიო, გასაგები ხდება. თავისუფლების, დამოუკიდებლობის
მოპოვება ადამიანისათვის დასაბამიდან დაუოკებელი, სანატ-
რელი და სიხარულის მომნიჭებელი მისწრაფებაა. მისი გავ-
ლენა და ძალა ადამიანზე დასაბამიდან ისეთი ძლიერია, რომ
კაცი ამჯობინებს, იცხოვროს ისეთ მძიმე პირობებშიც კი,
როგორც ღმერთმა მიუსაჯა და კაცი მას სინამდვილეშიც
ატარებს, ვიდრე შეზღუდული, მაგრამ ყოველი კმაყოფილე-
ბის შემცველ სამოთხეში დარჩეს. კაცის ბუნება და მისწრა-
ფება, მწერლის ჩვენებით, დასაბამიდან თავისუფალი ცხოვ-
რების მონატრულია და მის მოსაპოვებლად იბრძვის, ეს ბუ-
ნებრივიცაა და სწორიც; ის, როგორც პირველი სიყვარული,
კაცისთვის სიამოვნების, სიხარულის, ბედნიერების მომცე-
მია.

შიო არაგვისპირელის ეს ლეგენდა, დაწერილი რევოლუ-
ციური მოძრაობის აღმავლობის ხანაში, ზედმიწევნით შეე-
სატყვისებოდა მშრომელი მასების ანაკადებულ განწყობილე-
ბას, რაც მშრომელთა მასებს თავისუფალი, დამოუკიდებე-
ლი მოქმედების, ბედნიერი ცხოვრების მოპოვებისა და განმ-
ტკიცებისათვის თავდავიწყებით აბრძოლებდა.

ამგვარი განწყობილება თუ სინამდვილის გაგება შიო არა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „პირველი სიყვარული“, ტ. II, გვ. 195.

გვისპირელის შემოქმედებაში თავიდანვე შეიმჩნევა. მაგრამ 900-იან წლებში საერთო-საზოგადოებრივი ცხოვრების აღმავლობამ შიო არაგვისპირელში უფრო ძალუმად გააღვიძა და ამოქმედა უსამართლობისა და ძალმომრეობის მხილების სურვილი, ხალხის მასების თანდათანობით დარაზმვა, მისი თავგანწირული ბრძოლა ქვეყნად სიმართლის დამყარებისათვის, რაც შიო არაგვისპირელს ძალას და ენთუზიაზმს მატებდა, იმედის ნაპერწკალს უღვივებდა.

შიო არაგვისპირელს იდეური შეზღუდულობა, მართალია. შესაძლებლობას არ აძლევდა რევოლუციურ-დემოკრატიების მსგავსად მისულიყო საზოგადოებრივი ცხოვრების რევოლუციურ გარდაქმნამდე, მაგრამ სინამდვილის ღრმა და მართალ მხატვრულ ანალიზს, მის შემოქმედებაში რომაა მოცემული, მკითხველი მართებულ დასკვნამდე ობიექტურად მიჰყავდა. სწორედ შიო არაგვისპირელის იდეურმა პოზიციამ, მისმა მხურვალე თანაგრძნობამ ხალხის მასების მდგომარეობისადმი, მისი შემოქმედების როგორც ანტიფეოდალურმა, ისე ანტიბურჟუაზიულმა პათოსმა ჩამოაყალიბეს მისი ესთეტიკური პრინციპები, როგორც მე-19 საუკუნის კრიტიკული რეალიზმის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლისა. შიო არაგვისპირელის შემოქმედება — ფართო სოციალ-ეკონომიური მხატვრული ტილოა, პუბლიცისტური მსჯელობების ჩაქსოვიან. რაც მისი რეალიზმის ერთ-ერთ თავისებურებას შეადგენს.

აი, დადგა 1905 წლის რევოლუციის ხანა. რევოლუციამაც ძალუმად იფეთქა. ხალხმა თავისუფლების ძალა და მიმზიდველობაც კარგად შეიგრძნო, ენთუზიაზმით ამოქმედდა. ეს გარემოება ხელისუფლებასაც შიშის ზარსა სცემდა.

მაგრამ რევოლუციას მალევე საშინელი რეაქცია მოჰყვა. მძიმე, თვითნებური ხასიათი მიიღო მშრომელთა მასების დაპატიმრებამ, ელეტამ, მოხელეთა უსამართლობამ, გულქვაობამ. ხშირად, ძალიან ხშირად, უკანონოდ, უსაფუძვლოდ შე-

ვიწროებული, აფორიაქებული, დევნილი მშრომელი, რევოლუციურად განწყობილი მასა იძულებული ხდებოდა იარაღისათვის მოეკიდა ხელი; უხეში, თვითნებური ძალმომრეობისათვის ფიზიკური ძალავე დაეპირისპირებინა, ხშირად ტყე-სა და მთა-კლდისათვის თავი შეეფარებინა და არსებულ წყობილებასთან შეურიგებელი ბრძოლა განეგრძო, „ყაჩაღად“ გაეარღნილიყო, როგორც ამას სათნოებით საცხე მშრომელთა გლეხი მიხვო („საშინელება“) მოიმოქმედებს.

დიდების ნანგრევებზე სანდროს (ახალგაზრდა ექიმს) შემთხვევით შეხვდება მშვიდ, ადამიანურ ცხოვრებას მოკლებული, ახლა იძულებითი ყაჩაღი მიხვო. მცირე საუბრის შემდეგ მიხვო, შეატყობს რა სანდროს, რომ ის განათლებული კაცია. შეეკითხება: „უთუოდ გეცოდინება, როდის მოვლება ბოლო ამ უსამართლო ქლეტას?!“¹ ხოლო სანდროს პირუტყუ შეკითხვაზე, რომელ უსამართლო ქლეტაზე ეკითხება ყაჩაღი მიხვო, „განრისხებულ ვეფხვს რომ ემსგავსებოდა“, აღშფოთებული კილოთი ასე განაგრძობს თავის შეკითხვის გახსნას: „როგორ თუ რა უსამართლო ქლეტაზე?!.. განა უსამართლო-ბად არ მიგაჩნია, ვინც მოხვდებათ, დაიჭერენ... წაიყვანენ და გზაში მოკლავენ სხვა და სხვა მიზეზების (რა თქმა უნდა, მოგონილის, — მ. ზ.) გამო, ან თუ სამართლის კარამდის მიიყვანეს, სახრჩობელას ვერ ასცდება?!“²

ყაჩაღი მიხვოს აღშფოთება თვით მწერლის, შიო არაგვის-პირელის, აღშფოთებაა. ეს აღშფოთება მკითხველსაც იპყრობს.

აქ დამაჯერებლადაა გამოვლენილი 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ მშრომელი მასების სულიერი განწყობილება: მშრომელი ხალხის მოთმინების ფიალა აივსო, ცხოვრება აუტანელი შეიქმნა, მას გადაწყვეტილი აქვს, იბრძოლოს არსებული, მშრომელთა შემავიწროებელი, დრომოკმეული ყოფის დასანგრევად, ვინაიდან ასეთ სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობს.

¹ შ. არაგვისპირელი, „საშინელება“, ტ. II, გვ. 257.

² იქვე, გვ. 257—258.

შიო არაგვისპირელს კარგად ესმის, რომ ის თავისი საქმიანობით საზოგადოებას დიდ სარგებლობას უწევს; შიო კალმით, გონებითა და გულით მჭიდროდაა დაკავშირებული თავის ხალხსა და დროსთან; ის საზოგადოებრივი კაცია და თანადროულობის საშინელ, კომარულ მდგომარეობას ებრძვის ესთეტიკური დაძლევიტ, სინამდვილის ხელოვნების მარგალიტად გარდაქმნით — თავის შემოქმედების საშუალებით; სინამდვილის უხამსობას ფარავს თავისი ხელოვნების ოსტატობით. შიო არაგვისპირელი იმდენად რეალისტი და საზოგადოებრივი კაცი იყო, რომ სინამდვილეს არ გაექცა, მისტიკას, უმოქმედობას არ მიეცა. ის, როგორც რეალისტი, თავის გამჭრიახი თვლით გარემო ცხოვრებაში ღრმად იხედება და ამ მძიმე ცხოვრებისეულ დაკვირვებას თავის შემოქმედებაში დიდი მხატვრული ოსტატობით ასახავს.

შიო არაგვისპირელი რეაქციის ხანაშიც რჩება თავისთავადი. ის, მართალია, შეზღუდულია, რევოლუციონერებთან პრაქტიკულად ვერა თუ არ მიიღის, მაგრამ მისი სიმპათიები მაინც მშრომელი, გაღვიძებული, ძებრძოლი ხალხის მასებისკენაა. ის ხაზგასმით გვიჩვენებს, რომ არსებულ-გაბატონებულთან წინააღმდეგობა მშრომელ ხალხში რეაქციის ხანაში კი არა ქრება, არამედ უფრო ღრმავდება, იხვეწება. მწერალი რეაქციის ხანაში ამ თემაზე წერს საგულისხმო მოთხრობების სერიას. ჩვენ მოკლედ შევჩერდებით მხოლოდ რამდენიმე მათგანზე.

შიო არაგვისპირელი თავისი ბუნებითა და პრაქტიკული საქმიანობით საზოგადოებრივი მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის მქონე დიდი მოქალაქე იყო; ამავე დროს საზოგადოებრივი ცხოვრების დიდი მოყვარული. შიო არაგვისპირელის ამ თვისების შესახებ მისი ახლო მეგობრები: თ. სახოკია, მ. მირიანაშვილი, ალ. მიქაბერიძე, და სხვებიც აღნიშნავდნენ. მისი ახლო მეგობარი ალ. მიქაბერიძე შიო არაგვისპირელს ჯერ კიდევ ვარშავაში სწავლის დროს ასე გვაცნობს: „შიოს საზოგადოებაში ყოფნა ძალიან უყვარდა. მუდამ ჩუმი, მუდამ წყნარი, მუდამ თავაზიანი შიო, როცა კი საზოგადოებაში ჩავარდებოდა, ერთნაირად გამოიცვლებოდა. საზოგადოებაში ყოფნა, საზოგადოებაში ტრიალი შიოს სიამოვნებდა და კი-

დღეც საჭიროდ მიაჩნდა. შიოს გონივრული, მოფიქრებული, და მუდამ დამშვიდებული ლაპარაკი ყველას ჰხიბლავდა და ატყვევებდა... ყველა მის აზრსა და შეხედულებას ანგარიშს უწყევდა¹.

აღ. მიქაბერიძე თავის მოგონებაში შიო არაგვისპირელის აღნიშნული განწყობილებისა თუ მიმართულების დახასიათებისას თვით მწერლის თვითდახასიათებით სარგებლობს: „მე ყველგან, — გადმოგვცემს აღ. მიქაბერიძე. შიო არაგვისპირელის სიტყვებს, — საცა კი მიხდება ყოფნა, ახლოს ვდგევარ საზოგადოებასთან და თვითოეული მისი შემადგენლობის ვულის სიღრმეში დავეძებ იმ კუნჭულებს, რომლებიც საშუალებას მაძლევენ სინამდვილით აესახო ადამიანის რთული ფსიქოლოგიის რთული ელემენტები, თანამედროვე ცხოვრების პირობებში. მე სრულიად კმაყოფილი ვარ იმ გარემოებით, რომ საზოგადოების ახლო გაცნობის საშუალებით სინამდვილეს არ ვშორდები, ძნელად გასაგებ ფსიქოლოგიურ მომენტებში ასე თუ ისე ვერკვევი და შეძლებისდა გვარად ეს ფსიქოლოგიური მომენტები მხატვრული სახით ქალაქდზე გადამაქვს და ვცდილობ ჩემი ნაწერების ეს მომენტები შეიგრძნონ და შეითვისონ. დიახ, მე საზოგადოებას სრულიად არ გავეუბრვივარ, პირიქით, სულ იმას ვცდილობ, უფრო მჭიდროდ დავუახლოვდე და შევიძინო მისგან, რის შექენაც კი უესაძლებელია და ამრიგად ჩემს შემოქმედებას სალიტერატურო უფრო მეტი საფუძვლიანობა მოვუპოვო“.

თავის ამგვარ განწყობილებას, საზოგადოებისადმი გამუდმებულ ლტოლვას შიო არაგვისპირელი თავის მხატვრულ შემოქმედებაშიც სხვადასხვა მოქმედი პირობის საშუალებით მკვეთრად გამოხატავს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მისი ეტიუდი „ნინიკას მთაზე“.

შვიდი ამხანაგი გადაწყვეტს, „ნინიკას მთის“ მწვერვალზე ავიდეს. გზა ძნელი და დიდია. ოთხი ამხანაგი შუა გზიდან ჩამოძორდა. დანარჩენი სამიდანაც ორი ბოლომდე ვერ მიპ-

¹ აღ. მიქაბერიძე, „შიო არაგვისპირელი (მოგონების სახით)“, მწერალთა მუზეუმი, № 13 147-ბ.

ყვა. მთის წვერზე ასვლა მხოლოდ მწერალმა შესძლო. ბუნების სიუხვით მოხიბლული მიზანმიღწეული მწერალი ციხე შუა გულს მიკრულ მზეს ნაწყენი მიმართავს, როგორც ამხანაგებთან მისი მოგზაურობის ყველაფრის მხილველმა, უთხრას, მისი ჩამორჩენილი ამხანაგები მას ავად რატომ მოექცნენ. მზის პასუხის ნაცვლად, მას ქვესკნელიდან „ჯოჯოხეთური ხარხარი მოესმა“. შემკრთალმა მწერალმა ცას თვალა მოაშორა და თრთოლვით ქვევით ჩაიხედა და „შემზარავი სურათი“ იხილა: „მთელ არე-მარეს — აგვიწერს მწერალი, — შავი სუღარა გადაჰფაროდა... მმოძრავი, აბობოქრებული... უზარმაზარი ტალღა ტალღას ეჯახებოდა... საშინელი ხარხარკისკისი, გმინვა-გრგვინვა ყურს სჭედავდა და ამასთან ცეცხლის ალი, წყვდიადიდან ამოტყორცნილი, თვალს უბნელებდა“¹. თუ ძირს, მიწაზე ეს საშინელება ხდებოდა, „ნინიას მთაზე“ სიმშვიდე იყო — „ცა მოწმენდილი და ზედ უღარდელად მზე ნავარდობდა“.

მწერალი. მთის მწვერვალზე მდგომი, განცვიფრებულია ასეთი საწინააღმდეგო სურათის ხილვით. ის შებოჭილი, გაშტერებული, ადგილიდან ვეღარ იძვროდა, სული ეხუთებოდა, მარტოობის საშინელ შიშს განიცდიდა. გარინდებული ვეღარაფერს ახერხებდა. ვედრება უნდოდა — ცრემლი თვალთაგან სდიოდა. სასოწარკვეთილი ვედრებას მიეცა: „ძალნა ცისანო, კიდევ მაჩვენე ჩემი მოძმენი და ასე მარტოს ნუ მიმატოვებ“²...

სასოწარკვეთილი და ძალამიხდილი მწერალი კარგა ხანი იყო პირქვე დამხობილი, შემდეგ წამოჯდა, გაიხედა და მთის მწვერვალიდან ოქროფერი ნამკალები გაარჩია. გახარებულმა, სიცოცხლის ნიშნები რომ კვლავ იხილა, ბედნიერების განცდით წამოიძახა: „ოხ, ნეტარებავ, მაშ, კიდევ ვიხილავ ჩემს მოძმეებს, ჩემს ქვეყანას?!“ და თავდავიწყებით ხალხისკენ დაეშვა.

შიო არაგვისპირელის ამ ნაწარმოების მიზანდასახულება

1 შ. არაგვისპირელი, „ნინიას მთაზე“, ტ. 11, გვ. 308.

2 იქვე, გვ. 309.

ნათელი და გარკვეულია. ცხოვრების, ადამიანებთან ურთიერთობის გარეშე კაცი ვერ შეძლებს მშვიდობა და კმაყოფილება მოიპოვოს. ცხოვრების პირობები ადამიანთა შორის რაც უნდა მძიმე, საშიში იყოს, ის მაინც მიმზიდველი, ლამაზია, მხოლოდ რეალური ცხოვრების პირობებში, თავის მოძმეებთან საქმიანობა-ბრძოლაში შეიძლება მიეცეს შინაარსი, დაიხვეწოს და ამასთან დამშვიდება და კმაყოფილებაც განიცადოს.

ამ ნაწარმოებითაც შიო არაგვისპირელი საკმაო სიმძაფრით ეხმაურება ამ მეტად რთული, აქტუალური, ფილოსოფიური საკითხის გადაწყვეტაში თავის წინამორბედ-მასაწვლებელთ — მე-19 საუკუნის პოეტ-განმანათლებლებს — ილ. ჭავჭავაძესა და ნიკ. ბარათაშვილს; ცხოვრებიდან გაქცევა, განდგომა კი არა, არამედ მასთან ყოფნა, მისი ავისა და კარგის მართებული, სალი გაგება, მისი განვითარება-გაუმჯობესებისათვის გამუდმებული შრომა და ბრძოლა ყოველი მოქალაქის პირდაპირი მოვალეობა და დანიშნულებაა. თვითეული მოქალაქისათვის სახელმძღვანელოდ უნდა იყოს ნიკ. ბარათაშვილის გაწამებული გულისა და გონების წმინდა ნაუერი:

..ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება
და გზა უვალი, შენგან თელილი მერანო ჩემო, მაინც დარჩება;
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიმწელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შაეის ბედის წინ გამოუქროლდეს!“

❧ შიო არაგვისპირელი მთელი თავისი არსებით მჭიდროდაა დაკავშირებული ხალხთან, მის ინტერესებთან, მის განწყობილებასთან. ის ღრმად იხედება ხალხის გულში, კარგად ხედავს, რომ საშინელი რეაქციის ხანაში, მართალია, ხალხი უხეში რეპრესიების ქვეშ ფრიად შევიწროებულია, საგრძნობლადაც იჭეჭყება, მაგრამ ის გაუტეხელი, დაუმორჩილებელია, ის იბრძვის თავისუფლებისათვის ბედნიერებისათვის და ამის იმედიც მას მხნედ ამოქმედებს. შიო არაგვისპირელიც,

მიუხედავად მისი იდეური შეზღუდულობისა, მაინც მთლიანად ხალხის ამ განწყობილების თანამგრძობი-თანაზიარია. მწერლის ასეთი განწყობილება მშვენივრად შეკავშირებულია მის ნაწარმოებში „მიჯაჭული ამირანი“¹.

ამბავში „მიჯაჭული ამირანი“ შიო არაგვისპირელი სარგებლობს XIX და ნაწილობრივ XX საუკუნეების ქართველი მწერლების მიერ გამოყენებული სიმბოლოთი — მიჯაჭული ამირანის სახით, რომელიც ქართველი დამონებული ხალხის სიმბოლო იყო; იგი გათავისუფლების დაუშრეტელი, მძლავრი მისწრაფებით იყო აღჭურვილი. საგულისხმოა ისიც, რომ შიო არაგვისპირელი მიჯაჭული ამირანის სიმბოლოს 1907 წლის შემდეგ დაწყებულ მძიმე რეაქციის ხანაშიც მიმართავს. სასტიკმა, მძვინვარე რეაქციამ ჩვენს დიდ ჰუმანისტ-დემოკრატ მწერალს ვერც ფიქრი და ვერ მიმართულედა ვერ შეუტკვალა. პირიქით, მისი მისწრაფებანი სინამდვილეთითქოს უფრო გაამახვილა, გააძლიერა. მისი თანამგრძობა ხალხის განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და მისი წამყვანი ძალებისადმი უფრო გარკვევით და აქტუალურად მიმართა. ამასთან მწერალი მკათიოდ გვიჩვენებს, რომ არა მარტო თვითონ მწერალია ასეთი მებრძოლი განწყობილებით, არამედ ხალხიც, რასაც მწერალი პაპა ფოცხვერას სახით მშვენივრად ააშკარავებს. პაპა ფოცხვერას სახით აქ განზოგადებულად წარმოდგენილია პროგრესულად მოაზროვნე, გაუტყესელი მშრომელი ხალხის მოკეთე, რომელსაც გამარჯვების იმედი არ დაუქარავებს, როგორც თვით მწერალი, შიო არაგვისპირელი იყო.

ამირანი ავმა სულმა მარჯვენა ფეხითა და მარცხენა ხელით რკინის კლდეს მიაჯაჭვა, მარჯვენა ხელში კი რკინის ურო მიაბა. ყველა ეს შემბორკავი იარაღი ავმა სულმა ამირანის მოწაფეს კოჭლ ყარიბს გამოაჭედვინა. მიჯაჭული ამირანი ჯაჯ-

¹ შიო არაგვისპირელის შენიშვნა თუ ქვესათაური — „მხოლოდ ვითი კარი პაპა ფოცხვერას ნაამბობიდან“ სტილიური ნიშანია მისი მხატვრული შემოქმედებისა. სინამდვილეში ეს ამბავიც თვით მწერლის ინდივიდუალური შემოქმედების, მისი მხატვრული ფანტაზიის ნაყოფია, მისი დაკვირვებისა და განწყობილების ერთი მნიშვნელოვანი ფურცელია.

რობს, შფოთავს, ბორგავს, განსაკუთრებით გაბოროტებულია კოქლ ყარიბზე. მაგრამ მწერალი ჩაურთავს პაპა ფოცხვერას პირით, „...ახლა ამირანს სხვა ხსნა არა აქვს, გარდა თავის თავის მეცადინეობისა“¹.

პაპა ფოცხვერას თქმაში, ეჭვგარეშეა, შიო არაგვისპირელი თავის პირად შეხედულებებსაც ააშკარავენ — ხალხმა გათავისუფლების, უკეთესი ცხოვრების პირობების მოპოვების საქმე თავის თავზე უნდა აიღოს. ამირანიც თავის დასახსნელად თავგამეტებით იბრძვის, არ ისვენებს, მთელი ძალით ანჯღრევს პალოს.

მწერალი, ამირანის მდგომარეობის ჩვენებით, იძლევა 90-იან წლებში თავისუფლებისათვის ამხედრებული ხალხის რევოლუციურ მსვლელობას. პალო ოდნავ შეარყია კიდეც. ამ გარემოებამ ამირანი სიხარულით აღავსო, აიტაცა. რაც დრო გადის, ამირანი უფრო მედგრად იბრძვის გათავისუფლებისათვის. პალოც თანდათან უფრო მეტად ირყევა, თითქმის მოძრობაზეა. ამირანს გათავისუფლების იმედი უძლიერდება „მაშინ განთავისუფლებული ამირანი ააყვავებს ქვეყანას... მაშინ დადგება დაუსრულებელი ბედნიერება“². — ამბობს პაპა ფოცხვერა, ანუ ავტორი.

ამირანი არყევს პალოს, რკინის უროს ურტყამს. ამ ბრძოლაში არე-მარეც ახმაურდა. გაზაფხულის ჰაერი (განახლების, გამარჯვების სიმბოლო) ამირანის გამოქვაბულშიც შეიჭრა. ამირანს „გული აუფანცქალდა და მოდუნდა“. ის სხვადასხვა სურნელებითა და ხმებით გაიჟღინთა, გაზაფხულის ჰაერით დაითრო.

ამირანის ერთგული ფინია (ხალხის იდეური მისწრაფება) წკაფწკავით ცდილობს ამირანი ამ მდგომარეობიდან გამოიყვანოს, გამოაფხიზლოს. ამირანი მართლაც, გამოფხიზლდება, პალოზე მჯდომ უცხო ფრინველს დაინახავს. ამასთან ხედავს რა საცოდავად აწკმუტუნებულ ფინიას, ის იმედიანად შესძახებს: „ჩემო ფინია, ნუთუ გგონია, მაგ რალაც ფრინველმა

¹ შ. არაგვისპირელი, „მიჯაჭული ამირანი“, ტ. II, გვ. 210.

² იქვე, გვ. 210—211.

თავის სიმძიმით პალო ჩაამაგროს?.. ახლავე ნახავ, რა დღეს დავაეყენებ“¹... თქვა ეს თუ არა, ამირანმა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ურო მოიქნია. პალოს ურო ზევიდან მოხვდა და უფრო ღრმად ჩაერქო, ვიდრე პირველად.

მწერალი ასე გვანიშნებს 1905 წლის რევოლუციის დამარცხებას — მძიმე რეაქციის დასაწყისს. „ჯერ — განმარტავს მწერალი, — განთიადი არ გათავებულყო, რომ უკვე შემოლამდა და გაზაფხულის მაგიერად ზამთრის სუნით გაიჟლინთა ჰაერი... ამირანი გაქვავდა, ფინია კი ატირდა და ამირანს მკერდზე ცრემლს აფრქვევდა. ამირანი. — განაგრძობ“ მწერალი, — ისევ აპირებს მხნედ შეუდგეს თავის განთავისუფლებას და მგონი, ისეთი შეუწყნარებელი შეცდომა კვლავ აღარ ჩაიდინოს!“².

ასეთია ამირანი, ე. ი. ამბოხებული, რევოლუციურად განწყობილი ხალხი — გაუტეხელი და გათავისუფლებისაკენ ენერგიულად მსწრაფი, რასაც მწერალი დიდი თანაგრძობითა და იმედით უყურებდა და მკითხველშიც ასეთი განწყობას ქმნიდა.

1905 წლის შემდეგ, რეაქციის ხანაში, თუ საზოგადოების ერთი ნაწილი მოდუნდა, დაშინდა, რევოლუციური მოძრაობისადმი ინდიფერენტული გახდა, რეაქციის წისქვილზე წყალს ასხამდა, სამაგიეროდ მეორე ნაწილი, რა თქმა უნდა, მშრომელთა, უფრო კი მუშათა წრეები არ შედრკნენ, გათავისუფლების სურვილი და რევოლუციური განწყობილება უფრო გაიღრმავეს, იმედი უკეთესი, ბედნიერი მომავლისა, განიმტკიცეს. ეს ის ნაწილია, რომელიც შესტრფის ქვეყანას, მის მიმზიდველობას, მისი ბუნების სილამაზეს და უნდა, რომ ამით ყველა ტკებოდეს. მაგრამ მას აღაშფოთებენ და სიამოვნებას უშხამავენ ისინი, „რომლებიც არც ხნავენ, არც თესა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „მიჯაჭული ამირანი“, ტ. II, გვ. 211.

² იქვე, გვ. 212.

ვენ და მაძლარნი კი არიან“. შიო არაგვისპირელის გაგებით. სწორედ ესენი არიან, ცხოვრებას რომ ამტუტებენ, სიცოცხლეს უმწარებენ მათ, „ვინც ხნავს და სთესავს“, ვინც შრომობს და ქმნის მატერიალურ დოვლათს და თვითონ კი ვერ სარგებლობს, ვისაც დაუნდობლად, უსამართლოდ, განუჩრჩევლად ატუსაღებენ, აციმბირებენ და ჟღეტენ კიდევ.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში მკაფიოდაა ნაჩვენები, რომ მშრომელმა ხალხმა გამოიღვია, განსაკუთრებით: 90-იანი წლებიდან, როგორც აზვირთებული სტიქიური ძალა, ყოველივე კომპრომისის გარეშე ანგრევს დრომოკმულ, დახვედრულ წყობილებას, ხალხთა თავისუფლებისა და ბედნიერი ცხოვრების დასამყარებლად.

მწერლის ასეთ შეხედულებას ადასტურებს მისი ეტიუდი „სამარცხვინო ბოძთან“, რომელშიც ნიჭიერადაა განსახიერებული კონკრეტული ტიპიური შემთხვევა ჩვენი ცხოვრებისა 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ.

შიო არაგვისპირელის „სამარცხვინო ბოძთან“ დაიბეჭდა 1908 წელს გაზეთ „მზეში“, № 6; თედო სახოკია ამ ეტიუდს შიო არაგვისპირელის შემოქმედების II ტომში (გვ. 213) ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „შიო არაგვისპირელს თავისი ხელით აქვს მიწერილი გაზეთიდან ამონაბეჭდზე: ეს დაწერილია ჯორჯიაშვილის დახვრეტის დროს. ამის გამო გაზეთი დახუჭრეს“. არსენ ჯორჯიაშვილმა რეაქციონერი გენერალი გრიაზნოვი მოკლა 1906 წელს მარტში. ჯორჯიაშვილიც იმავე წელს დახვრიტეს. ცხადია, ეტიუდიც იმავე, 1906 წელს არის დაწერილი, მისი დაბეჭდვა კი მხოლოდ 1908 წელს მოხერხდა.

შიო არაგვისპირელი ნათლად ხედავდა, რომ მშრომელი ხალხი, რომელიც გატაცებით ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში, მომავლის ადამიანები იყვნენ, რომ ეს ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლები ბედავდნენ ჩაგვრის, ძალმომრეობის, უსამართლობის წინააღმდეგ ხმის ამაღლებას, ბრძოლას.

შიო არაგვისპირელს არსენა ჯორჯიაშვილი განსახიერებული ჰყავს ეტიუდში „სამარცხვინო ბოძთან“ ჩიტა გუთნიაშვილის სახით, რომელიც ამართულ სამარცხვინო ბოძს მიყრდნობილი აღგზნებით და დაუოკებელი სიყვარულით შესცქეროდა

გარემო მშვენიერ ბუნებას და „დაუშრეტელ სიცოცხლის წყურვილს გამოჰხატავდა“. რა თქმა უნდა, იგულისხმება ის, რომ ეს „დაუშრეტელი სიცოცხლის წყურვილი“ საერთო იყო რევოლუციურად განწყობილი მშრომელი ხალხისთვისაც. იქ კი, სამარცხვინო ბოძთან (ე. ი. სახრჩობელასთან) ჩიტა გუთნიაშვილის წინ რამდენიმე თოფიანი სალდათი, სალდათების უფროსი, მბრალმდებელი, ექიმი და მღვდელი იდგნენ სამარცხვინო განაჩენის მოლოდინში.

შიო არაგვისპირელი ნოველაში „სამარცხვინო ბოძთან“ გვიხატავს ყველა იმ ძალას, სალდათებს უფროსით (სახელმწიფოს სამხედრო ძალა), ბრალმდებელს (სახელმწიფოს კანონიერების — სამართლის წარმომადგენელს), ექიმს (სახელმწიფოს ჯანმრთელობის მზრუნველს), მღვდელს (სულიერ აღმზრდელს) — რომელთაც ძველი წყობილება მთლიანად ეყრდნობოდა და სინამდვილეში გაყალბებული, არაჯანსაღი, უმართებულო ძალა იყო სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. სწორედ ყველა ამ ძალას, ე. ი. სახელმწიფო წყობილებას შიო არაგვისპირელი მოურიდებლად ამხილებს.

აი, ბრალმდებელმა ჩიტა გუთნიაშვილს განაჩენი წაუკითხა, ექიმმა თავისი დასტური მისცა — განაჩენის სისრულეში მოყვანას არაფერი უშლის ხელს. ამის შემდეგ „სულიერი მამა“ — „მოდღვარი“ ჩიტასთან ჯვრით მიდის, პირჯვარს გადასწერს და შესთავაზებს ჯვარს ემთხვიოს. რა საშინლად, დამცინავად, ამაღელვებლად გამოიყურება მთელი ეს ყალბი, არაადამიანური, უსულგულო, ფორმალური ცერემონია, რომელსაც ხელისუფლება ატარებდა ხალხის თვალის ასახვევად.

ბევრის მტკმელია მოძღვარსა და ჩიტა გუთნიაშვილს შორის პატარა, მაგრამ მნიშვნელოვანი დიალოგი:

— „შვილო, შეინანიე შენი ცოდვანი და გაგიაღვილდება უფლისა წინაშე წარდგომა!..

— მამაო, — ლმობიერად უპასუხა ჩიტამ: — თუ რამ ჩავიდინე, მხოლოდ ამათ ჩამადენინეს... მე კი...

— ემთხვიე, შვილო ჯვარს!.. — ლმობიერადვე მიმართა მოძღვარმა ჩიტას.

— ოჰ, მამაო... ოდესღაც ეგ ჯვარი, რომელსაც ასე მოწი-

წებით და თაყვანისცემით მსურს ვემთხვიო, სამარცხვინოდ ითვლებოდა, როგორც ახლა ეს ბოძი... იქნება ოდესმე ეს ბოძი...“¹

მოძღვარი აღარ აცლის ჩიტას დაამთავროს თავისი აზრი, — რომ ეს ბოძიც, რომელზედაც აკრავენ ჩიტა გუთნიაშვილს. ოდესმე, და შეიძლება სულ ახლო მომავალში, სადიდებულო და სათაყვანებელი იქნეს. — და წინადადებას აძლევს, ჩიტამ თავისი უკანასკნელი სურვილი თქვას, თანაც პირდება, რომ აუსრულებენ.

ჩიტა გუთნიაშვილმა კარგად იცის, რა ფასიცა აქვს ხელი-სუფლების დაპირებას, საერთოდ, და კერძოდ, ამ დაპირებას; მაგრამ მაინც სურს მოცემული უფლება გამოიყენოს და ხმამაღლა, მართლაც თავისი სახუკვარ უკანასკნელ სურვილს იქმდგომთ ასე შესძახებს: „მაშ, ძმებო... მოდით და ერთად წავიდეთ, მეც თქვენ გვერდით ამოგიდგებით და იარაღით ხელში ხალხის მტერს დავეცნეთ...“²

მაგრამ ჩიტა გუთნიაშვილს სიტყვა შეაწყვეტინეს. ჩიტა გუთნიაშვილის ამ სურვილს თუ მოწოდებას, ცხადია, შიო არაგვისპირელიც თანაუგრძნობს. ჩანს, ეს მოწოდება მწერალსაც დროულად მიაჩნია. 900-იან წლებში, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, შიო არაგვისპირელიც განმათავისუფლებელ-რევოლუციურ მოძრაობასთან შედარებით მჭიდროდ მიდის. ის არა მარტო იდეურად თანაუგრძნობს რევოლუციურ მოძრაობას, ამ მიმართულებით ამოქმედებულ მშრომელ ხალხს, არამედ მათში ხედავს მომავლის მოქალაქეებს, ხვალის ადამიანებს და მათ თავის ხმასაც უერთებს, თუმცა აქაც იდეოლოგიური შეზღუდულობა მწერალს ხელს უშლის აქტუალური მოვლენა სათანადოდ გააღრმავოს.

შიო არაგვისპირელის „სამარცხვინო ბოძთან“.. მძლავრი პოლიტიკური პამფლეტი იყო თავის დროზე და მკითხველიც მას ასე იღებდა.

მწერალს სურს, არსებული სახელმწიფოებრივი წყობილება დაამციროს, გაამსხარავოს, მისადმი ნდობა მკითხველს

¹ შ. არაგვისპირელი, „სამარცხვინო ბოძთან“, ტ. II, გვ. 214.

² იქვე, გვ. 214—215.

სრულიად დაუეკარგოს, ხოლო ამასთან რევოლუციონერის --- მებრძოლის სახე, მისი რწმენისა და გზის სიმტკიცე, მისი გაბედულება, ძლიერი ნებისყოფა, თავშეკავება მკვეთრად და მიმზიდველად გამოაჩინოს.

სწორედ მაშინ, როდესაც სალდათებმა თოფები გასასროლად მოამზადეს, ჩიტამ ხელი გაიქნია: „არა... არა!.. ცხვირის მოხოცვა მინდა. ცხვირსახოცი ციხეში დამრჩა და იქნება ჭიბეში ქალღმერთი მაინც გქონდეთ, რომ იმით მოვიხოცო“¹... ჩიტას ცხვირსახოცი მიაწოდეს. მან ღიმილით ცხვირი დინჯად მოიხოცა და ყველას გასაგონად, ხმამაღლა წამოიძახა: „ა, რა სურვილის აღსრულება შესძლებიათ!..“ ჩიტას ერთდროულად რვა თოფი ესროლეს.

ასე შთამბეჭდავად ამთავრებს შიო არაგვისპირელი ამ უსამართლო, შემადრწუნებელ, ხოლო მეფის რუსეთში, თამამად შეიძლება ითქვას, ჩვეულებრივ ტრაგედიას.

ეტიუდის „სამარცხვინო ბოძთან“ იდეა და მიზანდასახულება მკითხველს მკვეთრად ხვდებოდა გულში და ძალუმაღად აღვივებდა და აღრმავებდა მის სიძულვილს, შეურაცხებელ განწყობილებას არსებული სახელმწიფოებრივი, სოციალური და პოლიტიკური წყობილებისადმი.

და არა მარტო ეტიუდი „სამარცხვინო ბოძთან“, არამედ შიო არაგვისპირელის მთელი შემოქმედება, მისი ყოველი ნაწარმოების ყოველი სტრიქონი ძალუმაღლა გაყვლილი უხამსი. უგვანი ცხოვრების ღრმა, უტყუარი ჩვენებით და მიზნადმი უარყოფითა და სიძულვილით.

შიო არაგვისპირელს სიცოცხლე, ცხოვრება ძალზედ სწყურია. ის მთელი თავისი შესაძლებლობით ცდილობს დასძლიოს ეს საშინელი სინამდვილე და მკითხველსაც დააძლევინოს. ამას ის ახერხებს თავისი მხატვრული შემოქმედებით, ერთი შეხედვით თითქოს რბილი, მაგრამ სინამდვილეში მწვავე სატირით. სიცილი ხომ ერთგვარი გამარჯვებაა, დაძლევია მისი, რასაც ჩვენ დავცინით, სასაცილოდ ვხდით. სიცილით ერთგვარად ვასუსტებთ მწუხარებას, სევდას, მისგან ერთგვარ განტვირთვას, შვებას განვიცდით.

¹ შ. არაგვისპირელი, „სამარცხვინო ბოძთან“, ტ. II, გვ. 215.

შიო არაგვისპირელი თავისი შემოქმედების მძლავრი სატირული იერით მკითხველს საშუალებას აძლევს ჩაწვდეს ცხოვრების შემადრწუნებელ სინამდვილეს, სადაც ის აღშფოთებითა და სევდით ივსებოდა. ამას ჩვენი მწერალი გვიჩვენებს თავისი მოხდენილი იუმორის შუქზე, რაც მკითხველს საშუალებას აძლევს არა მარტო დასძლიოს შემადრწუნებელი სურათი, არამედ კარგად იგრძნოს, რომ ეს უმსგავსობა წარმავალია, რომ მის მიღმა მტკიცდება რწმენა უკეთესისა, რწმენა, რომ ადამიანი გაიმარჯვებს. შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში მკითხველს ესმის მოწოდება ბრძოლისაკენ, შურისძიებისაკენ, გამარჯვებისაკენ.

მართლაც, მკითხველის წინაშე საკითხი ალტერნატივულად ისმება — კაცი ან უნდა შეურიგდეს არსებულ სინამდვილეს, მდგომარეობას დაემორჩილოს, უაზროდ, უსახელოდ განადგურდეს, ანდა რჩება ერთადერთი გზა — აუცილებლად უნდა გარდაიქმნას ცხოვრება ახალი, ხალხის მასების ბედნიერი ცხოვრების შექმნის საფუძველზე, რაც მოქალაქისაგან მოითხოვს გაბედულ, თუ საჭირო იქნება, თავგანწირული ბრძოლის აუცილებლობას (ჩიტა გუთნიაშვილი).

მკითხველი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში კარგად გრძნობდა, თითქოს, თანაყოფილ სულ სხვა, მომავლის მაღალ, სამართლიანი ცხოვრების სახეს (თედო გელაშვილი, ჩიტა გუთნიაშვილი და სხვ.) და მწერალიც ამ მომავლის თვალთ უყურებს თანადროულობას, როგორც წარმავალს, დრომოჭმულს, მოსაბეზრებელს, გაცვეთილს. მკითხველი კარგად გრძნობს, რომ არსებული, ძველი ფორმები, როგორც შეუფერებელი, გამოუსადეგარი, ცხოვრების წინსვლისათვის შემაფერხებელია. ცხოვრებაში ყველაფერი ახლებურად უნდა მოეწყოს.

ამიტომ შიო არაგვისპირელის ყაჩაღი მიხოს, ჩიტა გუთნიაშვილის, თედო გელაშვილის შეგნებაში ამ მოახლოებული, ახალი ცხოვრების სურათები კიაფობს რაღაც სხვა სილამაზით, სხვა მიმზიდველობით. ესენი გატაცებით მიისწრაფვიან იმ საოცნებო ხვალისდელი დღისაკენ, რომელიც დღევანდელ სინამდვილეს აუცილებლად შესცვლის.

• შიო არაგვისპირელის დიდი შეშეცნებითი მნიშვნელობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ის მკითხველში სევდას, წუწუნს კი არ იწვევს, არამედ მასში უკეთესი ცხოვრებისათვის ბრძოლის აუცილებელ იმპულსს აძლიერებს, ამტკიცებს. თვით ცხოვრების შავი ფერებით დახატვით შიო არაგვისპირელი უარყოფდა არსებული სინამდვილის შემბორკავ, შავბნელ პირობებს და ამით მკითხველს ნათელი, სამართლიანი, ბედნიერი ცხოვრების მოპოვებისაკენ შეგნებულად, დამაჯერებლად მოუწოდებდა და მასში მისწრაფებასაც ძალუმაღ აღვივებდა.

შიო არაგვისპირელის სემინარიელი ამხანაგის, მისი თანამოკალმის, ჩვენი მწერლის ია ეკალაძის შეფასებაში შეიძლება გადაჭარბებას არ ჰქონდეს ადგილი: „შიო არაგვისპირელი—წერს ია ეკალაძე, — ერთი რჩეულთაგანია ქართველ მწერალთა შორის, ვინაიდან ვერ მიჩვენებთ ვერც ერთს მის ნაწარმოებს, რომ სათნოების ცრემლით განბანილი და კაცთმოყვარეობის გრძნობით არ იყოს გაშუქებული. ასეთი ხელოვნება კი ძლიერია, ვით ხმა ქვეყნისა, უკვდავია, ვით გულისთქმა ერისა, მყარია, ვით კვარცხლბეკი იალბუზისა და გამათბობელია, ვით მზე, ჩვენი ლამაზი სამშობლოსი“¹.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და დამსახურება კიდევ იმით არის უფრო მნიშვნელოვანი, რომ იმ დროს, მძიმე რეაქციის პერიოდში, ბრძოლის გარდუვალობა და, რასაკვირველია, მისი გამარჯვება მხოლოდ საზოგადოების მცირე ნაწილს სწამდა.

• ცხადია, შიო არაგვისპირელი მებრძოლი მწერალი იყო, თუმცა, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, მწერლის შეზღუდული წვრილბუჩუაზიული მსოფლმხედველობის გამო, მისი მებრძოლი განწყობილება რევოლუციურ სიმაღლემდე ვერ ავიდა.

---

¹ ია ეკალაძე, „შიო არაგვისპირელის გავლენა მაშინდელ სემინარიელთა ლიტერატურის წრეზე“, მწერალთა მუზეუმი, № 7 007-ბ.

III. შიო არაგვისპირელის შემოქმედების სტილისათვის

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების იდეურ ანალიზს რომ ვაწარმოებდით, ბუნებრივია, გზადაგზა აუცილებელი ხდებოდა მწერლის მხატვრული შემოქმედების ზოგიერთ დამახასიათებელ სტილისტურ ნიშანზეც გაგვემახვილებინა ყურადღება, როგორცაა ცხოვრების მოვლენებსა და ადამიანთა გრძნობებში ღრმად ჩაწვდომა, ფსიქოლოგიზმი, ჰუმანიზმი, საკაცობრიო მოტივები, მწერლის სკეპტიციზმი, ლირიზმი, იდეურობა, იგავური ენა, კონტრასტებით აზროვნება თუ ხატვა და სხვ.

შიო არაგვისპირელის მხატვრული პალიტრა, როგორც ნათლად შეიძლება დავინახოთ ზემონათქვამიდანაც, მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანია. მისი საფუძვლიანად დამუშავება კიდევ სპეციალურ შრომასა და დროს მოითხოვს.

წინამდებარე შრომაში საჭიროდ ვთვლით შიო არაგვისპირელის მხატვრული შემოქმედების კიდევ ზოგიერთ სტილისტურ ნიშანზე შევაჩეროთ მკითხველის ყურადღება.

1. ნოველა — შიო არაგვისპირელის შემოქმედების პირითადი შანნი

✱ შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი და წამყვანი სტილისტური ნიშანი ნოველის ნიჭიერი გამოყენებაა. ნოველას ლიტერატურაში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ისტორიულ პირობათა ცვალებადობასთან, კლასობრივ ბრძოლასთან დაკავშირებით მას ახასიათებს ღრმა ცვლილებანი როგორც შინაარსის, ისე ფორმის მხრივ. ცნობილია —

იტალიაში — ბოკაჩიოს „დეკამერონი“, ინგლისში — ჩოსერის „კენტერბერიული მოთხრობები“, საფრანგეთში — მარგარიტა ნავარის „ასი ნოველა“, საქართველოში — „რუსუდანიანი“, ს. ს. ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუისა“ და სხვ.

ხანგრძლივი ინტერვალის შემდეგ, ახალი ცხოვრების პირობებში, XIX საუკუნეში საზოგადოებრივი ცხოვრების სწრაფ და რთულ განვითარებასთან დაკავშირებით, ქართულ ლიტერატურაში ნოველა კვლავ აღორძინდა. ის ნოყიერ ნიდაგს პოულობს.

XIX საუკუნის უკანასკნელ მესამედში ნოველა ბრწყინვალედ ვრცელდება როგორც დასავლეთ ევროპაში (გიდემოპასანი — საფრანგეთში, მარკ ტვენი — ამერიკაში, პოლ გიეიზე — გერმანიაში და სხვ.), ისე რუსეთსა (ა. ჩეხოვი, მ. გორკი, ნ. სალტიკოვ-შჩედრინი, ვ. კოროლენკო და სხვ.) დასაქართველოშიც (შიო არაგვისპირელი და მისი მრავალი მიმდევარი).

ნოველა მსოფლიო ლიტერატურაში ცნობილია სხვადასხვა ჟანრული სახელწოდებით: მოთხრობა, ზღაპარი, არაკი, იგავი და ა. შ. ნოველა შიო არაგვისპირელთანაც სხვადასხვა ჟანრითაა მოცემული: ნოველა, ეტიუდი, მოთხრობა, ესკიზი. ამბავი, სურათი.

ნოველის ჟანრის ცნებისა და თვისებების შესახებ მეცნიერულ-კრიტიკულ ლიტერატურაში სხვადასხვა შეხედულებებია. ძირითადი ნიშნები, რაშიც მკვლევართა უმრავლესობა თითქოს შეთანხმებულია, შემდეგია: ნოველა რეალისტური ნაწარმოებია, ის ყოველდღიური ცხოვრებიდან აღებული მოვლენის შემცველი მცირე მოცულობის ამბავია, რომელიც ხასიათდება აჩქარებული, დაჭიმული მოქმედების მთლიანობითა და უშუალო აღქმით.

▲ ნოველა ჩვეულებრივ ისაზღვრება მოქმედი პირის ცხოვრებიდან აღებული ერთი კონკრეტული, მისთვის დამახასიათებელი შეკუმშული ეპიზოდით და მონაწილეთა განსაზღვრული, მეტად მცირე წრით. მასში, რომანისაგან განსხვავებით, არაა მოცემული სრული სურათი საზოგადოებრივ-პოლიტიკუ-

რი წყობილების ან მორალური მდგომარეობისა. მ. ლემანის მართებული განმარტებით, ნოველა რომანისაგან განსხვავდება მოქმედების მკაცრი მთლიანობით და გამორიცხავს ჩანართსა და პარალელურ მოქმედებას. ამიტომ ნოველას არ ახასიათებს სიუჟეტის რთული და ვრცელი განვითარება. მასში თითქოს უგულვებელყოფილია ის, რასაც ჩვეულებრივი საუბრის დროს მკითხველი უცებ იჭერს, აღიქვამს და იხსომებს.

ნოველის გმირთა განსახიერებაში მკაფიოდაა მოცემული მათი სოციალური ქცევის ერთი რომელიმე, თუნდაც, რა თქმა უნდა, წამყვანი მხარე. ეს გარემოება მოითხოვს ნოველის სიუჟეტის სპეციფიკურ, ინტენსიურ, მკაცრ შეკუმშვა-შემჭიდროებას. ნოველის განვითარება სწრაფია, ენერგიულია, მოცემულია ადგილისა და დროის მთლიანობაში.

მეტად საგულისხმოა რუსული ლიტერატურის გენიალური კრიტიკოსის ბეს. ბელინსკის მიერ ნოველის (повесть) განმარტება: *Есть события, есть случаи, которых так сказать, не хватало бы на драму, не стало бы на роман, но которые глубоки, которые в одном мгновении сосредоточивают столько жизни, сколько не изжить ее в веки, — повесть ловит их и заключает в свои тесные рамки*¹.

ბელინსკის ეს დახასიათება ზუსტად ემთხვევა ნოველის თანამედროვე გაგებას.

ნოველის სიუჟეტი, როგორც ერთი ცენტრალური გმირისათვის დამახასიათებელი მოვლენისა თუ ამბის ამსახველი, შედარებით სადაა, მარტივია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ნოველის სიუჟეტის განუვრცობი ფორმა საზოგადოებრივი მრავალმხრივი ურთიერთობის ჩვენების ფართო შესაძლებლობას იძლევა. მაგალითად, მ. ა. პეტროვსკი თავის „Морфология новеллы“-ში ნოველის სპეციფიკას სამართლიანად ხედავს მისი სიუჟეტის გაშლის თავისებურებაში, რომლის ძირითადი ნაწილია — ამბავი, შემთხვევა (გერმანულ პოეტიკაში ე. წ.

¹ В. Белинский — „О русской повести и повестях Гоголя“.

Гeschichte); ამ Geschichte-ს აქვს თავისი მოსამზადებელი — გამაზრებელი ნაწილი (ე. წ. Vorgeschichte) და ამბის გაზრების დამთავრებული ნაწილი (ე. წ. Nachgeschichte).

ნოველაში თხრობა, როგორც აღვნიშნეთ, მძაფრად ვითარდება. ამიტომ სიუჟეტის გაშლის ეტაპებიც — კვანძი (კონფლიქტის შექმნა), შემდეგ მისი მაქსიმალური დაძაბვა — კულმინაცია (გერმანულ პოეტიკაში ე. წ. Spannung) და ბოლოს კვანძის გახსნა (რომელიც, ჩვეულებრივ, კულმინაციას ემთხვევა და დიდ ეფექტსაც იწვევს) — დიდი დინამიურობითაა განვითარებული.

ნოველის აღნიშნული ძირითადი ნიშნები მეტად ნიჭიერად და მკაფიოდაა მოცემული შიო არაგვისპირელის ნოველებში, რომელთაც ის სხვადასხვა ქვესათაურებითაც ასათაურებს: სურათი, ესკიზი, ეტიუდი და ა. შ. | ხშირად მწერლისა და ფერმწერის შემოქმედებაში ანალოგიური მოვლენები გვაქვს: ფერმწერის სურათი ჩვეულებრივ შინაარსეულად დამთავრებული ნაწარმოებია. მაგრამ მის შესრულებას წინ უძღვის ამ სურათისათვის შესრულებული ესკიზი, ეტიუდი და ა. შ. როგორც ფერმწერის პირველი მხატვრული ჩანაფიქრი. ეტიუდი თუ ესკიზი პირველი სახეა სურათისა ან მისი რომელიმე ნაწილისა, რომელთა ტექნიკური შესრულებით იღებს დამთავრებას, რაც აუცილებელია მისი მხატვრულობისათვის. მაგრამ ფერმწერის ეტიუდიცა და ესკიზიც არ არის ყოველთვის დაუმთავრებელი მონახაზი. ეტიუდიც და ესკიზიც ტექნიკურად შეიძლება რამდენადმე დამთავრებული იყოს. ხანდახან ესკიზი თუ ეტიუდი უშუალოდ და გამოსახვითი სიმკვეთრით სურათს არ ჩამოუვარდება ხოლმე, ისინიც შეიძლება მხატვრულად დამთავრებული, სრულყოფილი იყვნენ.

ასევეა მხატვრულ ლიტერატურაშიც. ასევეა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაშიც, მისი ნოველების ქვესათაურების (ეტიუდი, ესკიზი, სურათი, ამბავი, და ა. შ.) ბუნება და გაგება. (შიო არაგვისპირელის შემოქმედებიდან რომელი ნაწარმოებიც არ უნდა ავიღოთ, ნოველის აღნიშნულ ნიშნებსა და მის მხატვრულ სრულყოფაში დავრწმუნდებით.)

შიო არაგვისპირელის ნაწარმოებები, მისი ღრამებისა და რომანის „გ ა ბ ზ ა რ უ ლ ი გ უ ლ ი ს“ გარდა, ყველა მცირე მოცულობისაა. ყველა ერთი რომელიმე მთავარი ეპიზოდის საფუძველზეა აგებული, მოქმედ პირთა უალრესად მცირე რიცხვით (1—3 პერსონაჟი), სიუჟეტის ფრიად შმაფრი გაშლით, რასაც ხელს უწყობს ნოველისათვის დამახასიათებელი ზუსტი ნიშნების შემცველი მათი კომპოზიციური აღნაგობა.

ნიმუშისათვის ავიღოთ შიო არაგვისპირელის ნოველა „მ ა მ ა ს მ ი წ ა მ ი ვ ა ყ ა ლ ე თ!“..

მწერლის მიზანია მკითხველს აჩვენოს ჩვენი სოფლის, ჩვენი მდაბიო ხალხის — გლეხის ჩამორჩენილი, შევიწროებული, უპატრონო მდგომარეობა. მისი ცხოვრებიდან აღებულია ერთი ტიპიური ეპიზოდი. სოფელს ხოლერა მოედო. მოსახლეობა უძღურია მასთან ბრძოლაში: ის უვიცია, უბიძრი, ჩამორჩენილი, ლატაკი; მას მზრუნველი, მფარველი, დამხმარე, გზის გამხსნელი არ გააჩნია. ამ უბედურების დროს მოსახლეობა უგზო-უკვლოდ, ვინც როგორ ახერხებს, სოფლიდან გარბის, იხიზნება. სოფელში დარჩენილან დაავადებულნი და მოძმეთათვის თავდადებული ორი მესაფლავე გლეხი. ადამიანები უმოწყალოდ იხოცებიან. ესაა ამ ნოველის მოსამზადებელი, გამააზრებელი ნაწილი, ე. წ. Vorgeschichte. ✕

ნაწარმოებში აღძრული პრობლემის თვალსაჩინოების მიზნით აღებულია ერთი მომენტი არსებული მდგომარეობიდან: ესაა თვით ამბავი, ე. წ. Geschichte, რომელზედაც ძირითადად აგებულია ნოველა.

ხოლერით მძიმედ დაავადებული გლეხი ს ო ს ი კ ა დატოვებულია ცოლის მ ა რ თ ი კ ო ს ა და ოთხი წლის გოგონა ს ო ფ ა ს ა მარა. ავადმყოფობასთან ბრძოლაში უილაჯო მართიკო მარცხდება. ქმარს ვერ გადაარჩენს, სოსიკა კვდება. ასეთ მდგომარეობაში უილაჯო მართიკოს არავითარი საშუალება არა აქვს ჩვეულების თანახმად მიცვალებულის წინაშე უკანასკნელი ვალი მოიხადოს. სოსიკას კუბოსაც კი ვერ უკეთებენ. ორმა მესაფლავემ, სოსიკას ცოლის დახმარებით, ლეიბით ასწია მიცვალებული, დადო ურემზე და დასამარხად წაასვენა.

იცის რა, რომ ამ ორ მესაფლავეს ბევრი მუშაობა უხდებოდათ, ქმრის წინაშე ვალმოუხდელობით შეშფოთებული, გონებადაბნეული მართიკო, სასაფლაოდან დაბრუნებული, სასოწარკვეთილებით შეეკითხება — ხომ კარგად მიაყარეს მიწა სოსიკას, ხომ არ გახადეს სამგლედ. მესაფლავეთ გულახდილად უპასუხეს, რომ ამ დღეს მათ სამს გაუთხარეს საფლავი, უზომოდ დაილაღნენ, ამიტომ სოსიკას მიწა ნახევრად მიაყარეს. ახლა წავიდეს მართიკო და მიწა თითონ მიაყაროს.

ხოლერამოდებული მართიკო თავის ოთხი წლის სოფას წაიყვანს და დედა-შვილი თავიანთი ხელით ამოავსებენ სოსიკას საფლავს.

მძიმედ დაავადებული მართიკოც პატარა სოფას ამარაა დარჩენილი. პატარა გოგონაც, რაც შეუძლია, უვლის მომაკვდავ დედას. მართიკო, გრძნობს რა თავის მძიმე მდგომარეობას, შვილს უფრთხილდება, ეუბნება, გარეთ გავიდეს, რომ ავადმყოფობა მასაც არ გადაედოს. პატარა სოფა დაბნეულია, არ იცის, როგორ მოიქცეს. დამწუხრებული ბოძს აეყუდება.

ამ დროს მოდის სოსიკას ძმა, მას ძმის სიკვდილი გაუგია და სევდამორეული ეკითხება სოფას: „გოგო, მამა რა უყავ?“ გაოგნებული სოფა გულამოსკვნით წამოიძახებს: „მამას მიწა მივაყალეთ!..“

აქაა სოფლის მოსახლეობის — გლეხის ცხოვრებიდან აღებული ტიპიური ეპიზოდის შეკუმშული, შთამბეჭდავ ხაზებში განვითარების კულმინაცია და გამოხსნაც. აქვეა დასასრულიც, ე. წ. Nachgeschichte. მკითხველი ამ ერთი კონკრეტული მოვლენის ასახვით რწმუნდება, რომ გლეხი უილაჯოა, მას არ შეუძლია თავზე დატეხილ დაბრკოლება-უბედურებასთან ბრძოლა. ის არაადამიანურად იჭეჭყება, ადვილად ისპობა, როგორც დიდი ილ. ჭავჭავაძე იტყოდა, „მოუწყობელი და უთავებოლო ცხოვრების“ პირობების გამო. უპატრონოდ დარჩენილი ოთხი წლის ბავშვიც კი ჩაბმულია ცხოვრების ორომტრიალში.

პაწია გოგონას ამონაკვნესი — „მამას მიწა მივაყალეთ!..“

თავზარდამცემ, გულისგამგმირავ, სამგლოვიარო აკორდად ესმის მკითხველის ყურსა და გულს და ცხოვლად განაცდენინებს ჩვენი სოფლის, მშრომელი გლეხის ცხოვრების აუტანელი, არაადამიანური პირობების შეცვლის, გარდაქმნის აუცილებლობას, რაც მწერლის მიზანდასახულებას ემსახურება.

ამგვარივე ხერხითაა (ზოგან უფრო რთულად, ზოგან შეიძლება უფრო მარტივადაც) გაშლილი შიო არაგვისპირელის ყველა ნოველა („ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ „მოგონება“, „აბრეშუმის ცხვირსახოცი“, „მხრები-ლა ავიჩეჩე...“, „ბალლი ყოფილხარ“, „არ გვინდა, არა!“, „ადე, ჩამოვიდა!..“ და მრავალი სხვ.), რასაც მკითხველი წინამდებარე შრომის წინა ნაწილიდან — შიო არაგვისპირელის შემოქმედების იდეურ-თემატიკური ანალიზიდანაც აშკარად დაინახავდა.

2. შიო არაგვისპირელის მიერ ნოველის დასათაურება

შიო არაგვისპირელის მხატვრული შემოქმედების ერთ-ერთი თავისებურებაა ნაწარმოებთა დასათაურება. ამ მიმართულებითაც მან სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე მკითხველი საზოგადოების დიდი ყურადღება მიიქცია, განსაკუთრებით კი მწერლებისა. ამ მიმართულებით შიო არაგვისპირელს მიმდევრები, მიმბაძველები გაუჩნდნენ როგორც ახალგაზრდებიდან — თ. ხუსკივაძის, ილ. ზურაბიშვილის (ელეფთერიძის), ივ. ზურაბიშვილის, ია ეკალაძის (ცინცაძის), ა. დეკანოზიშვილის და სხვათა სახით, ისე წინამორბედი თაობიდანაც — სოფ. მგალობლიშვილი, ეკ. გაბაშვილი და სხვანი.

ნაწარმოებისათვის სათაურს დიდი მნიშვნელობა აქვს.

გამოჩენილი რუსი დრამატურგი ა. ნ. ოსტროვსკი ნაწარმოების დასათაურების შესახებ ასე წერდა დამწყებ მწერალს ნ. ი. სოლოვიოვს:

„Мы не подберем названия, — что это значит? Это значит, что идея пьесы не ясна; что сюжет не освящен как следует, что в нем трудно разобраться; что са-

მომცემის არსებობა არაა დასაბუთებული; მისი არსებობის დასაბუთებას ავტორი თავისი პირობებით ატარებს. მისი არსებობის დასაბუთებას ავტორი თავისი პირობებით ატარებს.

სათაური მკითხველს პირველ შთაბეჭდილებას აძლევს: ის აღვივებს, ამოქმედებს მკითხველის ფანტაზიას, წარმოდგინოს, როგორი იქნება ნაწარმოების შინაარსი. სათაური მკითხველს ეხმარება ყურადღება გარკვეული მიმართულებით წარმართოს, განსაკუთრებით როცა სათაური ნაწარმოების ტექსტის მეშვეობით ხშირად მთავარი მოქმედი პირის მიერაა განმტკიცებული, როგორც ეს შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში გვაქვს ხოლმე. მკითხველს არა მარტო შინაარსის გაგებაში, მის დაზუსტებაში ეხმარება, არამედ მწერლის განწყობილების მიმართულების ადვილად ათვისებაშიც. როგორც ჩვეულებრივი მოხსენების, კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილის, ისე მხატვრული ნაწარმოების სათაური, მკითხველს უადვილებს მოხსენებისა და წერილების შინაარსისა და მიზნის სწორად და ადვილად გაგებას, ისე სათაურს აგრეთვე არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მხატვრული ნაწარმოების იდეის, მიზანდასახულობისა და მოცემული მხატვრული ხერხების მართებული ათვისებისათვის.

მოხდენილ, აზრიან სათაურს მკითხველი თავიდანვე მწერლის მიერ შექმნილ მხატვრულ სამყაროში გადაჰყავს. ამიტომაც ლიტერატურის თეორიაში სათაური არსებითი კომპონენტი ნაწარმოების თემატიკით შეპირობებული. რამდენადაც სათაური შეპირობებულია ნაწარმოების თემატიკაში მოცემული სოციალური ფსიქოლოგიით, ქვეყნის, მწერლის ეპოქისათვის საჭირო დავალებით თუ დაკვეთით, ის იმდენად დეტერმინებული კომპონენტია სტილისა. სათაური ხშირად აშკარად კი არა, არამედ მხოლოდ მინიშნებით გამოხატავს ნაწარმოებში მოცემულ მწერლის აზრს, მიმართულებას, შინაარსს.

ნაწარმოების დასათაურების სხვადასხვა სახეს ვხვდებით: სათაური ჩვეულებრივ ნაწარმოებს წამძღვარებული აქვს,

1. А. Н. Острогский, Письмо к Н. Я. Соловьеву от 2 октября 1880 г.

თავიდანვეა გამოცხადებული და ტექსტის — შინაარსის მთელ მანძილზე თანმიმდევრულად მიჰყვება, ვლინდება და მკითხველიც, ბუნებრივია, კითხვისას ყურადღებას მასზე ადვილად ამახვილებს, მაგალითად, ილ. ჭავჭავაძის — „მგზავრის წერილები“, „ეპიზოდის ყაჩაღის ცხოვრებიდან“, ანუ „აკო ყაჩაღი“, „ოთარაანთ ქვრივი“; აკ. წერეთლის „თორნიკე ერისთავი“, „ჩემი თავგადასავალი“; დავით კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირება“ და სხვ.

შეიძლება ნაწარმოებს წინ წამძღვარებული სათაური გადატანითი, იგავური მნიშვნელობით ჰქონდეს; მაგალითად, ილ. ჭავჭავაძის „აჩრდილი“, აკ. წერეთლის „განთიადი“, შიო არაგვისპირელის „გაბზარული გული“, გლადკოვის „ცემენტი“, შოლოხოვის „გატეხილი ყამირი“ და სხვ. ამგვარი სათაური მკითხველში ყურადღების დაძაბვას, მძაფრ ინტერესს იწვევს და დასასრულიც მეტ ეფექტს იძლევა.

არის მესამე ტიპის სათაურიც. ნაწარმოების მოცემული სათაური თუმცა მოხდენილია, მაგრამ დასაწყისში მკითხველისათვის გაურკვეველია, სამაგიეროდ, მკითხველის ყურადღება თავიდანვე უფრო დაძაბულია, სანამ ნაწარმოების სიუჟეტის განვითარებაში, უფრო ხშირად მის დასასრულს, სათაური ბუნებრივად და მკვეთრად არ დაიბადება, რაც ნაწარმოების ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირის საშუალებით სიტყვიერად გამოითქმის. ნაპოვნი შესაფერი სათაური აშკარა და ნათელს ხდის ნაწარმოების დედააზრს, მწერლის მიზანდასახულებას, ნაწარმოების ფაბულასაც კარგად კრავს, მოვლენაზე დაკვირვებას ლაკონურად — მკაფიოდ აჩამებს და მკითხველის შთაბეჭდილებასაც უფრო ამახვილებს.

† შიო არაგვისპირელის ნოველებს თითქმის ყოველთვის, უმრავლეს შემთხვევაში, სწორედ ამგვარი, მესამე ტიპის დასათაურება ახასიათებს. მაგალითად, „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“, „ჩემი ბრალი არ არის ღმერთო!..“, „მომილოცნია ახალი წელი!..“, „ხითხითებს და ხითხითებს...“, „სამარცხვინო ბოძთან“, „ბაღლი ყოფილხარ!...“ „ადე, ჩამოვიდა!..“ და სხვ.

† ნიმუშისათვის ავიღოთ შიო არაგვისპირელის ნოველა თუ ეტიუდი „ესაა ჩვენი ცხოვრება!...“ ამ დამაფიქრებე-

ლი სათაურის მიხედვით მკითხველი თითქმის წინასწარ ხვდება, რომ ნაწარმოებში ადამიანის სიცოცხლისა თუ პიროვნების პრობლემაა მოცემული. კარგადაა ცნობილი შიო არაგვისპირელის მოღვაწეობის ეპოქაში — მეფის რუსეთში კაცი არ ფასდებოდა, განსაკუთრებით კი — ქალი. ის მოქალაქის მცირე უფლებებსაც მოკლებული იყო. კაცს, რა თქმა უნდა, უფრო კი დაბალი ფენის წარმომადგენელს, როგორც ხშირად რუსეთის მოწინავე პრესაში და მხატვრულ შემოქმედებაში აღშფოთებით აღინიშნებოდა ხოლმე, მმართველი წრეები უყურებდნენ, როგორც „საზარბაზნე ხორცს“. მე-19 საუკუნის დასასრულსაც კი რუსეთი წარმომადგენდა დაბალი განვითარების, აგარაულ, ჩამორჩენილი მრეწველობის ქვეყანას, ამ დროს მისი პოლიტიკური დამცველი და ეკონომიურად მასაზრდოებელი სწორედ გლეხკაცობა იყო. მიუხედავად ამისა, რუსეთი არ უფრთხილდებოდა ამ თავის დასაყრდენს, გლეხს ერთნაირად ავიწროებდა მეფის რუსეთის ყველა ასე თუ ისე, სახელმწიფოს დაბალი თუ მაღალი მოხელე, ისინი არ ზოგავდნენ მის სიცოცხლესაც კი.

შიო არაგვისპირელი მტკივნეულად განიცდიდა ხალხის მდგომარეობას და აღშფოთებას შთამაგონებლად ააშკარავებდა თავის შემოქმედებაში, კერძოდ ეტიუდში „ე ს ა ა ჩ ვ ე ნ ი ც ხ ო ვ რ ე ბ ა!..“

აქ აღებულია ერთი დამახასიათებელი ეპიზოდი ხელისუფლების გლეხკაცობისადმი ასეთი არაადამიანური, დაუდევარი დამოკიდებულებისა.

ტრადიციის მიხედვით, ხალხი, ბატონი თუ ყმა, მდიდარი თუ ღარიბი, საახალწლოდ „ბედნიერი ღღის დასაკვეთად“ ექზადებოდა. გასაგებია, ყველაზე მეტად „ბედნიერი ღღე“ — ცხოვრების ადამიანური პირობები სწყურია გლეხკაცს. ეკონომიურად შევიწროებული იძულებულია, თავს ძალა დაატანოს, ზედმეტი წაიმუშაოს, რომ ამ ღღეს შესაფერისად შესვდეს. გლეხს, სხვა საშუალება რომ არა აქვს, ახალწლის წინა ღღეს, ქალაქში შეშა მიაქვს გასაყიდად. აღებული საფასურით შინაურებისათვის საახალწლო საჩუქრებს ყიდულობს, — ვინ ფეხსაცმელს, ვინ გარმონს, ვინ საკაბეს. ამასობაში ღამდება

კიდევ გლეხებს უნდათ. სახლში განთიადისას მაინც დაბრუნდნენ. დალლას არ მიაქცევენ ყურადღებას, გაუდგებიან შინისაკენ მიმავალ გზას. მეურმეებს წინ მიუძღვის ახალგაზრდა სიმნო. გზაში დაქანცულ მეურმეებს ჩაეძინებათ. სიმნოსაც მოერევა ძილი და ჩასთვლემს.

სწორედ ამ დროს მოპირდაპირე მხრიდან მოგრიალემა ფოსტა ორი ჩაფრის თანხლებით. ჩაფრები, გლეხთა გაფრთხილების გარეშე, მოურიდებლად და დაუნდობლად გადაუქერენ გლეხებს მათრახს. მთვლემარე სიმნო კოფოდან ვარდება და თხრილში ეცემა, სხვა გლეხებიც აიშლებიან. გონს რომ მოვლენ, ყველა თავ-თავის ურემს მონახავს. ერთი ურემი განზე დგას განმარტოებული. მოიკითხავენ და ზიმნოსი აღმოჩნდება. შემდეგ კი თხრილში მკვდარ ზიმნოსაც იპოვიან.

უხეში თვითნებობით, უდანაშაულოდ დაწიოკებული და განადგურებული გლეხები კარგა ხანს გაურკვეველ მდგომარეობაში მყოფნი, თავჩაქინდრულნი, მწუხარებით დასცქერიან ზიმნოს ვაციებულ გვამს. ბოლოს, რწმუნდებიან რა თავიანთ უილაჯობაში, ითვალისწინებენ რა ცხოვრების ჯოჯოხეთურ პირობებს, ერთი მათგანი მწარედ ამოიკვნესებს: „ე ს ა ა ჩ ვ ე ნ ი ც ხ ო ვ რ ე ბ ა!“.. და დამძიმებული გულით სახლიდან განაგრძობენ გზას.

გლეხის ეს ამოძახილი, რაც საერთოა ყველა იქ დამსწრეთათვის, მკვეთრად ეხმაურება, ხსნის ნოველის მიზანდასახულებას, ემთხვევა სიუჟეტის განვითარების კულმინაციას, დასასრულს დასაწყისთან აერთებს. ან ტიპიური მოვლენის განვითარების რკალს ნიჭიერად კრავს და მკითხველსაც შთამაგონებლად აგებინებს ნაწარმოების დედააზრს: აღამიანი სახელმწიფოში ყველაზე ძვირფასი, გასაფრთხილებელი განძია, მაგრამ სწორედ მას ყველაზე ნაკლებ უფრთხილდებიან, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ხელისუფლება მას არ აფასებს, არ უვლის, არ ზრუნავს, შეუბრალებლად ანადგურებს.

აქედან მკითხველს ბუნებრივად შემდეგი აზრი და მიზანსწრაფვა გამოაქვს: ამგვარ სახელმწიფოს, ან ხელისუფლებას გაფრთხილება, განმტკიცება კი არ უნდა, არამედ აუცილ-

ბელია მისი დანგრევა, მისი გარდაქმნა ახალ, საღ, ადამიანურ საფუძვლებზე.

ასეთია შიო არაგვისპირელის შეხედულება. ამაშია ამ ნოველის საზოგადოებრივი ღირებულებაც. ამასვე ასე მოხდენილად. შთამბეჭდავად ამახვილებს ნოველის სათაურიც — „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ ერთ-ერთი მოქმედი პირის შთამავონებელი ამოძახილით.

ცხადია, შიო არაგვისპირელისეული დასათაურება ნაწარმოებისა არა მარტო მწერლის იდეასა და განწყობილებას, მის იდეურ პოზიციას ააშკარავენს მკვეთრად, არამედ მის უშუალო ემოციონალობასა და ღრმა დამაჯერებლობასაც ძალუმად აძლიერებს, ნაწარმოებს თავისებურ კოლორიტს აძლევს, რაც მკითხველის ესთეტიკურ შთაბეჭდილებასაც ამძაფრებს და აღრმავებს.

სწორედ ნაწარმოების ამგვარ წარმართვაში იხატება შიო არაგვისპირელის ნოველის მხატვრული სისტემის არსებითი ელემენტების ბუნება, კერძოდ, დასათაურება, რაც ხელს უწყობს მისი შემოქმედების იდეა-მიზანდასახულობის გახსნას, გამოვლენას. ვფიქრობთ, ამის დამადასტურებელია წინამდებარე ნაშრომში მოცემული შიო არაგვისპირელის შემოქმედების თემატურ-იდეური განხილვა-გაანალიზება.

ამით აიხსნება, რომ შიო არაგვისპირელს ამ მიმართულებათაც, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ბევრი მიმდევარი გაუჩნდა. გარდა მისი თაობისა, წინამორბედი მწერლობიდანაც, როგორც სოფრომ მგალობლიშვილი („საფლავში ჩამომძახე“, „და შეჰფიცეს!..“), ეკატ. გაბაშვილი („ჯვარს აცვით, ჯვარს!..“ „რად დაგვივიწყეს? . .“ „Топр, топр, топр! და ბევრი სხვ.

8. მთიულური დიალექტი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში

შიო არაგვისპირელი წარმოშობით, ცხოვრებისა და აღზრდის პირველი პერიოდის (10—12 წლამდე) პირობების მიხედვით (სანამდის მას თბილისის სასულიერო სასწავლებელში შეიყვანდნენ) მთიელია. რაც მის მხატვრულ შემოქმედებაში აშკარად და მტკიცედ იგრძნობა, მთიულური დია-

ლექტი მას კარგად შეუსისხლხორცებია და მთელი თავისი შემოქმედების მანძილზე საჭიროებისამებრ კარგად და მოხდენილად მოუმარჯვებია. ეს ბუნებრივიცაა. მთიულური დიალექტი (გუდამაყრული) შიო არაგვისპირელისათვის მშობლიური დიალექტია, რომელზედაც ჩაისახა და ამოძრავდა მისი აზრის გამოვლინების უნარი და ჩვევა. მართალია, მისი სამწერლო ენა შემდეგში ქართული წიგნებისა და ახალი სალიტერატურო ენის განმტკიცების საფუძველზე საკმარისად გადდიდრდა და დაიხვეწა, მაგრამ მთიულურ დიალექტთან კავშირი მას არასოდეს არ გაუწყვეტია.

მთიულური დიალექტი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში ყოველთვის ცოცხალი წყარო იყო, საიდანაც ის დიდი დაკვირვებით, შერჩევით, გემოვნებით, ჰკრფდა ძარგალიტ სიტყვებს, გამოთქმებს გრამატიკული და ფონეტიკური სწავციფიკურობის შემონახვით და მათ ნიჭიერად აქსოვდა როგორც ქართულ ლექსიკას, ისე მხატვრული ნაწარმოების ქარგას, მხატვრული სახეების გამოქანდაკებას.

ნიმუშისათვის ავიღოთ რამოდენიმე მაგალითი:

ს ი ტ ყ ვ ე ბ ი: ს ხ ა ლ ტ ა — ჯოხი მწერებზე სანადირო („მოგონება“); ტ უ ტ უ ნ ი — ჩუმად, მალულად საუბარი („აბრეშუმის ცხვირსახოცი“); ჩ ა ა ბ ე ი რ ა — ტირილთან ხველებით სული შეეხუთა („ადამიანი“); ვ ე ძ ა — გადამეტებული მკავე, მლაშე; კ ა ნ ტ ი-კ უ ნ ტ ი — ნაწილ-ნაწილ; ლ ო შ ნ ა — ულამაზოდ, პირუტყვულად კოცნა; ი ყ უ ჩ ე — დაწყნარდი; ბ ე ჩ ა ვ ი — შესაბრალისი, საწყალი; გ ა დ ა ა ტ ყ ა პ უ ნ ა — გადაადგო, გადაისროლა („საახალწლო ეტიუდი“); დ ა ჩ უ ლ უ ლ ი ხ ა რ-კ ა მ ე ჩ ი — დავარდნილი („ეაა ჩვენი ცხოვრება!..“); დ უ რ ა — წამოსასხამი. დ უ რ ა-ტ ყ ა ვ ი — წამოსასხამი ტყავი („გიული“); ბ ე დ შ ა ვ ი — ცუდი ბედისა („ოლოლები“); ყ ვ ე ლ ა გ ზ ა გ ა დ ა უ ჭ რ ა — ყველა საშუალება მოუსპო; ჩ ა ი ქ შ უ ი ლ ა — სწრაფად ჩაიარა („საახალწლო ეტიუდი“); მ ხ რ ჩ ო ლ ა ვ ი — მწვავე ბოლის გამჩენი; ი ქ ა ვ ე ა — იქვეა; მ ი ა შ ა ვ ე — ზიზლით მიეცი; ც ხ ო რ ი — ცხვარი; გ ა დ მ ო ს ა ლ ა ლ ი — გადმოსარეკი; თ ო ლ ე ბ ი — თვალები; გ ა გ უ ნ გ ლ უ ლ ი — გაქუჭყიანე-

ბული; დ ა ვ ი ლ ი ო — გავთავდე, მოვკვდე („მიწაა“...); დ ა ყ უ ნ ც ე ბ უ ლ ი — წინა ფეხებზე დაყრდნობილი, მი ყ ო რ ხ ა რ — მიყვარხარ, ლ ო შ ნ ე — პირუტყვივით კოცნე („ყველაი დაჯარგე“); ა ბ ა ი მ ე — შორისდებულია — გაკვირვების გამომხატველი და სხვ. ბ ე დ შ ა ვ ი — უბედური; უ ი — შეწუხების. ა უ უ — შეძრწუნების გამომხატველი შორისდებული; თ ო რ ა — თორემ: („საახალწლო ეტიუდი“) და სხვ.

მ ო . გ ა მ ო პ რ ე ე რ ბ ის მ ა გ ი ე რ მ ა — გამას—გამოყენება; და შ ა - მ ა - ს მ ა გ ი ე რ შ ე - მ ო ; გამაიტანა, მამაქეს, მამაგონდა. გამამძახა („სოფლად“); შამოვედ — შემოდი „(საახალწლო ეტიუდი“) და მრავალი სხვ.

დ ა მ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ე ლ ი კ უ თ ხ უ რ ი გ ა მ ო თ ქ მ ე ბ ი .

„ჩ ე მ ო ყ ვ ე ლ ა ვ — ჩემო ყველაფერო; ფ ე ხ ა დ გ ა ვ - ბ რ უ ნ დ ი — უცბადვე; მ ა ლ ე ვ ე გ ა ვ ბ რ უ ნ დ ი ; მ ო ხ ვ ე დ მ შ ვ ი დ ო ბ ი თ — მშვიდობიანად მოხვედი; დ ა მ ხ ვ დ ი მ შ ვ ი დ ო ბ ი თ — მშვიდობიანად დამხვდი; რ ა ი ს თ ვ ის მ ა ს მ ი ნ ე — რისთვის მითხარი, რისთვის გამაგებინე; ფ ე ხ ე ბ ის ბ ა რ ტ ყ უ ნ ი თ — ფეხის ხმაურით; შ ე ნ ი კ ვ ნ ე - ს ა მ ე — შენი მწუხარება ჩემი იყოს; ა რ ა ი გ ა ქ ვ ს — არაფერი გაქვს; ც ო ტ ა მ ე ყ ო ფ ის — ცოტაა საკმარისი, რომ წონასწორობიდან გამოვიდე, თავს ადვილად ველარ ვიკავებ. ი ყ უ ჩ ე , ბ ა ლ ლ ა ვ , — გაჩუმდი, დამშვიდდი, ბავშვო („ყველაი დაჯარგე“); მ ა ყ ვ ა ლ ა უ , შ ე ნ ბ ა დ ა ნ ა ი დ ა ი ქ ი რ ე ბ ა ტ ა რ ა ი , ა უ , გ ი შ ვ ე ლ ა თ ღ მ ე რ თ მ ა , რომ მოგვხედე... — რომ გვიშველე („საახალწლო ეტიუდი“); მ ი წ ა ა . ს ხ ო ხ ო ა რ ა ა რ ის რ ა , ლ ო მ ის ის მ ა დ ღ მ ა , მიწაა!..“ („მიწაა“); რ ა ი ს უ ბ ნ ო ბ — რას ლაპარაკობ; რ ა მ ის ა რ ის დ ა ვ ი ლ ი ო — ლამის არის მოვკვდე; ი ქ ი თ მ ი დ ი — იქით მიდექი; რ ა ი შ ე ნ ის ა ქ მ ე ა — შენი საქმე არ არის („საახალწლო ეტიუდი“); ლ ო გ ი ნ ის გ ა ა ხ ლ ე ბ ა — ქვრივის მიერ ახალი ცოლის შერთვა; ჩ ე მ ს ფ ე ხ ს ო ბ ლ ე ბ ი ა რ დ ა ა - ჩ ა გ ვ რ ი ნ ო — დედინაცვალს ობლები არ დააჩაგვრინო („ოლოლები“) და სხვა.

წ ო დ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ის გ ა მ ო ყ ე ნ ე ბ ა :

ქ ა ლ ა ვ , ბ ე დ ნ ი ე რ ა ვ , ნ ი კ ო ლ ა ვ , ნ ი ნ ი ა ვ , ბ ა ლ ლ ა ვ , ბ ა ლ ლ ო

(„ყველაი დაკარგე“); მაყვალაუ („საახალწლო ეტიუდი“); გოგოვ, თინავ („მიწაა...“) და სხვ.

მ რ ა ვ ა ლ გ ზ ი თ ი ფ ო რ მ ი ს გ ა მ ო ყ ე ნ ე ბ ა :

ცოტა მეყოფის, გვეყოფის („ყველაი დაკარგე“); არ მე-
შინის, მექნების, მევედრების, იქნების („მიწაა!..“), შენი ხე-
ლით მოწყვეტილი შხამიც მიაშების („საახალწლო ეტიუდი“)
და სხვ.

ამასთან ერთად შიო არაგვისპირელი, როგორც რეალისტი, მოქმედების ადგილისა და გმირთა სახის კოლორიტის დაცვის მიზნით, დიდი ოსტატობით იყენებს დიალექტს, რაც მის შემოქმედებას, გასაკუთრებით კი მის მოქმედ პირებს, მიზმიდველობას მატებს; მხატვრულობის თვალსაზრისითაც უფრო აძლიერებს, დამაჯერებლობას აძლევს და მკითხველშიც მაღალ ესთეტიკურ შთაბეჭდილებას იწვევს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მისი ამ თვალსაზრისით იშვიათი ჩაწვდომით დაწერილი ეტიუდი „მიწაა!“ ერთი ნაწყვეტის მოტანით დაკმაყოფილდეთ.

მთიელი ბერა ხელსუფლებამ დააპატიმრა. სხვათა გამოცდილების მიხედვით, მას იმედი არა აქვს, რომ იქიდან ცოცხალი დაბრუნდება თავის ქვეყანაში. სოფლიდან ერთ მუჰა მიწას, ხელსახოცში გამოხვეულს, წამოიღებს, რათა სიკვდილის ქამს გულზე დაიყაროს და საფლავში ჩაიტანოს. ბერა ციხეში დასნეულდა. გაციმბირების წინ გაჩხრეკისაჲს ციხის უფროსმა ბერას მოსთხოვა ხელსახოცში გახვეული მიწაც მიეცა. ბერამ მტკიცე უარი განაცხადა, რამაც გამოიწვია უფროსის ბრძანებით ბერას გაწყეპლა. ცემით ბერა სიკვდილის პირას მიიყვანეს. მაგრამ მან მაგრად ჩაბღუჯული ხელსახოცი მაინც არ დაანება. ბერა კამერაში შეიყვანეს. გივარგიმ სთხოვა, ისიც ბერასთან მოეთავსებინათ, დახმარების აღმოსაჩენად.

კარგა ხნის შემდეგ გონებადაკარგული ბერა წუთიერად გამოერკვევა, იგრძნობს რა გივარგის სიახლოვეს, მწუხარებითა და საყვედურით შეეკითხება: „წაიღეს!?... წაიღეს!?... გივარგი, რად მიეცი, რად?“ გივარგის პასუხზე: „ბედშავო, როგორ დავანებებდი?!... გულზე გაყრია!“ — ბერა გულზე ხელს მოისვამს და, იგრძნობს რა მიწას გულზე, დამშვიდდება.

აბუჩად აგდებული, უფლებააყრილი მთიელი ბერას ჯოჯოხეთურ ტანჯვას არაგვისპირელი მთიულური დიალექტიკის დაცვით იშვიათი გულთაძხილებით გვიჩვენებს.

ბერა სიკვდილის პირასაა. ბოდავს. მოუხვენარ სწრაფვა-მოდრაობაშია. შეძრწუნებული გივარგი ჩაეკითხება — „ბერა, ბერა, საით მიექანები?“, ბერას არ ესმის, ის თავის შინაგან ხილვას მისცემია, ბორავას, ბოდავს — ბერა თავის სოფელშია, თავისიანებთან, იქ დატოვებულ თავის საცოლესთან. ბერას ფსიქოლოგია, მისი შინაგანი სულიერი მოძრაობა, ახალგაზრდა მთიელის სულისკვეთება იშვიათი სიმძლავრითაა, მწერლის მიერ განჭვრეტილი, მოცემული, რაც მკითხველის გულში თანაგრძნობას იწვევს. ამ შთაბეჭდილებას, უდავოდ, დიალექტის მოხდენილი გამოყენებაც აძლიერებს, ამკვეთრებს.

მოვიტანთ ბერას შინაგანი ხილვის განსახიერებას:

„აუუ, შენი კენესა მე, საიდან გამომეცხადე?! რამდენი ხანია, გოგოვ, დაგეძებ და ახლა კი მოულოდნელად წინ დამხვდი!

— რაისთვის დაგჭირვებოვარ, რომ დამეძებ?!

— თინავ, თინავ, ლამის არის დავილიო და შენ კი მკითხავ, რისთვის დაგჭირვებოვარ?

— ხა, ხა, ხა... ბერა, ეგ რა გაცვია?!

— ეს, რაი ვიცი, მგონი, სამგზავროა. აი თანა მაქვს ტანისამოსი. შენთვისაცაა, აი ბოხჩაში გამოკრულია. შენ აქ ჩაიცივი, მე კი არაგვზე ჩავალ, ვიბანავებ, თორემ ნამგზავრი ვარ, მტვრითა და ვაივაგლახით გავუნგლული...

— ჩემო ბერა, რა მშვენიერი ხარ მაგ ტანისამოსში!.. მე როგორღა მიხდება შენი მოტანილი კაბა?

— დახატულ ხარ, თინა, დახატულ! აი, მზე როგორ შეგედრებს!

— უი, ბერა, ცხორი დამრჩება გადმოსალალი!

— საითაა შენი ცხორი?

— აი, იმ მთის იქით!

— ჩემი ცხორიც იქით იქნების, წავადეთ.

- ბერა, შავი ხილი არ გინდა?.. აი, ჭამე!
- შენი ხელით მოწყვეტილი შხამიც მიაგების! რატომ არ მინდა?
- მოიცა, მოიცა, შენი ხელები უკან წაიღე. პირი დააღე, ჩემი ხელით გაკმევ!
- თინავ, შენი თოლები მწვავენ. შავ ხილზე უშავესნი არიან შენი თოლები!
- ბეჩა, გაჩუმდი, თორემ აღარ გაკმევ!.. აჰ, თითი არ მომკვნიტო!..
- ქალავ, ნუ მაციხებ!
- უი!... ეს რაა?!
- ქალავ, რამ შეგაშინა?!.. მამეკარ, მამეკარ, ნუ გეშინიან!! რანაირად თრთი?
- გავიქცეთ, ბერა, გავიქცეთ!... აგერ, ჩვენსკენ მოქშუის...
- სადაა?
- აგერ!
- უჰ, წმინდა გივარგი, შენ დაგვიფარე... შეევედრე, თინავ, შეევედრე წმინდა გივარგის!..
- ბერა, რა არის?
- გველუშაპია!..
- ლომისავ!..
- ლომისავ!..
- თინავ, მივეგებნეთ, მივეგებნეთ!... აი, იხაროს შენმა მარჯვენამ!
- ბერა, წმინდა გივარგია, რა მაგრად ჰკრა გულშია!..
- უჰ, რა სისხლის ღვრა მიდის!..
- გავიქცეთ!..
- წმინდა გივარგი, ნება გვიბოძე, შენ ფეხთა მტვერს ვემთხვეით!..
- ადექით, ადექით, შვილებო, აგერ იმან გამომგზავნა! წავიდეთ იმასთან.
- დედა ღვთისაა, თინავ!..
- ის გაკურთხებთ!.. მუჭაში რაი გაქვს, ბერა?
- მიწაა! ჰამა-ჰაპის საფლავის მიწაა. დედაჩემს მოვატანიე.

— გაუფრთხილდი, გაუფრთხილდი, წავიდეთ!..

— რა მემართება?!. თინავ!.. გული მინათლდება!... უჰ! რა ბრწყინვალეაა. აღარას ვხედავ!... ბრწყინვალეა! ბრწყინვალეა! თინავ, შენც ბრწყინვალეაში იბნევი? სადა ხარ? ველარა ვხედავ, სადა ხარ? ჩემ თავსაც ველარა ვხედავ, აღარ ვგრძნობ თავს!.. ვიბნევი ბრწყინვალეაში... ჰაჰაჰა!“¹

ამონაწერი დიდი გამოგვივიდა, მაგრამ ეს ნაწყვეტი სწორედ მის მთლიანობაშია მრავალმხრივ საგულისხმო. აქ თითქოს ერთი კალმის მოსმით ქართველი მთიელის, ქართველი ხალხის მდაბიო ფენის — გლეხთა გულთამხილავი მწერლის შიო არაგვისპირელის მიერ დასამახსოვრებლად, მკვეთრადაა ბერაში — მის სულისკვეთებაში, მის სულის მოძრაობაშიც კი გამოქანდაკებული მთიელის — ქართველი გლეხის განზოგადებული ტიპიური სახე. მასში ნიჭიერადაა აღბეჭდილი მთიულური დიალექტიც, ინტონაციაც, ჯანსაღი, გაუბზარავი, მართალი ბუნება, ჯანსაღი სიცოცხლის წყურვილით, მტკიცე, ურყევი სიყვარულის გრძნობით როგორც სამშობლოსადმი, ისე სატრფოსადმი, მისი მართალი ბუნების უშუალობით, თავისებური მსოფლგაგებით — ლომისა იქნება, წმინდა გიორგი გველშაპზე გამარჯვებული, თუ მფარველი ღვთისმშობელი, როგორც ეს ქართველი ხალხის — ქართველ მთიელთა შეგნებაშია დაბუდებული და ყველა ეს მისთვის როგორც ჯანსაღ ყოფაში, ისე არაჯანსაღში — მამოძრავებელია, სასიცოცხლოა.

მთიელი ბერა თავისი უშუალო, ნაზი, მტკიცე, სიცოცხლემოწყურებული ბუნებით მე-19 საუკუნეში მეფის რუსეთის კოლონიური პოლიტიკით გზაგამრუდებული ჩვეულებრივი სახეა თავისუფლებისმოყვარე ქართველი მშრომელ-ხალხისა.

კიდევ უფრო პატარა ნაწყვეტი ეტიუდიდან „ოლოლები“.

მთის პატარა სოფელ ბუდობში ცხოვრობს ცოლ-ქმარი ღვთისო და ფათა, ქალ-ვაჟით — ჩიტოთი და ბელურათი. ცოლ-ქმარი იმედიანად ებრძვის ცხოვრებას. კმაყოფილნი არიან. მოულოდნელად ფათა მძიმე ავადმყოფი შეიქმ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „მიწა!“, ტ. II, გვ. 63—65.

ნება. ის თავის თავზე კი აღარ ფიქრობს, არამედ — თავის წვრილშვილზე, მათ მომავალზე.

დალამდა. ბავშვებმა დაიძინეს. ღვთისოსაც ძილმა დასძლია. ჩაეძინა. ფათა იწვის ცალკე სიციხით, ცალკე შვილების ცოდვით, არა სძინავს, ბორგავს. ღვთისოსაც ეღვიძება, შეეხმაურება ცოლს. მათ შორის იმართება საუბარი:

„— ღვთისო!..

— აქა ვარ, აქა, ვერა მხედავ, ბედშავო?!.

— რა გიჭირს, ჩემო ყველავე!.. ჩქარა ლოგინს გაიხსლება!..

მაგრამ „ოლოლებს“ (შვილებს — მ. ზ.) გავედრებ, ლომისავე, „ოლოლებს!..“

— ადამიანო, გამიგონე, რაის უბნობ?!..

— ლომისავე... ღვთისო... ჩემ ფეხს ჩემი. ობლები არ დააჩაგვრინო!!.. ოპ, ნეტამც „დეკნიკოს“ ხბოს დაბადებამდის მაინც ვიცოცხლო! ჩემს სიკვდილს ხბოს სიხარულს გააყოფებენ ჩემი ოლოლები... აღარ დაიჩაგრებიან!..

— ბოდავს ბედშავი!.. წყალი დალიე, არ გინდა?!..“¹

მომაკვდავი მთიელი მოსიყვარულე დედის მკვეთრი სახის მოცემასი შიო არაგვისპირელს, უდავოდ, ხელს უწყობს როგორც მთიელი ქალის მართალი, პირდაპირი, უშუალო ბუნების, მისი დედური გრძნობის კარგი ცოდნა, ისე მთიულური დიალექტის, კოლორიტის მომარჯვება.

ნოველაში მოხდენილადაა ჩაქსოვილი მთიელთა წარმართული მსოფლმხედველობის ელემენტებიც, როგორცაა ლომისა — ხატის ძალისა და დახმარების რწმენა და აგრეთვე ღარიბი გლეხის ოჯახში, როგორც ღვთისოს ოჯახია; მარჩენალი ძროხის მნიშვნელობა. ყველა ამ ნიშნის ბუნებრივი შერწყმა მთიულური მეტყველებით, მოცემულ სურათს მიმზიდველ მხატვრულობასა და დამაჯერებლობას ანიჭებს.

შიო არაგვისპირელს მთიულური დიალექტი ასევე ზედმიწევნით მხატვრულად და ზუსტად აქვს გამოყენებული თავის „საახალწლო ეტიუდში“.

ახალწლის ღამეა. მზადების ფაცი-ფუცის შემდეგ ხალხი

¹ შ. არაგვისპირელი, „ოლოლები“, ტ. II, გვ. 225.

მიწყნარდა. ძილს მიეცა. „ააახ!...“ უცებ ბერას ოჯახში მელოგინის კვნესა გაისმა, უნებურად ყველას შიშის ზარმა დაურბინა, მელოგინეს გული წაუვიდა.

კარზე კაკუნი გაისმა, ბერამაც დაუძახა:

„შამოვედ, ვინა ხარ?! — შემოვა ტყაპუჭში გახვეული ორი მანდილოსანი. მათ შორის დიალოგი მთიულურ დიალექტზე იმართება.

— აუ, გიშველათ ღმერთმა, რო მოგვხედე, ჩემო საბედავ, თორა ე უბედური დღისა, ლამისაა ხელიდან გამოგვეცალოს! — მიესალმა ბებია და მელოგინეს მიუბრუნდა, რომელმაც ამ დროს საშინლად წამოიკივლა.

— ბედშავი, ჭერაც არ განთავისუფლებულა? — გულმტკივნეულად დაეკითხა მოხუცი და მელოგინეს მარჯვენა ხელი დაუჭირა.

ახალგაზრდამ კი მარცხენა ხელს წააგლო ხელი და თავით ამოუდგა.

— მაყვალავ, ქალწული ხარ, რაი შენი საქმეა მელოგინესთან ტრიალი?! — შებღვერით უთხრა მოხუცებულმა.

— ჰო, ჰო, შვილო, იქით მიდი — ტკბილი ხმით უთხრა ბებიამ მაყვალას.

— არა, ბებია! დედაჩემი რო დაწვა ჭიხვიაზე, მე არა გშველოდი!

მელოგინე კი საშინლად კიოდა და წამს გული მისდიოდა და წამს კიდევ სულიერდებოდა.

— მაყვალაუ, შენ ე ბაღანაი დაიჭირე ბატარის, რაღაც ხმას წარვიღებს, ჩვენ კიდევ ამ ბედშავს მაუვლით! — მიმართა ბებიამ, როდესაც ბავშვი შეახვია და გულწასული მელოგინე მიაწვინეს...

ბავშვი, რაწამს მაყვალამ თავისი მკერდი შეახო, ახმაურდა.

— აუ, საბედავ, აქ მომხედე!.. — დაუძახა ბებიამ მოხუცს... — ბედშავი, ლოგინობას ვერ გადარჩა, — წამოიძახა საბედამ¹.

¹ შ. არაგვისპირელი, „საახალწლო ეტიუდი“, ტ. II, გვ. 282.

აღსანიშნავია, რომ შიო არაგვისპირელი მთიულური კილოთი მხოლოდ მთიელ პერსონაჟებს ამეტყველებს. მაგრამ, სადაც კი თვითონ მწერალი ლაპარაკობს ან ახსნა-განმარტებას იძლევა, იქ ყველგან დახვეწილი, ნარკვევივით სუფთა ქართული სალიტერატურო ენა აქვს მომარჯვებული.

4. ბუნების ბრძოლა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში

პეიზაჟის გამოყენება შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში მიმზიდველად ექსოვება მწერლის მიზანდასახულობის სრულად და დახვეწილად გამოვლინებას. პეიზაჟი და ადამიანები შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში რთულ ურთიერთობაში არიან. პეიზაჟი ნაწარმოებში ქმნის გარკვეულ ემოციურ განწყობას, მკითხველს ამზადებს ადამიანის ცხოვრების ამა თუ იმ მოვლენის მართებული ათვისება-დამოკიდებულებისათვის, აჩვენებს რა მიმართულებით ან რა შედეგისაკენ მიყვევართ მოქმედების განვითარებას. ბუნების აღწერას, პეიზაჟს შიო არაგვისპირელი ყოველთვის ადამიანის განცდებისა და დამოკიდებულებების გახსნისა და გამახვილებისათვის მიმართავს ხოლმე. ამიტომაც მწერლის შემოქმედებაში მოცემული პეიზაჟი ჩვეულებრივ ღრმა ლირიკულია და მკითხველშიც ემოციას აძლიერებს, ლირიულ განწყობილებას იწვევს, აღრმავებს.

შიო არაგვისპირელი პეიზაჟს, როგორც ხერხს, იშველიებს. როდესაც მას უნდა სრულყოფილად განასახიეროს, ერთი მხრივ, მდიდარი, ამტანი, სულგრძელი, მაღალმორალური, მართალი ბუნება ქართველი მდაბიო ხალხის — გლეხობისა, რომელიც მტკიცედ დგას სამართლიანობის ნიადაგზე და შეუპოვრად, ალაღმართლად ჭიშკვს ცხოვრების მძიმე ჭაპანს; ამასთან აჩვენოს მდაბიო ხალხის სიღარიბე, ძალაუფლების მქონეთა მიერ მისი დაბრეყება, უანგარიშო ექსპლოატაცია, ამით გამოწვეული საშინელი მომქანცველი სევდა და მშრომელთა ადამიანური ცხოვრებისაკენ ძალუმი მისწრაფება; მეორე მხრივ,

მკითხველს აშკარად დაახანვოს სუსტი, ბნელი, ამორალურია, სხვისა და თვითგანმანდგურებელი ეგოისტური თვისებები, საღ ნიადაგს აცდენილი სხვადასხვა რანგის ადამიანებისა.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მწერლის ეტიუდი: „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“

შიო არაგვისპირელი მოხდენილად იმარჯვებს პეიზაჟს, რათა მეურმეთა შინაგანი სამყარო უფრო მკვეთრად გადაშალოს, მკითხველისათვის უფრო ჩამწვდომი გახადოს. დაქანცულ მეურმეებს გზაში ჩაეძინებათ. ეტიუდის სიუჟეტს აქ ჩაქსოვილი პეიზაჟი-ავსებს: „დასძინებიათ, — აგვიწერს მწერალი, — არაგვის გაღმა-გამოღმა თეთრად შემოსილ მთებსა და მინდვრებს. ამ მთვარიან ღამეს, რაც იშვიათად არ არის არაგვის ხეობაზედ, ტკბილ ძილს არა არღვევს რა. არა სძინავთ მხოლოდ ურემში შებმულს დაჩუღულს ხარ-კამეჩებს, რომლებიც ცოხნითა და კუდის ოდნავ ქნევით ძლივს მიათრევენ ფეხებს, თეთრად შემოსილს მთა-ბარს შუა გაკვერილს, შავის ზოლივით მიკლაკ-მოკლაკნილს გზა-ტკეცილზედ. არა სძინავს აგრეთვე სიმნოს, რომელიც წინა ურმის კოფოზედ მობღუძულა და მწარედ დაპლიონებს ურმულს, რაც მხოლოდ იმის ლომასა და ნიკორას ესმის“. აქ გარემოს, გარდა „დაჩუღულ ხარ-კამეჩისა“ და მეურმის სიმნოსი, საერთო სიჩუმე-მიძინებაში იგულისხმება მწერლის შეხედულება: არსებულ გარემოში ყველასა და ყველაფერს სძინავს, ყველა უმოქმედოა, გარდა მშრომელი გლეხისა და მისი ერთგული საქონლისა.

ამ პეიზაჟის მოცემით მწერალი არ კმაყოფილდება, იწმინდებული განდგომით, თავის პირად განწყობილებასაც აქსოვს, რაც მკითხველს უადვილებს პეიზაჟის მიზანდასახულობის უფრო მკაფიოდ ათვისებას: „სიმნოს შეურყეველს და წმინდა აკანკალებულს ხმაში, — ხსნის ავტორი, — რა არ იხატებოდა?!.. თითქმის მთელი იმისი, მარტო იმისი კი არა, ყველა იმის მოძმეთა არსება; მთელი მათი წარსული, აწმყო და მომავალი ცხოვრება, — მათი სიხარული და სიმწუხრე, ავი თუ კარგი, სულ ერთიანად იხატებოდა იმის სიმღერაში და ამ გულის სიღრმეიდან ამომჩქეფარს გლეხთა ცხოვრების ვაებას ან-

დობს მხოლოდ თავის ერთგულ საქონელს: ლომასა და ნიკორას... თითქოს იმას უნდა, ამითი უთხრას ნიკორასა და ლომას: „არ დაგეძინოთ, ყური დამიგდეთ!.. ხომ ხედავთ, თქვენ მეტი ყურის მგდებელი და გულშემატკივარი არავინა გეყავს!“¹.

აქ ეს მომხიბლავი პეიზაჟი, მდიდარი მოხდენილი ეპითეტებით, დაპირისპირებებით, თუ ოროველას ღრმა შინაარსისა და ძალის ახსნა-განმარტებითა და გაგებით მკითხველში ხალხის — გლეხობის მიძიმე ცხოვრებისადმი შთაბეჭქდავ, გულის სიღრმემდე დასულ თანაგრძნობას იწვევს. მკითხველს აგრეთვე აგრძნობინებს მისი სამართლიანი — ადამიანური ცხოვრების ნატვრასა და მოპოვების დაუძლეველ სურვილს. მართლაც, რაოდენი ლირიკული სინაზით, სიყვარულითა და უშუალობითაა დაწერილი შიო არაგვისპირელის ეს პეიზაჟი, დაწყებული არაგვის ჭაღმა-გამოდმა თეთრად შემოსილი მთებითა და მინდვრებით და გათავებული მშრომელი გლეხის პირუტყვთან მჭიდრო კავშირით!

ამასთან ერთად ეს პეიზაჟი დიდი შეკუმშულობით და მხატვრულობით ავსებს და ამკვეთრებს ნაწარმოების მიზანდასახულობასაც. რაოდენი სიზუსტით, სიმკვეთრით, დასამაზსოვრებლად, მკითხველის გულში ღრმად ჩასაწვდომად აღბეჭქდავს ეს პეიზაჟი მთლიანი ნაწარმოების პოლიტიკურ ხასიათს, ეზოპესებური მოხდენილი ირიბული ნათქვამით. ყოველივე ეს მკითხველში შთაბეჭდილებას ამახვილებს, ავსებს და, რაც აგრეთვე შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისათვის ერთ-ერთი დამახასიათებელი სტილისტური ნიშანიცაა.

განვიხილოთ ეს პეიზაჟი სხვა წახნაგითაც: „ერთმანეთის გულისპასუხში გართულეებს, სიმნოსა და იმისს საქონელს არ გაუგიათ, თუ როგორ მიადგნენ ნარეკვავის თავდაღმართს, საიდანაც აღმოსავლეთით მოსჩანს საგურამოს ტყით შემოსილი მთები, დასავლეთით-კი — ტრიალი და დაცემული საწილკანო და სამუხრანო ჭალა — მინდორი. სხვა დროს მშვენიერი სანახავი, ახლა ერთგვარს მოსაწყენს სურათს წარმოადგენდა მთებიცა და მინდვრებიც; ახლა ისინი ერთნაირად იყვნენ თოვ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“, ტ. I, გვ. 3.

ლით გადალესილნი და სიცოცხლის ნიშანი არც ერთს არ ეტყობოდა“¹.

პეიზაჟის ეს ხაზებიც საკმაოდ მკვეთრად ავსებს მწერლის აზრს — ეზოპეს წერის მანერის მოხმარებით: გარემო მდგომარეობის გაგება-შეფასების მიმართულებით: სხვა პირობებში ქვეყანა (იგულისხმება საქართველო) მდიდარი, გრანდიოზული, მიმზიდველი ბუნებით, ტერიტორიით და მოსახლეობით „მშვენიერი სანახავია“, მაგრამ მე-19 საუკუნეში მონარქიულ-პოლიციური წყობილების უხეში დაწოლის ქვეშ ერთფეროვნებული, მოსაწყენი, უხალისო, შებორკილი და დღუმებულია.

ასეთივე პოლიტიკურ-ფილოსოფიური იერიითაა გამოყენებული ამავე ნაწარმოებში ჩართული შემდეგი პეიზაჟი, რომელიც, მეტი სიმკვეთრის მიზნით, კონტრასტისა და პარალელის ხერხზეა გაშლილი. მოუსმინოთ მწერალს: „მეურმეები შემოხვეოდნენ სიმნოს გვამს და კარგა ხანს მწარედ დაღვრემილები და ათასნაირ შავ ფიქრში გართულები, ხმის ამოუღებლად, მუნჯად დასცქეროდნენ. „თითქოს ლომამა და ნიკორამაც იგრძნეს თავიანთი პატრონის უბედურება, იმათაც მოიგრიხეს კისრები და წყლით სავსე თვალები მოწყენით სიმნოს მიაპყრეს და სხვაგნით აღარსაით აღარ იყურებოდნენ...“

მთვარე კი გულგრილად, შეუბრალებლად დასცქერის ზემოდან და თითქოს ეუბნება: — „აი თქვე საცოდავებო, თქვენა!.. რა ჩაგიკიდნიათ თავები და ჩამოგტირით ცხვირ-პირი?! მაგ ერთი მდილისათვის თქვენ მაგრე იქრუშებით და იწუხებთ თავებს... მაშ, მე რაღა უნდა ვქნა, როდესაც ჩემ თვალ წინ უსამართლოდ დახოცილის ხალხის სისხლის მორევები დგება, როდესაც მრავალი ერი სხვის ხელში უსამართლოდ იღუპება და ანთხევს სისხლს?! ეეჰ, თქვე უბედურებო, თქვენა!... ამ დროს მთვარე ნაწყვეტს ღრუბელს მოეფარა და მოხუჭა თვალები, თითქოს, ამითი უნდა ანიშნოს მეურმეებს, საკმარისია წუხილიო...“² ამ პეიზაჟის ჩართვა, არა მარტო მშვე-

¹ შ. არაგვისპირელი. „ესაა ჩვენი ცხოვრება!..“ ტ. I, გვ. 4.

² იქვე, გვ. 6.

ნივრად ეხმარება ნაწარმოების იდეის, მიზანდასახულობის გამკვეთრებას, სიუჟეტის შეკუმშულად გახსნას, არამედ აგრეთვე მკაფიოდ ააშკარაებს მწერლის განზოგადებულ დამოკიდებულებას მოვლენისადმი, მის მსოფლმხედველობას.

გარემო ცხოვრებაში ყველა და ყველაფერი დამაფიქრებლადაა გაერთიანებული. თითქოს ყველა და ყველაფერი მტკივნეულად და ღრმად განიცდის ადამიანის შავბედით ყოფას. არამც თუ ხარ-კამეჩი, არამედ თვით მთვარეც კი, სამყაროს მნათობიც, არაა გულგრილი. მთვარის მოძრაობა, და თუ შეიძლება ასე ითქვას, მისი „მონოლოგი“ ადამიანთა მოუწყობელი ცხოვრების საშინელებას უფრო აღრმავებს, მწერლის გულისნადებს, მის აზრს უფრო აშკარად გამოხატავს. ამგვარი ცალკეული მოვლენა ადამიანთა ცხოვრებაში, მართალია, დამახასიათებელია და სამწუხაროც, მაგრამ უფრო სამწუხარო და სავალალოა, რომ ამგვარი მოვლენა და უარესიც, ერის მასიური შევიწროება და გაჟლეტაც, საერთოდ, ადამიანთა ცხოვრებაში ჩვეულებრივი და საყოველთაოა. ამიტომ საჭიროა ასეთ კერძო შემთხვევაზე დიდხანს არ ვჩერდებოდეთ, არამედ უსამართლობის საწყისის ძირითად აღმოფხვრაზე გადაუდებლად ვიზრუნოთ.

პეიზაჟის საშუალებით შიო არაგვისპირელი მისთვის დამახასიათებელი ღრმა ლირიზმით, მაღალი ესთეტიკური გრძნობის აღმძვრელად გადმოგვცემს თავის განწყობილებას, შეგრძნება-გაგებას, რაც ბუნებრივად ეხმაურება თუ შეესატყვისება ნაწარმოების მოქმედი პირის განწყობილება-გაგებას და ამასთან, რაც მოქმედი პირის კეთილშობილური, სადი, სანაშროლიანი ბუნების ცხოველ გამოქანდაკებას უწყობს ხელს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ „ჩემი ბრალი არ არის დემეტო!“...

სიღარიბითა და „უთავბოლო ცხოვრების“ პირობებით შევიწროებული, მაგრამ გაუტეხელი, გამძლე გლეხი დათუა

შრომიშვილი თავის მასაზრდოებელ ვენახში მუყაითად მუშაობს. გაზაფხულის მომხიბვლელი ბუნება მას ძალას მატებს და რაღაც გამოუთქმელი ხალისითა და იმედით ავსებს.

შიო არაგვისპირელი დიდი ოსტატობით იძლევა ჩვენი ქვეყნის ლამაზი, დიადი ბუნების მომხიბვლელობას, მისი უხვა მოვლენების — ფერების, ფორმის, ხმის, მოძრაობის — პარმონიული გამით აკინძულს: „დათუა შრომიშვილი, დამთვრალი სიცოცხლის ნექტარით შეზავებული დილის ჰაერით, მთლად ჩანთქმული იყო ბუნების იმ დიდებულ სურათის მზერით და მთელი ტანით თრთოდა. იმას არ ესმოდა იმის გარშემო ფრინველთა გატაცებული ჭიკჭიკი, რითაც ისინი უგალობდნენ ბუნების დიდებულ სურათს დილის ჰიმნს, და განსაკუთრებით იქვე ახლად აკოკრებული ვარდის ბუჩქზე მჯდომი ბულბულის აღგზნებულ სტვენას, რომელიც სრულებით არ ამჩნევდა დათუას სიახლოვეს. დათუას აგრეთვე არ ესმოდა ვენახის გვერდით წყალში თევზების შლაპუნი, რომლებიც უეცრად ამოხტებოდნენ ჰაერში, რომ დაენახათ დიდებულ სურათი, და ისევ უეცრად, წყალში ჩაშვების დროს, ბოლოთი გამოადენდნენ ტკაცუნს. ის ვერ ხედავდა იქვე თვალწინ მდგომ ვაზის სიხარულის ცრემლს და სხვა მცენარეების მოძრაობას ვიღა იტყვის, რომლებსაც მიებრუნებინათ შენამული გული აღმოსავლეთისაკენ და თაყვანსა სცემდნენ იმ სურათს, რომლის წინაშე სულდგმული თუ არა სულდგმული, პირუტყვი თუ მეტყველი, გენიოსი თუ არაგენიოსი, ნიჭიერი თუ უნიჭო, ველური თუ არაველური, — ყველა ერთგვარად მონავდება და თავის პიროვნებას იმის დიდებულ სიმშვენიერეს უერთებს. აგერ, დათუაზე კარგა მოშორებით, ტყის პირას, გამოსულა ხარ-ირემი, რომელსაც მრავალშტოიანი რქები გადაუყრია უკან და იმაზე არა ნაკლებ თავდავიწყებით უმზერს იმავე სურათს“¹.

აქ მდიდარ და მიმზიდველ ფერებში მოცემულია ჩვენი ქვეყნის პეიზაჟის სიდიადე — სიუხვე და ავტორისა და მისი

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 103.

პერსონაჟის, დათუა შრომიშვილის მიერ მიღებულ მაღალ ეს-
თეტიკურ განცდათა შერწყმა და გაღრმავება. და ეს გარემო-
ება რომ უფრო გააღრმავოს, ავტორი ნიჭიერად, ადგილზე
გვიჩვენებს, რომ ბუნების დიდებული სურათით, გარდა ადა-
მიანისა, მოხიბლულია ყველა ცოცხალი არსება.

შიო არაგვისპირელის პეიზაჟში იშვიათი უშუალოდით
ერწყმება მისი სუბიექტური განწყობილებები მოქმედი პი-
რისას. ხშირად შეუძლებელი ხდება, ყოველ შემთხვევაში,
ძალიან ძნელდება განსაზღვრა, სად თავდება მოქმედი პირის
მიერ ბუნების ხილვა და სად იწყება მწერლის — ავტორის
აღქმა.

ბუნება თავისი მრავალფეროვანი გრანდიოზული სანახა-
ობით, შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, ყველას ხიბლავს, იტა-
ცებს, ესთეტიკურ სიამოვნებას ანიჭებს და ამასთან ერთად
ყველა აქტიურ, ხალისიან მოძრაობა-საქმიანობაში მოყავს,
როგორც მაგალითად, დათუა შრომიშვილი და სხვა მრავალი.

მწერალი ეტიუდის „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“
იდეის სრული გახანისათვის პეიზაჟის შევსებას განაგრძობს:
„ცოტა ხანიც და ცამ, მთის წვერმა ჩვეულებრივი სახე მი-
იღო, მზემაც თავი იჩინა და ყველას ერთად თავისი სხივი
სტყორცნა, რომლის მოხვედრაზედაც, თითქოს ელექტრონმა
დაუბრინა ტანშიო; აქნობამდის მოდუნებულ და გატაცებულ
არსებებს ჩაუდგათ ენერგია, მიეცათ ძალა და მოსაზრება და
მოძრაობა იწყეს: ფრინველები ჟივილ-ხივილით გამოეთხოვ-
ნენ თავიანთ ღარიბ ბინას და ცაში განავარდნენ, მწერებმაც
კი ზუზუნნი მორთეს და ხან ერთს მცენარეს ეწვეოდნენ და ხან
მეორეს, რომელთაც მზის სხივის მოხვედრაზე ნაზი, მწვანე
ფოთლები შეიბერტყეს და წელი ამართეს.

დათუამაც მაშინვე თავისდა უნებლიედ ამოიკვნესა და
უნებურადვე ბარს ფეხი ღონივრად დაჰკრა, რის გამოც, ბა-
რის პირი მომბალ მიწაში ღრმად წავიდა და დიდი ბელტი
ამოაგდო... და ასე ბელტი ბელტს მიეწყო.

ირემი კი განუსაზღვრელ აღტაცებაში მოვიდა და გაგიჟე-
ბით დახტოდა ველზე... ხან პირს ამწვანებულ ბალახს დაა-
დებდა, ჩაჰბლავლებდა მიწას, თითქოს იქ, ქვესკნელს ჩასძა-

ხის თავის ტოლს, რომ იქიდან ამოვიდეს და მასთან ერთად ისიამოვნოს, დასტკბეს სიცოცხლითა და თავი დაეწყებას მისცეს“¹...

ასეთია ჩვენი ქვეყნის ბუნება — მდიდარი, ლამაზი, მადლიანი, ნიჭისა და უნარის გამლვიძებელი, გამაფაქიზებელი, ბედნიერებისა და სიამოვნების მომნიჭებელი. ბუნების ჰარმონიულ სილამაზესა და სიამოვნება-ბედნიერებას მხოლოდ ადამიანი არღვევს უხეშად; ამ შეხმატკბილებულ სიცოცხლეს მხოლოდ ადამიანი ბორკავს, გასაქანს არ აძლევს, შხამს აწვეთებს, ჯოჯოხეთად აქცევს, უნდა თქვას მწერალმა და მკითხველსაც ადვილად და შთამაგონებლად ესმის ყოველივე.

ამას შიო არაგვისპირელი შემდეგნაირად გამოხატავს: „აგერ, ის (ირემი — მ. ზ.) შედგა უკანა ფეხებზე და რამდენიმე წამს ისე გაჩერდა; იმან აღგზნებულად დააპყიტა თვალები და ის-ის იყო ტყისკენ განაუარდებას აპირებდა, რომ ამ დროს თოფმა იგრიალა, ირემი შეტორტმანდა და გულსაკლავი ამობლავილით, წინ გადახტომის მაგივრად, გულადმა გადაუარდა.

ტყის პირიდან გამოვარდა ყმაწვილი და გადაჩხილ ირემთან მირბენისთანავე სიხარულით წამოიძახა:

„ — შიგ გულში არ მოხვედრია!..“²

შიო არაგვისპირელი ამით, ექვს გარეშეა, ცხოვრების უსამართლო, უმართებულო წყობილების მიზეზად ადამიანს თვლის. ის ამ გარემოებით თავის აღშფოთებას, სისხლისმოყვარე, ანგარებიანი ადამიანის ბუნების შეუბრალებლობით გამოწვეულს დათუა შრომიშვილის პირით ასე გამოხატავს: „ეხლა რომელი ქრისტიანი ადამიანი ესვრის რასმე თოფს!“ და, ტყიდან გამოსული ყმაწვილი რომ იცნო, უკმაყოფილოდ წამოიძახა: „მამა ნახე, დედა ნახე, შვილი ისე . გამონახე!..“ ირმის მკვლელი იყო სოფლის მყელეფავის, ავი ზნის, გაუმადლარი ისაკა ჭამიაშვილის შვილი, რომელიც მამასავით მოძმისადმი დაუნდობელი თვისებებითაა აღჭურვილი.

¹ შ. არაგვისპირელი. „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“ ტ. I, გვ. 104.

² იქვე.

შიო არაგვისპირელი ამ პეიზაჟის ჩაქსოვით ხელს უწყობს ეტიუდის „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!“ იდეის, მიზანდასახულობის გამოაშქარავენბას და მკითხველში შთამაგონებლად ხვეწავს მაღალ მორალურ გრძნობასა და აზრს: სიცოცხლე ლამაზია, ლალია, მრავალგზის გამოსაყენებელი. ბუნების პარმონიულ, გონივრულ განვითარებას, თავისი პირადი სარგებლობის მიზნით ადამიანი ბოროტად არღვევს. ადამიანი უნდა გარდაიქმნას მოძმისადმი სიყვარულის საფუძველზე, თუ გვინდა სიცოცხლე სიხარულისა და კმაყოფილების მომნიჭებელი იყოს.

პეიზაჟის ჩართვა მწერალს ეხმარება უფრო რელიეფურად დაანახოს მკითხველს ვაჭარ ისაკა ჭამიაშვილის სოციალურად უარყოფილი პიროვნება.

შიო არაგვისპირელის სიყვარული და თანაგრძნობა ფართო და მაღალია, უნივერსალურია — საჭიროა კაცი გაუფრთხილდეს მოძმეს, თანაუგრძნოს, შეიბრალოს და სიყვარულით ექცეოდეს მას; გონივრულად იყენებდეს თავის უპირატესობას, ხელს უწყობდეს ცხოვრების სრულყოფასა და არამის უსწორ-მასწორობას, დამახინჯებას.

ბუნება-პეიზაჟი ფერების, ხმებისა და მოძრაობის ხაზებით შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში ისეა გაშლილი, რომ თითქოს ამკვეთრებს მთავარი პერსონაჟის შინაგან განწყობილებას და მოქმედ პირს მაქსიმალური სიზუსტით გაახსახიერებს.

ავიღოთ შიო არაგვისპირელის ნოველა „დ ა-ძ მ ა“.

ქიტუას მეორე ცოლი ახალგაზრდა სოფიო, სოფლის მწერალით, ნიკოთი გატაცებული, შეიჯავრებს თავის გერებს — გიგლასა და კატოს. ისინი მას ხელს უშლიან სიამოვნებაში. სოფიო საშინლად უდიერად ეპყრობა მათ. მას უნდა, ქიტუა აიძულოს, შეიღებინა მოიშოროს. ქიტუა ეწინააღმდეგება ცოლს, არ უნდა წვრილშვილი სახლიდან გაყაროს.

შეყვარებული სოფიო არავითარ საშუალებას აღარ ერიდება: ერთ საღამოს ნიკოს მოლოდინში ის გერებს ცუდ დარში სახლიდან გაყრის. გზაბნეული, დედინაცვლისაგან გაწამებული ბავშვები სოფლის ბოლოს განმარტოებით მდგომ ძველ საბძელს აფარებენ თავს.

მწერალმა ობლები¹ მძიმე, შევიწროებული მდგომარეობა რომ გაამძაფროს და გაამახვილოს, ასეთ სურათს ჩაურთავს: „უმსგავს შრიალთან ერთად ტყიდან გამოისმოდა მომაკვდავი აღამიანის გულის გასაგმირავი კვნესა. ამას ხანდახან ზედ ერთოდა რომელიმე დამპალი ხის გადაჩეხვა; მოსტყდებოდა თუ არა, წამოვიდოდა შრიალით და უეცრად ზაპანს მოიღებდა; თანაც იქვე გვერდით მდგომ ახალ — მოზარდ ხეებს ლაწა-ლუწს აუყენებდა ხოლმე. ამნაირი შრიალი, მომაკვდავის კვნესა და ხეების ლაწა-ლუწი გულად კაცსაც კი შეაშინებდა ამ წვიმიან, შემოდგომის ბნელ ღამეში, და აბა რალა სიკეთეს დააყრიდა გიგლას და კატოს, რომლებიც ამ წნულ საბძელს ქვენაქრივ ამოფარებულყვენ და სიცივისა და შიშისაგან კანკალებდნენ“¹.

ყრუ, მივარდნილი სოფლის განაპირას მდგომ ძველ, განმარტოებულ, უპატრონოდ დარჩენილ საბძელთან ატეხილი სტიქია დიდი რეალობითაა მწერლის მიერ მოცემული, ამასთან, იშვიათი სიმართლით შეესატყვისება უილაჯო, უპატრონოდ დარჩენილი ობოლი ბავშვების სულიერ მდგომარეობას, რაც, რა თქმა უნდა, მკითხველის შთაბეჭდილებას ძალუმად აღრმავებს, ამახვილებს.

ქიტუამ, მიუხედავად მძიმე სულიერი ტკივილებისა, შვილები ქალაქში უგზო-უყვლოდ დაარიგა. სახლში ღამე დაბრუნდა. აქაც მწერალი ბუნებას იშველიებს: „იმის (სოფლის — მ. ზ.) ღრმა ძილს არა არღვევდა-რა. არაგვიც კი, ის არაგვი, რომელიც სხვა დროს მოჰყევს, მოხუის და მოჰკვენს-მოტირის, და ამ ხმით მოუთხრობს ქართველთა ტანჯვას, რასაც ბანის თქმით მთა, ტყე და ველი ემოწმებიან, გაჩუმებულიყო, თითქოს იმასაც მოსწყენოდა ტყუილ-უბრალო კვნესა-

¹ შ. არაგვისპირელი. „ღამა“, ტ. 1, გვ. 155.

გოდება, ყეფა და შფოთვა და სხვისი თვალის მიგებით მისძინებოდა... მარტო სოფელ ბ-ში აქა-იქა უბნებიდან მოისმოდა ძაღლების გაგრძელებული ყმუილი, რომელიც თოვლით შემოსილ ტყესა და მთებში იფანტებოდა და შიმშილისაგან იქ მოწანწალე ნადირს აფრთხობდა. ეს ყმუილიც თანდათან უფრო იშვიათად მოისმოდა და, ბოლოს, სულ მისწყდა და სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა¹...

მწერალი დადუმებული არაგვის აღწერით მშვენივრად აღრმავებს შვილებისადმი უსამართლო მოქცევით, მათი უგზო-უკვლოდ გაფანტვით დაცარიელებულ, დაქანცულ-გაწამებულ ქიტუას სულიერ სამყაროს. ქიტუას აფორიაქებულ განწყობილებას აგრეთვე ზედმიწევნით შეეხამება იმ მომენტში სოფლის აღწერაც: მკრთალი, შავი ფერებისა და მრუდე, არეული ხაზებით მოცემული — მიძინებული, უმოძრაო ყოფნა, აქა-იქ შფოთვა, კვნესა-გოდება, ძაღლების ყმუილი, მოწანწალე ნადირთ რომ აფრთხობს. ყოველივე ეს მკითხველსაც ბუნებრივად ამზადებს, ვერაგი ნიკოს მიმართ ქიტუას უკანასკნელი გაბრძოლებისათვის, რასაც ის შემდეგში სამართლიანად მიიჩნევს.

ადამიანთა მიერ შეუწყნარებლად შევიწროებულ, მორალურად გაძარცვულ პერსონაჟთა განწყობილებისა და მდგომარეობის უმწეობის, რაც გამოსათქმელადაც კი ძნელია, გამძაფრების მიზნით, შიო არაგვისპირელი ხშირად იშველიებს პეიზაჟს, როგორც ადამიანისადმი ბუნების — სტიქიის თანამგრძნობელს.

ნიმუშისათვის ავიღოთ ფსიქოლოგიური ეტიუდი „ქ ა რ ი კ ი ა მ დ რ ო ს ზ უ ო დ ა, კ ვ ნ ე ს ო დ ა და გ მ ი ნ ა ვ დ ა“.

„ეულ, უთვისტომო ტ ი ტ ი კ ო მ ა ყ ა რ ა ძ ე ს ცხოვრებაში სიამოვნება, თანაგრძნობა და შებრალებაც კი არავისგან არ

¹ შ. არაგვისპირელი, „და-ძმა“, ტ: I, გვ. 195.

ახსოვს. პირიქით, ყველგან, კანცელარიის უფროსისაგან და ამხანაგებისაგან მუდამ გაიცხვისა და დაცინვის საგანი იყო. მუდამ დამცირებული, მარტოობით გაბეზრებული ტიტყო თვითმკვლელობამდის მიდის. სწორედ ამ დროს მას შემთხვევით შეხვდება მეზობლის მოსამსახურე გოგო — ბათო, რომლის თანაგრძნობა ტიტყოს დაუბრუნებს სიცოცხლის სურვილს. ტიტყო დაუახლოვდება ბათოს და ცოლადაც შეირთავს.

ტიტყოს ცხოვრებაში იწყება ნათელი, ბედნიერი ხანა. ტიტყოსთვის ბათო სათაყვანებელ არსებად იქცა. ბათო რომ უკეთესად მოეწყოს, ოჯახი მატერიალურად რომ გააძლიეროს, ტიტყომ სალამობითაც დაიწყო მუშაობა. მაგრამ ტკბილი ცხოვრება მათთვის ხანმოკლე აღმოჩნდა. ტიტყო ამჯერადაც მოტყუებული, გაწბილებული დარჩა.

ბათო ავად გახდა და გარდაიცვალა. სასოწარკვეთილი ტიტყო ცხარე ცრემლს აფრქვევს მის ცხედარს. სწორედ ამ დროს მოისმის ფოსტალიონის კაკუნი, იგი ტიტყოს გადასცემს ბათოს სახელზე მოსულ წერილს, რომელიც გამოაშკარავებს, რომ ბათო ტიტყოს უსინდისოდ ატყუებდა, ღალატობდა, თვალთმაქცობდა.

დაჩაგრული, დამცირებული, პატარა ადამიანებისადმი სათანადო თანაგრძნობა და სიყვარული რომ გააღრმავოს, შიო არაგვისპირელი მოხერხებულად იშველიებს პეიზაჟს. მაშინ, როდესაც ტიტყო ენით გამოუთქმელ ტანჯვას განიცდის, ბუნებაც, როგორც შეთანხმების, თანაგრძნობის გამომხატველი აკომპანემენტი, ეხმარება მის მწუხარებას: „ზუუ! კვნესით შემოჰზუზუნა შემოდგომის ცივმა და სასტიკმა ქარმა და თან კარებსა და სარკმლის ჩარჩოებს რაკრაკი დააწყებინა, თითქოს შინ შეშვებას ეხვეწებო“¹.

ნოველაში „ქარი-კი ამ დროს ზმუოდა, კვნესოდა, გმინავდა!“ ეს ჩართული პეიზაჟი, გარდა იმისა, რომ მშვენივრად, გულში ჩამწვდომად, თანაგრძნობით ეხმაურება და აძლიერ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ქარი-კი ამ დროს ზმუოდა, კვნესოდა და გმინავდა“, ტ. I, გვ. 198.

რებს ტიტოვს კვნესით, ვაივაგლახით და დამცირებით გატარებული ცხოვრების გზას, მის შინაგან აფორიაქებას, მის ერთგვარი სიმბოლური იერის მატარებელიც არის: „სასტიკი ქარის კარებისა და სარკმლის ჩარჩოების რაკრაკი, თითქოს შინ შეშვებას ეხვეწებაო“, — გამომხატველია არა მარტო ტიტოვსი, არამედ აგრეთვე, როგორც ეს შიო არაგვისპირელის სტილისთვისაა დამახასიათებელი, ტიტოვსებრ დაჩაგრულ-დამცირებულთა მძლავრი კაკუნია ცხოვრების კარებზე დაუძლეველი სურვილით, ისინიც მიღებული იქნან ცხოვრების მიერ, ისინიც ცხოვრებამ „ერთ კაცად იწამოს“, — მათაც საშუალება და ადგილი მიეცეთ სიცოცხლისა, მოქმედებისა, ნიჭის, უნარის გამოვლინებისა და სიამოვნებისა.

ასე მოხერხებულად, შთამაგონებლად აქსოვდა პეიზაჟის საშუალებით შიო არაგვისპირელი თავის ნოველებს მალაღმორალური, სოციალური და პოლიტიკური საკითხების გამახვილება-გადაჭრას. აქაც, როგორც მთლიანად მწერლის შემოქმედებაში, მიმზიდველად ისმის დიდი თანაგრძნობა პატარა, დამცირებული ადამიანებისადმი, „უმცროსი ძმისადმი.“ აშკარად იგრძნობა მწერლის დემოკრატიულ-რადიკალური მსოფლმხედველობა, მიმართულება, მისი დიდი ჰუმანიზმი.

შიო არაგვისპირელი პეიზაჟის გამოყენებით ნიჭიერად ახერხებს რთული ფილოსოფიურ-სოციალური საკითხების დაყენება-გადაჭრას.

მაგალითად, ეტიუდში, „ღმერთო, რა დაგიშავე?!“ შიო არაგვისპირელი დიდი სისადავითა და დამაჯერებლობით ამახვილებს არა მარტო მწერლის ეპოქისათვის, არამედ საერთოდ ადამიანთა ცხოვრებისათვის, მარადიულ საჭირბოროტო პრობლემას—რამდენად ბუნებრივია და გამართლებული, რომ კაცმა სულიერი სიმშვიდე და ბედნიერება ცხოვრებიდან განდგომაში ეძიოს და ჰპოვოს. ცნობილია, მე-19 საუკუნეში, განსაკუთრებით მის მეორე ნახევარში, ამ მარადიული პრობ-

ღემის მწვავე ტკივილებით მრავალი მეცნიერი და მწერალი იყო დაკოდილი (მ. ლერმონტოვი — «Мцири», «Демон»; ლ. ტოლსტოი — «Отец Сергий»; ე. ზოლა — „La faute de l'abbé Mouret; გ. ფლობერი — „La tentation de Saint-Antoine“; ან. ფრანსი — „Thais“; ილ. ჰეკეაძე — „განდეგილი“ და მრავალი სხვ.).

ეს პრობლემა, როგორც ირკვევა, შიო არაგვისპირელსაც საგრძნობლად აწვალებდა, რაც მის ეტიუდში „ღმერთო, რა დაგიშავე?!“ დიდი ოსტატობით აქვს მოცემული.

ახალგაზრდა მწირი სერაფიონი ცხრა წლისა მშობლებმა უდაბნოში დატოვეს ბერებთან. მას შემდეგ განვლო თერთმეტმა წელმა. სერაფიონი ყველამ შეიყვარა მონასტერში; მთელი კრებული მას დიდი მზრუნველობით ზრდიდა. და აი, როცა სერაფიონი ოცი წლისა გახდა, დაუკმაყოფილებას გრძნობს, თითქოს მისი არსება „შუაზედ გაიყო“ — ერთი „მუხლმოდრეკილი ჯვარცმულის წინაშე ლოცვას უაზროდ ამბობს; ბუტბუტებს გონებადაუტანებლად, ხოლო მეორემ შეიღი-რვა წლის ყმაწვილის სახე მიიღო, თავის ტოლ-ამხანაგებში დარბის, დახტის და თამაშობს, გრძნობს, რომ ბედნიერია“¹. სერაფიონი მოუსვენრად არის, მას უდაბნოში გული აღარ უდგება, ის თავის ასეთს მტანჯველ განწყობილებას წინამძღვარს გულახდილად გაანდობს.

წინამძღვარმა, სერაფიონთან ხანგრძლივი საუბრის შემდეგ, აშკარად დაინახა, რომ სერაფიონის უდაბნოში დატოვებას აზრი აღარ აქვს, და მას ცხოვრების ახალ გზას ულოცავს: „უფალმა გაგაძლიეროს და გაგამხნეოს... ნეტარება შენ, შვილო, თუ გზამ არ შეგაშინა და ძლევამოსილი გამოხვედი... რაც ეკლიანია გზა, მით ნაყოფი უტკბესია, მით უფრო დიდი ნეტარება მოგველის...“²

ცხადია, წინამძღვრის საუბარს თუ დალოცვას ისეთი იერი აქვს, რომ ცხოვრების სიტკბოება თითქოს მასაც იზიდავს, მაგრამ რეალური ცხოვრების გზა თავისი სირთულითა და

¹ შ. არაგვისპირელი, „ღმერთო, რა დაგიშავე?!“, ტ. I, გვ. 207.

² იქვე.

წინააღმდეგობებით, მას, ალბათ, სუსტი ნებისყოფის მქონეს, აშინებს, რისთვისაც მან თავი უღაბნოს სიმყუდროვეს შეაფარა. ექვს გარეშეა, წინამძღვრის სიტყვები — „რაც ეკლიანია გზა, მით ნაყოფი უტკბესია, მით უფრო დიდი ნეტარება მოგველის“ — ასე უნდა გავიგოთ და შევაფასოთ.

შიო არაგვისპირელმა, რომ უფრო აშკარად გვაგრძნობინოსა და დაგვარწმუნოს კიდევ, რომ სერაფიონის მიერ არჩეული გზა ბუნებრივია, სწორია, შინაპრსიანია, პეიზაჟს იშველიებს: „მთვარემ ამ დროს ღიმილით გადმოხედა უკანასკნელად მომტირალ მწირს და შორს, ცის კიდეებთან ამართული მთის იქით, ნაზად ჩაესვენა. აქამდე გაციაკრებულმა ვარსკვლავებმა კაშკაში დაიწყეს და ერთმანეთს გამოელაპარაკნენ. მოდუდუნე მტკვრის პირიდან ნიავმაც დაიწყო სისინი და ფოთლები ააშრიალ-ათამაშა; ხის ტოტებზე ჩამწყრივებული ბელურები გამოაღვიძა, მოასმენინა მწირის ქვითინი და ზევიდან ჩაწივწივებით ანუგეშებინა. არაგვი ხომ მთის იქიდან გამოსჭყვივის და ამხნეებს მწირს და ეუბნება, მარტო არა ხარო, მაგრამ მწირს არც ბელურების ნუგეში და არც არაგვის გამხნეება არ ესმოდა.

მწირი მაინც უფლისადმი საყვედურით აღვსილი ქვითინებს და ქვითინებს“...¹.

თუ შეუღაბნოენი სერაფიონს ერთგვარი წყენითა, შიშითა და კრძალვით უშვებენ ცხოვრებაში და უღაბნოდან ანთაგრსუფლებენ, სამაგიეროდ, გარემო ცხოვრება მას სიხარულითა და მძლავრად იზიდავს თავის წიაღში. არაგვი, ეს საქართველოს შეუპოვრობის, დინამიკისა და სილამაზის სიმბოლო, სერაფიონს გადმოსჭყვივის და ამხნეებს „მარტო არა ხარო“, თითქოს შთააგონებს — ერთად ჭირისა და ლხინის გადატანა უფრო ადვილიაო. და თუ, მიუხედავად ამისა, მიზანმიღწეულ სერაფიონს არც ბელურების ნუგეში და არც არაგვის გამამხნეებელი სიტყვები არ ესმის და ქვითინებს, ეს არა იმიტომ, რომ მას უღაბნოს დატოვება ენანება, არამედ ის ტირის დაკარგულ, უღაბნოში გატარებულ თერთმეტ წელს — თა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ღმერთო, რა დაგიშავე?!“, ტ. I, გვ. 209.

ვისი სიჭაბუკის წლებს. ასეთია ამ პეიზაჟის *raison d'être*, გამართლება.

ამ რთულ ფილოსოფიურ-სოციალურ პრობლემას — ადამიანის ჩიკოცხლის არსს, შიო არაგვისპირელი ისევე რეალურად წყვეტს, როგორც ილ. ჭავჭავაძე („განდეგილი“), ლ. ტოლსტოი („მამა სერგი“), მ. ლერმონტოვი („მწირი“) და სხვ.

სახელდობრ: ადამიანის დანიშნულება და აუცილებელი პირობაა, დარჩეს ცხოვრებასთან, იტრიალოს ცხოვრების შუა გულში და არა მის გარეთ, მის დამოუკიდებლად.

შიო არაგვისპირელის მიერ ჩაქსოვილმა პეიზაჟმა არა მარტო გააღრმავა, ნათელყო, და დახვეწა სერაფიონის სულიერი ტრაგედია, არამედ აგრეთვე, რეალურ, ცოცხალ ფერებში, მიმზიდველი პერსპექტივით გაშალა მისი ცხოვრების ახალი გზა, რითაც უფრო თვალსაჩინო გახადა ნოველის დედა-აზრი.

ასევე დიდი სოციალური არსის, მოქმედი პერსონაჟის სულიერი განწყობილების, მდგომარეობის გათვალისწინების, მკითხველზე ძლიერი შთაბეჭდილების მოხდენისა და სწორი, მართებული გაგების მიზნით, ეტიუდში „ციცინათელა“ შიო არაგვისპირელი მოხდენილად იშველიებს ბუნებას.

ეტიუდში „ციცინათელა“ შიო არაგვისპირელი აგვიწერს მისი თანამედროვე ცხოვრების გაყალბებულ, დამძიმებულ, დაუნდობელ პირობებს. მკითხველს მრავალმხრივ უნდა აჩვენოს გიორგის სახით თუ მდგომარეობის დახატვით ნამდვილ ცხოვრებას, საღ ადამიანურ ურთიერთობას მოწყურებული კაცის დაუძლეველი, გაწამებული სულიერი ტანჯვა.

გიორგის შინაგანი, აფორიაქებული, განმარტოებული მდგომარეობა მკითხველს რომ უფრო სრულყოფილად განაცდევინოს, მწერალი იშველიებს პეიზაჟს, რომელიც გიორგის (ეტიუდის მთავარი პერსონაჟი) შინაგან, აშლილ სამყაროს შესანიშნავად შეესატყვისება. „შავბნელი ღამეა, — გად-

მოგვცემს მწერალი, — სასტიკი ქარი ჰგლეჯს არე-მარეს. ერთადერთი მუხა, მამა-პაპეული მუხა, რომელიც სოფელზე ძალიან დაშორებულია და რომლის ძირსაც გიორგი ზურგიტ მიჰყუდებია, ხმაურობს, ბანს აძლევს სასტიკ ქარს და შტოებს იქით ჰხრის, საითკენაც ქარი სწევს, ძირი-კი უნძრეველია; არსაით იხრება“¹...

ანალოგიურია, მწერლის გადმოცემით, გიორგის, როგორც განდგომილის, გაურკვეველი, ღრმა სევდამორეული განწყობილება. „გიორგის, — აგვიწერს მწერალი, — არ ესმის არც ქარის ნავარდობა ამ უბედურ ველზე და არც მუხის ხმაურობა, მისი ალიაქოთი; არც ცის მოქუშული სახე აშინებს, არც-კი ამჩნევს ამ მრისხანებას... იგი თავჩალუნული ღრმად მისცემია თავის ფიქრებს და მის გარეშე მისთვის აღარა არსებობს-რა“²... აქ პეიზაჟის ჩართვამ, ცხადია, მკითხველისათვის უფრო ნათელი გახადა გიორგის მძიმე სულიერი განწყობილება.

მკითხველი დიდი გულისყურით ცდილობს გაიგოს, რა იწვევს გიორგის ასეთ მწვავე სულიერ ტკივილებს, უკმაყოფილებას. მწერალიც გზადაგზა, თანმიმდევრობით ამის გამომწვევ მიზეზებსაც ბუნების მოვლენათა მეშვეობით მკაფიოდ აჩვენებს.

მწერლის გაგებით, ესაა ადამიანთა ცხოვრების სიმყაყე, ურთიერთგაუტანლობა, გაუკითხაობა, არდაფასება, გულგრილობა, ურთიერთმტრული დამოკიდებულება. გიორგის, რომელიც მოწმეა და თვით ობიექტი ამ უმსგავსობისა, საზოგადოების მიერ შევიწროება-შელახვის კონკრეტულ მაგალითზე მიუთითებს სახელდობრ: პიროვნებას შეურაცხყოფენ, მის პასუხს — საბუთიანობას არც კი მოისმენენ, გაუკითხავად სწეწენ, უსაბუთოდ, დაუნდობლად ანადგურებენ, მისი ტანჯვის, ტკივილების გაგება არავის არ სურს. საზოგადოების, ცხოვრების დამოკიდებულების ამ თვისებათა უარყოფითი გავლენა და მნიშვნელობა ცალკეულ პიროვნებაზე მკით-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ციცინათელა“, ტ. II, გვ. 122.

² იქვე.

ხველს უფრო მკვეთრად რომ აგრძნობინოს და გააგებინოს, მწერალი კვლავ პეიზაჟს მიმართავს: „ქარი მაინც თავისას არ იშლიდა: აქ ნარეკალს წაჰკრავს თავში და მიწაზე გაართხობს; იქ ნარს წელში შემოჰკრავს და გადასტეხს; იმის ახლოს გაქ-შას თავს მოჰკლევს და შრიალით წინ გაიგებს; ზევით ფერ-დობზე კიდევ ჯაგს აწრიპინებს, აშტვენინებს, ქვევით მდელ-ლოს, ნათეს-ნახნაეს ასისინებს და მუხას ხომ ისევ აშფო-თებს“¹...

ასეთივე ანალოგიური, უსამართლო ცხოვრებაა გიორგის გარშემო. აქაც პეიზაჟი უფრო ამძაფრებს გიორგის შევიწრო-ებულ მდგომარეობას.

სიმართლის, სიკეთის, სათნოების მაძიებელი გიორგი შეძრ-წუნებულა ცხოვრების სიმართლის ნახვით. მას საზოგადო-ებრივი ცხოვრება წარმოუდგება აყროლებული ჭაობის სა-ხით. ის უკმაყოფილო, შეშფოთებული, განცვიფრებით კით-ხულობს: „ნუთუ ჩვენი საზოგადოება ისე დაშმორებულია, რომ პიროვნების წაშლა მაგრე ადვილად შეუძლიან?...“

გიორგის (რა თქმა უნდა, გიორგის სახით პირველ რიგში თვით შიო არაგვისპირელს) კარგად ესმის, რომ საზოგადოე-ბისათვის, განსაკუთრებით ისეთი მცირე ერისათვის, როგორც ჩვენია, ერთი საღი წევრის დაკლება კი დიდი ზარალია. ამიტომ ადამიანს, ყოველ მოქალაქეს, მით უფრო სასარგებლოს, სა-ზოგადოება დიდი სიფრთხილით უნდა ეკიდებოდეს, უვლ-ოდეს, აფასებდეს.

ნახულითა და განცდილით ღრმად დამწუხრებული გი-ორგი თავის თავს ჩაუფიქრდება, თავის ზრახვებს, მისწრაფე-ბებს დაუპირისპირებს საზოგადოების ასეთს უაზრო, არა სწორ, მაგნე დამოკიდებულებას პიროვნებისადმი. ის სევდი-ანად, თან განცვიფრებითა და თითქოს, დანანებითაც წამოი-ძახებს: „რად მეგონა მისი (საზოგადოების — მ. ზ.) ჭირი ჩემ ჭირად? მისი სუნთქვა ჩემ სუნთქვად, მისი ლხინი ჩემ ლხინად, თუ მაგრე მის თვალში მე, როგორც პიროვნება,

¹ შ. არაგვისპირელი, „ციცინათელა“, ტ. II, გვ. 123:

უპიროვნებას შევადგენდი?! რად მთვლიდა თავის წევრად მე უპიროვნოს?!“¹

მართლაც, საშინელი, მძიმე, აუტანელი წვა-ტრაგედიაა გულწრფელი საზოგადო მოღვაწის ცხოვრებაში მისი ასეთი დაშორება საზოგადოების ცხოვრება-შეხედულებისაგან. თითქოს მასსა და საზოგადოებას შორის გარღვეული უფსკრული არსებობს.

გიორგი რწმუნდება, რომ ის ცდებოდა, ასეთ საზოგადოებას მხარდამხარ რომ მიყვებოდა, რასაც ის ასე მწვავედ განიცდის. გიორგი ცხოვრების ასეთ გაგებაში თანდათან უფრო ღრმავდება. მას სურს ცხოვრება, რამდენადაც კი შეძლებს, ობიექტურად, მისგან დამოუკიდებლად განაჩიქოს, შეაფასოს მაგრამ, სამწუხაროდ, მაინც რწმუნდება, რომ საზოგადოების ორ წევრსაც კი აზრადაც არ მოსდის სინამდვილე გულდასმით შეისწავლოს, გამოიცნოს მიწი ბუნება, მისი არსი.

სინამდვილეზე დაკვირვების შედეგად გიორგის განცდა, გაგება და დასკვნა ასეთია: თუ პიროვნების უფლებათა შელახვა ვისმე ადვილად შეუძლიან და ჩვეულებრივ აბუჩად ექცევა, ის უსამართლო ყოფილა და უპიროვნო, ის „თავის თავს ანდერძს უგებ“, თავის თავს თითონვე უთხრის სამარეს“...²

მაგრამ გიორგის (რა თქმა უნდა, პირველ რიგში თვით მწერალს) არ უნდა მიიღოს მის მიერ გამოტანილი განაჩენი საზოგადოებისადმი. არა. ის ვერ ურიგდება მის დაღუპვას. გიორგი ცდილობს, აკვიატებული „შავბედითი დასკვნა“ სოფლის მოსპობაზე თავიდან მოიშოროს. საკუთარ თავთან ხანგრძლივ ბრძოლაში უწყალოდ დათენთილი გიორგი მაინც თითქოს მიაგნებს რაღაც იმედს, გამოსავალს და ძალუმად ჩაეჭიდება მას. მაგრამ მეორე, სასტიკი, უღმობელი ხმა გიორგის ამ იმედს უქარწყლებს და დაჟინებით ჩასჩინებს, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება მოისპობა, არსებული ცხოვრება უფრო დაღუპება-დაკნინდება. ასეთს მტანჯველ მერყეობა-წინააღმდეგობაში მყოფი გიორგი, თითქოს რაღაც ზეშთაგო-

1 შ. არაგვისპირელი, „ციკინათელა“, ტ. II, გვ. 123.

2 იქვე.

ნებას მოელის. მაგრამ საიმედოს ვერაფერს ხედავს. ამ მომენტშიც გიორგის აშლილი მშფოთვარე სულიერი სამყარო რომ გააშიშვლოს და მისი სულისკვეთება მკითხველს ღრმად განაცდევინოს, მწერალი კვლავ ბუნებას იშველიებს: „ცაც ხომ მოქუშული იყო... მხოლოდ ისმოდა ქარის შტვენა, წივილი და კვნება, მუხის ფოთლების აღგზნებული შრიალი, ტოტების ქახა-ჭუხი...“¹

ამგვარ მდგომარეობაში მყოფ გიორგის თვალწინ მცირე შუქი გაკრთება და ისევ სწრაფად გაქრება. გიორგის ჰგონია: თვალმა უღალატა. გამალებით ცქერა დაუწყო, თითქოს, შვების გზის სწავლებას თუ პონას მოელისო. მცირე შუქი კვლავ გამოკრთა და ისევ სწრაფად გაქრა. ეს შუქი, თითქოს გიორგის გულშიც ჩაეშვა, მის გონებასაც მიაშუქა. ორივე აამოძრავა. შუქი კი დროგამოშვებით გამოკრთოდა. ეს იყო ციციანათელა. ამ საშინელ ღამეში ციციანათელა მუხის ფოთოლს თუ ტოტს მიჰკროდა. ასევეა გიორგის აფორიაქებული შინაგანი სამყარო აკვიტებული იმედისა და უიმედობის მერყეობით აწეწილი, აფორიაქებული.

გიორგის მთელი არსება ციციანათელამ მიიპყრო. მისმა გონებამაც მძაფრად იწყო მუშაობა, მის არსებას სულ სხვა მიმართულება მისცა. გიორგი ჩაფიქრდა: „...რა არის ციციანათელა?!.. სულ უბრალო, მცირე მწერი და აგერ იგიც, თუქცა სასტიკი ქარი საშინელის სიძლიერით ებრძვის, სცდილობს, თუმცა შეუგნებლად, მისი პიროვნების წაშლას, იგი მაინც თავისას არ იშლის... უძალიანდება, ვიდრემდის არ მოკვდება... და უკანასკნელ სულის ამოხდომამდის თავის პიროვნებას, თავის არსებობას ამცნევს ქვეყანას... თავის თვისების წაშლა არ უნდა... რაც შეუძლიან, მოვალედ სთვლის თავის თავს, გააკეთოს და არაფერს შეუშინდეს... დეე, სასტიკი გარემოება, როგორც ციციანათელას, ხელს უშლიდეს, ეწინააღმდეგებოდეს, პიროვნებამ თავის უკანასკნელ სულის ამოხდამდის, მოვალეობას არ უნდა გადაუხვიოს და წინ მიდიოდეს შეუღრეკელად“...²

¹ შ. არაგვისპირელი, „ციციანათელა“, ტ. II, გვ. 126.

² ი. ქ. ე. ე, გვ. 126.

აქაც შიო არაგვისპირელი კვლავ ძალუმად ეხმაურება თავის წინამორბედ მწერლებს ილ. ჭავჭავაძეს, განსაკუთრებით კი ნ. ბარათაშვილს, რომელიც მწვავედ გრძნობდა რა საზოგადოებრივი ცხოვრების „სისაძაგლეს“, სიდუხჭირეს, მაინც კაცთა სამოძღვროდ, განსამტკიცებლად, შთამაგონებლად მეტყველებდა:

„მაგრამ რადგანაც კაცნი ვეჭვიან — შვილნი სოფლისაჲ
უნდა კიდეთა მიედით მას, გვესმას მშობლისა,
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს!“¹

შიო არაგვისპირელიც ნ. ბარათაშვილისებურად მიმართავს მკითხველის გულისყურს ბუნების — პეიზაჟის მოშველრებით.

მართალია, — აგვიწერს მწერალი, — „სასტიკი ქარი კვლავ სასტიკად აკვნესებს არემარეს, სოფლიდან ისევ მყრალი სუნი მოდის... მაგრამ გიორგი აღარ უშინდება, ძლიერი ნაბიჯით პირდაპირ სოფლისაკენ მიდის... მიდის..., რომ თავისი შოვალეობა შეასრულოს, აყროლებული ქაობი ნაკადად გარდაქმნას, მის ნაბიჯს არა აფერხებს-რა, თუმცა ქარიც და სოფლის სუნიც ეწინააღმდეგება“²...

ეს შეიქმნა გიორგის ღრმა რწმენად, რაც გიორგის გონებას — შეგნებას ისე მიეკრა, როგორც ციცინათელა მუხის ფოთოლს. ამ რწმენას სიკვდილამდე ვერაფერი შეაფერხებს, ვერაფერი შეცვლის. „ციცინათელა ციცინათელადვე მოკვდება!“ (ე. ი. კაცი სიკვდილამდის კაცად, ღირსეულ მოქალაქედ უნდა დარჩეს, ის იბრძვის თავისი ქვეყნისათვის სასარგებლო საქმის შესასრულებლად), — ამყად გაიძახის გიორგი და მდგრად მიაღრვევს ქარს, ტალღებს, ე. ი. ცხოვრების უკუღმართ პირობებს.

ამ ეტიუდში ბუნების მოვლენები — ციცინათელა, ქარი, მუხა და თვით სოფლის დამყაყებული სუნი — რა თქმა უნდა;

¹ ნ. ბარათაშვილი, „ფიქრნი მტკვრის პირას“.

² შ. არაგვისპირელი, „ციცინათელა“, ტ. II, გვ. 126.

“სიმბოლიურიცაა, რაც შიო არაგვისპირელს ეხმარება მხატვრული სახეების სრულყოფილად გამოქანდაკებაში, რათა თავისი ღრმა რწმენა ადამიანის საზოგადოებრივ დანიშნულებაზე მკითხველს შთამბეჭდავად აგრძნობინოს.

ციცინათელას მდგომარეობა მკითხველს მკაფიოდ და დამაჯერებლად შემდეგს ეუბნება: კაცი ცხოვრების გზაზე არ უნდა შეუშინდეს არავითარ დაბრკოლებას. მისთვის მუდამყამს მამოძრავებელი უნდა იყოს ურყევი რწმენა და მისწრაფება—იზრუნოს ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, მოძმეთა სასარგებლოდ; კაცმა ღრმად უნდა ირწმუნოს, რომ მისთვის სიმშვიდე, კმაყოფილება და ბედნიერება საზოგადოებრივი ცხოვრების გარეშე არ არსებობს. ასეთია ამ ნაწარმოების დედააზრი, ამაშია მისი დიდი საზოგადოებრივი ღირებულებაც.

შიო არაგვისპირელი აგრეთვე ხშირად იყენებს პეიზაჟს, როგორც კონტრასტს ადამიანის განწყობილებისა თუ მოქმედების საჩვენებლად. ამასთან მასში არაიშვიათად ჩაურთავს ხოლმე მწერალი პეიზაჟს თავისი პირადი განწყობილების, გაგებისა თუ დამოკიდებულების მიმთითებელს ამა თუ იმ სოციალური მოვლენისა თუ საგნისადმი. მაგალითად, მოთხრობაში „ჩ ე მ ი ბ რ ა ლ ი ა რ ა რ ი ს ღ მ ე რ თ ო..“ გლეხის — დათუა შრომიშვილის კარგად მოვლილ, შემოსავლიან ვენახს; ყალბი, უსინდისო, გარეწარი მოწმეების — აზნაურ გოგისა და ლევანის ცრუ ჩვენების საფუძველზე სასამართლო კაციჭამია, სოფლის შემავიწროებელ ვაჭარ ისაკა ჭამიაშვილს მიაკუთვნებს.

ყოველი მხრივ შევიწროებულო, უსამართლოდ გაქეპყილო, ცხოვრების უკანასკნელ სახსარს მოკლებული დათუა სახლში ბრუნდება. შავი ფიქრები ტყვიასავით დასწოლია გულზე, ის გამოუვალ მდგომარეობაშია. ვერ ისვენებს, ბორგავს; ადგილს ვერ პოულობს.

სოფელს კარგა ხანია სძინავს. სძინავთ დათუას ცოლს ნე-

ნეს და მის რვა წლის ვაჟს გაბროს. მხოლოდ დათუას თვალს არ ეკარება რული. იგი საწოლში შამფურივით ტრიალებს. ბოლმა ყელში აწვება. მას ვერ მოუხელება, ვენახი ასე უსინდისოდ, უსამართლოდ რომ ჩამოართვეს და ისაკა ჭამიაშვილს გადასცეს. მაშინ, როდესაც დათუა ასეთ უმწეო, აფორიაქებულ სულიერ მდგომარეობაშია, „მთვარე-კი შემოსციცილებდა დათუას და თითქოს ამას ეუბნებოდა: „საწყალო შრომის შვილო, როგორც ვხედავთ, შენ ბედი არ გაგიღიმებს!.. რამდენი საუკუნეა, რაც შენ მონადა ხარ და შენი სარჩო-საზაბადებელი სხვას მიაქვს... წინათ თუ ლუარსაბები, რევაზები და არჩილები გაცლიდნენ ხელიდან შენ საცხოვრებელს, ეხლა ისაკები გიხდებიან ბატონად და... ეჰ, საწყალო, როდემდის უნდა ითმინო?!“ თითქოს მთვარემ ვეღარ გაუძლო დათუას მზერას, ღრუბელს მოეფარა და დერეფანში ჩამობნელდა“¹.

აქ პეიზაჟი ორგვარ ფუნქციას ასრულებს: ერთი მხრივ, ბუნება წინააღმდეგია დათუას გარშემო მყოფ იმ ადამიანთა, რომელნიც მისდამი არაადამიანურ, გულქვა დამოკიდებულებას იჩენენ; მთვარე დათუას შესციცილებს, თითქოს მის გამხნევებას ცდილობს. მთვარე თავისი ფერებით გამოხატავს დათუასადმი თანაგრძნობას; ისიც შეწუხებულია, მოლუშული, ბნელდება დათუას გარემო წარმოებული შემაძრწუნებელი ძალმომრეობით, თვითნებობით, უკანონო, უადამიანო ჰოქცევით; მეორე მხრივ, თვით მწერალი, აღშფოთებული ამგვარი სოციალური ყოფით, თითქოს ვეღარ იმაგრებს თავს და თავის განწყობილებას, აღელვებას მთვარეს მიაწერს; ამ მოვლენისადმი თავის სამღურავს მთვარეს გამოათქმევინებს. შემოქმედების ეს ხერხი ამ ამაღლელებელი მოვლენისადმი მკითხველის შთაბეჭდილებას არ ანელებს, არამედ უფრო ამძაფრებს, რითაც მწერლისა და ნაწარმოების დემოკრატიულ-ჰუმანური მიზანდასახულება მკითხველამდის უფრო მკვეთრად და შთამაგონებლად დაჰყავს. ამასთან მწერლის მიერ გა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 120—121.

მოთქმული უკმაყოფილება და განსჯა თითქოს ზოგად, საერთო-საკაცობრიო ხასიათსაც იღებს, რაც შიო არაგვისპირელის სტილისათვის აგრეთვე დამახასიათებელია.

ეტყუდში „სოფლად“ შიო არაგვისპირელი პეიზაჟის ჩართვით სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების საწინააღმდეგო განწყობილებისა თუ შთაბეჭდილების აღმძვრელ სურათს იძლევა, რითაც მკითხველში სოციალური გარემოების სწორად და მკვეთრად გაგებას უწყობს ხელს.

მოვიგონოთ ძირითადი ხაზი ამ ეტიუდისა: ახალწლის დამეა. ჩვეულების მიხედვით ყველა ცდილობს ახალწლის დღეს მხიარულად, დოვლათიანად შეხედეს, რათა ასეთი სიუხვე მას მთელი წლის მანძილზე დაეხედოს. ეს ჩვეულება, რაც დღემდე შემორჩა ყველა ხალხს, ისტორიულად გამომუშავდა ხალხის მასების გამუდმებული ეკონომიური სივიწროვით და მიწის დაუძლეველი, დიადი სურვილით — სავსე, გაუჭირვებელი ცხოვრება მოიპოვოს და დაიმკვიდროს.

ახალწლის წინა დამეს მთელი სოფელი მზადების ფაციფუცშია. ყოველი ოჯახი „რალაც მოძრაობაში და მზადებაში იყო. ყველას ერდოდან ბოლი და ნაპერწყლები ამოდიოდა. მოინმოდა ლაპარაკი, ძაღლების ყეფა და ყმუილი, ქათმების ჩხავილი, ფრთხიალი“. ხოლო გარეთ კი ამ დროს, — აგვიწერს შიო არაგვისპირელი, — „მშვენიერი ნათელი დამე იყო. სავსე მთვარე ნაზად დასცქეროდა ჩვენს თეთრად შემოსილს სოფელს და უხვად უგზავნიდა მკრთალ ნათელს. ამას ფიქრადაც არ მოსდიოდა, რომ ეს ახალწლის დამე იყო. ისევ ისე კეკლუცად მისცურავდა, როგორც წინა დამეს“¹.

სოფლის ცხოვრებისა და ბუნების დამის სურათს შორის სხვადასხვაობა, საწინააღმდეგო სურათი შიო არაგვისპირელის ამ ნაწარმოების იდეასა და მიზანდასახულებას ამახვილებს. მაშინ, როდესაც სოფლის მოსახლეობა, ადამიანი არაჩვეულებ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „სოფლად“, ტ. I, გვ. 20.

რეადაამოქმედებული და აფორიაქებული ამ ერთი დღის შესახვედრად — მთვარე, ეს მარადიული მოწამე ადამიანთა ცხოვრებისა, ჩვეულებრივი სინაზით, სიმშვიდით დასცქეროდა სოფელს და მკრთალ ნათელს უგზავნიდა მას. ამგვარადვე ჩვეულებრივი, აუფორიაქებელი, მარადიული და კანონზომიერი უნდა იყოს ადამიანთათვის ისეთი დოვლათიანი და სასიამოვნო სამზადისი (ე. ი. საკმარისი ეკონომიური დოვლათი, კმაყოფილი, ბედნიერი დღე, რომლისკენაც სამართლიანად მიისწრაფის ადამიანი მხოლოდ ახალწლის დღისათვის). როგორც მთვარისათვისაა მარადიული და ჩვეულებრივი — ნაზად, მშვიდად, კეკლუცად ცურვა ცის კაბადონზე.

ამ შემთხვევაშიც პეიზაჟი გარკვეული სოციალური დაკვეთის ფუნქციას ემსახურება და სურათის იდეაცა და მიზანდასახულობაც მკითხველამდის ადვილად და თვალსაჩინოდ დაჰყავს.

კაცის კეთილი, საქვეყნო საქმის სასარგებლო სამსახურის მიმზიდველობა რომ უფრო გააძლიეროს, მკითხველზე უფრო ღრმა, შთამაგონებელი შთაბეჭდილება რომ მოახდინოს და ქვეყნის კეთილდღეობისათვის თავდადებული კაცისადმი თავისი აღფრთოვანება თვალსაჩინოდ გამოავლინოს, შიო არაგვისპირელი პეიზაჟს იშველიებს. მწერლის ჩვენებით, ბუნება ადამიანის ცხოვრების თანამგზავრია, მისი ახლო და სიმართლით გამცდელი და გამგებია. როცა კაცი კეთილს, სახალხო საქმეს იცავს, მაშინ მას ბუნებაც თანაუგრძნობს და ღია ფერებით კიაფობს.

ასევეა შიო არაგვისპირელის ეტიუდში „ს ა მ ა რ ც ხ ვ ი ნ ო ბ ო ძ თ ა ნ“. ჩიტა გუთნიაშვილი¹ სიმართლისათვის, ხალხისადმი უსამართლობის, ძალმომრეობის წინააღმდეგ თავგანწირული იბრძვის. მას შავი რეაქცია დაუნანებლად, ვერაგუ-

---

¹ ჩიტა გუთნიაშვილის სახით განსახიერებელია ცნობილი რევოლუციონერი მუშა — არსენა ჭორჭიაშვილი, რეაქციონერ გენერალ გრიაზნოვის მკვლელი.

ლად კლავს — საჯაროდ დახვრეტს. ჩიტა ამ სასჯელს გმირულად ხვდება.

მწერალმა თავისი თანაგრძნობა და აღფრთოვანება ჩიტას პიროვნებით და მისი მოქმედებით რომ დაანახვოს მკითხველს, ამბავს ბუნების დანმარებით შემდეგნაირად ამთავრებს: „ჩიტას გვამი დამზადებულ საფლავში ჩააგდეს და მიწის წაყრას შეუდგნენ.

სწორედ ამ დროს ცამ გადაშალა თავისი მკერდი და ტანტად გაუმზადა თავის სატრფოს. ჩიტა აღარც კი მოკვონებია...“

აი სწორედ ადამიანთა თუ ხალხთა ცხოვრების ამგვარ მომენტებზე და ბუნების მათდამი დამოკიდებულების შესახებ შეიძლება გამეორდეს დიდი რუსი პოეტის ალ. პუშკინის სიტყვები:

„И пусть у гробового входа
Младая будет жизнь играть,
И равнодушная природа
Красою вечною сиять.“

ჩიტა დაეცა ახალი ცხოვრების კარიბჭესთან, რომლისთვისაც ის ასე თავგანწირვით იბრძოდა. მწერალი მწუხარებით გადმოგვცემს ჩიტას სიკვდილს, მაგრამ მასთან გვახარებს მისი გმირული სიკვდილის ჩვენებითა და პეიზაჟის ჩართვით — ახალი ცხოვრების დასაწყისი — ზიკეთე გაიმარჯვებს, ბოროტება დაითრგუნება.

შიო არაგვისპირელის პეიზაჟის გამოყენების მიმზიდველობა, როგორც აღნიშნულიდან შეიძლება დავინახოთ, მართო მისი სიზუსტით, მკვეთრი ფერებითა და გამომხატველ ემოციებით კი არ ხასიათდება, არამედ აგრეთვე, ღრმა გულწრფელობით, მაღალი იდეებით, გრძნობებითა და მისწრაფებებით, რომელთაც მკითხველის შეგნებაში შთამაგონებლად აღძრავს, აღრმავებს, ნერგავს.

5. შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ხალხურობა

შიო არაგვისპირელი ხომ ხალხის შეილია, მის წილში დაბადებული და გაზრდილი. მისი მსოფლგაგებაც, ბუნებრივია, დადუღებულია ხალხის ყოფისა და მისწრაფებათა საფუძველ-

ზე. ამიტომ: შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურებაა მის მიერ ხალხის ცხოვრების კარგი ცოდნა, მისდამი ცხოველი ინტერესი და გულსხმიერი დამოკიდებულება.

შიო არაგვისპირელი თავის „უბის წიგნაკში“ დიდი გულსხმიერებით ადარებს ინტელიგენტს გლეხს და ასეთი დასკვნა გამოაქვს: „ინტელიგენტი რაღაცას ეძებს, რას, თითონაც არ იცის, ამისთვის გარემოებას ლანძღავს, თავის ძალღონესაც ფუქსავატობაში ატარებს. იბნევა, იძახის, მხარი რომ მოეცათ სხვებს, ქვეყანას ვიხსნიდიო. გლეხი?.. გლეხს გარკვეული გზა აქვს. ის მუშაობს. ოჯახის გაძლიერება აქვს მიზნად. ის ყოველი წინ წადგმული ნაბიჯი ამ მიზნისათვის, თუნდაც ორი კოდი პური მეტი მოვიდეს წინა წელიწადთან შედარებით, საშინლად ახარებს ეს მცირე წინსვლა. ცოტა ოდნავ უკან ჩამორჩენა საშინლად აღონებს. მაგრამ იცის, რატომ დაღონდა და უფრო მეტის ენერჯით ჰკიდებს ხელს, მომავალში საქმე გამოასწოროს და თავის მიზნის მისაღწევად ნაბიჯი წინ წასდგას. წარსულის შეცდომა შეასწოროს.

ინტელიგენტი კი პირველსავე შემთხვევაში ფარ-ხმალს ძირს უშვებს და თავის თავს დევნილად აცხადებს“¹.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებას ძირითადად სწორედ ეს განწყობილება გასდევს.

ხალხის ცხოვრების რეალისტურად ამსახველი შიო არაგვისპირელი გულწრფელად მიისწრაფოდა ხალხის მდგომარეობის გაჯანსაღებისა, მისი ნიჭისა და უნარის შესაძლებლობის მიხედვით ცხოვრების გაშლისა და წინ წაწევისაკენ. თავის მხატვრულ შემოქმედებაში ის დიდი ოსტატობით აქსოვდა ცხოვრების ყოფით სურათებს, რათა მკითხველისათვის დაენახებინა ერთი მხრივ, გლეხობის მართალი, ჯანსაღი, გამძლე, მოქმედი, გაუტეხელი ბუნება, ხოლო, მეორე მხრივ, მოეცა მათი ცხოვრების სინამდვილე მთელი თავისი უსამართლობით, ადამიანთა უუფლებობით, ყოველ წუთას მოსალოდნელი შიშით, რათა შემჩნეული არ ყოფილიყო „არაკე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „უბის წიგნაკი“, მწერალთა მუზეუმი, № -16087-ბ.

თილსაიმედოებაში“ და არ განეცადა ადამიანის დამამცირებელი, დაუმსახურებელი ადმინისტრაციული რეპრესიები, არ შინებოდა ხელისუფლების წარმომადგენელთა მიერ თვითნებური, მისთვის საბედისწერო — განკარგულებისა და მოქმედებისა. ცხოვრების ასეთი შევიწროებული პირობების გამო ხალხის მეგობარი მწერალი იძულებული იყო ხშირად იგავისთვის მიემართა.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედების სტილისათვის მეტად დამახასიათებელია ეზოპეს ენა — ქარაგმული, იგავური ენა, რაც ასე განმტკიცდა XIX საუკუნის რუსულ ლიტერატურაში და აქედან ჩვენშიც, მეფის რუსეთის თვითმპყრობელობის თვითნებური პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლის წარმოებას, მიზნით (ნ. გოგოლი, ნ. ნეკრასოვი, ნ. ჩერნიშევსკი, ნ. სალტიკოვ-შჩედრინი და სხვ.; საქართველოში — ალ. ჭავჭავაძე, ილ. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, მამია გურიელი, გრ. დავითის ძე აბაშიძე, მიხ. ასათიანი, სოფ. მგალობლიშვილი და სხვ.).

შიო არაგვისპირელიც დიდი ოსტატობით გვიხატავს ხალხის ყოფით მოვლენებს, რომლებშიც მკვეთრად მუდგანდება სახელმწიფოში გამეფებულ თვითნებური პოლიტიკა. ეს მოვლენები შემთხვევით ხასიათს კი არ ატარებდა, არამედ ერთი მთლიანი, სამწუხაროდ, უცვლელი, საყოველთაო ხასიათის მოვლენები იყო.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში გარემო ცხოვრება, თუ ერთი მხრივ, მოცემულია ისეთი განზოგადებული და მახვილი სახეებით, რომ მკითხველი მათში ადვილად და მწვავედაც გრძნობს მთლიანი პოლიტიკური წყობის უმსგავს სისტემას, მეორე მხრივ, მკითხველი ეცნობა ჩვენი ხალხის — მშრომელი გლეხობის ხასიათის სიმტკიცეს, ამტანობას, გამძლეობას. ბავშვობიდანვე მასში გამოუმუშავებულ მედგარ, მებრძოლ სულს.

შიო არაგვისპირელის მხატვრული თვალი — გამოცდილი, დაინტერესებული, ბრძნული, მაძიებელი თვალია, რომელსაც უყვარს სიცოცხლე, უყვარს ადამიანურ ცხოვრებას მოწყურებული, დაჩაგრული, შევიწროებული მშრომელი გლეხი და გამალებული ეძებს მძის ხსნის გზას. შიო არაგვისპირელის შე-

მოქმედება, უდავოდ, ხ ა ლ ხ უ რ ო ბ ი ს მატარებელია; რაც მის შემოქმედებას ბუნებრიობას აძლევს, ეს კი მისი ეპოქის ძირითადი მოთხოვნილებაც იყო.

ნიმუშისათვის ავიღოთ მწერლის ცნობილი მოთხრობა „ჩემო შვინდავ!“ აქ იშვიათი დამაჯერებლობით, რეალურ ფერებშია მოცემული გლეხის ყოველდღიური ცხოვრების მძიმე შრომითი გზა, რომელიც მას ბავშვობიდან სიბერემდე, როგორც წნები, სტეკყყავს, მაგრამ მაინც ვერ ჰკლავს მასში ცხოვრების წყურვილს. „ზოგი ჭირი მარგებელიაო“, — ამბობს ხალხური ანდაზა, და ამას პირველ რიგში ამართლებს გლეხი თავისი საქმიანობით. ეს გარემოება მასში განამტკიცებს ნებისყოფას, გამოუმუშავებს დაბრკოლებათა დაძლევის უნარს, შრომისადმი სიყვარულს და პატივისცემას, ოჯახისა და მოძმისადმი თანაგრძნობას, დახმარებისა და პატივისცემის სურვილს, პასუხისმგებლობისა და მოვალეობის შეგნებას. ყოველივე ამას მკაფიოდ გვიჩვენებს შიო არაგვისპირელი მოთხრობის „ჩემო შვინდავ!“ პერსონაჟის ს ო ს ო ს მაგალითზე.

გლეხის ბიჭი სოსო ჯერ თერთმეტი წლისაც არ არის, მას უკვე საკმარისად უგემია ცხოვრების სიღრუხჭირე, უგრძნია და გაუგია ოჯახის გაჭირვებული მდგომარეობა და მისი დახმარების აუცილებლობა. ის ოჯახს შინაურ საქმიანობაში კარგა ხანია ეხმარება.

მისი ოჯახის მარჩენალია მხოლოდ ერთი ძროხა და ერთი ხარი. გლეხი ბავშვობიდანვე რწმუნდება, რომ პირუტყვს თუ არ მოუარე, ისე პურს არ გაჭმევს, ამიტომ საჭიროა, მან პირუტყვთან ერთად „ერთგულად სჭიმოს“ ცხოვრების ჭაპანი.

სოსოს დედა (თუმცა ენანება „უსუსური შვილი“ რომ გაუშვას სამუშაოზე) იძულებულია თერთმეტის წლის ბავშვი გუთანზე გააყოლოს მეხრედ. როგორც გუთნისდედა ქიტესა ახასიათებს სოსოს, „ეს თითისოდენა ბალლი“ დიდი პასუხისმგებლობისა და მოვალეობის შეგნებას, ხალისს, მიხვედრილობასა და დაუზარებლობას იჩენს. სოსო გუთანზე ყველას თავს შეაყვარებს. ასეთია გლეხი, რომელიც ბავშვობიდანვე ებრძვის ცხოვრების მძიმე პირობებს, ყოველწლიურ შრომაში იხ-

ვეწება და იწრთობა მისი მყარი ბუნება, გვეუბნება შიო არაგვისპირელი, რაშიც მწერალი კონკრეტული შემთხვევის ჩვენებით გვარწმუნებს.

ერთ დილას ღამის მეხრეებმა ხარ-კამეჩი რომ მორეკეს, გუთნის დედას უთხრეს, რომ მიუხედავად ბევრი ძებნისა, სოსოს ხარი დაეკარგათ. სოსომ განიზრახა წასვლა თავისი საყვარელი შვინდას საძებნელად. მაგრამ ქიტესამ არ გაუშვა, წინა მეხრე აღარ გვეყოლებო. სოსომაც გაითვალისწინა თავისი მოვალეობა და წინააღმდეგობა არ გაუწევია. მაგრამ მეტად დარდიანი იჯდა უღელზე.

სამხრისათვის შეისვენეს. მეხრეები სამხარს მიუსხდნენ. სოსო დარდმა წაიღო, არაფერი ჰქამა, თუმცა ყველა დიდი თანაგრძნობითა და ალერსით აძალებდა მას საჭმელს. სოსო გუთნისდედას შეეხვეწა: „ჩემო ქიტესა, ეხლა მაინც წავალ საძებნელად, ჩემს მაგივრად აგერ, აი, მეხბორეს გამოგიგზავნიო“¹. მართლაც, განსაცვიფრებელია თერთმეტი წლის ბავშვისაგან თავიანთი მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის შეგნება. ასეთი პასუხისმგებლობის გრძნობა, მდგომარეობიდან გამოსავალის ძებნის უნარი!

გუთნისდედამ და მეხრეებმაც გულმხურვალედ დაარიგეს სოსო, თუ სად უნდა მოეძებნა მას თავისი ხარი და როგორი სიფრთხილე უნდა გამოეჩინა. ასეთია მშრომელი ხალხის გულისხმიერი, მზრუნველი დამოკიდებულება მოძმისადმი, სუსტიხადმი, რასაც მშვენივრად გვიჩვენებს მწერალი.

სოსო თავდავიწყებით შეუდგა ხარის ძებნას. შიო არაგვისპირველმა რომ დაგვანახოს პატარა სოსოს (eo ipso — საერთოდ ჩვენი გლახობის) თავდადება, ენერგია, გამძლეობა და შეუპოვრობა, მას ხარს აძებნივებს ძალზე მძიმე პირობებში. საშინელი ჰექა-ქუხილია, თითქოს ცამ და დედამიწამ პირი შეკრესო. ყველა სულდგმული უფრთხის და ემალება ბუნების ატეხილ სტიქიას, გარდა სოსოსი. ის მიუხედავად ასეთი ვარემოებისა, შეუჩერებლად, დაუშრეტელი ენერგიით გა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემო შვინდავ!“, ტ. I, გვ. 55.

ნაგრძობს ხარის ძებნას. დიდი გულისყურით შემოიარა წყლის ნაპირები, ტყე და ველი, მაგრამ შეინდა ვერსად ვერ იპოვა. დგას სოსო შუა ჭალაში და სასოწარკვეთილი იძახის: „შეინდავ, ფშვიე... ე, ჩემო შეინდავ!“

მწერალმა გლეხის შვილის — პატარა სოსოს მდგომარეობა რომ უფრო ნათლად გვიჩვენოს, მას ამგვარ გარემოში მოახვედრებს: „ამ დროს, ცა ერთის კიდიდან მეორემდე გაიხსნა და მთლად არე-მარე ერთს წამს გაანათა... შემდეგ ერთი ისეთი დაიჭექა, რომ კაცს ეგონებოდა, ცა სულ ერთიანად გადმოანგრიაო. ბევრი მძინარე დააფეთიანა... სოფელში ძაღლებმა ყმული შექმნეს, ჭალაში კი ყველა სულდგმული შეირყა და ხმაურობა მორთო. თითქოს ამ ცის დაჭექებას ელოდა ქარიო, უეცრად დაქროლა ძლიერმა ზენა-ქარმა და მთელი ჭალა ერთ წამს ააშფოთა: ხეებს ჭრიალი დააწყებინა, ფოთლებს შრიალი, ერთის ხიდგან მეორეზე მარდად ხტოდა და გაჰქონდა შუილ-ზუილი. ცამ კი ელვას და ქუხილს უფრო უმატა. ცოტა ხნის შემდეგ წამოუშინა ხშირი და მსხვილი წვიმა, რომელშიაც ჯერ წვრილი და თითო-ოროლა სეტყვა ერია, შემდეგ-კი წვიმა მთლად სეტყვად გადაიქცა და ხეების ტოტებს ლაწა-ლუწი აუყენა, თვით სეტყვის ხუვილი სულ ერთად აირია და რაღაც გამოურკვეველი და საშინელი ხმაურობა ასტყდა შუა ჭალაში, სადაც ახლა სოსო ერთის ხის ძირს ქვენა მხრით ამოფარებოდა... და გულსაკლავად ხმამალა იძახა: ვაიმე, ჩემო შეინდავ!“¹

სოსო ხალხის შვილია, მის წიადში აღზრდილი, ის ხალხის ცხოვრების ტიპიური სახეა.

აი ასეთ საშინელ პირობებში, როდესაც ყოველ სულდგმული შიშითა ერთის, ცდილობს თავი გადაირჩინოს, თავშესაფარს ეძებს, თერთმეტი წლის ბავშვი, თავდავიწყებით, თავდაუზოგავად, შეუპოვრად იბრძვის, რათა არსებობის ელემენტარული სახსარი მაინც შეინარჩუნოს. ასეთი გამუდმებული, დამქანცველი ბრძოლა ცხოვრებასთან გლეხს, მართალია, დროზე ადრე აბერებს და სიცოცხლესაც დროზე ადრე უსპობს,

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემო შეინდავ!“, ტ. I, გვ. 56—57

მაგრამ სამაგიეროდ, მასში მტკიცე, გამძლე, ადამიანის მღვრ-
მარეობის გამგებ და თანაგრძნობ ბუნებას კი ჰხეწს. ამიტო-
მაც, მიუხედავად მისი დუხჭირი ცხოვრებისა, გლეხი ერის
ცხოვრების ბურჯია, მისი წამყვანი ძალაა, გვეუბნება შიო
არაგვისპირელი და მკითხველსაც ასე სჯერა.

შიო არაგვისპირელის ჩვენებით, ხალხი (რა თქმა უნდა,
ის ამ ცნებაში უმეტესად გლეხობას გულისხმობს), მაღალი
წოდების წარმომადგენელთა მიერ დაუნდობელ, სასტიკ ექს-
პლოატაციას განიცდის; ხალხი, თითქოს, კანონგარეშეა გა-
მოცხადებული, ის დაბრიყვებულია, დაბალი ღობეა. ძალა-
უფლების მქონეს, როგორც სჭირდება, მათ ისე იყენებს.

ჩვენი ძველი სოფლის ყოფის ტიპიური სურათია მოცე-
მული შიო არაგვისპირელის ეტიუდში „მერე, რიდათი
იცხოვროს?!“

თავად რეზიკოს და მის ცოლს სახლში ყოფნა მოსწყინ-
დათ, გასეირნება მოუნდათ, რისთვისაც ფულთა საჭირო. ფუ-
ლის მიღების წყაროს კი მათთვის წარმოადგენს მხოლოდ და
მხოლოდ გლეხობა. ამ მიზნით რეზიკო მიმართავს თავის
მონებრებულ, გაქნილ მოურავ ზალიკოს, რომელიც მე-
ტად ოსტატურად, უსინდისოდ, უკანონოდ გამოძალავს გლე-
ხებს ფულს. და როცა თითქოს „უფლებამოსილნი“, „გათა-
ვისუფლებული გლეხები“ ფაქტიურად კი კვლავ უფლებაყ-
რილნი, წინააღმდეგობის ნაცვლად, თავადის მოურავ ზალი-
კოს მცირე შეღავათს ემუდარებიან: ერთ სულ საქონელზე.
(რომელიც ზალიკოს კაცების მიერ ქურდულად, ძალად იყო
გადარეკილი თავად რეზიკოს მამულში) მანეთ-ნახევრის მაგი-
ერ, ერთ მანეთს დასჯერდეს, — ზალიკო დაზარალებულ გლე-
ხებს უსინდისოდ ასე შესძახებს: „რას ამბობთ, ეი, რეზიკომ
რო ენგრე ათ-ათი შაური აპატოს, მერე რიდათი იცხოვ-
როს?!“

ზალიკოს გლეხებისადმი ასეთი თავხედური შეძახილი მკი-

თხველს გულში ხვდება. მკითხველი სინამდვილეს უფრო უკუ-
ვირდება და რწმუნდება კიდევ, რომ ბატონყმობის გადავარ-
დნის შემდეგაც, გლეხი საშინელი ექსპლოატაციის საგნად
რჩება. ასეთია ახალ პირობებში მემამულესა და ახალი ბატონის
(ხშირად უფრო დაუნდობელი, მკაცრი მოურავის) ხელ-
ში „გათავისუფლებული გლეხის“ ყოფა. მკითხველი რწმუნ-
დება, რომ ახალი კანონი შედარებითი პრივილეგიებისა გლე-
ხის შესახებ მხოლოდ ქაღალდზეა, მხოლოდ ცბიერი, ცარი-
ელი დეკლარაციაა. სინამდვილეში კი ბატონყმობა, შეიძლება,
ზოგიერთ შემთხვევაში, უფრო მახინჯ ფორმებშიაც ვლინდ-
ება.

შიო არაგვისპირელი, აღნიშნულისა და სხვა ამგვარი ხალ-
ხის ყოფითი მოვლენების ამსახველ ნაწარმოებებში, ახლო
მიდის ხალხის ცხოვრებასთან, მის ზნე-ჩვეულებასთან, მის
განწყობილება-მისწრაფებათა გაგებასთან. რაც მის შემოქმე-
დებას ნამდვილ ხალხურ ხასიათსა და მიმართულებას აძლევს.
ეს გარემოება კი მკითხველში იწვევს ხალხისადმი თანაგრძ-
ნობას, სიახლოვეს და ამასთან, მასში ძლიერ აღვივებს არსე-
ბული ცხოვრების, წყობილების, გაბატონებული, დრომოჭ-
მული ზნე-ჩვეულებების უარყოფას, მათი დანგრევის სურ-
ვილს და მშრომელი ხალხისათვის სამართლიანი ყოფის განმ-
ტკიცების აუცილებლობას.

შიო არაგვისპირელი სიყვარულით, თანაგრძნობით, გუ-
ლისხმიერებით აკვირდება ჩვენი ხალხის ყოველდღიურ ცხოვ-
რებას, გულთან ახლო მიაქვს მათი სიხარული და მწუხარე-
ბა, ბედნიერება და უბედურება. ყოველივე ამას მეტად დამა-
ხასიათებლად და კოლორიტულად გვიხატავს და თავის ნა-
წარმოებებში ზედმიწევნით კარგად გადმოგვცემს.

ახალწლისთვის გლეხის ოჯახის არაჩვეულებრივი მზადე-
ბისა და ამასთან მისი უკეთესი ცხოვრებისადმი ძალუში

სწრაფვის მშვენიერი, უშუალო, ცოცხალი სურათია მოცემული შიო არაგვისპირელის ეტიუდებში „ახალწლის დამეს“, „მოგონება“, „სოფლად“ და სხვ.

კარგადაა ცნობილი ჩვენს ხალხში გავრცელებული ჩვეულება, რომ ყოველ ოჯახს ჰყავს თავისი მეკვლე, რომლის „ფეხი მას კარგად აქვს დაცდილი“. მეკვლე ოჯახში ახალი წლის დღეს პირველი უნდა მივიდეს სურსათ-სანოვაგითა და ტკბილეულით სავსე ტაბაკით. მან ოჯახს კეთილი სურვილები უნდა მიულოცოს შემდეგი სიტყვებით: „დაესწარით მრავალს ახალ წელიწადს ასე ტკბილად, სიხარულით, ჯანმრთელობით“. ამის შემდეგ მეკვლე ბუხართან მიდის, საახალწლო კუნძს ჩხრეკას დაუწყებს, ნაპერწკლებს გამოადენს და თან შესძახებს: „ამდენი ძროხა, ამდენი ცხენი, ამდენი ხარი, კამეჩი, ამდენი ფარა ცხვარი, ამდენი ქათამი, ამდენი სკა ფუტკარი და ა. შ.“ მწერალმა რომ გვიჩვენოს გლეხის ამ ჩვეულებს ღრმა რწმენა, მეკვლის ასეთ დალოცვაზე პატარა ბავშვს სიხარულით წამოაძახებინებს: „ოოო!.. დედი, დედი, დედი, აქ უცქირე, რამდენი ნაპერწკლები აღის!.. უჰ, რამდენი საქონელი გვეყოლება!“¹

რა მაქსიმალური, რეალისტური სიზუსტითა და თვალსაჩინოებითაა გამოვლინებული ჩვენი ხალხის ეკონომიურად გაძვალტყავებული, სულისშემხუთავი მდგომარეობა და მისი დაუძლეველი მარადიული ნატვრა-მისწრაფება უკეთესი, ბედნიერი ცხოვრებისაკენ. სწორედ ხალხის ეს მდგომარეობა, მისი ასეთი სულისკვეთება წარმოადგენს შიო არაგვისპირელის კალმის მასაზრდოებელ წყაროს. ის ხომ თავის ყოველ ნაწარმოებს უყურებდა, როგორც საბრძოლო იარაღს — ყოველი ახალი ნაწარმოებით გრძნობდა, რომ უფრო გაბედულად ებმებოდა ხალხის კეთილდღეობისათვის ბრძოლის საქმეში.

¹ შ. არაგვისპირელი, „სოფლად“, ტ. I, გვ. 24.

ხალხის მძიმე მდგომარეობას შიო არაგვისპირელი მრავალმხრივ გვისურათებს. გლახს, ისინიც კი, ვინც მოწოდებულია ხალხისათვის, მისი მდგომარეობის დაცვა-გაუმჯობესებისათვის იზრუნოს, მისევიან და სხვებთან ერთად, ყოველივე ზნეობრივი თუ უფლებრივი კანონის უსინდისო დარღვევით, უხეშად, არაადამიანურად, უპასუხისმგებლოდ დაპატრონებიან მის დოვლათსა და შრომის ნაყოფს.

მოვეუსმინოთ თვით მწერალს: „მაზრის უფროსი, ბოქაული, მათი თანამეწევები და გადამწერები, გადამწერების გადამწერები და მათი თანამეწენი, ასისტავები, მათი ჩაფრები და მოჩაფრებები, — ერთი სიტყვით, მაზრის მოხელეების მთელი გუნდი, რომელიც მრავალზე მრავალშტოიანია, ხომ მარტო იმისთვის არსებობს და მოდის სოფელში, რომ გლახს თვალები დაუბღვიროს, დასჭყვივლოს და, თუ მოისურვა, სილა გასტკიცოს ან მათრახი გადაუჭიროს; თუ რამ გადასახადი აქვს, წაართვას, გაადღოს ბეგარაზე, მიაყენოს გაჭირვება და ყელში წაუჭიროს და არა იმისთვის, რომ გლახის საკეთილდღეოდ იზრუნოს“!... მაგრამ, მწერლის დანახვითა და მხილებით, არსებული წყობილებით გლახთა შევიწროება მარტო ამით არ იფარგლება. სამართალიც თავისი მოვალეობის გაგებასა და განხორციელებას სახელმწიფოს ადმინისტრაციული მოვალეობის უპასუხისმგებლო ამსრულებელთა საქმიანობას უთანხმებდა და უფარდებდა; მოსამართლეც მომჩივან გლახს ასევე მზაკვრულად და ანგარებით ექცეოდა.

სინამდვილის კარგი მცოდნე მწერალი კონკრეტული მოვლენების დახატვით ავსებს ხალხის შევიწროებულ ცხოვრების სურათებს. სახელმწიფოში გაბატონებული ვითარებით მოხერხებულად და ანგარებიანად, დაუსჯელად სარგებლობდა ცხოვრების სარბიელზე ამოტივტივებულ ვაჭარი, რომელიც

1 შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 108—109.

ფულის მოგებისათვის ყველასა და ყველაფერს ადვილად სწირავდა, დაუნდობლად ექცეოდა ყველას, ვისაც კი მოერეოდა, და, რაც მეტ დოვლათს იძენდა, მადა მით უფრო ეზრდებოდა, სოფელს უფრო მეტად შემავიწროებელ, ახალ ბატონპატრონად ევლინებოდა. ის ფულით თავისი ბნელის საქმეების განხორციელებაში ადმინისტრაციის მოხელეებსაც, მოსამართლეებსაც თავისკენ იბირებდა, ადვილად იმორჩილებდა; ვაჭარი დარღვეული თავადაზნაურების სინდისს ასევე იათად ყიდულობდა.

სოფლის ასეთი წურბელა-ვაჭრის ცოცხალ, რეალურ სურათს შიო არაგვისპირელი გვაძლევს ისაკა ჭამიაშვილის სახით ეტიუდში „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“

ვაჭრის მადააშლილობის, გამდიდრებისა და ძლევამოსილების ტიპიურ გზას შიო არაგვისპირელი ისაკა ჭამიაშვილის საქმიანობით გვიხატავს. „ვისტქვათ, — აგვიწერს მწერალი, — ვაჭარს რომელიმე ნივთი, რომელსაც გლეხი ყიდულობს, უღირს სამ შაურად, თითონ კი, სულ რომ ნაკლები, ცხრა შაურს მაინც გამოართმევს. გლეხმა რომ ქისა გახსნას და ცხრა შაური გადაუთვალოს, მაშინ ვაჭარს სამშაურიან ნივთში ექვსი შაური წმინდა მოგება დარჩება. მაგრამ გლეხს ქისა ცარიელი აქვს და ამისათვის ის თავის ნაწარმოებს, მაგალ.: ხორბალს, ქერს, სიმინდს და სხვ. აძლევს ცხრა შაურში, იმ ფასად კი არა, როგორც ბაზარში ფასობს, არამედ ნახევარ ფასად, ფუთი ხორბალი რომ თერამეტ შაურად ღირდეს, ის ცხრა შაურად იღებს, მერე ჰყიდის ხშირად იქვე გლეხზე თერამეტ შაურად და ამგვარად, სამშაურიან ნივთში, ექვსი შაურის მაგივრად, თხუთმეტ შაურს იღებს“¹. სწორედ „მოღვაწეობის“ ასეთი გზა ჰქონდა ისაკა ჭამიაშვილს და სხვა მისთანებს. სოფლად გლეხთა გაყვლეფა-შევიწროებაში ისინი ცდილობდნენ ერთმანეთისათვის თუ არ გადაეჭარბებინათ, არ ჩამორჩენოდნენ. ისაკა ჭამიაშვილის სახით შიო არაგვისპირელი XIX საუკუნის ჩვენი სოფლის ჩარჩ-ვაჭრის განზოგადებულ ტიპიურ მრვლენას თუ სახეს იძლევა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 110 — 111.

აი როგორ ტიპიურ ხაზებში ახასიათებს მწერალი ისაკა ჭამიაშვილის საქმიანობას: „თითქმის ყოველ სასოფლო საქმეში ძალითა თუ ნებით, ისაკა იყო თორმეტი კაცის რიცხვში, რომელთაც სხვა მოვალეობათა შორის, სახელმწიფო ხარჯის გაწერაც ჰქონდა მინდობილი. ისაკა იყო მაწარმოებელი სასოფლო დავთრებისა, ისაკა იყო მწერალიც, ისაკა აწარმოებდა სხვა ორ კაცთან ერთად სასოფლო მალაზიასაც. ერთხნობით მამასახლისადაც იყო ამორჩეული... სადაც-კი ისაკამ გამოსარჩენი რამე შენიშნა, იქ დააგო თავისი ფაცერი და დღემუდამ განუწყვეტლივ წვრილსა და მსხვილს თევზს აბამდა... ხარჯის გაწერის დროს ის ყოველთვის ერთ ორმოც თუმნამდის მაინც თავის სასარგებლოდ გააწერდა... სასოფლო მალაზია ხომ საკუთრებად გახადა. ვინ ჩამოთვლის კიდევ, რითი არ სარგებლობდა“¹.

ასეთი საქმიანობით ისაკას ქონება უსასრულოდ იზრდებოდა. ქონებასთან ერთად ძალა-გავლენაც მოემატა. და ეს ყველაფერი, რასაკვირველია, ხდება ხალხის, მშრომელი გლეხობის კიდევ უფრო შევიწროებისა და მოტყუების შედეგად.

ისაკას წართმევა, მითვისება სხვისი ქონებისა, ყველაფრის გამოძღვა, ყოველდღიურ, მოუშორებელ ჩვეულებად გადაექცა. ზოგჯერ ეს სენის მსგავსი ჩვეულება ისე შეიპყრობდა ხოლმე, რომ თავისი მიზნის მისაღწევად უზნეო, მდაბალ ღონისძიებას არ ერიდებოდა.

ასე უსინდისოდ იქცევა ისაკა დათუა შრომიშვილის ვენახის მითვისებისას, თაღლითი, ანგარებიანი მოსამართლისა და მოსყიდულ მშვიერ თავადაზნაურთა ცრუ მოწმეობით ადვილად ინარჩუნებს კიდევაც.

დათუა ძალმომრეობის, უსამართლოდ, „უთავებოლოდ“ მოწყობილ ცხოვრებაში სამართალს ვერსად და ვერავისთან რომ ვერ პოულობს, იძულებულია მსჯავრი თვითონ გამოიტანოს. უსინდისო, მზაკვარ, კაციჭამია, დაუნდობელ ისაკას დათუა თოფით უსპობს სიცოცხლეს იმ დროს, როდესაც ის ამ ბნელ საქმეში თავის დამქაშებთან ერთად გამარჯვების ნიშნად ქე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალი არ არას, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 111.

იფობს. დათუა, რომელიც ცხოვრებამ ისე გაამწარა, რომ ძალუნებურად კაცის მოკვლაც კი გააბედვინა, საბრალო ხმით შეჰლაღადებს ღმერთს: „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!“ აი როგორი იყო სინამდვილეში დაბეჩავებული ხალხის ცხოვრება.

შიო არაგვისპირელის სიმპათია, თანაგრძნობა, მთლიანად მწრომელი ხალხის მხარეზეა. დიდი ჰუმანისტი მწერალი უყოყმანოდ ამართლებს ექსპლოატატორთა წინააღმდეგ დათუას მიერ რევოლუციური გზით ანგარიშის გასწორებას. მწერალი ბორგავს, მას უნდა მკითხველი შეგნებულად დააარწმუნოს, რომ დათუა იძულებულია ასე მოიქცეს, ეს ალალ-მართალი კაცი, დაუზარელი მწრომელი, ისე გაუკითხავადა ჩაქედილი არსებული ცხოვრების უკუღმართობაში, რომ სული სძვრება, სხვა გზა, სხვა გამოსავალი არა აქვს. თავის დანაშაულში მას არ მიუძღვის ბრალი. ამასვე მოწმობს მისი ალალი გულის ამოკვნესა: „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!“ ასეთია მწერლის აზრი და მკითხველსაც ამასვე შთააგონებს.

დათუა შრომიშვილს, და საერთოდ ყოველი მხრიდან შევიწროებულ ყველა გლეხს, ბევრი რამ აფიქრებს მწარედ: სიღარიბეა ეს თუ ვალი, გადასახადები, ბეგარა თუ თავისი უფლებააყრილი მდგომარეობა და ყველა ამასთან სიცოცხლის — საღი ადამიანური ცხოვრების დაუძლეველი სურვილი.

დათუას ასეთ გრძნობებს შიო არაგვისპირელი შემდეგში საგნობრივი სამყაროს მოცემითაც ნიჭიერად მიგვახვედრებს: „...დათუას თავი მაღლა აღარ აუღია და გამალებული ბარავდა. ბარვის ღროს დათუა ჩამღეროდა და ჩაჰკვნესოდა მიწას, რითაც თავს იმხნევებდა და დალაღვას არ ტყობილობდა, თუმცა იმის სახიდან ოფლი ჩამოწკრიალეებდა და ნაბარში ჩადიოდა.

მოატანა სადილობამ და დათუამაც უკანასკნელად ჩასძახა მიწას:

„შობიდან სიკვდილამდისა
შენ ჩამოგტირით, დედაო,
სიკვდილის შემდეგ შენავე
მიგვიკრამ ხოლმე მკერდსაო...“

გათავებისას დათუამ ღონივრად დაჰკრა ბარს ფეხი და ასე მიწაში ჩარჭობილს. გაანება თავი, თითონ-კი გამოხსნა ჭრელი ხელსახოციდან გამხმარი ქერის პური და ვაზის ძირში მიმჯდარმა ლოდნა დაუწყო. იმას ძალიან უჭირდა ჩაყლაპვა, რადგანაც ქერის პური პირში ნამცეცებად იშლებოდა და, რომ ნამცეცებისათვის თავი ერთად მოეყარა, წყალს ხშირად მიმართავდა ხოლმე და ლიტრას მალი-მალ იყუდებდა¹.

რა ნიშანდობლივად, რა ძლიერად და რა დამაჯერებლად. მოცემული მწერლის მიერ დათუას ჯანსაღი, ამტანი ბუნება, მისი შინაგანი მიმზიდველი სამყარო, ღრმა ფილოსოფიური და სოციალ-ეკონომიური ტკივილებით!

საგნობრივი კონკრეტულობა დათუა შრომიშვილში ადამიანური თანაგრძნობის სიტბოთია გამთბარი.

შიო არაგვისპირელის მხატვრული სახეების ძალა, მათ ემოციურ-აზრობრივ დატვირთვაშია. მათში არაფერია ეკზოტიკური, ან გრანდიოზული, მათში ყველაფერი ჩვეულებრივი, ყოველდღიურია, ადამიანიც ჩვეულებრივი, საშუალოა. მწერალს ჩვეულებრივი, ყოველდღიური კერძობითი ხშირად განზოგადებულ-პოეტურ, ფილოსოფიურ-ეთიურ განლაგებაში გადააქვს.

შიო არაგვისპირელი მისთვის დამახასიათებელი მართალი თვალთ სწვდება ერის მაღალი ფენების (თავადაზნაურობის, სამღვდლოების, ინტელიგენციის) ბუნებისა და ცხოვრების მანკიერ თვისებებსა და ყოფას; ამიტომ ის მათ უნდობლად ექცევა და უარყოფითად აფასებს. ხოლო დადებით თვისებებს — შრომისმოყვარეობას, ალალმართლობას, მეგობრობას, გამტანობას, ნამდვილ სიყვარულს, დანდობას, თანაგრძნობას, ნიჭს, სიკეთეს შიო არაგვისპირელი ხალხში, ერის მშრომელ ფენებში ხედავს (გლეხობა, მშრომელი ინტელიგენცია) და მათ მწერალი დადებითად გვიჩვენებს („მიწა!...“, „გაბზარული გული“, „სამარცხენო ბოძთან...“, „ნინიკას მთაზე“... და მრავალი სხვა. იხ. თავი „შიო არაგვისპირელის შემოქმედების იდეურ-თემატიკური განხილვა“).

¹ შ. არაგვისპირელი, „ჩემი ბრალე არ არის, ღმერთო!..“, ტ. I, გვ. 105.

შიო არაგვისპირელი თავისი ნოველებით ნიჭიერად გლეჯს ნიღაბს როგორც პრივილეგიებით აღჭურვილ, მორალურად და გონებრივად დაკნინებულ, ჯერ კიდევ გაბატონებული კლასების ყოფას, ისე უსამართლო, უგულო, უპასუხისმგებლო ხელისუფლების უგუნურ პოლიტიკას, რომელიც ვერ აფასებდა ხალხის ძალას სახელმწიფოს კეთილად მართვის საქმეში.

ამასთან, მკითხველსაც ადვილად და ბუნებრივად შთააგონებდა, რომ ნოველებში მოცემული მოვლენები განზოგადებულია, ყოველი მათგანი ლოგიკური შედეგია სახელმწიფოს მთელი სისტემისა. მკითხველშიც ბუნებრივად ძლიერ იღვიძებს თანაგრძნობა, პატივისცემა მშრომელი ხალხისადმი, მისი უკეთესი ცხოვრების მოპოვების მისწრაფებისადმი, ხოლო არსებული ბიუროკრატიულ-პოლიციური წყობილებებისადმი აშკარად უღრმავდება სიძულვილი და მისი უარყოფის სურვილი.

ხალხის მდგომარეობის, მისი რეალური სამყაროს ჩამორჩენილობის ჩვენების მიზნით შიო არაგვისპირელი თავის შემოქმედებაში ოსტატურად იყენებს ხალხის დრომოკმულ ზნე-ჩვეულებებს, ფანტასტიურ ლეგენდებს, რომლებიც ხალხზე, განსაკუთრებით მის გაუნათლებელ ნაწილზე, უარყოფით გავლენას ახდენდა. ტრადიცია, როგორც დამაჯერებლად გვარწმუნებს კარლ მარქსი, „კომმარით აწვევა ადამიანის ტვინს“.

მწერლის მიზანია მკითხველი დაარწმუნოს ამ ზნე-ჩვეულებისა და სხვადასხვა ლეგენდების ავი ან კეთილი სულების „არსებობის“ უსაფუძვლობაში, მკითხველის გონება გაანთავისუფლოს მათში მოცემული პრიმიტიული, დრომოკმული, მავნე, ფანტასტიური წარმოდგენებისაგან. ამასთან, მწერალი

მათ ანალიზშიც ვლინდება, როგორც ხალხის ფსიქოლოგიის ბრწყინვალე მკოდნე და ხალხის სულის მოძრაობის ნიჭიერი ამსახველი („გრძნეული ციხე“, „დიდი-დედა მარიამი და ხატაურა“, „კურცხალია და ხატი“, „ყოფილ სამოთხეში“ და სხვ.).

ამ მიმართულებით შევჩერდებით ფრიად საგულისხმო ფსიქოლოგიურ ეტიუდზე „დიდი-დედა მარიამი და ხატაურა“. დიდი-დედა მარიამი თავისი ხატაურათი ხუთი წლის განმავლობაში სრულიად გამარტოებულად ცხოვრობდა. კატა გამუდმებით მასთან იყო. როდესაც დიდი-დედა კატას დატუქსავდა, იგი მაშინაც კი ფეხებში ეღებოდა პატრონს და ეფერებოდა თავისებურად.

განმარტოებულ დიდი-დედა მარიამს არ ივიწყებდა მისი 23 წლის შვილიშვილი გიგლა — იგი ყოველთვის შეირბენდა ხოლმე ბებიასთან და ნახულობდა, რითაც ძლიერ ახარებდა განმარტოებულ მოხუცს.

ერთი ასეთი ნახვისას ხატაურას გამუდმებული კნავილით მობეზრებულმა გიგლამ თავის მოფუსფუსე დიდი-დედას სერიოზულად უთხრა: „დიდი-დედა, ე ვერანა ხატაურა რას ჩამოგციებია? კი არ ამოგიჭამოს?!“.

გიგლას სიტყვები ცრუმორწმუნე დიდი-დედას გულს ლახვარივით მოხვდა, ხატაურას განუწყვეტელ კნავილს, თითქოს, ყურადღება ახლა მიაქცია. მართალია, წინათაც ხატაურას კნავილით გაბეზრებული მარიამი დაემუქრებოდა ხოლმე: „კატავ, გაჩუმდი, თორემ დაგკარგავო“, მაგრამ სისრულეში არ მოყავდა, ეს მას ართობდა კიდევ. მაგრამ ახლა გიგლას განმეორებითმა გაფრთხილებამ და წინადადებამ: „დიდი-დედა, მა კატას ყელზე ქვას შევაბამდი, შენს ადგილას რომ ვიყო, და წყალში გადავაგდებდიო“, მარიამი ჩააფიქრა.

მარიამში იწყება შინაგანი ბრძოლა: ერთი მხრივ, შიში ავის მომასწავებელი კატას გამუდმებული კნავილისა, ხოლო მეორე მხრივ, შიში ხალხში გავრცელებული რწმენისა „კატის მკვლელს საიქიოს ცხრა ეკლესიის აშენება მოუხდებაო“. ეს შიში დასძლია ცალკე კატას მომბეზრებელმა კნავილმა და ცალკე გიგლას რჩევამ — კატა მოიშოროს. დიდ-

დედამ გადაწყვიტა ხატაურა კალათში ჩასვას, გიგლას გაატანოს, მოშორებით სადმე ჭალაში გაუშვას; იქ ხატაურა გაგარეულდება, თვითონ დაიწყებს საზრდოს შოვნას. ამ გზით მას ასცდება საიქიოს ცხრა ეკლესიის აშენება. ასეც მოიქცა.

აქედან იწყება დიდი-დედას მტანჯველი, შინაგანი სულიერი აშლილობა, მწერლის მიერ ხალხის ყოფისა და ფსიქოლოგიის კარგი ცოდნითა და ოსტატობით გაშლილი. ხატაურას დაკარგვით დიდი-დედამ საშინელი მარტოობა იგრძნო. თუ წინათ ვისთანმე იშვიათად მიდიოდა, ახლა სულ გარეთ დადიოდა, ხან ერთი მეზობლის კარს მიაღებოდა, ხან მეორისას. სახლში ვერ ისვენებდა, გული აღარ უდგებოდა. მარტოობა საშინლად აწუხებდა. დიდი-დედა შიშმა აიტანა, ღმერთს მუხლმოდრეკილი შეევედრა, სახლში თავგები მაინც გაეჩინა. ლოცვამაც ვერ უშველა, საშინლად იტანჯებოდა. ბოლოს გადაწყვიტა, თავისი ხატაურა მოეძებნა. რა ნიჭიერად, როგორი მაქსიმალური ცოდნით, მართლა რომ გულთამხილაობითა და დამაჯერებლადაა მოცემული მწერლის მიერ როგორც ცრუმორწმუნეობის, ისე ჩვეულებრივი ადამიანის ჩვევის, ტრადიციის განდევნით გამოწვეულ განუზომელი მტანჯველი განცდა ადამიანში, მის ფსიქიკაში!

დიდი-დედამ ბუტბუტით: „ღმერთო, ღმერთო, შენ შაკატე!.. უნებური შემცოდავი გავხდი ამ სიბერის დროს!“ — აიღო ჯოხი ხელში, გამოკეტა კარები და მთელი გულისყურით შეუდგა ხატაურას ძებნას.

ძებნამ იმედი გაუმართლა. დიდი-დედამ მართლაც იპოვა თავისი ხატაურა. ის თვალეზს არ უჯეროდა. კატის კნავილზე დიდი-დედამ ნელა, უხმაუროდ მისკენ გასწია, რომ თავისი ხატაურა არ დაეფრთხო. აიყვანა იგი ხელში და ბედნიერი დაბრუნდა სახლში. შიშმა, რომ დიდი-დედამ ცოდვა ჩაიდინა, კატის დაღუპვა რომ განიზრახა, და საიქიოს ცხრა ეკლესიის აშენების ცოდვის მონანიებამ, უფრო კი, როგორც მწერალი ფიქრობს, სიმარტოვის შეუცნობელმა შიშმა, დიდი-დედა არაჩვეულებრივად ამოქმედა.

1 შ. არაგვისპირელი, „დიდი-დედა მარიაში და ხატაურა“, ტ. I, გვ. 129.

მარტოობით, სისხლსა და ხორცში გამჭდარი ჩვეულების დაკარგვით გამოწვეული ტანჯვის შემდეგ, დიდი-დედას ყურადღება ხატაურასადმი ერთიანად გაიზარდა. კატას აღარ იშორებდა; ეშინოდა, არ დამეკარგოსო. დიდი-დედა იქამდის მივიდა, რომ როცა დიდმარხვაში მან გადაწყვიტა ზიარება და, ვინაიდან სახლში ხატაურასათვის ყურისმგდებელი არავინ ჰყავდა, ეკლესიაშიც კი თან დაჰყავდა. რადგან ეკლესიაში კატის შეყვანა აკრძალული იყო, ამიტომ დიდი-დედა ეკლესიაში არ შედიოდა, კარებთან იდგა ხატაურათი და იქ მუხლმოდრეკილი მხურვალედ ლოცულობდა. დიდი-დედა „მუხლმოდრეკილი ლოცულობდა და თავის ცოდვილ სულს ღმერთს ავედრებდა“, — გადმოგვცემს მწერალი. რა დიდებულადაა ნაჩვენები ცრუმორწმუნეობის მავნე გავლენა! მართლაც, რომ ადამიანის, მით უმეტეს ჩამორჩენილი გლეხის, გონებას ჩვეულება „კომმარით აწვება“.

დიდი-დედას ასეთი საქციელი -- ლოცვა ეკლესიის კარზე—სოფლელებმა მისი კუდიანობით ახსნეს. სოფელი დიდი-დედას მორიდებითა და მოწიწებით ექცეოდა და ცნობისმოყვარეობით აკვირდებოდა, ელოდა მარიამის კუდიანობის გამოაშკარავებას.

დიდმარხვის უკანასკნელ კვირას ოთხშაბათობით ჭიაკოკონობაა. სოფლის ახალგაზრდობამ გადაწყვიტა კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკონაზე გადახტომის შემდეგ: „დიდი-დედა მარიამისთვის ეყარაულნათ და ენახათ, თუ ის კატაზე შემჯდარი იალბუზისაკენ როგორ გაჰკურცხლავდა“...! შიო არაგვისპირელი ჩვეული ოსტატობით ფარდას ბდის ცრუმორწმუნეობის მავნე სენით შეპყრობილი სოფლის გრძნობა-გონებას.

სოფლელთა ეჭვი თუ გულისყური იმ გარემოებამაც გაამახვილა, რომ ჭიაკოკონობის ღამეს ყველა სახლის წინ, გარდა დიდი-დედა მარიამისა, ცეცხლი გუზგუზებდა. ამისი მიზეზი იყო ის, რომ დიდი-დედა მარიამს ჭიაკოკონისათვის ბურღო არა ჰქონდა. ამიტომ მხურვალე ლოცვის შემდეგ დი-

1 შ. არაგვისპირელი, „დიდი-დედა მარიამი და ხატაურა“, ტ. I, გვ. 141.

დი-დედა მარიამი სახლში შეიკეტა და მოსვენებას მიეცა. სოფელმა კი ეს ამბავი სხვანაირად ახსნა: დიდი-დედა კატაზე გადაჯდება და იალბუზისაკენ გაექანებაო. უნდოდათ, საკუთარი თვალთ ენახათ დიდი-დედა ამ მგზავრობისას. აირჩიეს ექვსი კაცი — სამ წყვილად, რომლებიც ჭიაკოკონობის შემდეგ დიდი-დედას დაუდარაჯდებოდნენ. მთელი ღამე უთვალთვალეს, მაგრამ მაინც ვერაფერი შენიშნეს საექვო დიდი-დედას სახლში. ამ გარემოებამ სოფლის თვალში დიდი-დედას კუდიანობის შესახებ ეჭვი კიდევ უფრო გააღრმავა.

შეიკრიბა ცრუმორწმუნე ხალხი. დედაბრის ფანჯარაში მინის მაგიერ გაკრულ ქალალღზე კატა აფხაქუნებდა და კნაოდა. ბოლოს კატა-ხატაურამ ქალალღი გამოხია და კნავილით გადმოხტა. ხან ერთთან მივიდა კნავილით, ხან მეორესთან და კნავილითვე შეეარდა ოთახში. დაეჭვიანებული, განცვიფრებული ხალხი ვერაფერს მიხვდა. ყოველივეს დიდი-დედას კუდიანობას აწერდა.

ბოლოს ერთმა ახალგაზრდამ — ანდრუამ — გაბედა ოთახში შესვლა და გაიგო, თუ რა ამბავი ხდებოდა იქ. „გადაძვრა თუ არა ოთახში, — აგვიწერს მწერალი, — თვალის დახამხამებაზე იალბუზი, კატით მოგზაურობა კუდიანებისა, მათი გრძნეულობა და ჯადოსნობა, რაც კი აკვნიდან აქნობამდის ამის შესახებ გაეგონა; ყველაფერმა ცხადად, სურათებად გაუელვეს თვალწინ... და რომ კარის გასაღებად არ გადასულყო... უეჭველად, იქვე გაშეშდებოდა... მაგრამ, როგორც თითონა სთქვა, „ რაღაცამ მიათრია კარებამდის, უგონოდ გააღო კარი, მოახეთქა და, სინათლე რომ თვალთ მოჰხვდა, გადარჩენის შიშმა ჰკრა კისერში და გარეთ გადმოსტყორცნა“¹... ანდრუა რომ ასეთ მდგომარეობაში დაინახეს, ყველა იქ მყოფი შიშმა შეიპყრო, ეზოდან სასწრაფოდ გასვლას ცდილობდა. ოთახში შესვლა ვერაფერს გაბედა.

ცოცხლად და შემადრწუნებლადანაჩვენები მწერლის მიერ ცრუმორწმუნეობით შეპყრობილი, აფორიაქებული სოფლის

---

¹ შ. არაგვისპირელი. - დიდი-დედა მარიამი და ხატაურა“, ტ. I, გვ. 147 — 148.

სულიერი სამყარო. აი ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ხალხის ჩამორჩენილობისა, დაქვეითებისა, გვიჩვენებს შიო არაგვის-პირელი.

მხოლოდ მამასახლისმა გზირის თანხლებით გაბედა მარიამის ოთახში შესვლა, იქიდანაც მალე გამობრუნდა და ხალხს საყვედურით მიმართა: — „თქვე ოჯახდაქცეულიშვილებო, რა შორიდან გამოიციქრებით და კატის ამარა დაგიგდიათ ე მკვდარი!.. ჩალა-სანთელს მაინც აუნთებდით, ერთი კვერცხის საკმელს მაინც დაუკმევდით“¹. დააძახებინა მღვდელს და სოფელმა წესისამებრ დაკრძალა მიცვალებული.

მაგრამ ამით არ გათავებულა ცრუმორწმუნეობით შეპყრობილ სოფელთა შიში. უპატრონო ხატაურამ ბინა დიდდედ დას საფლავზე დაიდო. ღამღამობით შისი საცოდავი კნავილი სოფელს კვლავ შიშის ზარსა სცემდა. ზოგი ამას იმით ხსნიდა, რომ „უსათუოდ ცოდვილი სული (დიდი-დედასი — მ. ზ.) შესტირის ღამღამობით ღმერთსა და პატიებასა სთხოვსო!“, ზოგი კი ხვდებოდა, რომ ეს ხატაურა იყო. უმრავლესობა კი ამბობდა: „...თვითონ დიდი-დედა მარიამის სული სტირის, მოსთქვამს, რადგან იგი კუდიანი იყო და უზიარებელიც მოკვდა... უთუოდ ისეთი ცოდვილი იყო, რომ ეშმაკებმაც არ მიიღესო!.. და შიშით ღამ-ღამობით კარშიაც ვერ გამოდიოდნენ“²...

ასეთია ცოცხალი სურათი სიბნელით მოცული ძველი სოფლისა, რომელსაც ასე დამაჯერებლად და თანაგრძნობით გვიხატავს შიო არაგვისპირელი. ამით მწერალი მკითხველს მოუწოდებდა სოფლის — ხალხის მავნე ჩვეულებათა კოშმარული გაგება-შეხედულებისაგან განთავისუფლების, უკეთესი, სადი, რეალისტური მსოფლმხედველობის გამომუშავებისა და სამართლიანი, თავისუფალი, თანასწორუფლებიანი ცხოვრების დამყარება-განმტკიცებისათვის გადაუდებელ ბრძოლაში გაბედულად ჩაბმულიყვნენ.

ხალხის ცხოვრებისა და შისი სულიერი განწყობილების

¹ შ. არაგვისპირელი. „დიდი-დედა მარიამი და ხატაურა“, ტ. I, გვ. 148.

² იქვე, გვ. 152—153.

ასეთი მოვლენების დამაჯერებლად გაშუქებით შიო არაგვის-პირელის შემოქმედებაში მკაფიოდ ვლინდებოდა მისი ხალხური ხასიათი და მწერლის მაღალი ჰუმანური მიმართება და შემართებაც. გლეს მზრუნველი, მშველელი ესაჭიროება, აუცილებელია გლესის გონება და მსოფლგაგება განიტვირთოს ამგვარი მავნე ზნე-ჩვეულებებისაგან — ეს გადაუდებელი ამოცანაა იმისთვის, ვისაც ქვეყნის, ერის აღორძინება-გაჯანსაღება უნდა.

შიო არაგვისპირელი გლესთა ცხოვრებას ზედმიწევნით კარგად იცნობს: მის შრომისმოყვარეობას, მოვალეობის პირნათლად შესრულებას, ღარიბის—გაჭივრებულის დახმარებას, მეზობლის საზრდო-საბადებელის ხელშეუხებლობას, გლესთა ხასიათის სიმტკიცეს; აგრეთვე მწერალი გვიხატავს ხალხის სილალეს, განსაკუთრებით ახალგაზრდათა ხუმრობას, ძუნწ ან უშვილო მდიდარ გლესთან და ა. შ. მწერალი ყოველივე ამაში მოხდენილად ჩააქსოვს ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ ელემენტებს.

შიო არაგვისპირელის ეს სტილისტიკური ნიშანი ნიჭიერადაა მოცემული მის ეტიუდში „ღვინის ქურდი“.

რამდენიმე მეძროხე ბიჭს ტყე-ველად ნახირი ჰყავს გარეკილი. დაღამდა. ბიჭები სოფლიდან დაშორებული არიან შვიდი-რვა კილომეტრით.

სწორედ იმ დროს, როცა ისინი აპირებდნენ სახლში წასვლას, დაინახეს, რომ ერთ-ერთი მწყემსი ბიჭის — აბრიას დეკეული კვდებოდა. მეძროხეებმა დეკეული დაკლეს. მართალია, ბიჭები, განსაკუთრებით კი პატრონი, შეწუხებული იყვნენ ამ ამბით, მაგრამ გულში უხაროდან, ხორცის ჭამა რომ მოუწყვდათ.

ხორცის ჭამა „ტალიკ-ბიჭებს“ უღვინოდ არ უნდოდან. ამიტომ ამოირჩიეს ოთხი მარჯვე ბიჭი, აბრიაც თან გააყოლეს და, რადგანაც ერთი ორჩაფიანი ტიკის მეტი არ ჰქონდათ, გუ-

დებიც გაატანეს. დარჩენილებმა დეკეული აკაფეს და ქვაბით ცეცხლზე შედგეს.

გაგზავნილები მიადგნენ შეძლებული გლეხის — ელიბოს მარანს. თან წაღებული ხორციით ჩააჩუმეს ელიბოს ძაღლი. შევიდნენ მის მარანში, მოხადეს ქვევრს პირი და ჭურჭელი ღვინით აავსეს. მაგრამ ერთმა მათგანმა, ივანემ, ბიჭები შეაჩერა და წყრომით უთხრა: „ქვევრის პირას ვიყავით და ღვინო-კი გემოთი არა ვნახეთ! რას გვეტყვის ი ხალხი? მასხარად აგვიგდებს“...¹

ივანეს სიტყვა ყველას ჰკუაში დაუჯდა. ივანემ იქვე კვარი მონახა, მარანი გააჩირაღდნა; პური და ხახვიც საკმარისად აღმოჩნდა.

დაიწყეს თითო-თითო სასმისით, პირველს მეორე მოჰყვა. მეორეს მესამე, ადღეგრძელეს ღვინის დამყენებელი, მისიანები, კარგად შეზარხომდნენ, გამხიარულდნენ. მერე მწვადებიც მოუწდათ. მოაგონდათ დეკეულის კაჩა, ელიბოს ძაღლს რომ მიუგდეს, მივიდნენ ძაღლთან. მართლაც, ძაღლს კაჩასთვის ბევრი ვერაფერი დაეკლო. ძაღლს კაჩა აართვეს, ხორცი ააჭრეს. ძვალი ისევ ძაღლს მიუგდეს, გათაღეს შამფურები, დაიწყეს მწვადების წვა და ღვინის სმა. ისევ ადღეგრძელეს ღვინის დამყენებელი. თუ აქამდე ჩუმად ლაპარაკობდნენ, ახლა ხმასაც აუმაღლეს. ამას მოჰყვა სიმღერა-თამაში:

- „ბიჭო, ბიჭო, დაკათ ტაში!
  - გოგონაა, გოგონა!..
  - გოგონა და გოგონა, გოგონა, ბიჭებო!..“
- და სხე.

ამასობაში ბიჭები ისე დაითვრნენ, მათი სიმღერის ხმაზე გაღვიძებული ელიბო, მარანში რომ შევიდა, ვეღარც კი იცნეს და ჭურღად მიიღეს. „ეს ვიღაც ოხერია, ალბათ, ღვინის მოსაპარავად მოვიდაო“, ერთხმად დაიძახებენ, ელიბოს ხელფეხს შეუკრავენ, კუთხეში მიაგდებენ. თვითონ კიდევ თითო ყველაწმინდისას ჩამოარიგებენ. მერე წამოიკიდებენ ღვინით სავსე ჭურჭელს და შინისკენ გასწევენ. ბარბაცით რომ გაღი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ღვინის ქურდი“, ტ. II, გვ. 99.

ოდნენ, ყველამ საჭიროდ ცნო ხელფეხშეკრული ელიბოსათვის ეთქვა: „ღვინის ქურდობა კარგი არ არის, ხვალ თავლათს დაგასხამენო“.

ღიას, ხალხურ მსუბუქ იუმორში შერწყმული ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული მასალა (გლეხის ლაღობა, უწყინარი ხუმრობა-სიმარჯვე) რეალურ ფერებში მაქსიმალური სიმკვეთრითაა ჩაქსოვილი ნაწარმოებში მწერლის მიერ, რაც აძლიერებს მის მხატვრულობას.

შიო არაგვისპირელის ესთეტიკური პროგრამის საფუძველი ხალხურობაა, — ხალხისადმი თანაგრძნობა, სიყვარული და მასზე ზრუნვა, — აი მთავარი მოვალეობა ყოველი მოქალაქისა. ხალხის და მისი ცხოვრების გარეშე არ არის ნამდვილი ხელოვნება, არ არის მწერლობაც. ეს აზრი შიო არაგვისპირელის მთელ შემოქმედებას წითელ ზოლად გასდევს.

8. პერსონაჟი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში

შიო არაგვისპირელის მსოფლმხედველობისა და აქედან გამომდინარე მისი მხატვრული შემოქმედების ესთეტიკის ძირითადი პრინციპია ცხოვრების, სინამდვილის სიმართლითა და სიღრმით დანახვა და მისი გაბედულად გამოქვადვება. ცნობილია, ცხოვრებას, მის რთულ, მრავალმხრივ და მრავალფეროვან გამოვლინებას ხელოვნება, კერძოდ, მწერლობა შეიცნობს, აღიქვამს კერძო მოვლენის, კერძოდ და განსაკუთრებით, ადამიანის სამყაროს გაგებისა, მისი სამყაროსადმი დამოკიდებულების და შემდეგ მისი განზოგადების საშუალებით. და რამდენადაც ხელოვნება და ხელოვანი სწორად და ღრმად წვდება ცხოვრებისეულ მოვლენებს და კერძოდ, ადამიანთა შინაგან სამყაროსა და ბუნებას, რამდენად უშუალოდ განიცდის მათ ქცევასა და მისწრაფებებს, მათ მოძრაობასა და წინააღმდეგობაში, იმდენად სურათი და მისი განზოგადებული სახე სწორად და მართლად იქნება მოცემული.

ცნობილია, მხატვრულ შემოქმედებაში ყველაზე ურთულესი და ამასთან უგულისხმიერესი ელემენტია სახე — მოქმედი პირი — გ მ ი რ ი, პ ე რ ს ო ნ ა ე ი. პერსონაჟი

ნაწარმოების მთავარი ღერძია, რომლის გარშემო ძირითადად და ბუნებრივად, ამასთან თავისებურად იკვანძება და იხვეწება ნაწარმოების იდეაცა და მისი მიზანდასახულობა.

პერსონაჟი (თუ მოვლენა) გაქვავებული, გაყინული კი არ არის, არამედ რთული, დინამიური, მოქმედი, ცხოვრების განუწყვეტელი მოძრაობის ამსახველი, რომელიც თავის განვითარებაში ხან ერთი, ხან მეორე მხრით გვეჩვენება და ასე თანდათანობით, ნაწარმოების სხვა კომპონენტების დახმარებით დამაჯერებლად მივეყვართ ნაწარმოებისა, იდეისა და მიზანდასახულობის მართებულ შეცნობამდე. ცხადია პერსონაჟი შეპირობებულია ნაწარმოების გამჭოლი იდეური მიზანდასახულობით, რის გამოვლინებასაც ხშირად ძირითადში გვაძლევს პერსონაჟის იდეური აზროვნების თანდათანობითი კონკრეტული განსახიერება.

სამართლიანად წერს ზ. პაპერნი — „Единый замысел, определяющий развертывание образа, связывает его крепким каркасом, придает ему внутреннюю прочность, неделимость, незаменимость отдельных элементов.“¹

ამასთან, ისიც უნდა იქნას გათვალისწინებული, რომ პერსონაჟი იქნება თუ სურათი, მოვლენა მარტო ცხოვრების ამა თუ იმ გარკვეული მონაკვეთის ასახვის საშუალება კი არ არის, არამედ აგრეთვე აქტიური ფორმაა ავტორის ნებისყოფისა, შეხედულებათა და მისი გარემოსადმი დამოკიდებულების გამოხატვისაც.

ასევეა პერსონაჟის საკითხი შიო არაგვისპირელთანაც.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედება, როგორც ზემონათქვამიდან დავინახეთ, მდიდარია მრავალრიცხოვან და სოციალურ-ფსიქოლოგიურად მრავალფეროვან მოქმედ პირთა გალერეით. შიო არაგვისპირელი, როგორც დახვეწილი დოსტაქარი, მომარჯვებული სკალპელით ჩვენი საზოგადოებრივი სინამდვილის არა მარტო ყოველდღიური, არამედ დაფარული, ჩვეულებრივი თვალისათვის ხშირად ძნელად დასანახი მოვლენებისა და ადამიანთა გულის საიდუმლოების ღრმად ჩამწვ-

¹. З. Паперный — „ О мастерстве Маяковского“, стр. 131.

დომია. ამასთან, უნდა ითქვას, დაკვირვებული მწერალი სიყვარულით თუ სიძულვილით მოუხრიდებლად აშიშვლებს ადამიანთა სულიერი სამყაროს უწვრილმანეს მოძრაობასაც კი და დიდი ოსტატობით აქანდაკებს.

შიო არაგვისპირელისათვის, მოქმედი პირის, გმირის, პერსონაჟის ყოველმხრივი, ან თუ გნებავთ, ვრცელი დახასიათება მთელი მისი ცხოვრების დაწვრილებით გადმოცემა, მისი ხასიათის ევოლუციის ჩვენება არაა დამახასიათებელი. შიო არაგვისპირელისათვის ეს მეთოდი — დაწვრილებით ხასიათის მოცემა შეუძლებელია და საჭიროც არ არის.

მისი შემოქმედების ძირითადი (თუ მთლიანად არა) ჟანრი— ნოველა თავისი მოცულობითა და სპეციფიკური არქიტექტონიკით გმირის სამყაროს ფართო გაშლას ვერ იტევს და არც საჭიროებს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შიო არაგვისპირელი თავის შემოქმედებაში პერსონაჟის დახატვაში ძირითადი მოთხოვნების — სახის ინდივიდუალობის პრინციპის დაცვას ჩინებულად ახერხებს. „В романе... — წერს ვ. ლენინი. весь гвоздь в индивидуальной обстановке, в анализе характеров и психики данных типов“¹. ასეა შიო არაგვისპირელთანაც — მოცემული ტიპიური სახე აგრეთვე გარკვეული ინდივიდუალური თვისებების შემცველია.

შიო არაგვისპირელმა თავისი შემოქმედების ძირითადი ჟანრის — ნოველისათვის მოქმედი პირი — პერსონაჟის არა ხასიათის ფართო დახატვა, არამედ მისი პორტრეტის მოცემა გამოიყენა. ცნობილია, XIX საუკუნის ევროპულ ლიტერატურაში მხატვრული სახის შექმნისათვის რეალისტური საშუალებები განმტკიცდა. ამრიგად, შიო არაგვისპირელის მიერაც ერთ-ერთი, შეიძლება ითქვას, ძირითადი ზეარხი მხატვრული სახის შექმნისათვის გამოყენებულია მხატვრული რეალისტური პორტრეტი. რა თქმა უნდა, მხატვრული პორტრეტი მარტო გმირის გარეგნობის მოცემით კი არ უნდა კმაყოფილდებოდეს, არამედ ასევე, შეიძლება უფრო ფართოდ და ღრმად შინაგან სამყაროსაც, გარეგნულად გამომჟღავნებულს, უნდა

¹ Вл. Ленин, Соч., т. 35, стр. 141.

ავლენდეს და სახის თუ პერსონაჟის — გარეგნულ და შინაგან — სულიერ მოვლენებს კანონზომიერ მთლიანობაში ქმნიდეს, აერთიანებდეს.

შიო არაგვისპირელი პორტრეტის მოცემაში დიდ ვირტუოზულობას იჩენს. მის მიერ დახატულ პორტრეტში ნიჭიერად მოჩანს პერსონაჟის ინდივიდუალური ნიშნებიც და ტიპური განზოგადებაც — მისი მეტად ნათელი, დამაჯერებელი სახე. ამას ის ახერხებს სხარტი ხაზების, ფერების, რამდენიმე ზოლისა თუ წანაცხის მოსმით.

პორტრეტი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაშიც პერსონაჟის მარტო გარეგნული ნიშნების ასახვას კი არ ემსახურება, არამედ აგრეთვე, უფრო ღრმად და მეტის გულისხმიერებით გვაძლევს პერსონაჟის შინაგანი სამყაროს მრავალმხრივ მკვეთრ გაშიშვლებას მის მამოძრავებელ გრძნობათა, აზრთა და განწყობილება-მისწრაფებათა ცვალებადობასთან დაკავშირებით. პორტრეტი შიო არაგვისპირელისათვის ერთგვარი ნათურაა პერსონაჟის შინაგან სამყაროში შენათებისა, დანახვისა და გაგებისა, რათა მკითხველს ნათლად, შთამბეჭდავად დაანახოს როგორ გარდაიქმნება გმირი — პერსონაჟი დამბაული სულიერი ცხოვრების მომენტში.

ამა თუ იმ პორტრეტის დახატვისას შიო არაგვისპირელი ყოველთვის იჭერს პერსონაჟის ხასიათის, მისი არსის ძირითად დამახასიათებელ ნიშანს, ძირითად ხაზს, თვისებას. მას ადვილად ეხერხება გამოანახოს პერსონაჟის ბუნების, შესაძლებელია, მრავალფეროვან და მრავალრიცხოვან თვისებებში ყველაზე დამახასიათებელი, ყველაზე ნიშანდობლივი შემკრები ხაზი, და სწორედ ის თვალსაჩინოდ, მკვეთრად და მიმზიდველად გამოყოს, გამოაჩინოს.

მხოლოდ მაშინ, როდესაც პერსონაჟის პორტრეტის ეს ნიშანდობლივი შემკრები ხაზი გამოინახება, მისი ხასიათის წამყვანი თვისებებიც თანამიმდევრულად გაიხსნება, გაირკვევა, ბუნებრივად განლაგდება და მხატვრული სახეც — პერსონაჟი თავისი შინაგანი ნათელი თუ ბნელი ბუნებით მწერლის ჯადოსნური კალმის ქვეშ მკვეთრად გაცოცხლდება, გაცისკროვნდება, გაშუქდება და მკითხველის წინ გამოქანდაკდება.

შიო არაგვისპირელი პორტრეტების დახატვისას გმირის ხასიათის ცალკეულ დეტალებს თუ თვისებებს პორტრეტის ძირითად ხაზს უმორჩილებს. შიო არაგვისპირელის მიერ გმირის მხატვრული სახის მოცემა ხდება რელიეფურად და უშუალო ემოციურობით. ადამიანის შინაგანი ცხოვრება ხშირად ვითარდება ვნებათა და აზრთა რთული ბრძოლის გზით. ამ ვნებათა და აზრთა ბრძოლას, ადამიანის სულის სიღრმეში რომ იქმნება და ღვივდება, შიო არაგვისპირელი მომხიბვლელად და მიმზიდველად იჭერს გმირის გარეგან მოძრაობასა და პირისახის გამომეტყველებას.

შიო არაგვისპირელს პერსონაჟის დაღვრემილი, განრისხებული თუ კმაყოფილი, მშვიდი სახე, გაბრწყინებული თუ მიმქრალი, გარინდებული თუ სხივთმფრქვევი თვალები, ხელის ჩაქნევა თუ თავის ჩაქინდვრა და ა. შ. ხშირად გაცილებით მეტს და უკეთ გვეუბნება, ვიდრე ვრცელი აღწერა.

მხატვრული შემოქმედების ამ ხერხით შიო არაგვისპირელს ნოველებში მწვენივრადაა მიღწეული ესთეტიკური ეფექტი პერსონაჟის — გმირის ცხოვრებისეული მსგავსებისა, რეალობისა. მოცემულ ერთ-ორ ხაზში მკითხველი აშკარად ხედავს, როგორ და რატომ გრძნობს ადამიანი, თუ როგორ განიცდის, ანდა რატომ მოძრაობს, მოქმედებს, ფიქრობს, იღიმება, იცინის, უხარია, ბრაზობს, იტანჯება, რაც მკითხველში იწვევს ცხოველ კმაყოფილებას თუ უკმაყოფილებას, თანაგრძნობას თუ გაკიცხვას და ა. შ. მკითხველი ცხადად გრძნობს პერსონაჟის როგორც ფიზიკურ არსებობას, ისე მის შინაგან სამყაროს. მთლიანად პერსონაჟი ისე რელიეფურადაა გამოქანდაკებული, ისე ცოცხლადაა მკითხველის წინაშე გამოძერწილი, სივრცეში აღმართული, თითქოს, მკითხველს ესმის მისი ხმა, ნათლად ხედავს მის მოძრაობას, უნდა ხელით შეეხოს, თითქოს, მისი დაფარული სამყაროც მის წინაშე ნათლად და თვალსაჩინოდ გადაიშალა.

შიო არაგვისპირელი პორტრეტშივე მოხდენილად აქსოვს გმირისადმი თავის დადებითსა თუ უარყოფით დამოკიდებულებას, სიყვარულსა თუ სიძულვილს და სხვ. მის პორტრეტული წერის მანერაში მკაფიოდ იგრძნობა არა მარტო დახვე-

წილი გემოვნება მხატვარ-ფსიქოლოგისა, რომელიც ადვილად და ღრმად სწვდება ადამიანის შიხაგან სამყაროს, არამედ აგრეთვე სოციალური უსამართლობის შეუჩივებელი გამქიქებელი, სატირული სახეების შემქმნელი დიდი ოსტატიც. პერსონაჟის პორტრეტის აღნიშნული მიმართულებით დახატვას მკითხველი ზევითაც — შიო არაგვისპირელის შემოქმედების თემატიკის ანალიზის დროსაც, ვფიქრობთ, ნათლად დაინახავდა. მაგრამ აქ მაინც კონკრეტულად მკითხველის ყურადღებას შევაჩერებთ.

ნამუშისათვის განვიხილოთ შიო არაგვისპირელის რამდენიმე ნოველა-ეტიუდი. ავიღოთ ეტიუდი „მომილოცნია ახალი წელი...“

ცხოვრების მოუწესრიგებლობით უკმაყოფილო კაცთმოყვარე ჰუმანისტი შიო არაგვისპირელი აღშფოთებულია ბურჟუაზიულ ყოფაში გაბატონებული ფულიანის უხეში, დაუნდობელი და დაუოკებელი ფსიქოლოგიითა და დევიზით: ფული გაქვს — ყველა და ყველაფერი შენია; ყველა და ყველაფერი გამოიყენე პირადი სარგებლობისათვის, ხშირად კი შენი ვნებიანი, ამორალური, უაზრო სიამოვნების დასაკმაყოფილებლად; ნუ დაინდობ ნურავის, გამოიყენე ყველა და ყველაფერი და, როცა აღარ დაგჭირდება, გულგრილად გადააგდე, როგორც გამოუყენებელი, უვარგისი, უხმარი ნივთი.

ასეთი ცხოვრებისა თუ ყოფის მსხვერპლს — სწორედ შეძლებულთა ვნებააშლილი სურვილებით გათელილ, უფსკრულამდე მიყვანილ, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა — ორმოცდაათი წლის ქალს, მაგრამ ფიზიკურად და მორალურად დაძაბუნებულს, ცხოვრებისაგან დაღლილ-გაცვეთილს, შიო არაგვისპირელი გვაძლევს ზემოაღნიშნულ ეტიუდში სწავლი „დედაბრის“ სახით.

მწერალი დაწვრილებით არ მოგვითხრობს გმირის განვლილ ცხოვრებაზე. კალმის რამდენიმე მოხაზვა, შესაფერ ფერთა რამდენიმე შტრიხი და „დედაბრის“ პორტრეტი სწრაფად, დასრულებულად ცოცხლდება მკითხველის წინაშე.

აი რა ძუნწი ხაზებითა თუ ნიშნებით გვიხატავს შიო არაგვისპირელი ნაწარმოების მთავარი გმირის — დედაბრის პორ-

ტრეტს, რომ მისი გატანჯული, გაწამებული სახე დამაჯერებლად გამოიძერწოს: „მთლად ჩამომხმარი და წელში ორად მოხრილი დედაბერი, ჩულის ნაგლეჯებზე მიგდებულებო სარდაფის პატარა ნესტიან ოთახის კუნჭულში და ზევიდან ისეთიკვი ჩულის ნაგლეჯი წაეხურა“¹... დედაბრის ეს ტუნწი ხაზები: „მთლად ჩამომხმარი“, „წელში ორად მოხრილი“, „სარდაფის პატარა ნესტიანი ოთახის კუნჭულში“... „ჩულის ნაგლეჯებზე მიგდებულები“, და „ზევიდან ისეთივე ჩულის ნაგლეჯწახურული“ — გვაგრძნობინებს იმ ტანჯვის გზას, — არამცთუ ნორმალური ცხოვრების, არამედ ოდნავ ადამიანური სიცოცხლის პირობებშაც კი მოკლებულს, უაღრესად მინიმალური ცხოვრების რკალს გარეთაც კი განდევნილს, სრულიად ფასდაკარგულ ადამიანს, — რომელიც დედაბერს გაუვლია.

შიო არაგვისპირელი არ კმაყოფილდება დედაბრის აღნიშნული პორტრეტის მხოლოდ ამ მონაცემებით. მისი თვალი მეტი ყურადღებით, თანაგრძნობითა და აღშფოთებით ჩაცქერის დედაბრის სახეს, უფრო ღრმად, მეტი სისრულით ხედავს მისი შინაგანი, გაწამებული მდგომარეობის გამომხატველ ნიშნებს — არსებულ სინამდვილესთან შეუურიგებელ, შურისმაძიებელ ბოღმას და მას ასე თვალსაჩინოს ხდის: „დედაბერს ტანჯვისაგან მთლად ჩანაოკებული სახე ხან გაეშლებოდა და ხან უფრო ჩაუნაოკდებოდა“...² დედაბრის პორტრეტს შიო არაგვისპირელი კვლავ ახალი ხაზებით ავსებდა: „ხვალ ახალი წელიწადია! სიცივისაგან აკანკალებულის ხმით და თავის კანტურით გაიმეორა... მორღვეული თვალები... მიაპყრო შუშას, რომელიც ისე ბეუტავდა, როგორც იმისი თვალები“...³

ამბობენ, ადამიანის სახე მისი ბუნების, მისი შინაგანი სამყაროს სარკეაო და უნდა ითქვას, შიო არაგვისპირელის მიერ დედაბრის სახის ხაზები — „მთლად ჩანაოკებული სახე — ხან გაშლილი და ხან უფრო ჩანაოკებული“, „სიცივისაგან

1 შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი!..“, ტ. 1, გვ. 45.

2 იქვე.

3 იქვე.

აკანკალებული ხმითა და თავის კატუნით გამეორება—ხველ ახალი წელიწადია“, „მორღვეული, მბჟუტავი თვალები“... მკითხველში ნათლად წარმოადგენს დედაბრის ცხოვრების მძიმე, არაადამიანურ პირობებს, მის განცდასა და ტანჯვას.

მაგრამ ფსიქოლოგი მწერალი არც ამით კმაყოფილდება. იგი დედაბრის პორტრეტს კვლავ ახალი, მკაფიო ხაზებით ავსებს. შიო არაგვისპირელს პორტრეტი მარტო პერსონაჟის გარეგნული თვისებების ამსახველ საშუალებად არა აქვს გამოყენებული, ის უფრო მეტია. რთულია.

პორტრეტი შიო არაგვისპირელისათვის, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ერთგვარი ნათურაა გმირის შინაგანი სამყაროს გაშუქება-გამომჟღავნებისათვის. ამიტომ მწერალი კვლავ აგრძელებს პორტრეტის შევსებას სხვა ნიშნებითაც, რომლებიც პორტრეტს ეხმარება, რომ უფრო ნათლად და სრულყოფილად შეიყვანოს მკითხველი დედაბრის შინაგან სამყაროში. უფრო ნათელი წარმოდგენა შეუქმნას მასზე.

გმირის პორტრეტის სრულყოფას კიდევ ხელს უწყობს გაწამებული, გაბოროტებული დედაბრის ცხოვრების მიმართ გულის სიღრმიდან ამოხეთქილი დაგუბებული ბოღმის გამოჩნატველი მწვავე დინამიკური შეკითხვა-მიმართვები, ეპითეტები, მეტაფორები, შედარებები, ემოციური მძაფრი თქმები და ა. შ.

„...ჰა, დასტკბი, დასტკბი ჩემის ტანჯვით!.. ამაზე მეტს რაღას მიზამ?! „— წამოიღრიალა მან „... ღმერთო, მაპატიე, რომ ანე კაღნიერად... არა, არა... პატიებას არა გთხოვ!.. დაიღრიალა მოხუცმა... ოჰ,, სანატრელო სიკვდილო, რაღას იგვიანებ?! — გულის სიღრმიდან ამოსკდა ეს ნატვრა და თვალთ, ცრემლები მოერია“¹.

ფსიქოლოგი მწერალი დედაბრის პორტრეტს ავსებს გაბოროტებული, სასოწარკვეთილი, შურისძიების გამომხატველი დედაბრის ხმის ისტერიულად ამალღებითა და ნერვიული მოძრაობით, რაც ასე აშიშვლებს გაწამებული დედაბრის სულს და ამის გაგება მკითხველის სულის სიღრმემდე და-

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი!..“, ტ. I, გვ. 45.

ჰყავს: „მეტის-მეტი სიასპიტისაგან, — აგვიწერს შიო არაგვის-პირელი, — მიხრინწიანებულის ხმით ჰყვიროდა“... „თვალე-ში მოგროვილი ცრემლი ძლივს დარგვალდა და ქუთუთობს წყვილად გადმოეკიდა. ისე აწვებოდა (დედაბერი — მ. ზ.) თვალებს, თითქოს სურდა, თვალის კაკლები გაესრისნა, რომ იმით გამოწვეულ ტანჯვას სულიერი ტანჯვა გაექარებინა“... „არა, არა!.. და უეცრივ ფეხზე წამოვარდა“... „იმით (დამღუპველებმა, მდიდრებმა — მ. ზ.) უნდა იმხიარულონ?! არა!“... „აააა!.. უცნაური ხმით დაიღრიალა მან, და ტანი აუთრთოლდა, კბილებით თავის გამხმარ ხელს დასწვდა და ერთი ლუქ-მა ხორცი ამოგლიჯა“... „ხა, ხა, ხა!.. მომილოცნია ახალი წელი!.. ხარხარით შესძახა (სახლს ნავთი შეასხა, ცეცხლი წაუკიდა — მ. ზ.) და გაძლიერებულ ცეცხლს შეუერთდა“¹.

რა მწვავედ დაღავს მკითხველის გულსა და სულს შიო არაგვისპირელის მიერ მოცემული დედაბრის პორტრეტის ეს დამთავრებული, სრულყოფილი სახე, ეს მხატვრული დეტალები: „მიხრწნილი ხმით ისტერიული ყვირილი“, „ისე აწვებოდა (დედაბერი ცრემლმორეულ) თვალებს, თითქოს... სურდა, თვალის კაკლები გაესრისნა, რომ იმით გამოწვეულ ტანჯვას, სულიერი ტანჯვა გაექარებინა“, „ფეხზე წამოვარდა“, „უცნაური ხმით დაიღრიალა მან და ტანი აუთრთოლდა“, „კბილებით თავის გამხმარ ხელს დასწვდა და ერთი ლუქ-მა ხორცი ამოგლიჯა“, „გაძლიერებულ ცეცხლს შეუერთდა“

დედაბრის პორტრეტის მოცემული დეტალები მკითხველს ღრმად და გარკვევით არწმუნებს, რომ ბურჟუაზიული ყოფა. მასში არსებული უთანასწორობა, ადამიანის ადამიანზე ბატონობის დაკანონებული უფლება შემზარავია, მიუღებელია. ადამიანობის შემლახველია; მკითხველს არწმუნებს, რომ ბურჟუაზიულ ყოფაში ღარიბთათვის გარდუვალია დედაბრის ხვედრი—შევიწროების, პიროვნების განადგურების, დაცინვისა და დამცირების გზა; ამიტომ უარსაყოფია ეს და ამგვარი საზოგადოებრივი წყობილება და იგი უნდა დაგმოს ხალხმა.

¹ შ. არაგვისპირელი, „მომილოცნია ახალი წელი..“, ტ. I, გვ. 46.

შიო არაგვისპირელი დედაბრის სახეს დიდი ოსტატობით, იშვიათი დამაჯერებლობით ძერწავს და საერთო-საკაცობრიო ტიპიურ სიმალლეზე აპყავს, რაც ასე დამახასიათებელია მისთვის და რაშიც, სხვათა შორის, არის მისი შემოქმედების ძალა და სიდიადეც.

ნიმუშისათვის ავიღოთ კიდევ შიო არაგვისპირელის ფსიქოლოგიური ეტიუდი, „ა დ ე, ჩ ა მ ო ვ ი დ ა!..“ ამ ეტიუდში მწერლის მიერ დიდი გულთამხილაობითაა მოცემული გოგია მეწისქვილეში საშინელ შიმშილსა და კაცთმოყვარეობას შორის შინაგანი მწვავე ბრძოლა. ეს ერთ-ერთი ფსიქოლოგიური შედეგია არა მარტო შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში, არამედ მთელ ქართულ მწერლობაშიც. აქ იშვიათი, დახვეწილი ოსტატობითაა მოცემული ეტიუდის მთავარი პერსონაჟის—გოგიას სულიერ სამყაროში არსებული დაფარული სათავისო და სასხვისო გრძნობათა მწვავე ბრძოლა.

გოგია მეწისქვილე დიდი ხნის საფქვეავის უქონლობის გამო შიმშილითაა გაწამებული. გოგია მეწისქვილის ასეთ აუტანელ სულიერ განწყობილებას შიო არაგვისპირელი პერსონაჟის პორტრეტულ ხაზებში ვირტუოზულად გადმოგვცემს.

გოგია მეწისქვილის შიმშილით გატანჯულ გარეგნულ გამომეტყველებას შიო არაგვისპირელი ასე გვისურათებს: „გოგია მეწისქვილე გულ-ხელ დაკრეფილი მივიდა წისქვილის ქვანთან და ალას კვირისტავეებით მიეყრდნო. იმან გადახედა ქვის გარშემო სუფთად მოგვილ სახრილეს, მერე ალაში ჩაიხედა, რომელიც სახრილესავით სუფთად იყო მოგვილი და, უკმაყოფილოდ თავის ჩაქნევის შემდეგ, კრიჭას გაშტერებით დაუწყო მზერა... შესდგა წისქვილის ქვაზე და შიგ ჩაიხედა, თანაც ხელი მიუსვა-მოუსვა შიგნიდან ხვიმრის გვერდებს და, რადგანაც ხელში არაფერი მოჰხვდა—რა, რამდენჯერმე მაგრაღ

დაარტყა სილა, მაგრამ იმან მაინც ცარიელი ხმა ამოიღო... ფუი!.. მწარედ გააფურთხა გოგია.¹

უდავოა, მშვიერ გოგიას მტანჯველი შინაგანი მდგომარეობა მაქსიმალური ცოდნითაა მოცემული პორტრეტის ხაზებით— „გოგია გულ-ხელ დაკრეფილი მივიდა“, „ალას კვირისტავებით მიეყრდნო“, „გადახედა... სუფთად მოგვილ სახრილეს... მერე ჩაიხედა“; „უკმაყოფილოდ, თავის ჩაქნევის შემდეგ, კრიკას გაშტერებით დაუწყო მზერა“, „შესდგა წისკვილის ქვაზე და შიგ ჩაიხედა“, „თანაც ხელი მიუსვ-მოუსვა შიგნიდან ხეიმრის გვერდებს“, „რამდენჯერმე მაგრად გაიფერთხა“... და ა. შ. მკითხველისთვის გოგიას შიმშილით გატანჯული არსება მრავალმხრივ და საკმარისადაა გაშუქებული-გამოაშკარავებული. მკითხველის მთელი ყურადღება გოგიასადმი თანაგრძნობითაა გამსჭვალული.

მაგრამ შიო არაგვისპირელი ხომ ადამიანის დაფარული, შინაგანი სამყაროს იშვიათი მესაიდუმლეა და მისი ოსტატობით გამომხატველი! გოგიას პორტრეტის დახატვისას მოცემული ხაზებით არ კმაყოფილდება, ის გოგიას დაფარული სულის მოძრაობის მეტი თვალსაჩინოების მიზნით, პორტრეტს შემდეგი ახალი ხაზებით ავსებს: „ის (გოგია — მ. ზ.) დაღრეჯილი სახით მივიდა წისკვილის ქვასთან და მოწყვეტით ალაზე ჩამოჯდა; ნიდაყვები მუხლებზე დააყრდნო და ორივე ხელი თავის დამძიმებულ თავს ბოძკინტებად შეუყენა... გოგია დაჩაგრული სახის გამომეტყველებით, მობუზული და გულხელდაკრეფილი წისკვილის კედელს აეტუზა... თვალებჩაქუტული გასცქეროდა ალაზნის ველს“...² გოგიას ტანჯვის მიზეზი და მასზე შიმშილის შემხუთავი, გაბატონებული ძალა რომ უფრო გამამაფროს, რათა უფრო მკვეთრად გააგებინოს მკითხველსაც, მწერალი სვამს კითხვას: „რას ეძებდა გოგია ასე მოუსვენრად?“ და თვითონვე იქვე იძლევა პასუხს: „ფქვილს, ფქვილს, ფქვილს!..“

რა თქმა უნდა, გოგიას პორტრეტი ბევრისმეტყველია,

¹ შ. არაგვისპირელი, „ადე, ჩამოვიდა!..“, ტ. I, გვ. 130

² იქვე.

ახალი ხაზების შემცველია: „მოწყვეტით ალაზე ჩამოჯდა“, „ნიდაყვები მუხლებზე დააყრდნო და ორივე ხელი თავის დამძიმებულ თავს ბოძინტებად შეუყენა“, „გოგია დაჩაგრული სახის გამომეტყველებით, მობუზული, გულხელდაკრეფილი წისქვილის კედელს აეტუზა... თვალბეჭეტული გასცქეროდა ალაზნის ველს“ და დამატებით მწერლის მოხდენილი, დროული შეკითხვა — „რას ეძებდა გოგია ასე მოუსვენრად?“ და პასუხი — „ფქვილს, ფქვილს, ფქვილს!..“, როგორც გოგიას ტანჯვის მიზეზის, სამჯერ გამეორება სათანადო ინტონაციით (ყველა ზემოაღნიშნულთან) რა თქმა უნდა, უფრო აღრმავებს გოგიას შიმშილით გამოწვეულ ფიზიკურ და სულიერ წამება-ტკივილებს.

ჩვენი დიდი ფსიქოლოგი და ჰუმანისტი მწერალი არც ამაზე ჩერდება. მას უნდა შიმშილის ძალა და მისგან გამოწვეული გოგიას ფიზიკური და მორალური ტანჯვა, ერთი მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ, გოგიას ადამიანური ბუნება უფრო გაამძაფროს. ამას მწერალი უშუალოდ და მიმზიდველად ახერხებს გოგიაში სათავისო და საახვისო ინტერესთა შორის შინაგანი ბრძოლის ნიჭიერი გამოაშკარავებით, რაც აღრმავებს მკითხველის შთაბეჭდილებას.

ამ შემთხვევაშიც შიო არაგვისპირელი მიმართავს მისთვის დამახასიათებელ დაპირისპირებას: დამშეულ გოგიასთან მიდის გლეხი გეგე, ნახევარი კილო ხორბალი მიაქვს დასაფქვავად, ის მეწისქვილეს სთხოვს, ჩქარა გამოფქვას, რადგანაც „სახლობა შიმშილით უწივის“. გოგიას წინაშე ისმის მძიმე კითხვა — როგორ აიღოს გეგესაგან — ღარიბი მეზობლისაგან, ასეთი მცირე საფქვავიდან მინდი? არა და შიმშილი მასაც არ აძლევს მოსვენებას.

შრომისგან დაქანცულ გეგეს იქვე ჩაეძინება. გოგიაში ძლიერდება შინაგანი ბრძოლა: მისი ბუნება თითქოს ორად იყოფა — ფიზიკურად და სულიერად. ფიზიკური ძალას ატანს გოგიას, მინდი აიღოს, თუნდაც ქურდულად. შიმშილი იმდენად სტანჯავს გოგიას, რომ მას მძინარე გეგეს მოკვლაც კი მოუვა

აზრად. ეს ფიქრი იმდენად მძაფრია, რომ გოგია ნაჯახსაც კი წამოავლებს ხელს.

მაგრამ როცა გოგია დაინახავს მძინარე გეგეს გაწამებულ სახეს, მისი ბუნების მეორე, სულიერი მხარე ხმას იმაღლებს და წინ აღუდგება ფიზიკურს, მას გაახსენებს გეგეს მუდარას: „აბა, შენი ჭირიმე, დროით დააბრუნე, თორემ შინ სახლობა შიმშილით მიწივის!“ ამის გახსენებაზე გოგიას მკლავში ღონე ეკარგება. ნაჯახის მაგივრად გეგეა ოდნავ ფეხს წაჰკრავს: „აღე, ჩამოვიდა!“ და თითქოს შერცხვენილი თავისი სისუსტით, რომ შიმშილის გამო უდანაშაულო კაცის მოკვლაც კი განიზრახა, გოგია სასწრაფოდ გავარდება გარეთ.

გოგიას შინაგან ბრძოლაში გაიმარჯვა კაცთმოყვარე, საზოგადოებრივმა დასაბამმა. ამ ხაზით გოგიას პორტრეტი შეივსო და სათანადოდაც დაიხვეწა. გოგიამაც მიიღო გარკვეული ბუნებრივი სახე — კეთილი, მოძმის გამტანისა და გაჭირვების გმირულად ამტანი გლეხისა. ამრიგად, ამ ეტიუდშიც გამოვლინდა შიო არაგვისპირელის დადებითი, გულსხმიერი დამოკიდებულება გლეხობისადმი.

ავიღოთ შიო არაგვისპირელის კიდევ ერთი ეტიუდი „ბ ა ლ ლ ი ყ ო ფ ი ლ ხ ა რ ა..“ ამ ოთხგვერდიან ამბავში მკვეთრადაა მოცემული ოთხივე მოქმედი პირის — გ ი ვ ი ს, შ ი ა ი ც ო ლ ი ს ე ლ ო ს ი და გ ი ვ ი ს მეგობრების — ა რ ჩ ი ლ ი ს ა და ე ლ ი ზ ბ ა რ ი ს, შეიძლება ითქვას, ამომწურავი, ცხოველი პორტრეტები.

ამ ეტიუდში შიო არაგვისპირელი მისთვის დამახასიათებელი სკეპტიციზმით აჩვენებს მკითხველს, რომ ჩვენს ინტელიგენციაში, სამწუხაროდ, საღი, პრინციპული და ზნეობრივი საწყისები სათანადო სიმაღლეზე არ იდგა: უხეში, სრულიად გაუმართლებელი და ადვილად დასაძლევნი ვნებიანობაც კი ხშირად ვერაგულად, უსინდისოდ ალაზნინებს მათ ამხანაგის, მეგობრის და მახლობელთა ოჯახისადმი საზოგადოებაში მიღებულ პატივისცემას, მორიდებასა და მოქალაქისათ-

ვის სავალდებულო მორალის საზღვრებს. აღნიშნულ ეტიუდში ოთხი სხვადასხვა ხასიათის პერსონაჟია და ოთხივეს პორტრეტი რამდენიმე, მაგრამ ბევრისმთქმელი, ხაზის მოცემით საოცრად მკვეთრადაა გამოძერწილი.

შიო არაგვისპირელი ყოველი პერსონაჟის ხასიათში შესანიშნავად პოულობს გმირის ხასიათის ძირითად, სასიცოცხლო, წამყვან ხაზს და ამაზე აგებ-აშენებს მის პორტრეტს. ეტიუდის „ბალლი ყოფილხარ!..“ ძირითადი პერსონაჟია არჩილი. არჩილი ზერელე: ექსპანსიური, თამამი, პირადი სიამოვნების მაძიებელი პიროვნებაა. არჩილის ხასიათის ამ ძირითად თვისებას ემორჩილება მისი პორტრეტის ყველა ხაზი. მისი ყოველი მოქცევა, ყოველი სიტყვა, დაქვემდებარებულია მისი ბუნების ამ ძირითად თვისებას. ასევე არიან: ელიზბარი — პატიოსანი, გაურყვენელი, დინჯი, დაკვირვებული; გივი — გულდია, ცოტა მიამიტი, საზოგადოებრივი კაცი; ელო — ეკლუცი, თავისი სიამოვნების ვერაგულად მაძიებელი.

ამ ოთხი პერსონაჟის ხასიათი დიდი უქსპრესიითა და დამაჯერებლობითაა გაშლილი ყოველი მათგანის ხასიათის აღნიშნულ, წამყვან ნიშანზე.

არჩილი არაფრად აგდებს არც მეგობრის — გივის თავმოყვარეობას, არც სკოლის მეგობრის, არც მისი ოჯახის პატივისცემას; მას არც დამსწრე საზოგადოებისა ერიდება.

არჩილი, პირადი სიამოვნების დაკმაყოფილების მიზნით. ელიზბარს უცერემონიოდ მიიპატიჟებს, სკოლის მეგობრის (დიდი ხნის უნახავი), გივის ოჯახში.

ელიზბარი მორიდებულად იქცევა. არჩილი სარგებლოდ ამ გარემოებით და ამას ხსნის უკბილო, წინდაუხედავი ოხუნჯობით — ელიზბარის „მოუხეშავი ქართლური ბუნებით“. ელიზბარის მოსწრებულ რეპლიკაზე კი — „თუ მე მკიცხავ. ჩემო არჩილ, ე მასპინძლებმა რაღა დაგიშავეს, ესენიც ხომ ქართლელები არიან?!“ — არჩილი მაინც არ დრკება და თავის ცრუ, უაზრო უპირატესობის შეგნებით, ოხუნჯობას აგრძელებს: „ქარგია, ეგ მაინც მოახერხე, ესენი კორტოხს ახლა არიან და სხივი ზრდილობისა“... „თუ ეშმაკობის?!“ — კვლავ ჩაუერთავს არჩილის უადგილო, ფუქსავატი, უხამსი ოხუნჯო-

ბით უკმაყოფილო ელიზბარი. არჩილი მაინც მედიდურად აგრძელებს: „სხივი ზრდილობისა-მეთქი... კორტოხს ახლო მცხოვრებთა ეფინებათ“ და თავისი აზრი, რომ გაამართლოს, მასპინძელთა მიმართაც შექმნილი უხერხულობა გააქარწყლოს, ცრუ ავტორიტეტული კილოთი გაიძახის: „დიასახლისის მამა-პაპა კორტოხს იქით არიან გადასულნი და მათი გვარი იმერულია“. არჩილის ასეთ ზერელე უადგილო, უაზრო სიტყვებს შესწყვეტს დიასახლისის მიერ მათი სუფრასთან მიწვევა.

ამბის დასაწყისშივე არჩილის პორტრეტის სრულყოფისათვის მოცემულია მეტად დამახასიათებელი ხაზები — მსუბუქი, უხამსი, მავნე, ყოველი ქართველისათვის შეურაცხყოფელი უკბილო ოხუნჯობა, მისი უაზრო, დაბეჭითებული მტკიცება, რასაც მკითხველი ადვილად გრძნობს, შედეგია არჩილის ზერელე ბუნებისა.

ყოველი მოქმედი პირის პორტრეტის დამახასიათებელი ზემოაღნიშნული ხაზი რელიეფურადაა მოცემული მათ სუფრასთან განლაგებაში.

რა თქმა უნდა, ეს ერთ-ერთი დეტალია ნოველის სიუჟეტის განვითარებაში, მაგრამ მოქმედ პირთა დახასიათებისათვის — მათი პორტრეტის მოხაზვაში კი ამ დეტალს არსებითი მნიშვნელობა აქვს.

სუფრაზე შეკრებილთა პორტრეტის დახატვაში შიო არაგვისპირელი სარგებლობს საერთო და ინდივიდუალური ხაზებით.

„უბრალო ბაასით, — გადმოგვცემს ელიზბარი (იგულისხმება თვით ავტორი), — დიასახლისის სიკეკლუცით, გივის ღია გულით და მანდილოსნების სიმუნჯით ყველას სადღეგრძელო გამოიცალა. თამადა იყო გივი, ღვინოს, როგორც მასპინძელი, აძალებდა“¹. აღნიშნული ხაზებით მწერალი მკითხველს აგრეთვე კარგად აგებინებს სუფრის უფერულობას, უშინაარსობას, ჩვეულებრივი სადღეგრძელოების თქმას, „ფზიზელთა სიმუნჯეს“, თუმცა, თითქოს, თამადა ჩვენს მოლ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ბალი ყოფილხარ!“, ტ. XI, გვ. 4.

ვაწეებსაც არ ივიწყებდა, დამსწრეთა სადღეგრძელოების ამოწურვის შემდეგ, იმათ სადღეგრძელოსაც სვამდა.

ცხადია, ეს ხაზები უფრო სუფრის ბანალური იერის აღმნიშვნელია, მაგრამ ცალკეულ გმირთა პორტრეტის ინდივიდუალური ხაზებიცაა მკვეთრად მოცემული — დიასახლისის კეკლუცობა, გივის გულღობა, მისი გაცვეთილი სადღეგრძელოებისადმი მიდრეკილება, სტუმრებზე ღვინის დაძალება. თანდათან საკმარისი სისწრაფით პერსონაჟთა ინდივიდუალური პორტრეტისათვის კვიმატური ხაზები უფრო საგრძნობლად იხსნება.

ამ ხაზებს მწერალი ელიზბარის პირით ასე გადმოგვცემს: „არჩილმა და გივიმ მეგობრულად ხელი გადახვიეს ერთმანეთს და, ნაღვინეებს როგორც შეჰფეროდათ, ხმა შეათანხმეს. მეც რაკი დიასახლისთან საბაასო მასალა შემომელია... თითქმის შეუმჩნეველი ბანი დავიწყე. ამავე დროს დიასახლისს თვალს არ ვაშორებდი. იგი, ნიდაყვზე დაყრდნობილი, დაბლა დაიციქირებოდა და დროგამოშვებით სახე ვნებით უთრთოდა. მთელი ტანი უხტოდა. დაბალ ბანს ვამბობდი და დიასახლისის ამგვარ დროგამოშვებით ცვლილებას განცვიფრებაში მოვკეადი.

გივი და არჩილი კი არ იხვენებდნენ. არჩილი ხმას ძალას ატანდა, ჯმუჯნიდა გივის და, თითქმის ნახევრობამდის მაგიდის ქვეშ ჩაძვრა... დიასახლისმა სავარძელი მაგიდასთან უფრო ახლო მიდგა და შევეამჩნიე, დიასახლისიც, ძირ-ძირს მიდიოდა. აღარა სცხრებნიან გივი და არჩილი, სხვადასხვა სიმღერებს ამბობენ“¹. არც დიასახლისი და არჩილი იყვნენ დაწყნარებულნი. საიდუმლოდ მოძრაობდნენ.

სურათის სისრულისათვის მწერალი კიდევ ერთ მეტად მნიშვნელოვან დეტალს აღნიშნავს. არჩილისა და ელოს უცნაურმა მოძრაობამ და სახის გამომეტყველებამ გააღვივა ელიზბარის ცნობისმოყვარეობა. ელიზბარმა ხელსახოცი იატაკზე დააგდო. სხვათა შეუმჩნეველად დაიხარა, მაგიდის ქვეშ შეიხედა და „გველნაკბენივით უეცრივ წელში გაიშა-

¹ შ. არაგვისპირელი, „ბაღლი ყოფილხარი.“, ტ. II, გვ. 4.

ლა“ — „თვალწინ მხოლოდ ორი წყვილი, ერთმანეთში ჩახ-
ლაკნილი არჩილისა და დიასახლისის ფეხი უთამაშებდა...“¹
სწორედ ამ დროს გივი ჭიჭით ხელში დიდი აღფრთოვანებით
ქალების სადღეგრძელოს სვამდა და უსურვებდა მათ ჩვენი წა-
ნაპარი დედებისათვის მიეხადათ და „იმათსავით პატიოსნუ-
რად ემსახურონ სამშობლოს და ოჯახს“.

ამ ურთიერთობის გამოაშკარავებამ ძლიერი ინდივიდუა-
ლური ხაზებით შეავსო როგორც არჩილისა და ელოს პორ-
ტრეტები. ისე გულუბრყვილო, ბეცი, უხერხემლო გივისა.

არჩილისა და ელოს ყალბი, ცბიერი, ამორალური, პირადი
სიამოვნების მაძიებელი, უპრინციპო, თავხედური ბუნება
მშვენივრადაა მოცემული მწერლის მიერ შემდეგ პორტრე-
ტულ ხაზებში: ელოს მიერ მაგიდაზე სტუმრების განლაგე-
ბა, სუფრაზე არჩილის მიერ გივის ხელის გადახვევა, მისი
ჯმუჯნა, მასთან შეწყობილი, ხმამალალი, დაუცხრომელი სიპ-
ლერა, არჩილისა და ელოს თანდათან მაგიდის ქვეშ ჩაძრომა.
ნიდაყვებზე დაყრდნობილი ელოს დაბლა ცქერა, მისი სახის
ვნებით თრთოლვა და ტანის ხტომა და ბოლოს მაგიდის ქვეშ
არჩილისა და ელოს ფეხებით ტრფიალი. მათი პორტრეტ-
შეიძლება ითქვას, ამომწურავად და მკვეთრად არის მოცემუ-
ლი. არჩილისა და ელოს შინაგანი მღელვარება მრავალგვა-
რადაა გამოვლენილი მათ გარეგნობასა და მოძრაობაში.

არჩილის (როგორც ზერელე, ამორალური, დაუნდობელი
და გაუტანელი პიროვნების) და ელიზბარის (როგორც პატი-
ოსანი, საზოგადოებრივი გრძნობის მატარებლის) პორტრეტე-
ბის სრულყოფისათვის შიო არაგვისპირელი კიდევ ერთ
მნიშვნელოვან ხაზს იძლევა.

არჩილისა და ელოს ასეთმა ურთიერთობამ ელიზბარი შე-
აშფოთა, შეზარა. ელიზბარმა სხვის სახლში უკმაყოფილების
გამოთქმა მიზანშეწონილად არ ჩასთვალა. იგი სუფრიდან წა-
მოდგა, სხვებიც წამოიშალნენ. არჩილი და ელიზბარი მასპინ-
ძელს გამოეთხოვნენ და წავიდნენ. გზაში, ხანგრძლივი სიჩუ-
მის შემდეგ, ელიზბარმა არჩილს გულწრფელად: მეგობრულად

¹ შ. არაგვისპირელი, „ბაღლი ყოფილხარ!..“, ტ. II, გვ. 5.

უსაყვედურა: „უნდა გრცხვენოდეს, რომ იმ კაცს მეგობარს ეძახი, მეგობრულად ხელსა ჰხვევ და ამავე ღროს კი იმის ცოლს ფეხებს უხლართავ და ვნებითა თრთი!“¹ ელიზბარის ამ სამართლიან გაკიცხვაზე არჩილი უპასუხისმგებლო ხარხარით ცინიკურად, თითქოს შთაგონების მიზნით ეუბნება: „ეჰ, ჩემო ელიზბარ, ბალლი ყოფილხარ!..“ და დამშვიდებული თავის გზას გაუდგება.

ამ უკანასკნელი შტრიხის დამატებით შიო არაგვისპირელმა მთელი სისრულით გამოაქანდაკა არჩილის უზნეო, უპრინციპო, ზერელე, ვნების ტყვეობაში მყოფი სახე. მასთან დაპირისპირებით მწერალმა მკვეთრად დახატა ელიზბარის პატიოსნებით აღსავსე პიროვნება, ვისთვისაც მეგობრობა და საზოგადოებრივი მორალი წმიდათა წმიდა და ხელშეუხებელია. ამიტომაც, რომ ელიზბარი მკითხველს სიმპათიას იმსახურებს.

პორტრეტის დახატვისას შიო არაგვისპირელი მრავალფეროვნად და შთამბეჭდავად იყენებს არა მარტო პერსონაჟის გარეგნობას, მის საგნობრივ მდგომარეობას (ჩაცმულობა იქნება ეს თუ ბინის მოწყობილობა), არამედ მისი შინაგანი სამყაროს გამოვლინებისათვის — მის მრავალგვარ მოძრაობას, სახისა თუ თვალების გამომეტყველებას, მეტყველების ინტონაციას და ა. შ.

შიო არაგვისპირელის მიერ პორტრეტის შექმნის პალიტრა, უდავოდ, ფრიად ფართო, მდიდარი, მრავალფეროვანი და თავისებურია.

---

¹ შ. არაგვისპირელი, „ბალლი ყოფილხარ!..“, ტ. II, გვ. 6.

IV. შიო არაგვისპირელის დრამატურგია

შიო არაგვისპირელს, ამ ნიჭიერ ნოველისტს, ქართულ ლიტერატურაში ნოველის ჟანრის განმამტკიცებელს, როგორც ირკვევა, დრამატული ჟანრისადმიც ჰქონია საგრძნობი ინტერესი. შეიძლება ითქვას, რომ მის კალამს სწორედ დრამატულ ჟანრში უცდია პირველად თავისი ძალა. როგორც ირკვევა, მწერლის პირველი ნაწარმოებები დრამატული ჟანრისა უოფილა. აი რა საგულისხმო ცნობას გვაძლევს თ. სახოკია ამ საკითხის შესახებ: „მწერლობა შიომ დაიწყო კომედიებით. სემინარიის გათავებისას მან დაწერა ორი კომედია. სათაურები არც ერთის მახსოვს და არც მეორესი. ერთის შინაარსი კი იყო სასაცილოდ აგდება მაშინ დიდ მოდაში მყოფი ტურნირებისა, მაშინდელი ქალები რომ ატარებდნენ. ეს პიესა აბაშიძეს (ცნობილი მახიობი ვ. აბაშიძე — მ. ზ.) გადავეცი. ვასომ, არ ვიცი, წაიკითხა თუ არა, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ არც სცენაზე არ დადგმულა და თვით პიესაც დაიკარგა“¹. ერთი ამითგახი, ალბათ, არის „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“.

შიო არაგვისპირელის პირველ ნაწარმოებთაგან, რომელნიც ჯერ კიდევ მოწაფეობის დროს — 1889 წელს დაუწერია. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ ორმა: ოთხმოქმედებიანმა კომედიამ — „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“ და ნოველამ — „ესაა ჩვენი ცხოვრება!“ ამათში, ვფიქრობთ, უფრო ადრე დაწერილი უნდა იყოს „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“.

ჩვენი ვარაუდით, შიო არაგვისპირელს დაუწერია რა დრა-

¹ „დროშა“, № 3, 1926. წ.

მატული ჟანრის ნაწარმოები, აღარ მოსწონებია, მასში ვერ გამოუწვევია მხატვრული გრძნობის დაკმაყოფილება და თავისი კალამი სხვა ჟანრში — ნოველაში უცდია. ამ ჟანრში, მართლაც, სამართლიანად მიუგნია თავისი ნიჭის ნამდვილი გზისათვის და ამიტომაც წერა ამ მიმართულებით განუგრძობდა. სამართლიანად აღნიშნავს ს. ჭილაია: „ამ მხრივ (ნოველის ჟანრის გამოყენებით — მ. ზ.) ახალი მოვლენა იყო არაგვისპირელის პროზა. და ამ გარემოებამ მიაკუთვნა შიო არაგვისპირელი ქართველ სახელოვან მწერალთა წყებას“¹.

თვითონ შიო კმაყოფილი რომ არ იყო თავისი დრამატურგიით, იმითაც მტკიცდება, რომ კომედიის „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“ დაბეჭდვა ან სცენაზე დადგმა მას არც უცდია. ხელნაწერი თავის არქივში ჩაუკეტია. „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“ მხოლოდ ავტორის სიკვდილის 21 წლის შემდეგ, პირველად, 1947 წელს დაიბეჭდა.

მაგრამ უფრო საგულისხმო ის არის, რომ შიო არაგვისპირელი, რომელმაც სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე ნოველის ჟანრის ნაწარმოებებით დიდი ყურადღება და ქებაც კი დაიმსახურა, როგორც ჩვენი მწერლობის კორიფეებისაგან, ისე ფართო მკითხველი საზოგადოებისაგან, მაინც უბრუნდება დრამატულ ჟანრს. მცირე ინტერვალის შემდეგ, შიო არაგვისპირელი კვლავ წერს ისტორიულ-დრამატულ ნაწარმოებს შემდეგი სათაურით „შიო თავადი“ — ისტორიული ლეგენდა სამ მოქმედებად (მოქმედება წარმოებს XVII საუკუნის პირველ ნახევარში). სამწუხაროდ, „შიო თავადის“ ავტორაფს დაწერის თარიღი არ აწერია, ვფიქრობთ, ეს დრამატული ნაწარმოები დაწერილი უნდა იყოს იმავე 90-იანი წლებების დასასრულს, ვინაიდან ის ქართულ სცენაზე თბილისში ახლანდელ ოპერის თეატრში 1903 წელს დაიდგა, პირველად და, მგონი, უკანასკნელად. ალბათ, შიო არაგვისპირელის მხატვრული მოთხოვნილებანი არც ამ დრამატულმა ნაწარმოებმა დააკმაყოფილა. როგორც ჩანს, ამ მიმართულებით მას თავის კალამი შემდეგში აღარ უცდია.

¹ ს. ჭილაია, „მეოცე საუკუნის ქართველი მწერლები“, ნაწ. I, გვ. 210, 1956 წ.

აღნიშნული გარემოება, როგორც მკვლევართა, ისე ფართო მკითხველ საზოგადოებას სამართლიანად აინტერესებს. ნიჭიერ ნოველისტ მწერალს დრამატული ჟანრი, უდავოდ, რალაციითაც იზიდავდა და ამიტომ ეტანებოდა.

ჩვენი ფიქრით, შიო არაგვისპირელს დრამატული ჟანრი იპყრობდა იმ მიმართულებით, რომ მისი მეშვეობით მას უნდოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების ფართო სურათი მოეცა. ალბათ, ამავე განწყობილებით აიხსნება მისი კალმის ცდარომანის ჟანრშიც, რის შედეგია რომანი „გაბზარული გული“. ამ რომანზე შიო არაგვისპირელი მუშაობდა მოღვაწეობის უკანასკნელ წლებში. ის მას დაუმთავრებია 1925 წ. ეს რომანიც მისი სიკვდილის შემდეგ დაიბეჭდა. ვფიქრობთ, მწერლის მხატვრულ გემოვნებას არც რომანი „გაბზარული გული“ აკმაყოფილებდა.

შიო არაგვისპირელი ასეთი რთული და დიდი მოცულობის ნაწარმოებებისადმი სათანადო განწყობილებასა და შეიძლება სათანადო გულმოდგინებასაც არ იჩენდა. ეს იმიტომ კი არა, რომ მას მასალა ან შესაფერი ძალა არ შესწევდა, ან კიდევ სახეთა და მოვლენათა მარაგი საკმარისი რაოდენობით არ გააჩნდა, არამედ მას დიდი მოცულობის ნაწარმოების (იქნებოდა ეს რომანი თუ დრამატული ნაწარმოები) ტექნიკა არ იზიდავდა. დიდი მოცულობის ნაწარმოებს შიო არაგვისპირელი ვერ ეუფლებოდა, მისი სხვა თანამედროვეების — XIX საუკუნის 90-იანი წლების ლიტერატურული სკოლის წარმომადგენლების მსგავსად (როგორც რუსეთში ისე ჩვენშიც). ისინი მცირე მოცულობის მოთხრობებს უფრო ეტანებოდნენ, მათში ეძებდნენ მახვილ ინტრიგას და მხოლოდ ამგვარ მცირე ჩარჩოებში პოულობდნენ ინტრიგის გახსნას.

ფაქტი ფაქტად რჩება. შიო არაგვისპირელს უმუშავია აღნიშნულ დრამატულ ნაწარმოებებზე, დაუმთავრებია, თავის კალმის ნამოქმედარი დაუტოვებია, არ გაუნადგურებია. ინტერესს მოკლებული არ არის ჩავიხედოთ მწერლის ამ შემოკვიდროებაში და შეძლებისდაგვარად ავხსნათ, რა აინტერესებდა და რის ჩვენება უნდოდა შიო არაგვისპირელს ამ დრამატული ნაწარმოებებით, რა ღირსება ან რა ნაკლი აქვთ მათ.

ცნობილია, რომ სრულყოფილი დრამატული ნაწარმოები ორმაგი ბუნების შემცველია: ის არა მარტო სცენაზე წარმოსადგენი, მოვლენათა განსახიერების მიზანშეწონილი ნაწარმოებია, არამედ ამასთანავე ის სრულყოფილი საკითხავიცაა.

შიო არაგვისპირელის დრამატული ნაწარმოებები აღნიშნულ მოთხოვნილებებს, მართალია, სრულად ვერ აკმაყოფილებდნენ — ისინი საკმარისად მოიკოჭლებენ როგორც სცენური მხატვრობის თვალსაზრისით, ისე სცენური ტექნიკითაც, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მისი ორივე დრამატული ნაწარმოები შეიცავს ელემენტებს, რაც მწერლისათვის იყო მახლობელი, არსებითი, რაც მას აწვალებდა, და რის გამოტანაც მას, როგორც მწერალს, საჭიროდ მიაჩნდა. ჩვენი აზრით, ეს არის ამ ნაწარმოებთა იდეური მხარე; ესაა პრობლემა თუ თემა — პატიოსნებისა, პატიოსნური ურთიერთობისა; ხორცმეტის, პრივილეგიური კლასის ნაბოლარას — კოჟანდარას უარყოფითი ბუნება და მისი აღზრდის სისტემის მავნებლური ხასიათის გამოაშკარავება. ამ ნაბოლარას (გიორგი ბეროშვილი) და „უგვარტომოს“ (სიკო მათიკაშვილი, ნინო ხორბალაშვილი), დაბალი ფენიდან გამოსული ჰუმანისტი-ნასწავლის დაპირისპირებით მოცემულია მათი ზნეობის, ღირსება-ნაკლის გახსნა („კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“); ხოლო დრამატულ ნაწარმოებში „შიო თავადი“ — ჩვენება და მიმზიდველობა მაღალი, ყველაფრისგამწირავი, თუ შემწირველი პატრიოტული გრძნობისა, როგორც მამაკაცში, ისე დედაკაცში.

თემისა და მიზანდასახულობის თვალსაზრისით შიო არაგვისპირელის დრამატული ნაწარმოებნი თავისი დროისათვის უდავოდ, დროულნიც იყვნენ და აქტუალურნიც.

ავიღოთ 1889 წელს დაწერილი ოთხმოქმედებიანი კომედია „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, რომლის შინაარსი გაშლილია კონტრასტის საფუძველზე, რაც:

ჩვეულებრივ: დამახასიათებელი ხერხია გარდამავალი პერიოდის მხატვრული ლიტერატურისათვის და კერძოდ, ქართული მხატვრული ლიტერატურისათვისაც და შიო არაკვიპ-პირელისათვისაც.

ცნობილია, 80-იან წლებში, როდესაც იწერებოდა კომედია „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ჩვენში მეტად სწრაფად ირღვეოდა და იშლებოდა ძირმომპალი ფეოდალური კლასი, როგორც ეკონომიურად, ისე თავისი დრომოკმეული ეთიკით, ესთეტიკით, ეტიკეტით, რაც მკვეთრად მელავნებოდა მათ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, განსაკუთრებით აღზრდის სისტემაში. ამის მკვეთრი გამომხატველია გიორგი ბეროშვილი თავისი მშობლებით სოლომონითა და ელისაბედით. მათ პარალელურად ცხოვრების ასპარეზზე გამოსულია უაზნო-რაზნოჩინელი დაბალი ფენის ინტელიგენცია, თავისი თვალსაჩინო წარმომადგენლებით — ახალი პროგრესული მსოფლმხედველობით, ახალი, მაღალი ფაქიზი ჰუმანური ურთიერთობის დამყარების განწყობილებით ადამიანთა შორის. კომედიაში ასეთები არიან სიკომათიკაშვილი და ნინო ხორბალაშვილი.

საკმაოდ მწვავედ და დაძაბულად ვითარდება კონფლიქტი ამ ორი ჯგუფის მსოფლმხედველობასა და ინტერესთა შორის.

გიორგი ბეროშვილი, თუმცა დარღვეული ფეოდალური წრიდანაა, მაგრამ მის მშობლებს ჯერ კიდევ შერჩენიათ ქონება და ფეოდალური, ქედმალღური, ამპარტავნული ბუნება-განწყობილება. ფეოდალურ ოჯახში გაბატონებული აღზრდის სისტემითა და ყოფაქცევით გაამაყებული, ლაგამშიშვებული-გაავზნებული გიორგი ყველასა და ყველაფერს თავისი ვნებიანი, უხეში, ეგოისტური სურვილებით ეკიდება. ის ყველასა და ყველაფერს მხოლოდ თავისი პირადი ეგოისტურ-ზოოლოგიური სურვილების დაოკების, დაკმაყოფილების თვალსაზრისით უყურებს. მისთვის საშინელი ტრაგედიაა, თუ მისი მცირედი სურვილიც კი, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში ჟინიანი, სისრულეში არ იქნება მოყვანილი. იგი ვერ ძველებს, ყველასა და ყველაფერს უსაზღვროდ ავიწროებს. საერთოდ, მისთვის უკან დასახევი მოსაზრება თუ საშუალება არ

არსებობს. ვნებააშლილ, ლაგამმიშვებულ გიორგის სრულიად ბუნებრივად და შესაძლებლად მიაჩნია ერთდროულად კავშირი დაიჭიროს შინამოსამსახურე ახალგაზრდა ქალთან მამასთან (არა მარტო მასთან) და ამავე დროს სიყვარულიც აუხსნას, ცოლად გაყოლა სთხოვოს პატიოსან, განათლებულ ნინო ხორბალაშვილს.

ნინო ხორბალაშვილი, რომელმაც მალე კარგად გაიცნო და გაიგო გიორგის ბუნების გახრწნილობა, მას ახლოს არ იკარებს. ეს გარემოება, როგორც ბუნებრივად მოსალოდნელი იყო, უფრო ახლებს გიორგის.

ნინოს უარყოფითი დამოკიდებულებით გაღიზიანებული გიორგი თავის თავზე შეყვარებულ, უნიან ბუნებას ასე გამოაშკარავებს: „...მე, გამოჩენილ ახალგაზრდა თავადიშვილს, ნასწავლს, მშვენიერად მორთულს (ტანისამოსზე იცქირება) იმ საძაგელმა, უგვარტომომ (იგულისხმება ნინო ხორბალაშვილი—მ. ზ.) შეურაცყოფა უნდა მომეყენოს?!“¹ გიორგის ვერც კი წარმოუდგენია, რომ ქალმა და ისიც უგვარტომომ, ე. ი. არაპრივილეგიური კლასიდან გამოსულმა, სიხარულით არ მიიღოს მისი ცოლად შერთვის წინადადება. ამას ის მისთვის დამახასიათებელი საბუთიანობით ასე ამტკიცებს:

„ჩემი სილამაზით ბევრი ქალისთვის ამიძგერებია გული, რის გამოც ბევრისათვის ნამუსი ამიხდია, მაგრამ ასე არც ერთი ქალი არ მომქცევია, როგორც ის მაწანწალა! „რატომ თავს არ დამანებებ — შე გარყვნილო“. ხა, ხა, ხა, ხა! „გარყვნილო“... გაყურებინებ, როგორი გარყვნილიცა ვარ!.. მე გარყვნილი იმისათვისა ვარ, რომ იმას შევკადრე: „რა მშვენიერი რამა ხარ-მეთქი, შენი კოცნა სწორედ სამოთხის სიამოვნებას მიანიჭებს კაცს!“ კი არ უნდა გაჰხარებოდა იმას!“² ვნებიანობისა და გარყვნილების ქაოსში ჩაფლული, გვარიშვილობის უპირატესობით გაამაყებული და უაზრო ფუფუნებით გაავზნებული გიორგი ვერც კი გრძნობს, რამდენად შე-

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. 11, გვ. 493, 1947 წ.

² იქვე.

ურაცხმყოფელი იქნება ასეთი ლაზღანდარა. გაცვეთილი, დაბალი გრძნობებით გამოწვეული სიყვარულის ახსნა ფაქიზი გრძნობის, თავის თავის ადამიანური ღირსების შემგრძნობი ქალისათვის, როგორც ნინო ხორბალაშვილია.

გიორგი ცინიკურად ასე განაგრძობს თავისში გამომჟღავნებულ მდაბალ, მიუღებელ, გარყვნილ, დრომოკმულ შეხედულებას ქალზე: „ქალის დანიშნულება, მაშ, მეტი რა არის, თუ არა იმისი კოცნა და ხვევნა? ქალი იმ მიზნით არის გაჩენილი, რომ კაცის სურვილი აასრულოს! ახლა ბევრს რადაცას ჩმახვენ ქალების უფლებებზე, თუმცა მეც ვამბობ ხოლმე საზოგადოებაში ამის სასარგებლოდ, რომ უფიციად არ მიცნან, მაგრამ მე იმათი უფლებისა სრულებით არა მწამს რა. იმათი საქმე რბილ ლოგინში წოლაა და გადაგორ-გადმოგორვა, რითაც უფრო მიიზიდავენ კაცებს, აუნთებენ გრძნობას და... მაშ, რაში გამოდგებიან: იმათი არც ტყავი ვარგა და არც ხორცი..“¹

ასეთი ბუნების ახალგაზრდისათვის დამახასიათებელი იყო მისი სურვილებისადმი წინააღმდეგობის გაწვევისას უფრო მეტი ჟინიანობა, თავხედობა, ლაგამშიშვებული გამბედაობა გამოეჩინა. ამგვარ შემთხვევაში ისინი აღარ ერიდებოდნენ არავითარ დაბრკოლებას. მათთვის არც პირადი, არც საზოგადოებრივი, არც სახელმწიფოებრივი, არც მორიღება, არც მორალური და არც იურიდიული დაბრკოლება თუ კანონი აღარ არსებობდა. მთელი მათი არსება წუთიერი სიამოვნებისა თუ ჟინის მოკვლის სურვილის სრულ ტყვეობაში ვარდებოდა.

ასეა გიორგი ბეროშვილიც. ის თავის ვნებააშლილ, ამორალურ განწყობილებას თუ დამოკიდებულებას ქალისადმი, ხოლო კერძოდ, ნინო ხორბალიშვილისადმი, ასე გამოხატავს: „ბუნებას რაც კი რამ კარგი თვისება ჰქონია, სულ ერთად შეუტრებია და გამოუყვანია ნინა ხორბალაშვილი. იმისი კოცნა და გადახვევნა სამოთხის ნეტარება იქნება!.. რაც უნდა მთხოვოს, მიმცემი ვარ, ვინც იმას ორსამ დღეს მომიყვანს. მეტიც არ მინდა. ჩემი თავის ამბავი კარგად ვიცი —

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II,

ჩქარა მომწყინდება; მერე იქნება თვალის დასანახავადაც შექცავდეს...“¹.

შეტად დამახასიათებელი, ტიპური თვისებებითაა აქ მოცემული გიორგის სახე. ფეოდალური ყოფის ამგვარი ტიპური ნაბოლარანი ჩვენი ცხოვრების სარბიელზე XIX საუკუნის დასასრულსაც კი ჯერ კიდევ დათარეშობდნენ და ამტუტებდნენ საზოგადოებრივ ცხოვრებას. ამისი დამადასტურებელია გამოქვეყნებული, ხოლო უფრო მეტი გამოუქვეყნებელი ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების ფაქტები და 60—90 წ.წ. ჩვენს მხატვრულ ლიტერატურაში ასე თვალსაჩინოდ ასახული. გიორგი ბეროშვილი იმავე ბუდიდანაა, რომელშიც აღიზარდნენ ილია ჭავჭავაძის და თიკო („გლახის ნაამბობი“), გიორგი წერეთლის იერემია წარბა თავისი ამფსონებით („პირველი ნაბიჯი“), ეგნატე ნინოშვილის იასონ უქმაძე, ლევან ძველის ენიძე („ქრისტიანი“); ტარიელ მკლავაძე თავისი მეგობრებით („ჩვენი ქვეყნის რაინდი“), დავით კლდიაშვილის აბესალო სალამთაძე („ირინეს ბედნიერება“) და სხვ.

აღნიშნული „გმირების“ საქმენი საარაკონი იშლება სოფლად, ისინი სოფელს ამტუტებენ, აწიოკებენ. შიო არაგვისპირელის გიორგი ბეროშვილი აღნიშნული ტიპის სახესხვაობაა. რომელიც 90-იან წლებში ქალაქადაც ჩნდება, როდესაც დარღვეული თავადაზნაურნი სოფლად ნიადაგდაკარგულნი, ქალაქში გადასახლდნენ და იქაც მოინდომეს ამ შეუფერებელი გზის გაგრძელება.

გიორგი არაფერს არ ერიდება, რომ ნინო ხელში ჩაიგდოს, თავისი ჟინი მოიკლას. ის შემდეგი შემადრწუნებელი საშუალებების გამოყენებასაც კი განიზრახავს: ამ მიზნის მისაღწევად მას უნდა გამოიყენოს მაქანკალი ქაბა — გაუგზავნოს ნინოსა და მის დედას, ვითომც მას ნინო მოსწონს, უყვარს და ცოლად უნდა შეირთოს. გიორგის იმედი აქვს, ხორბალაშვილები დათანხმდებიან, ბედნიერადაც ჩასთვლიან თავს.

გიორგის სურვილი თუ განზრახვა ნინოს ცოლად შერთვა

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II, გვ. 493.

კი არ არის, არამედ თავისი ლაგამამოუდებელი უნის დაკმა-
ყოფილება და ამასთან აგრეთვე, ნინოს წინააღმდეგობის გა-
მო; მისი სასტიკად დასჯაა. მას მიზნის მიღწევა ანუ აქვს გან-
ზრახული — ჯერ ნიშნობას გამართავს ნინოსთან. მიიღწევს
თავის მიზანს და შემდეგ მასაც, როგორც მრავალ სხვას, თავს
მიანიბებს.

ამის პარალელურად კი გიორგი ახლად მოყვანილ შინამო-
სამსახურე გოგოს, მაშას ეარშიყება, ცოლად შერთვას პირ-
დება და ადვილადაც დაიყოლიებს.

გიორგი ასეთ ნაბიჯს დგამს მაშინ, როდესაც მას თავისი
უნამუსო საქციელი — ბევრის მოტყუება ჯერაც ვერ მოუნა-
ნიებია.

სწორედ ამ დროს ხვდება სიკო მათიკაშვილს. განათლე-
ბული, პატიოსანი ახალგაზრდა კაცი მიდის გიორგისთან ამ-
გვარი აღმაშფოთებელი საქციელისათვის პასუხისა და დაკმა-
ყოფილების მიღების მიზნით. მიუხედავად გიორგის თავხედი,
ამაყი გაჯავრებისა, როგორ უბედავს ასეთ „კადნიერულ მოქ-
ციეს თვადიშვილს“, — სიკო დამშვიდებული, თავის ად-
მიანური უპირატესობის შეგნებით, მოურიდებელი, განმქიქ-
ბელი და შთამაგონებელი კილოთი უპასუხებს: „ამიანი მიზეზი
თქვენი ზნეობრივი დაცემულობაა, ხოლო ზნეობრივი დაცე-
მულობის მიზეზი თქვენი ფუფუნებაა, თქვენი ბილწური ცხოვ-
რება, სწორედ რომ თქვენი თვადიშვილური... „თვადიშვი-
ლი ვარო“! დიახ, თქვენ თვადიშვილი ბრძანდებით... მეც კარ-
გად ვიცი, ვიცი აგრეთვე, რომ თქვენ ნასწავლიც ხართ. მაგ-
რამ ეგ მაინც ვერაფერს გიშველით, ეგ მაინც კაცობას ვერ
მოგანიჭებთ. თვადიშვილობა კაცობას არ შეადგენს, ეგ გა-
რეგანი წამოსასხამია... როგორც ბრწყინვალე სამოსელი ვერ
მიანიჭებს კაცს კაცობას, აგრეთვე თვადიშვილობა... ხოლო
რაც შეეხება სწავლას, ვერც იმას უხეირია თქვენს თავში.
სწავლას რომ თქვენზე კარგი გავლენა მოეხდინა, მაშინ ეს ამ-
ბავი აღარ მოხდებოდა“! აშკარაა სიკო მათიკაშვილის პირით

1 შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II,
გვ. 501.

თვით ავტორი შიო არაგვისპირელი გიორგი ბეროშვილსა და მისთანებზე თავის შეხედულებას გამოხატავს.

ასეთი პირუთვნელი, მოურიდებელი, სამართლიანი დახასიათებით აღმწოთებული გიორგი სიკოს მხილებას აწყვეტინებს, ემუქრება კიდევ, რომ მისი უგუნურობა მას მოთმინებიდან გამოიყვანს. სიკო კვლავინდებურად მშვიდად, ერთგვარი გამომწვევი, შინაგანი სიძულვილით განაგრძობს: „გთხოვთ გამობრძანდეთ, თქვენო ბრწყინვალეზავ, და მაშინ ჩახავთ თქვენს სეირს! თქვენ ის გირჩეენიათ, თუ ცოტა კიდევ გაქვთ კაცური ღირსება და აფასებთ ამ ღირსებას, დააკმაყოფილოთ სოსიკა...“¹ (სოსიკა გიორგის ხიზანია, რომლის ერთადერთი ქალი გიორგიმ მისთვის ჩვეული მოტყუებით გააუპატიურა და შემდეგ უპასუხისმგებლოდ თავი მიანება). გიორგი მონანიებისა და შეცდომის შეგნების მაგიერ სიკოს უხეშად შეჰყვირებს, რომ ის მას ცილს სწამებს და ქედმაღლული ყვირილით— „თვალთ აღარ დამენახო თორემ...“ უნდა სახლიდან გააგდოს. აღელვებული სიკო მიიწევს გიორგიზე და ყელში სწვდება. ყვირილზე გიორგის მშობლები და შინამოსამსახურეები შემოდიან. გიორგის დიდი უსიამოვნებისაგან მხოლოდ ეს გარემოება იხსნის.

გიორგი მაინც არ თმობს თავის აკვიატებულ სურვილს. ის მოხერხებულად და ადვილად აიძულებს თავის ქედმაღალ მამას, მიიღოს მისი სურვილი ნინოს შერთვის შესახებ.

გიორგი მამამისს მაშინ მიუხსრებს, როცა იგი მაშასთან საკოცნელად მიიწევს. გიორგი სარგებლობს ამ გარემოებით და სთხოვს, ნება დართოს ნინოსთან ქორწინებაზე, თორემ გაახმაურებს მაშასთან მის დამოკიდებულებას, რასაც ცუდი შედეგი მოჰყვება. მამაც იძულებულია, მისი შინამოსამსახურე ქალთან უმსგავსი საქციელის გახმაურების შიშით, დათანხმ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდეს“, ტ. II, გვ. 502.

დეს. აქ, ბეროშვილების სახით, უდავოდ. ნიშანდობლივადაა მოცემული დეგრადაციაში მყოფი ფეოდალური არისტოკრატის ტიპური ოჯახი. მამისაგან ნების დართვა, გიორგის უადვილებს დედისგანაც მიიღოს დასტური, შეირთოს „უგვარტომო“ ქალი.

გიორგი თავის მზაკვრულ განზრახვას არავის არ უმხელს. მაქანკალი ქაბა ნინოს დედას ადვილად დაიყოლიებს. მიუხედავად ნინოს გადაჭრილი უარისა, რომ ის „იმ გარყვნილ კაცს არ გაჰყვება“. ნინოს დედა მარინე, მოხიბლულია გიორგის გარეგნობით, განათლებით, მისი გვარიშვილობით. ყურად არ იღებს შვილის განცხადებას, შვილისაგან მორჩილებას თხოულობს და ქაბას თანხმობას უცხადებს.

სახლიდან წასასვლელად გამზადებულ ნინოს მარინე სახლში ძალით, ჩხუბით აკავებს.

გიორგი ანგარიშს არ უწევს ნინოს უარს, მისადმი ასეთ უარყოფით დამოკიდებულებას. მას ჟინი აწვალებს, მისი შესრულებისათვის არაფერს ერიდება, არაფერს ზოგავს. ნინოს დედასთან პირველი შეხვედრის დღეს გიორგი ხორბალაშვილებს მშობლებით მიადგება. ნინო მათ თავშეკავებულად შეხვდება. გიორგის მშობლებს ნინო ძალიან მოეწონებათ; გახარებული არიან, რომ ასეთი კარგი სარძლო შეხვდათ.

გიორგი მარინესა და ნინოს სიტყვის თქმას აღარ აცლია, თხოულობს, ნიშნობა ახლავე გადაიხადონ, რისთვისაც მას სამზადისი უკვე ჩაუტარებია. გასცა განკარგულება, სანოვავე მოიტანონ.

გიორგი და ნინო მარტოდ დარჩნენ. გიორგი დაუყოვნებლივ შეუდგა თავისი მიზნის განხორციელებას — მის სინარულეში მოყვანას. ნინოს საკოცნელად ეტანება. მაშინ კი ნინო შუბლშეკრული შრისხანედ ეუბნება: „შორს! არ გაჰბეღო ახლო მოსვლა!“ გიორგი მაინც ლამობს თავისი ჟინი კოცნით მაინც მოიკლას, მივარდება ნინოს შეძახილით: „რაც ნებით არ გინდა მომცე, იმას ძალით წაგართმევ“¹. ვნებით

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II, გვ. 535.

გამხეცებული გიორგი ნინოს მოეხვევა, ნინო უძალიანდება ზიზღის გამომხატველი შეძახილით: „დამეხსენ, შე გარყვნილო“. ამ დროს შემოდინ — მარინე, ქაბა, სიკო.

გიორგის ასეთი მხეტური საქციელით შეძრწუნებული ნინო სიკოს მიმართავს — „სიკო, მიშველე! ძალით უნდათ დამნიშნონ... აი ამ უსინდისომ კიდევ ძალას მიმართა. როცა მე მას ვუთხარი აქედან დაილუპე-მეთქი!“¹ ნინოს ასეთი საქციელით აღფრთოვანებული სიკო ნინოსთან მივა, გაუწოდებს ხელს, რომელსაც წინა დღეს მას თვითონ ნინო სთხოვდა.

სიკო წყრომითა და შთაგონებით მიმართავს გიორგის: „არა გრცხვენინან! ჯერ ერთისათვის არ მიგიცია პასუხი და ახლა მეორეს ეპოტინები და გინდა შეურაცკყო?...“ სწორედ ამ დროს გიორგისადმი მუქარით სცენაზე შემოიჭრება სასოწარკვეთილი მამა: „მე რაღას მეუბნები?!.. ნამუსი ამხადე და ახლა სხვაზე ინიშნები! აგრე ასრულებ შენს პირობას, შენს ფიცს!.. დანიშვნას ვერ მოახერხებ!..“²

გააფთრებული მამა რევოლვერს ამოიღებს, ესვრის გიორგის. სიკო ხელს აუკრავს, ელისაბედს გული წაუფა. სოლომონი, გიორგის მამა, ხანჯალს იშიშვლებს და ყველას თავების დაყრით ემუქრება; სიკო შუაში ჩადგება. ის რევოლვერით ხელში ემუქრება სოლომონს, ფეხი წინ თუ წამოდგა.

ამ გარემოებაში გიორგი მამას ხელს დაუჭერს და ეტყვის: „მამა ჩააგეთ ხანჯალი, მე ვარ დამნაშავე!.. (ნინოს) ბოდიშს ეიხდი თქვენთან! მე სულელს მეგონა.. მაგრამ ეჰ!... მამა, გიცხადებთ, მე მსურს მამა შევიერთო ცოლად... თუ მამა თანახმა იქნება“³. რა თქმა უნდა მამას სწორედ ეს უნდა.

გიორგის მშობლები შეშფოთებულ, გაურკვეველ მდგომარეობაში არიან. კომედია ასე მოულოდნელად და კომიკურად მთავრდება.

მართალია, კომედიას ჩვეულებრივ ახასიათებს კვანძის მო-

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II, გვ. 535.

² იქვე.

³ იქვე, გვ. 536.

ულოდნელი გახსნა, რაც კომიზმის, სიცილის საფუძველს ქმნის. მაგრამ ასეთი მოულოდნელი გახსნა, შიო არაგვისპირელი რომ გვთავაზობს აღნიშნულ კომედიის, არაბუნებრივია. რამდენადაც შიო არაგვისპირელი კომედიის უკანასკნელ სცენამდე ბუნებრივად, სიმართლით იძლევა გიორგი ბერძენი-ვილისა და მისი მშობლების — სოლომონისა და ელისაბედის ყოფისა და ხასიათის გახსნას, იმდენად არაბუნებრივია, ხელოვნურია გიორგის ასეთი სწრაფი გამოცვლა — დამნაშავედ თავის თავის აღიარება, უმსგავსი ქცევისა თუ მოპყრობისათვის ნინოსთან ბოდიშის მოხდა და ბოლოს მისი განცხადება, რომ ის მაშას ცოლად ირთავს. ისეთი წარმოშობისა და მდგომარეობის უპირატესობის შეგნებით დაავადებული, ფუქსავატი, ლაგამაწყვეტილი ბუნების კაცისათვის, როგორც გიორგი არის, — ასეთი გარდაქმნა, განსაკუთრებით ასე წამიერი, არამც თუ დაუჭერებელია, არამედ ყოველივე საფუძველს მოკლებულია. აქ: გიორგის, ფეოდალური კლასის ნაბოლარას ხასიათის ბუნებრივ და სწორ გაშლაში მწერლის მხატვრულ ჩავარდნას აქვს ადგილი.

ხასიათის გაშლა კომედიის „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“ ზოგიერთ სხვა შემთხვევაშიც არაბუნებრივია; არაა სათანადოდ დახვეწილი; მაგალითად, არაბუნებრივია — ბერძენილების მოსამსახურე მაშა. იგი პირველადაა მისული ოჯახში, საკმარისია მას გიორგიმ ცინიკური გახუმრებით უთხრას: „რომელი რძე გჯობიაო“ და ამის გამო მაშას დამუქრებაზე — გიორგიმ ხუმრობას თავი გაანებოს, თორემ ის ქალბატონს ეტყვის, — გიორგიმ მას ხელსახოცი აჩუქოს, რასაც მაშა მცირე ყოყმანის შემდეგ იღებს, და იქვე გიორგიმ მას გამოუცხადოს, რომ მას მაშა გაგიჟებით უყვარს და ეშმაკურად ჩაეკითხოს: „არ გინდა, ქალბატონი გაგხადო?“ და მაშამაც დაიჭეროს, რომ გიორგი, ამაყი თავადი, ლამაზი, განათლებული, კარგი სამსახურის მქონე, მას, მართლაც, ცოლად შეირთავს და ყველაფერზე უმაღლეს დაჰყვება.

არაბუნებრიობა იმით კი არ არის გამოწვეული, რომ მოსამსახურე ბატონიშვილმა მოატყუა, დაიყოლია, გამოიყენა თავისი ვნებიანობის დასაკმაყოფილებლად. არამედ ისაა, რომ

ასეთი ელვისებური, სწრაფი, სასურველი ურთიერთობის დამყარება გიორგისა და მამას შორის არაბუნებრივია. მამა მოსამსახურეა, მას შეგნებული აქვს თავისი მდგომარეობა, მან კარგად იცის, რომ მოსამსახურე, განსაკუთრებით შეძლებულთა ოჯახებში, ჩაგვრის, გაწბილების, შეურაცხყოფის ობიექტია. ამიტომ მამა ასე ადვილად არ დაიჩერებდა, რომ ის ქალბატონი გახდებოდა. გიორგისათვის ჩვეულებრივი მახის დაგება ცოტა უფრო გართულებული უნდა იყოს; მამას, გარდა ნაჩუქარი ხელსახოცისა, რაღაც უფრო დამარწმუნებელი საბუთი უნდა ჰქონოდა, რომ გიორგის დაპირება დაეჭვრებინა. ეს მით უფრო, რომ მამა არც ისე გულუბრყვილო და სუსტი ნებისყოფის ქალი ჩანს.

არც მამას გიორგის წინააღმდეგ გადადგმული ნაბიჯია ბუნებრივი; გიორგის დანიშვნის შესახებ რომ შეიტყობს ნინო ხორბალაშვილზე, მამა რევოლვერით მიუვარდება გიორგის და მკაცრად შესძახებს: „აგრე ასრულებ შენს პირობას, შენს ფიცს?! დანიშვნას ვერ მოახერხებ... ეს გაგვასწორებო“. მამა რევოლვერს ესვრის გიორგის, მაგრამ სიკო მათიკაშვილი რევოლვერს ხელს აუკრავს და გიორგის ასცდება ტყვია. მოსამსახურე ქალისაგან ასეთი მკაცრი პასუხის მოთხოვნა იქ დროისათვის ნაძალადევია, არატიპიურია.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხელოვნური, გაუმართლებელია მე-4 მოქმედების უკანასკნელ სცენაში ბეროშვილები ნინოსათვის მზადებაში რომ არიან, ნინო და გიორგი მარტო რჩებიან და ხანგრძლივ თავაზიან (მართალია, ნინოს მხრივ, ფარულ, ძნელად მისახვედრ ირონიულ) საუბარს აბამენ მამინ, როდესაც ნინო გიორგისადმი ზიზღის მეტს არაფერს გრძნობს და გაქცევაზეა.

ასევე გაუმართლებელია კომედიაში კოტე შურაძის სახის შეტანა. მწერლის მიერ კომედიის მოქმედ პირთა ჩამოთვლაში ნათქვამია: „კოტე შურაძე მეგობარია სიკო მათიკაშვილისა“. სიკო მათიკაშვილი პიესაში გამოყვანილია, როგორც პატიოსანი, საზოგადოებრივი, კეთილი თვისებებისა და მოწინავე იდეების მატარებელი ახალგაზრდა. კოტე შურაძე ერთხელ გამოჩნდება პიესის დასასრულს და ისიც საშინლად

არამეგობრული, ცუდი თვისებებით — არარსებულ უარყოფით თვისებებს აწერს თავის მეგობარს, სიკო მათიკაშვილს. გარდა წინააღმდეგობისა, მეგობარი და პატივი გაუტანელი! კოტე შურაძის სახე მეტად ხელოვნურია. კომედიას არც შინაარსულად და არც მხატვრულობის თვალსაზრისით არაფერს მატებს, არც კომიზმს ამხვილებს, არც მოქმედების დინამიურობას აძლიერებს, პირიქით, თავისი ხელოვნური ჩართვით პიესის მოქმედების განვითარებას ანელებს. ამძიმებს კიდევც. ის სრულიად უადგილოა.

კომედიის ნინოსა და სიკოს სახით შიო არაგვისპირელი იძლევა ახალი ადამიანის სახეს. მართალია, ახალი ადამიანის სახე, მისი მსოფლმხედველობა და ქცევა ჭაბუკი მწერლისათვის ჯერ კიდევ კონკრეტულად დახვეწილი არაა, ჩანს — ის მოქალაქის ახალი სახის ერთგვარ ძიებაშია. მაგრამ ჰუმანური, ადამიანური დამოკიდებულება ცხოვრების მოვლენებისადმი, კაცის საზოგადოებრივი ღირებულება და ღირსება, რაც ეპოქისათვის წამყვანი იყო, აუცილებელ ატრიბუტად მიიჩნია.

ნინო ხორბალაშვილი ახალი ქალია, განათლებული. ის ახალგაზრდა, მაღალი მორალური თვისებებისა და შეხედულებების მატარებელია. სიკოს მითითებითა და ხელმძღვანელობით იგი სერიოზული, პროგრესული თეორიების შინაარსიანი წიგნების კითხვას ჩასჯდომია. სიკოს გავლენით თავის თავზე მუშაობამ ნინო ცხოვრების სწორ გზაზე დააყენა. მას არ უნდა დაემსგავსოს ქარაფშუტა ქალებს, რომლებიც ცხოვრებას ზერელედ უყურებენ, მხოლოდ ჩაცმა-დახურვაზე და შეძლებულ საქმროს შოვნაზე ფიქრობენ. ნინო უკმაყოფილოა არსებული ცხოვრებით, სადაც პატიოსანი, მშრომელი ადამიანი აუტანელ მდგომარეობაშია. ნინოს გაგებით, ხალხი სიბნელეშია, უსწავლელია და ამიტომ ის სათანადოდ ვერ აფასებს ცხოვრების მოვლენებს, უმეცრების გამო ის „ვაივაგლახშია“ ჩავარდნილი. სათანადოდ ვერ აფასებს მდგომარეობით თუ სამსახურით მასზე მაღლა მდგომთ, მონად უხდება უფროსს, რომელიც უსინდისოდ სარგებლობს თავიანი მდგომარეობით და რომელიც ისეთივე ადამიანია, შეიძლება (არაიშვიათად) გაცილებით უღირსიც კი. ნინოს კარგად ეს-

მის. რომ ხალხს როგორ მაჯლაჯუნასავით აწევს მავნე ზნე-ჩვეულება, რაც მას, ისედაც შევიწროებულს, უფრო ავიწროებს, აკნინებს.

ნინო კარგად ითვალისწინებს, რომ ყოველივე ეს შედეგაა ხალხის გონების გაუხსნელობისა, ხოლო მისი ეს დიდი ნაკლი — გონების გაუხსნელობა — იმის შედეგია, რომ ხალხი სწავლა-განათლების გარეშეა დატოვებული. ხალხის მიძიმე მდგომარეობის გამოსწორებას კი, მისი შეხედულებით, შეუძლია გარდაქმნას მთელი კაცობრიობა; მოსპოვს უბედურება, განანათლოს წყვედიანი ზნეობისა და გონებისა თავისი ბრწყინვალე სხივებით, რომელნიც „მოქმედებენ კაცის ბუნებაზე, როგორც მზის სხივები საზოგადოდ ბუნებაზე“.

ნინო კარგად ხედავს, რომ განათლება ადამიანზე და ცხოვრებაზე დიდ გავლენას ახდენს და რომ იგი მხოლოდ შეძლებულთა ხვედრია. რადგანაც მარტო ისინი იღებენ განათლებას, თუმცა კი ხშირად სათანადოდ ვერ იყენებენ მას. ამის მიზეზია არსებული წეს-წყობილება, რომელშიც მეცნიერების მიღწევანი მდიდარი ხალხის ცხოვრების გაუმჯობესებას უფრო ხმარდება თუ ემსახურება. „ლარიბები, — სამართლიანად ამბობს ნინო, — იღწვიან, იტანჯვიან, აწარმოებენ სხვადასხვა იარაღებს, მეცნიერების წყალობით მოგონილს. მაგრამ იმათი ნამუშევრით მდიდარნი ივსებენ ჯიბეებს; ლარიბები კი ხელცარიელები რჩებიან; ამის გამო ისინი მოკლებულნი არიან განათლებას, რომელსაც უფულოდ ვერ შეიძენს კაცი ახლანდელ დროში... მუშა იმდენს საღ შეიძენს, რომ განათლებაზე იზრუნოს, როდესაც ხანდისხან დღიურ ლუკმასაც მოკლებულია. მაშ, — სამართლიანად ასკვნის ნინო, — მეცნიერება კი არა ყოფილა აქ დამნაშავე: აწინდელი წეს-წყობილებაა მიზეზი ვაებისა და ვარამისა“¹...

ნინოს შეხედულებით (რა თქმა უნდა, ცალმხრივი შეხედულებით), „თუ განათლება გავრცელდა და ყველას კუთვნი-

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“, ტ. II, გვ. 515.

ლებად გახდა იგი, მაშინ წეს-წყობილებაც შეიცვლება და ცხოვრებაც გაუმჯობესდება“¹.

რასაკვირველია, ნინოს პირით ლაპარაკობს ჩვენი პროგრესულად მოაზროვნე ახალგაზრდა მწერალი ჯერ კიდევ დაუხვეწელი მსოფლმხედველობით.

აქ შიო არაგვისპირელი მოჩანს ჩვენი 60-იანი წლების განმანათლებლების — თერგდალეულების -- ილია ქავეჭავაძის, აკ. წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, იაკობ გოგებაშვილის და კულტურტრეგერი ხალხოსნების — ნიკო ხიზანიშვილის, ზაქარია გულისაშვილის, ნიკო ლომოურის, ეკ. გაბაშვილის, სოფ. მგალობლიშვილის შემოქმედების გზის გამგრძელებელ-გამღრმავებლად. ესენიც ხომ განათლებას, მის გავრცელებას, მის საყოველთაო საქმედ გადაქცევას დიდ და უმეტეს შემთხვევაში, გადამწყვეტ მნიშვნელობას აკუთვნებდნენ.

იდეურობის, აზრის პროგრესულობის თვალსაზრისით, როგორც ჩანს, შიო არაგვისპირელის ოთხმოქმედებიანი კომედია „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“ თავის დროისათვის ინტერესსა და აქტუალობას არ იყო მოკლებული. როგორც ზევეითაც აღვნიშნეთ, განათლებისა და ადამიანის პატიოსნების, ღირსების პრობლემა ჩვენი ცხოვრების 60—80-იან წლებში აქტუალური იყო.

შიო არაგვისპირელი ამ საკითხებს თავის კომედიაში საკმარისი სიმკვეთრითა და აქტუალობით ეხმაურება.

ამავე ეპოქის მოთხოვნილების ბეჭედი აზის შიო არაგვისპირელის მეორე დრამატულ ნაწარმოებსაც — „შიო თავადი“ (ისტორიული ლეგენდა სამ მოქმედებად). ეს ნაწარმოები გაჟღენთილია მაღალი, თავდადებული, პატრიოტული შეგნებითა და აღსარულებით. რაც ასე ენერგიულად იყო გაშლილი და პროპაგანდირებული ჩვენი თერგდალეულებისა და შეიძლება ითქვას, მთელი ჩვენი მოწინავე მწერლობის მიერ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, ე. წ. მწყობრი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფრონტის შექმნით, როდესაც

¹ შ. არაგვისპირელი, „კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“. ტ. II. გვ. 515.

მეფის რუსეთის მძიმე კოლონიაური პოლიტიკის უხეში დაწოლით, ეროვნული გრძნობა ქართველ ხალხში (რა თქმაუნდა მის პრივილეგიურ კლასში) დაჩლუნგებული, მოდუნებული შეიქმნა.

დრამა „შიო თავადი“ ეხება XVII საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს ისტორიულ ამბებს, შაჰ-აბაზის ბატონობის დროს. თერგდალეული მწერლები, პირველ რიგში ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი, ხედავდნენ რა ქართველ ხალხში (რასაკვირველია, პრივილეგიურ კლასში და ქართველი ინტელიგენციის საგრძნობ ნაწილში) პატრიოტული გრძნობისა და მოვალეობის საგრძნობლად შესუსტებას, ერთგვარ დენაციონალიზაციას, რაც მათ მომაკვდინებელ დანაშაულად, ხალხისათვის დამლუბველად მიაჩნდათ, ჩვენს წარსულს ისინი იყენებდნენ გარკვეული მიზანდასახულობით: არა როგორც წარსულს, თუნდაც როგორც დიდებულ, საგმირო წარსულს, არამედ როგორც ეროვნული გრძნობის გაღვივების საშუალებას, თანამედროვე მკითხველისათვის ეჩვენებინათ და eo ipso შთაეგონებინათ — აი ადამიანები, რომლებიც ცხოვრობდნენ, თავგანწირვით იცავდნენ თავის ქვეყანას, თავის კულტურას შთამომავლობისათვის და დიდებულ წინაპართა ღვაწლის შენახვისათვის თავდადებით იღვწოდნენ. მათ კარგად ესმოდათ თავიანთი მოვალეობა და იცოდნენ კიდევ ამ მოვალეობის ღირსეულად შესრულება. მათ კარგად ჰქონდათ გათვალისწინებული, რომ მოქალაქესა და მის ქვეყანას შორის ერთგვარი კანონზომიერი აღებ-მიცემობაა: ყოველი მოქალაქე სარგებლობს ქვეყნის კეთილდღეობით, ქვეყნის მონაპოვრით. მაგრამ ქვეყნის კეთილდღეობა არაა ამოუწურავი სალარო. ის, როგორც ყველაფერი, დროთა ვითარებაში გამუდმებით იზარჩება, ისიც ისევე გამუდმებით უნდა ივსებოდეს მოქალაქეთა ქეშმარიტი სიყვარულით, გამთბარი შრომითა და საქმიანობით. ასეთია ბუნება ადამიანთა დაუსრულებელი სიცოცხლისა — ცხოვრებისა. ეს ურთიერთობა აუცილებელი საფუძველია ურთიერთკეთილდღეობისა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ერის, კაცობრიობის სიცოცხლის ხე გახმება, განადგურდება.

ამ გარდაუვალ საფუძველზეა შექმნილი ხალხის ბრძნული

დაკვირვების მრავალი გამონაეური: „წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება“. ამავე დაკვირვებამ ჩვენს XIX საუკუნის დიდ პოეტს ნიკ. ბარათაშვილს შთამაგონებლად ათქმევინა:

„არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს“.

ასეთსავე აზრს მეტად დამაჯერებლად, შთამაგონებლად ანვითარებდნენ სხვა ჩვენი დიდი პოეტები შ. რუსთაველი, ს. ს. ორბელიანი, დავ. გურამიშვილი. ილ. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი და სხვანი.

შიო არაგვისპირელიც ჩვენი ხალხისა და მწერლობის ბუდეშია გამოზრდილი. ისიც ცხოვლად განიცდის ცხოვრების დაუსრულებლობას, მადლიერ გრძნობას თავისი აღმზრდელი ხალხისა და სამშობლოს წინაშე და აგრეთვე მათდამი ვალს.

ასეთივე სულისკვეთებითაა გაჟღენთილი „შიო თავადის“ ცენტრალური გმირი შიო თავადი და მთლიანად მისი ოჯახი — ცოლი ხორეშანი, დედა ხვარამზე, და ნათელია, შინაკაცები — კაცია, მისი შვილი ჭაბუკა. ამ განწყობაში მათ მხარში უდგას ქართველი ხალხი — გლებობა.

მწერალს აღებული აქვს საკმარისად რთული, მძიმე ეპოქა ქართველი ხალხის პოლიტიკური ცხოვრებიდან. ესაა შაჰ-აბაზის მძვინვარე. ვერაგული პოლიტიკა დაპყრობილ ქვეყნებში, განსაკუთრებით მისთვის სტრატეგიულად საშიშ საქართველოში, რომელსაც თვალი რუსეთისაკენ ეჭირა.

ცნობილია, რომ ქართველმა ხალხმა „დასაბამიდან არ იცის რაა მშვიდობა“. ის ქვეყნის დამოუკიდებლობის, განთავისუფლებისთვის გამუდმებული ბრძოლის ქარტეხილში იმყოფებოდა და იბრძმდებოდა კიდევ. ვინაიდან ვერ ეგუებოდა დამპყრობლის უღელს. მასზე რაც უნდა ძლიერ მრავალრიცხოვან მტერს არ გაემარჯვა, ის საბოლოოდ, თუმცა დიდი მსხვერპლის გაღებით, მაინც ახერხებდა განთავისუფლებას.

ასევე იყო მე-17 საუკუნეში, როცა საქართველო დაიპყრო შაჰ-აბაზმა. ეს თეიმურაზ და ლუარსაბ მეფეების, გიორგი სააკაძის, ზურაბ არაგვის ერისთავების მოღვაწეობის ხანაა. დრა-

შის ცენტრალური გმირი, შიო თავადი, ზემოჩამოთვლილი გმირებისა და სხვა პატრიოტ ქართველთა განზოგადებული სახეა, რომელიც წარმოადგენს მწერლის ფანტაზიის ნაყოფს¹.

ქვეყნის განთავისუფლების მიზნით შაჰ-აბაზის მონაცვლე ყორჩი-ხანთან და მის მრისხანე, გაბედულ სარდალ ალავერდასთან მოსალაპარაკებლად გაგზავნილია შიო თავადი. მაგრამ გარდუვალი, მრისხანე ალავერდა შიო თავადს ვერაფრით ვერ დაუძლევია. შეწუხებული შიო სახლში ბრუნდება. ყველა გახარებულია შიოს უვნებლად დაბრუნებით და უნდათ მისი გამზიარულება. მაგრამ შიოს მზიარულება არ ეკარება. ის დიდადა დანაღვლიანებული.

შიო თავადი დედასა და ცოლს არ უმაღავს ქვეყნის მძიმე მდგომარეობას და თავის სულისკვეთებას ასე გაანდობს: „შავი ყორანი ჩვენ ერს ბედ-შავსა თავს დასტრიალებს და მყრალ ღიასა ძალს ამოძრავებს... აჰა, ცაც შავად... შავად და ბნელად სწრაფ იბურება... ნუ თუ ამ დროს, ჩემო ყველავ, მზიარულება შესაძლო არის?!“².

შიოს დედას, ხვარამზეს, უნდა შვილი გაამხნეოს, ურჩევს, იმედი არ დაკარგოს; გააგებინებს, რომ თეიმურაზ მეფე სასტიკი ბრძოლისათვის უკვე მზად არის, მას მხარს უმაგრებენ — გიორგი სააკაძე და ზურაბ არაგვის ერისთავი. მაგრამ შიო მწუხარებით გაუმხელს, რომ თეიმურაზ მეფე მაინც ვერას გახდება, „თუ ალავერდა-სარდალს, ადერბაიჯანელთა ცხენოსანი რაზმის სარდალს, შაჰ-აბაზის მხარე ეჭირება. სპარსეთის განდევნა ადვილი იქნება, თუ ალავერდა მას გადუდგება...“ მაგრამ ალავერდას გადმობირება ძნელიაო, — ამბობს შიო.

დედა შეწუხებულ შიოს სასოწარკვეთილებით ეკითხება: „მაშ, შვილო... ქედის მოხრის მეტი აღარა დაგვრჩია რა?!“³

შიოს ახალგაზრდა, ოცი წლის ცოლი ხორეშანი იმედი-

¹ შიო არაგვისპირელმა, ალბათ, ისარგებლა პოტოს „საქართველოს ისტორიით“, სადაც მოყვანილია ეს ლეგენდა; აგრეთვე შესაძლებელია, მოსე ჭანაშვილის მოთხრობით, რომელიც დ. ნინოწმიდელმა გალექსა.

² შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. II, გვ. 544.

³ იქვე, გვ. 545.

ნად და მაღალი პატრიოტული გატაცებით შესძახებს: „ქუდზე
კაცის გასვლა... დიაცთა შეიარაღებაც ნუთუ არას გვიშვე-
ლის?!“

აქ შიო არაგვისპირელი მოხდენილად უსვამს ხაზს ქართვე-
ლი ქალის მზად ყოფნას, თავგანწირვით დაიხსნას ქვეყანა, იგ-
დიაცთა მასიურ შეიარაღებასაც კი არ ერიდება.

„ავტორი ხვარამზესა და ხორეშანის სახით გვიხატავს ძველი
ქართველი ქალის ტიპს, იმ ქალისა, რომელიც მაღალი გონიე-
რებითა და ნამდვილი პატრიოტული გრძნობით ზრდიდა და
სამშობლოს სიყვარულს აკვნიდანვე შთაავგონებდა თავის
ღირსეულ შვილებს, ხოლო ქმარს კირსა თუ ლხინში გვერდში
ედგა.“

მაგრამ აქვე შიო არაგვისპირელი შიო თავადის პირით
მწვავე ტკივილით ააშკარავებს საქართველოს დაქსაქსულ
მდგომარეობას, დიდ ფეოდალთა ურთიერთმტრობას, შურს,
ქვეყნის ბედისადმი დაუდევრობას, ქვეყნის აქეთ-იქით წეწვას,
ციხის შიგნიდან გატეხვას, რაც ქართველ ხალხს ყველაზე მე-
ტად აკნინებდა, გაერთიანების საშუალებას, ნიჟისა და უნარის
ბუნებრივად განვითარებისა და გამოყენების შესაძლებლობას
არ აძლევდა.

შიო არაგვისპირელი თავისსა და ყველა გულმართალი ქარ-
თველის მტანჯველ, ჭეშმარიტ გულიანტკივილს მშვენივრად,
მაქსიმალური სიზუსტით, მაღალი ლირიზმით ასე გამოათქმე-
ვინებს დიდ პატრიოტს, ახალგაზრდა შიო თავადს, ხორეშანის
პატრიოტულ წინადადებაზე: „საყვარელო ხორეშან, ყველა
ქართველი რომ აღსდგეს, ყველამ ძმურად ხელი ხელს რომ
მისცეს, ვფიცავ ზენასა და შენსა მზესა, შაჰ-აბაზის ლაშქარს
კი არა, მთლად მაჰმადიანთა ზურგზე ბოლს ვადენთ!.. მაგ-
რამ სადაა ეგ ერთსულობა და ერთგულება?! ჩვენი ღიღე-
ბულნი ბოროტებისა და თავმოყვარეობის ბუდედ გადაქცეუ-
ლან... ჯერ აქ, ქართლ-კახეთში, ორი არ მოიპოვება ღიღე-
ბულთ შორის გულწრფელად ჰსურდეს ქართლის აღდგენა და
პირადი ანგარიში, დაფარული რაიმე სურვილი არ ჰქონდეს...“

1 შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. II, გვ. 545.

რა აქვს სპარსეთთან საერთო სიმონ მეორეს? რად გაჰხდომია სპარსეთს ყმად? რჯულზე ხელი რად აუღია და ან მოძმეთა რისთვის ებრძვის?! რად და მან მეფობის შოვნას ყველაფერი ანაცვალა... ოღონდ იგი მეფის ტახტზე განცხრომით იჯდეს და ჩვენი ქვეყანა თუნდ გაოხრდეს... სხვა ხალხით დაასახლებს... სხვა დიდებულნი?!.. ასევე ფიქრობენ... ყველა მათგანში სვიმონ მეორე ზის და დღე მუდამ ტვინს უღრღნის, მოსვენებას არ აძლევს... იმერეთზე ხომ აღარა ითქმის რა!.. იქ ყველა ტახტის მაძიებელია და ამ ძებნას მზად არის ქვეყანა ანაცვალოს... მაშ, ქულზე კაცი როგორ უნდა გამოვიყვანოთ?! ზურაბ არაგვის ერისთავი, გიორგი სააკაძე დღეს მეფესთან არიან და ხვალ?.. ვინ იტყვის, მათშიაც სვიმონ მეფე არა ზის და“...!

შიო თავადი (რა თქმა უნდა, ჩვენი საზოგადოებრივი მდგომარეობით უკმაყოფილო გულდასერილი თვით შიო არაგვისპირელია) თანდათან ჩვენი დაკნინებული ცხოვრებიდან ერთი მეორეზე სამწუხარო, მძიმე მოვლენას აღნიშნავს და ერთი მეორეზე სამწუხარო დასკვნა გამოაქვს: „არ ვიცით, ჩვენში ვინაა მოძმე და ვინ მოღალატე... არ ვიცით, დედა, ვინც დღეს ჩვენთან არის, ის გაჭირვების დროს ჩვენთან იქნება, თუ მტერს მიუდგება!“² აი სწორედ ამაში იყო ტრაგედია ქართველი ხალხის ისტორიისა. ამაში იყო ტრაგედია ყოველი გონიერი-პატრიოტი ქართველისა. ასეთი ურთიერთგანწყობილება იყო ქართველ ხალხს რომ ფიზიკურადაც და მორალურადაც ანადგურებდა. მძლავრი, ზუსტი, რეალური ფერებით, სიმართლითა და სიმწვავეთ გადმონათხევეს პატრიოტი მწერალი გარემოებით შექმნილ სევდას. რომელსაც გულში „ვით ჯოჯოხეთს ატარებდა“, როგორც იტყოდა ჩვენი პოეტი აკაკი წერეთელი. და ეს სევდა შიო არაგვისპირელის ეპოქაში ხომ საერთო და მწვავე იყო ყოველი შეგნებული ქართველისათვის. იქ შიო არაგვისპირელი დაუნდობლად, მწვავედ, იქნება ამეტებს კიდევ, ჩვენი საზოგადოების, უფრო ე. წ. „მაღალი სა-

1 შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. 11, გვ. 545.

2 იქვე.

ზოგადობის“ მოდუნებული, დაჩივებული, გამრუდებული, მავნებლური ცხოვრების დახასიათებას.

ორივე დრამატულ ნაწარმოებში შიო არაგვისპირელს გამოყენებული აქვს სატირა, რაც მის ნოველებშიც საკმარისი სიმკვეთრითა და ფართოდაა გამოყენებული.

შეგნებული ქართველის ეს მწარე გრძნობა, წინ რომ წამოსწიოს, სევდიანი, მაგრამ უკეთესი მომავლის სანუკვარი ოცნებით მწერალი ხორეშანს სასობით წარმოათქმევინებს: „უფალო, მიეცი ძალა ქართველ ერს და ერთი პირი“. ეს ხომ სანატრელი ოცნება იყო შეგნებული ქართველისათვის წარსულშიც და აწმყოშიც. ცრემლმფრქვევი ხორეშანი სასოწარკვეთით წარმოთქვამს მწერლისა და ყოველი შეგნებული ქართველის სულისკვეთებას: „ჩხნა არსით არის! მონობა!.. მონის უღელს სიკვდილი მიჯობს!“

შიო თავადის ყველა მახლობელი — დედა, ცოლი, ჩვიდმეტი წლის და—ნათელა, მზად არიან მტერს შეებრძოლონ, მხარში ამოუდგნენ მამაკაცებს.

მაგრამ შიო თავადი იმედს გაუცრუებს მათ. მდგომარეობის გაცნობამ ის დაარწმუნა, რომ უაზროა შეებრძოლება შაჰ-აბაზთან, მასზე გამარჯვებაც უიმედოა, სანამ ალავერდა-სარდალი მას მხარს უმაგრებს.

შიო თავადს გარდუევალ საჭიროებად მიაჩნია ალავერდა-სარდალის გადმობირება. ხოლო იმის გადმობირება მხოლოდ ლამაზი ქალის საშუალებით შეიძლება. ამ მისიის შესრულება კი, შიო თავადის რწმენით, შეუძლიან სილამაზითა და გონება-მახვილობით განთქმულ მის საყვარელ ცოლს, ხორეშანს.

შიო თავადის ეს განცხადება ყველას შეაძრწუნებს. ისინი გაკვირვებით ჩაეკითხებიან შიო თავადს, მართალს ამბობს, თუ სცდის მათ. მაგრამ შიო თავის აზრს მწუხარედ, მაგრამ მტკიცედ განუმარტავს, რომ ეს მსხვერპლი ქვეყნისათვის უნდა გაიღოს. თუმცა მისთვის ასეთი მსხვერპლის გაღება ყველაზე უფრო მძიმე გადასატანია.

დედის საყვედურზე: „შვილო, საქართველოში ბევრი ქალია!.. რაღა შენს ცოლს ჰგზავნი, თუ კი მართლა ქალის დახმარებაა საჭირო“, შიო თავადი შთამაგონებლად უხსნის დე-

დასაც, ცოლსაც: „ამისთანა დროს ადამიანი ისე უნდა მოიქცეს, როგორც ჭკუა და გონება უჭრის, გზას უჩვენებს. ჩემი გონება და გრძობა მეუბნება: „ქალი დაგიხსნით განადგურებისაგან...“ განა არ მეტყვიან, თუ ასეა; „ცოლი გყავს, იხსნას იმანაო“¹. აქ შიო არაგვისპირელი შთამაგონებლად იძლევა მოქალაქის, განსაკუთრებით თვალსაჩინო საზოგადო მოღვაწის თუ პასუხისმგებელი დიდი თანამდებობის მქონე მოქალაქის, ვალდებულების მაღალ ეთიურ გააზრებას. აქ შიო თავადი აყვანილია მაღალ ეთიურ-საზოგადოებრივ პასუხისმგებლობის მწვერვალზე. მან პირველმა უნდა მისცეს ხალხს მაგალითი, გასწიროს ის, ვინც ყველაზე და ყველაფერზე ძვირფასია მისთვის, ხალხი მხოლოდ ამ პირობით გაპყვება გმირ-მოქალაქეს, იწამებს მას ხელმძღვანელად.

შიოს დედის გონება-გრძობამდე მაინც ვერ დადის შვილის გადაწყვეტილებას აუცილებლად შესრულება. ის კვლავ გაკვირვებული, საყვედურით მიმართავს შვილს: „ვის გაუგონია ვაჟკაცს თავის საყვარელი ცოლი... სხვისთვის გაეზავნოს?!“²

შიო თავადი დამწუხრებულია, რომ დედას და მის საყვარელ ცოლს არ ესმით მისი ჯოჯონეთური ტყვივლები, ტანჯვა. იგი მიდის დედასთან და ასე ეუბნება: „დედი, ვფიცავ დედაშვილობას, ამას ერის ხანა ითხოვს. და ამ დროს შეიძლება სხვა რამეზე ფიქრი?! „ცოლი“, „შვილი“... დედა... მამა... თავისი თავი... განა შეიძლება ადამიანმა ამის გულისათვის ერის ხანა შეაფერხოს?!.. ყველა მისი ჭირის სანაცვლოდ უნდა გახადოს!.. „დედამიწის ზურგზე ვის გაუგონიაო“... მეუბნები: „საყვარელი ცოლი სხვისთვის გაეგზავნოსო“, იქნება მართლაც არ გაგონილა, მაგრამ შეიძლება, მხოლოდ იმისთვის, რომ არც ერთი ერი ამ განსაცდელში არ ჩავარდნილა!“³

შიო თავადის პატრიოტული გრძობა შიო არაგვისპირელის მიერ აყვანილია უმაღლეს ხარისხში — სამშობლოს გა-

1 შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. II, გვ. 550 — 551.

2 იქვე.

3 იქვე, გვ. 551.

ენისათვის ყველაფერი იწირება — მახლობელი ადამიანის ვარსკვლავი, სიცოცხლე, ვაჟაკური თავმოყვარობაც. ამ მთხვევაში ადამიანისაგან მსხვერპლის გაღებას, თითქმის, ააზღვარი არ უჩანს. შიო არაგვისპირელის გაგებით, აი ესაა ნამდვილი პატრიოტული გრძნობა. ასეთ ადამიანებს შეუძლიათ იხსნან ქვეყანა განსაცდელისაგან, ააღორძინონ და ააყვავონ თავისი სამშობლო, სხვებიც დააჯერონ, გაიტაცონ, გააოლიონ.

ხორეშანი, მართალია, დიდი ყოყმანის შემდეგ, თავგანწირვით, მთელი თავისი კდემამოსილებით, დიდი პატრიოტული გრძნობის შეგნებით ამ მიზნის — შიო თავადის დავალების განხორციელებას შეუდგა. ხორეშანი მოახერხებს ალავერდა-სარდლის გადმობირებას. ალავერდა-ხანის ხორეშანის მიერ გადმობირებას ხელს უწყობს შაჰ-აბაზის მონაცვლევის ყორჩი-ხანისა და ქუჩუქ-ხანის მიერ ალავერდა-ხანის წინააღმდეგ მოწყობილი ინტრიგა.

სწორედ იმ დროს, როდესაც ქართველთა წინააღმდეგ ბრძოლა უნდა გაიშალოს, ამ მიზნით ალავერდა-სარდლის განკარგულებაში მოდის ადირბაიჯანიდან ლაშქარი; ალავერდა-სარდალი მათ, სპარსელი ჯარისკაცის გადმოცემით, ასეთ მიმართებას აძლევს: „ჩემო ერთგულნო, დღეს დამიმტკიცებთ თქვენს ვაჟაკობას და ამ... ყიზილბაშებს (სპარსელებს — მ. ზ.) ჰინის მავიჯრად სისხლით შეუღებათ თავებს!“¹...

მაღე ადირბაიჯანელი ლაშქარისადმი თვითონ ალავერდა-სარდლის განკარგულება ისმის: „მარჯვნივ და მარცხნივ ხევებსა მეძებრებსავით მიესივენით... ცხენები ხევებში არ გამოვადგებათ!... ხეებზე მიაბით... ერთი ყიზილბაში აღარ გაუშვათ ცოცხალი.. ქართველს ხელი არ ახლოთ... აი, აქ მდებარეობს მოგროვდებით, როდესაც ყიზილბაშებს მუსსრს გაავლებთ...“².

სცენაზე ალავერდა-სარდალი და ხორეშანი შემოდინან, ორივენი კმაყოფილნი არიან, მაგრამ ალავერდა სარდალს სპარ-

1 შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. II, გვ. 567.

2 იქვე, გვ. 586.

სელი შემოძარი დასჭრის. ახლა ალავერდა-სარდლისათვის საბოლოოდ გამოირკვევა ხორეშანის სულისკვეთება: მართალია, პირველად ხორეშანს ალავერდა-სარდალი სძულდა, მისი „გადამობირების მიზნით, დახმარებოდა საქართველოს სპარსელების წინააღმდეგ, მას ცბიერებით შეაყვარა თავი და თვითონაც მისადმი თითქოს სიყვარულით იმსჯვალედა. ხორეშანი ალავერდას ეუბნება: „შეგაყვარე თავი, მაგრამ ამავე დროს მეც“...¹ ხორეშანი გულანდილად ეტყვის, რომ ის შიო თავადის ცოლია და მასთან მისი ჩაგონებით წამოვიდა.

ამ დროს სცენაზე სპარსელებთან ბრძოლაში მძიმედ დაჭრილი შიო თავადი შემოყავთ—ბიჭურად გადაცმულ მის დასნათელას, შინაყმებს — კაციას, ჭაბუკას, ხეთისოს და სხვებს.

შიო თავადი იქვე კვდება. შიო თავადის შინაყმა კაცი ქულს იხდის და მწუხარებით ამოსთქვამს: „შიო აღარ გვყავს!..“ ყველანი და მათ შორის ხორეშანიც შიო თავადის ცხედართან უსაზღვროდ დამწუხრებულნი დაიჩოქებენ.

დრამა „შიო თავადი“-ს დასახულ სცენაში, გარდა დრამად და მიმზიდველად გაშლილი პატრიოტული მოტივისა, ნაწარმოების მიზანდასახულობისა და თვით ავტორის უწმინდეს მისწრაფების მშვენიერი, ცხოველმყოფელი გააზრებაა მოცემული: ბრძოლის ველზე დაიღუპა ქვეყნისათვის თავგანწირული მებრძოლი შიო თავადი, ყველა დამწუხრებულთა, მის ცხედართან დაჩოქილი მწარედ ქვითინებს. შიო თავადის ახალ გაზრდა, 17 წლის და ნათელა, ვაჟურად გადაცმული, რომ გმირულად შმის თანამებრძოლი, დამწუხრებული წამოდგება გაკვირვებით გადახედავს არე-მარეს. დრამის რემარკის მიხედვით მას თვალწინ შემდეგი ცხოველმყოფელი სურათი გადაეშლება: „წყნარი სიჩუმეა, თოფის სროლა სრულებით შეწყვეტილია. შორიდან ძალიან ყრუ ხმაურობა მოისმის. ამ დროს ტყის შაშვი გასრიალდება ზედ მათ თავზე და დაიკაკანებს თავისებურად. ამავე დროს გვრიტი შორი-ახლოს ხეზე უდარ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, ტ. 11, გვ. 585.

დელად „კრუ... კრუ...ს“ გაიძახის. ტყის ჭრიჭინაც განუწყვეტლივ ჭრიჭინს დაიწყებს¹. ამის შემგრძნები. სახეგაბრწყინებული ნათელა დამგლოვიარებულთ მიმართავს: „ვინა სთქვა შიო აღარა მყავს?!.. სახე რას ჩამოგტორით?!. გეყურებათ ტყის ხმაური?!. აგერ, გვრიტი როგორ კრუტუნება... მზე კადევ უხვად ჰვენს სხივებს... აი, გეყურებათ ჭრიალი... ტყის სისინი!... ჩემი შიო რომ-მომკვდარიყო, განა ყველა ეს ისევ-ისე იმზარულებდა?!“¹

ამით შიო არაგვისპირელი შთამაგონებლად ეუბნება მკითხველს — არ მომკვდარა შიო თავადის სამშობლო, რომლის ბედნიერებას მან ასე გმირულად შესწირა თავი და მასთან არც შიო თავადის მამულიშვილნი მომკვდარან. ქვეყნისათვის უანგაროდ თავდადებული გმირები არ იხოცებიათ. მათი შარავანდედით მოსილი სახელი მუდამ კიაფობს სამშობლოს ცის ტატნობზე და მომხიბვლელად იზიდავს შთამომავლობას. ეს კი აღამიანისათვის უდიდესი ჯილდოა.

როგორც ვხედავთ, შიო არაგვისპირელის ორივე დრამატული ნაწარმოები — როგორც კომედია „კოკა წყალს ყოველთვის ვერ ზიდავს“, ისე დრამა „შიო თავადი“ თემის, მოტივების, მიზანდასახულების თვალსაზრისით, აგრეთვე ამ ნაწარმოებში გამოვლენებული მწერლის კარგი ქართული, ლიტერატურული ძარღვიანი ენის მიხედვითაც თავის ეპოქისათვის არ არიან ინტერესა და აქტულობას მოკლებულნი. მათ მხატვრულობის თვალსაზრისითაც საგრძნობ ნაკლებთან ერთად აქვთ ერთგვარი ღირსებებიც: ზოგიერთ გმირთა სახე ცხადადაა მოცემული. — მაგ., გადაგვარებული თავადი ბეროშვილები: სოლომონი, ელისაბედ და გიორგი, ხოლო შიო თავადი, მისი დედა ხვარამზე, მისი შინაყმები ნაჩვენები არიან, როგორც ერთგული მამულიშვილები.

მაგრამ საგულისხმოა, რომ მიუხედავად ამისა, შიო არაგვისპირელის დრამატულმა ნაწარმოებებმა ქართული თეატრის რეპერტუარში მაინც ვერ მოიკიდეს ფეხი.

ამის მიზეზი, ჩვენის აზრით, უნდა იყოს ამ პიესების ნაკ-

¹ შ. არაგვისპირელი, „შიო თავადი“, გვ. 588.

ლებსცენიურობა და ზოგიერთ შემთხვევაში მოქმედ პირთა ხასიათის არაბუნებრივი გაშლა. აღვნიშნავთ მთავარს:

ორივე პიესაში გვხვდება მეტად გაჭიანურებული, მოსაწყენი მონოლოგები, მაგ., კომედიისი „კოკა წყალს ყოველთვის ვერ ზიდავს“ — გიორგის მონოლოგები: პირველი მოქმედების პირველი და მეხუთე გამოსვლა, მეორე მოქმედების პირველი გამოსვლა; გიგოს მონოლოგი; მეორე მოქმედების მესამე გამოსვლა, მამას მონოლოგი; მესამე მოქმედებაში ნინოს მონოლოგი — გამოსვლა პირველი; მარინეს მონოლოგი — მეორე გამოსვლა, ნინოს მონოლოგი — მეექვსე გამოსვლა; მარინეს მონოლოგი — მეოთხე მოქმედების პირველი გამოსვლა. არც ერთი მონოლოგი ორი დიდი ფორმატის გვერდზე ნაკლები მოცულობის არაა. დაახლოებით ასეთივე მდგომარეობაა (ცოტა უკეთესი) „შიო თავადში“ — სადაც ხშირია განსაკუთრებით თვით შიო თავადის გრძელი მონოლოგები და დიალოგში ჩართული გაჭიანურებული ახსნა-განმარტებანი. ასევე გაჭიანურებულია ალავერდა-სარდლის და ხორეშანის დიალოგები. გაჭიანურებულია დიალოგები შიო თავადისა დედასთან და ცოლთან, ველზე წამოწოლილ ჭაბუკასა და ზეთისოსი, ალავერდა-სარდლისა და ყორჩი-ხანისა, შიო თავადისა და ქრიტესიასი.

ნინოს და სიკოს („კოკა ყოველთვის წყალს ვერ ზიდავს“) მონოლოგები, მართალია, ეპოქისათვის დამახასიათებელი მოწინავე იდეებითაა გაყვნილი, აგრეთვე შიო თავადის მონოლოგი („შიო თავადი“) — მაღალი, ფაქიზი, პატრიოტული გრძნობითაა გამსჭვალული. მაგრამ ვრცელი მონოლოგები მანინც საგრძნობლად ამძიმებენ და აღუწებენ მოქმედების განვითარებას, ასუსტებენ მხატვრულ შთაბეჭდილებას და ღირსებას.

დეკორაციის თვალსაზრისითაც „შიო თავადი“ თხოულობს მეტ სიმდიდრეს, ვიდრე ავტორის მიერაა წარმოდგენილი. განსაკუთრებით მე-3 მოქმედებაა დატვირთული და მეტად ხელოვნური, არაბუნებრივი. ნაძალადევიც კი იგრძნობა. ავტორი არ უწყევს თუ ნაკლებად უწყევს ანგარიშს დეკორაციის საკითხსაც. თეატრის ტექნიკურ მხარესაც კარგად არ იცნობს.

დრამაში „შიო თავადი“ არაბუნებრივად მიგვაჩნია შიო თავადისაგან ცოლის, ხორეშანის ალავერდა-სარდალთან ხასად გაგზავნა, რათა მას ცბიერებით ალავერდა-სარდალი გადმოეზიარებინა ქართველებისაგან და სპარსთა ჯარი მოტყუებით გაენადგურებინა. მართალია, ავტორი მტკიცედ დგას თერგდალეულების მიერ გაშლილ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფრონტზე, რომელიც ქვეყნის კეთილდღეობისათვის, განსაკუთრებით მისი მონობის უღლისაგან განთავისუფლების მიზნით, მოქალაქისაგან ყველაფრის გაწირვას მოითხოვდა — სიცოცხლის, ქონების, შვილისაც კი; მაგრამ ცოლის სხვასთან ხასად გაგზავნა, თუნდაც ისეთი დიდი პატრიოტული მოსაზრებით, როგორსაც შიო არაგვისპირელი შიო თავადის სახით გვიხატავს. მაინც ქართველი კაცის ბუნებისათვის არც ბუნებრივია და არც ტიპიური. აქ შიო არაგვისპირელი სცილდება ჩინამდვილეს, აჭარბებს და არღვევს ქართველი ხალხის მორალურ ტრადიციას ცოლისადმი დამოკიდებულებაში.

არც შიო თავადის ახალგაზრდა, ჩვიდმეტი წლის დის — ნათელას სახეა ბუნებრივი. სრულიად ბუნებრივია ახალგაზრდა ნათელას მაღალი, ფაქიზი, პატრიოტული აღტკინება, რომის მზადაა თავი გასწიროს; თავს იდევს ალავერდა-სარდალის გადმობირების ძნელი საქმე; აგრეთვე ბუნებრივია, რომ შემდეგ ის გადაიცვამს ბიჭურად და მიდის ბრძოლის ველზე. ეს ყველაფერი არ მიგვაჩნია გადაჭარბებულად, არაბუნებრივად.

არაბუნებრივად მიგვაჩნია ის, რომ ნათელა შიო თავადს დიდი მზრუნველობით სდევს ბრძოლის ველზე, მას ემსახურება, ერთად არიან სუფრასთანაც; მათთანვე არიან მათი შინაყმები — კაცია, მისი შვილი ჭაბუკა და სრულიად ვერ სცნობენ. რომ ვაჟის ტანსაცმელში გადაცმული ქალია და ისიც ნათელა. ეს ნათელას მახლობლებისათვის, განსაკუთრებით შიო თავადისათვის, გადაჭარბებული მიუხვედრელობაა და არაბუნებრივია, დაუჯერებელია. ეს მიუხვედრელობაც ანელებს პიესიდან მიღებულ შთაბეჭდილებას, რაც მხატვრობის თვალსაზრისითაც ნაკლია და არც თუ ისე პატარა.

ხორეშანის ხასიათის გაშლაც ბოლომდე არაა კარგად, ბუ-

ნებრივად დაჭერილი. ხორეშანი თავისი მიზნის განხორციელებით, ალავერდა-სარდლის მოხერხებულად გადმობირებითა და მისი დახმარებით სპარსელებზე გამარჯვების მოპოვებით, აღტაცებულია. მომაკვდავი სპარსელისაგან, რომელმაც ალავერდა-სარდალი დაჭრა და თვითონაც სასიკვდილოდ იყო დაჭრილი, ხორეშანი გაიგონებს: „...შიო თავადს უთხარით: მისი სახელი არ ვაპსენე, რადგანაც... ოჰჰ... (კედება)“. თითქოს ხორეშანს ეხლავდა მოაგონდა შიო თავადი. იგი შეკრთება. ამას შენიშნავს ალავერდა-სარდალი და ხორეშანს შეეკითხება, რა კავშირი აქვს შიო თავადს მათ სიყვარულთან. მათ შორის შემდეგი დიალოგი გაიმართება:

ხორეშანი: ...როცა შენკენ გამოვემგზავრე, მძულდი... ვიცრუე, ვითომ შენმა სიყვარულმა მომიყვანა შენთან... (ალავერდა-სარდალი განცვიფრებულია) ვცრუობდი მაშინაც, როდესაც გარწმუნებდი: მიყვარხარ-მეთქი და ვსცილობდი, შეგეყვარე, რათა ამით გადმომებირე და ჩემი ერი განსაცდელისგან მეხსნა...

ალავერდა-სარდალი: — კარგი, მაგრამ ახლა?!

ხორეშანი: — შეგაყვარე თავი, მაგრამ ამავე დროს მეც...“¹.

ალავერდა-სარდალმაც ისე გაიგო, რომ ხორეშანსაც შეეყვარდა ის. ალავერდა აღტაცებით შესძახებს: „მე შენ სიყვარულზე მეტი არა მინდა რა!...“ ხორეშანს მხოლოდ ახლა მოაგონდა თავისი შიო, მანამდე მას თავის სიყვარულზე არც უფიქრია; „მხოლოდ ახლა“ — ეუბნება ხორეშანი ალავერდას — მათ შორის „საშინელი უფსკრული გამოჩნდა“. ხორეშანი ალავერდას გაუმხელს, რომ შიო მისი ქმარია.

დიალოგს ხორეშანსა და ალავერდას შორის სწყვეტს სცენაზე მომაკვდავი შიო თავადის შემოყვანა.

მართალია, ხორეშანისადმი დავალება დიდი, საპატიო და მძიმე იყო, შეიძლება ხორეშანს სიყვარულზე ფიქრის დროც აღარ ჰქონდა, მაგრამ არც მისი დავიწყება იყო ბუნებრივი, ისე რომ ხორეშანმა „შეაყვარა რა თავი ალავერდა-სარდალს,

¹ შ. არაგვისპირელი; „შიო თავადი“, ტ. II, გვ. 587.

„თითონაც“... მაშასადამე, როგორც ალავერდა-სარდალმა გა-
აგო, ის მასაც შეუყვარდა.

ჩვენის აზრით, ხორეშანის ხასიათი აქ სწორად არაა დაქე-
რილი თუ გაშლილი. მწერალს, ალბათ, უნდოდა მოეცა ქარ-
თველი, დიდი პატრიოტი, აქტიურად მოქმედი ქალი, რომე-
ლიც ასეთ მიმღე საქმეს გაართმევს თავს და მასში მტრისად-
მი სიძულვილი სრულიადაც არ შესუსტდება, რაც უნდა მომ-
ხიზვლელი თვისებისა არ იყოს ის, სიყვარულში არ გადაიზრ-
დება. ამაშიც პიესის „შიო თავადის“ ერთგვარ ჩაგარდნას
ვამჩნევთ.

ხორეშანის სიყვარული ქვეყნისა და შიოსადმი ერთიანი,
ურყევი, შეკრული გრძნობა უნდა ყოფილიყო. ხორეშანის
ასალ გრძნობას ალავერდა-სარდლისადმი ოდნავადაც არ უნ-
და დაეჩრდილა მისი დიდი სიყვარული შიო თავადისადმი, მით
უშეტეს არ უნდა დაევიწყებინა. ხორეშანის ასეთი განწყობი-
ლება არ უნდა იყოს გამართლებული, მით უფრო გაუმართ-
ლებელია, რომ დრამაში აღარაა ნაჩვენები, ხორეშანი როგორ,
რა საშუალებებით ახერხებს ალავერდას გადმობირებას.

დაახლოებით ამგვარ მდგომარეობაში მოქცეული ქართ-
ველი ქალის ბუნება უფრო მართებულად დაგვიხატა ალ.
ს უ მ ბ ა თ ა შ ვ ი ლ მ ა თავის დრამაში „ლა ლ ა ტ ი“, ზ ე ი-
ნ ა ბ ი ს სახით.

ის, რაც ასე დამახასიათებელი და მიმზიდველია შიო არა-
გვისპირელში — ნოველისტში — იშვიათი უნარი ფსიქოლო-
გიური სიღრმეების ჩაწვდომისა, ადამიანის სულიერი სამყა-
როს ღრმა და ფხიზელი დაზვერვა, იშვიათი გულმოდგინებით
თავისი გმირების ფსიქოლოგიის „ქექვა“, მათ სულში „ჩაძვ-
რომა“ და ყველაფრის გაკეთება, რათა მაქსიმალური სიმარ-
თლით, სიზუსტით გამოავლინოს მათი გულის მოძრაობისა და
ხასიათის არსებითი მომენტები და ნიუანსები, — შიო არა-
გვისპირელის დრამატულ ნაწარმოებში და კერძოდ, ამ კონ-
კრეტულ შემთხვევაში, ეს სტილისტიკური ნიშანი საგრ-
ძნობლადაა შესუსტებული. ესეც, ვფიქრობთ, ერთ-ერთი მი-
ზეზია მათი ნაკლებად პოპულარობისა.

მიუხედავად აღნიშნული ნაკლისა, შიო არაგვისპირელის

დრამატული ნაწარმოებები, უდავოდ, არ არიან ერთგვარ ინტერესს მოკლებულნი და მათ ღირსებებიც აქვთ: ეს ნაწარმოებნი საკმარისი სიმკვეთრით ასახავენ როგორც ავტორის ბუნებას, მის საზოგადოებრივ მიმართულებას, ისე 80—90-იანი წლების ქართველი მოწინავე საზოგადოების, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ფრონტზე ამოქმედებულთა მიმართულებასა და მისწრაფებებს.

ბოლოსიტყვა

განვიხილეთ რა შიო არაგვისპირელის შემოქმედების მდიდარი იდეური თემატიკა და პერსონაჟთა მრავალრიცხოვანი გალერეა, ბუნებრივად, ჩვენს წინაშე ასეთი საკითხი ისმება — დღეს ჩვენთვის რევოლუციის გამარჯვების ორმოცდამეცხრე წელს — შიო არაგვისპირელის შემოქმედებამ ხომ არ დეკარგა თავისი აქტუალური მნიშვნელობა?

სრულიადაც არა!

მართალია, დღეს შიო არაგვისპირელის მიერ დიდი სიღრმითა და სერიოზულობით გაგებული და განსახიერებული სინამდვილის უდიდესი დაბრკოლებანი თუ ნაკლი — თვითმპყრობელობა და ფეოდალურ-ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტური განვითარების ყოფა უკვე გადალახულია, შეიძლება ითქვას, ჩვენთვის ეს განვლილი ეტაპია, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ შიო არაგვისპირელის შემოქმედება ხანდაზმულია. — ის ახლა საჭირო აღარ არის. არა, ასეთი აზრი უსაფუძვლოა.

ჩვენ კარგად უნდა გვახსოვდეს და მტკიცედ ვითვალისწინებდეთ, რომ შიო არაგვისპირელის ბრძოლის მთავარი ფრონტია ფეოდალურ-ბურჟუაზიული ყოფის მკაცრი, შეურიგებელი კრიტიკა-დათრგუნვა, რაც ეხმარება საბჭოთა მკითხველს თავისი ეპოქის მართებულად აღქმაში. ახლა სწორედ კულტურის ფრონტზე გვჭირდება ბევრის ახლებურად გაგება. გაკეთება, დაძლევა. ამ მიმართულებით აუცილებელი ხდება დიდი და ხანგრძლივი მუშაობა. საჭიროა, თვალდია შევხედოთ სინამდვილეს და სალი კრიტიკისა და თვითკრიტიკის თვალით დავინახოთ — შევაფასოთ, რომ წინა პერიოდის სულისშემხუთავი, მეწიანური ყოფის ზოგიერთი გადმონაშთი, რა-

საც ასე სასტიკად ამორახებს შიო არაგვისპირელი, ჯერ კიდევ შესამჩნევად ინარჩუნებს თავის საგრძნობ ზეგავლენას არა მხოლოდ ფილისტერ მოქალაქეებზე, არამედ ჩვენი ასალგაზრდობის ნაწილზეც. ამ მიმართულებით დღესაც ენერგიული, გაშლილი სერიოზული მუშაობა — ბრძოლა ამ გადმონაშთების წინააღმდეგ მეტად საპასუხისმგებლო და გადაუდებელია.

აი ამიტომ შიო არაგვისპირელის მოხდენილი, ბევრის მთქმელი სატირისა და იუმორის, სკეპტიციზმისა და ჰუმანური დამოკიდებულების მაღალი იდეურობისა და უმსგავსეობასთან შეუთრგებლობის შთავგონება, ზეგავლენა ახლაც მეტად სასარგებლოცაა, საჭიროც და აქტუალურიც.

ყველა-ამის-გამო, ცხადია, შიო არაგვისპირელი დღესაც აქტიურად მოქმედი მოქალაქე-მწერალია¹.

---

¹ დასასრულ ჩემს მოვალეობად ვთვლი, მაღლობა გადავუხადო მწერალთა მუზეუმის დირექტორს ივ. კაკაბაძეს და მუზეუმის თანამშრომელს ს. ლეკიშვილს, რომელთაც შიო არაგვისპირელის არქივზე მუშაობისას ხელი შემიწვეს.

ს ა რ ჩ ე მ ე ი

1. შიო არაგვისპირელის ცხოვრების გზა	32
Ⓐ. შიო არაგვისპირელის შემოქმედების იდეურ-თემატური განხილვა	32
III. შიო არაგვისპირელის შემოქმედების სტილისათვის	196
1. ნოველა—შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ძირითადი ენარი	196
Ⓒ. შიო არაგვისპირელის მიერ ნოველის დასათაურება	202
3. მთელლური დიალექტი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში	207
Ⓓ. ბუნების გრძნობა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში	215
5. შიო არაგვისპირელის შემოქმედების ხალხურობა	241
Ⓔ. პერსონაჟი შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში	263
IV. შიო არაგვისპირელის დრამატურგია	281
ბ ო ლ ო ს ი ტ ყ ე ნ	313

Михаил Зурабович Запдукели

Шიო Араგვისპირელი

(жизнь и творчество)

(На грузинском языке)

Издательство

«Сабчота Сакарთველო»

Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5

1966

რედაქტორი ქ. თავაძე

მხატვარი ო. ვარვარიძე

მხატვრული რედაქტორი გ. ქუთათელაძე

ტექნიკური რედაქტორი შ. ძოწენიძე

კორექტორები: ნ. ქავთარაძე, ე. ბეწუქელი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 31/1-66 წ. ქალაქის ზომა
84×108¹/₃₂. ნაბეჭდი თაბახი 16,2. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 14,16.

უე 02614. ტირაჟი 2.000. შეკვ. № 1073.

ფასი 86 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“

თბილისი, მარჯანიშვილი, 5.

მე-4 სტამბა, თბილისი, მედქალაქი
Типография № 4, Тбилиси, Медгородок